

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

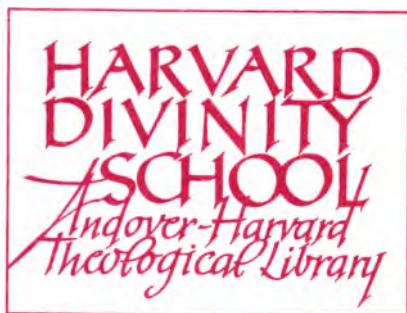
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

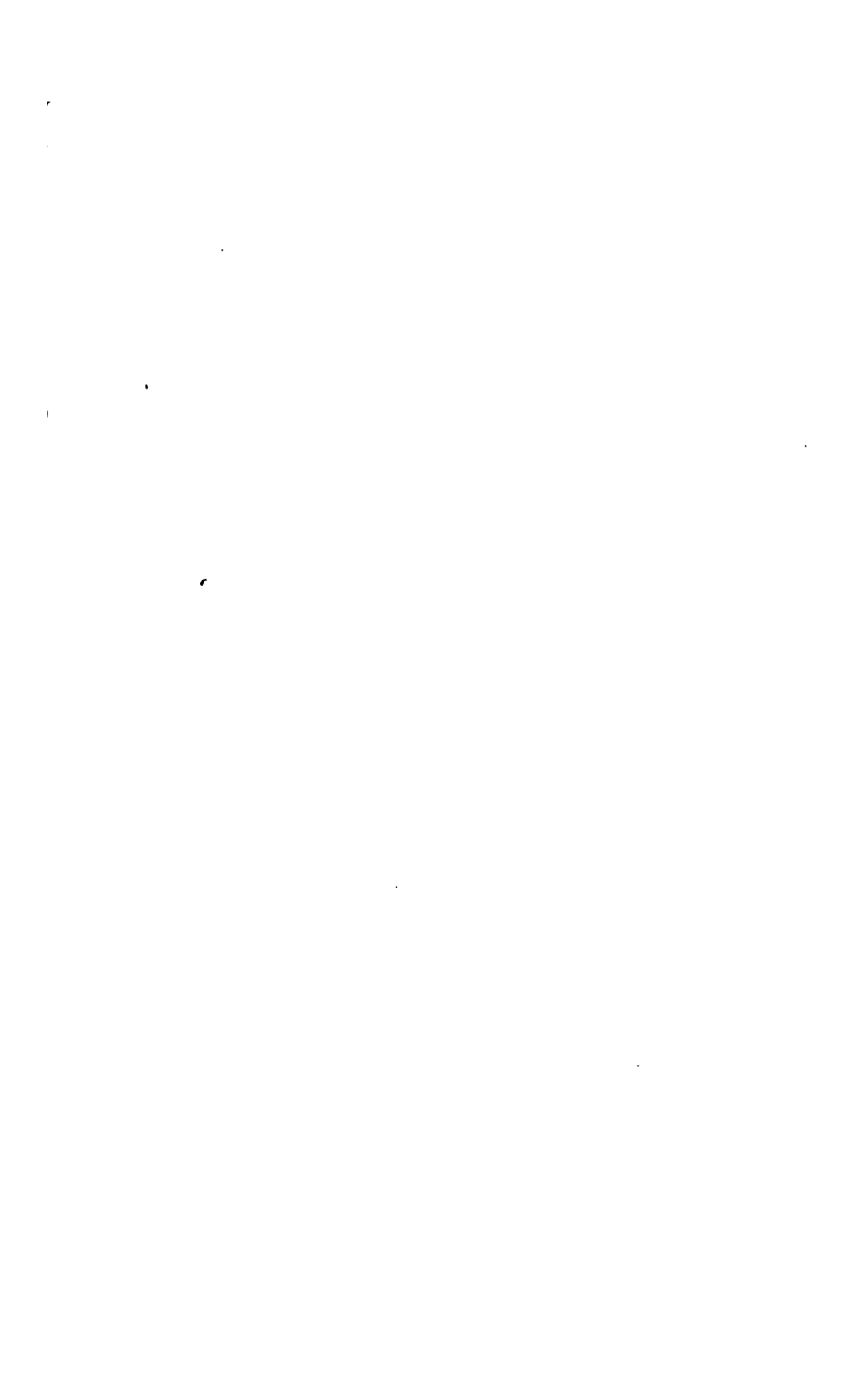
We also ask that you:

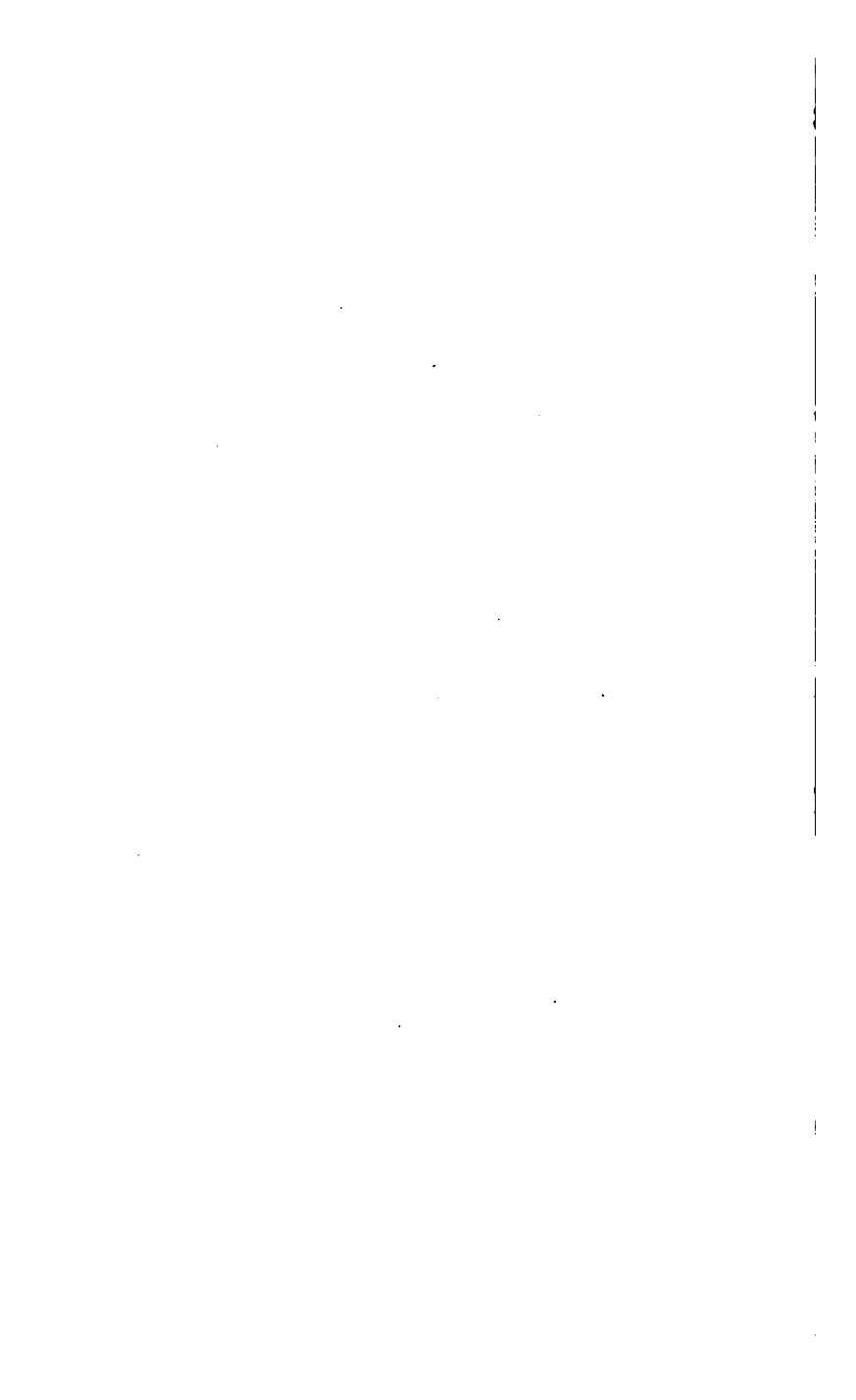
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

D. MARTINI LUTHERI
COMMENTARIUM
IN
EPISTOLAM S. PAULI
AD
GALATAS

CURAVIT

DR. JOAN. CONRAD. IRMISCHER
ECCLÉSIAE NEOPOLITANAE ERLANGENSIS PASTOR ALTER.

TOMUS III.

ERLANGAE
SUMTIBUS CAROLI HEYDERL
MDCCCXLIV.

~~208~~
~~L9772~~
~~v 2~~

208.2
L97.4
Gal
1843
v. 3

**Quodsi invicem mordetis et comeditis,
videte ne ab invicem consumamini.**

Paulus his verbis testatur in ecclesiis non posse constare pacem et concordiam, neque in doctrina neque in vita, si per impios doctores subvertatur fundamentum, hoc est, fides in Christum, sed subiinde oriri alias atque alias opiniones et dissensiones de doctrina et vita¹). Semel autem violata ecclesiae concordia non est modus neque finis dissensionum. Auctores enim schismatum inter se dissentientes hic illud, alius aliud opus docet ad justitiam necessarium. Quisque suam opinionem et superstitionem probat, alterius reprehendit. Ibi necesse est oriri dissidia et factiones. Unde fit, ut alii alios mordeant et devorent, hoc est, judicent et condemnent, donec tandem pereant. Hoc praeter scripturam testantur etiam exempla omnium temporum. Ubi Africa eversa fuit per Manichaeos, mox secuti sunt eos Donatistae, qui et ipsi inter se dissentientes divisi erant in tres sectas etc.²). Nostro tempore primum defecerunt a nobis sacramentarii, post anabaptistae, horum neutri

1) Unde oriantur dissidia in ecclesia.

2) Donatistarum tres sectae.

inter se concordēs sunt. Ita secta semper parit sectas, et alia aliam damnat. Cessante unitate secundum mathematicos progreditur numerus usque in infinitum. Sic laesa et ablata unitate spiritus neque in doctrina neque in moribus possibile est manere concordiam, sed subinde novi utrimque errores nascuntur uaque in infinitum.

Hoc etiam vidimus in papatu, in quo, cum neglecta jaceret doctrina fidei, impossibile fuit manere concordiam spiritus³⁾. Ea ablata postea per doctrinam operum natae sunt fere infinitae sectae monachorum. Hi discordes inter se metiebantur sanctitatem ex gravamine ordinum et difficultate operum supersticiosorum, quae ipsi excogitaverant. Hinc alii volebant haberi aliis sanctiores. Item non solum monachi diversae, sed etiam ejusdem professionis inter se dissentiebant, ut figulus figulo, ita Minorita Minoritae invadebat etc. Denique tot erant opiniones in quolibet monasterio, quot monachi erant. Tam diu igitur mutuas inter se aluerunt aemulationes, contentiones, lites, virulentias, morsus et devorationes, donec juxta hoc dictum Pauli jam consumerentur etc. Qui vero doctrinam fidei tenent, et juxta hoc Pauli praeceptum sese mutuo diligunt, non vituperant alii aliorum vitae genus et opera, sed quisque alterius genus vitae et officium, quod facit in sua vocatione, probat⁴⁾. Nemo pius praefert coram Deo officium magistratus officio subditi, quia novit utrumque esse

3) Discordia in papatu nata ex neglecta doctrinae fidei.

4) Pii recte judicant de externa vita ex operibus.

ordinationem Dei et habere divinum mandatum. Non discernit inter officium seu opus patris et filii, paedagogi et discipuli, heri et servi etc., sed certe pronuntiat utrumque placere Deo, si fiat in fide et obedientia Dei. Ceterum mundo quidem ista vitae genera et eorum officia inaequalia sunt, sed ista externa inaequalitas nihil impedit unitatem spiritus, qua omnes idem de Christo sentiunt et credunt, scilicet per eum solum nobis contingere remissionem peccatorum et iustitiam. Deinde quod ad externam conversationem et officium attinet, alius non iudicat alium, neque opera ejus vituperat, sua laudat, etiamsi longe superent ea, sed uno ore et spiritu fateatur se habere eundem Christum salvatorem, apud quem nulla est personarum aut operum acceptio etc.

Hoc impossibile est eos facere, qui neglecta doctrina de fide et caritate superstitiosa opera docent⁵). Monachus non concedit laici opera, quae facit in sua vocatione, tam bona et accepta esse Deo, quam sua. Nonna longe praefert suum vitae genus et opera vitae generi et operibus matronae, quae maritum habet. Sua opera iudicat meritoria esse gratiae et vitae aeternae, non item opera matrifamilias. Atque hinc est, quod sacri isti homines, ut auri famae, vehementer contenderunt et persuaserunt etiam toti mundo, suum statum et opera longe maiora et sanctiora esse laicorum statu et operibus, et nisi hanc opinionem sanctitatis de operibus suis adhuc hodie apud quosdam haberent et defenderent, non diu servarent dignitatem et opes suas. Nulli igitur monacho

5) Carentes fide de operibus perverse iudicant.

aut alii, quicumque tandem sit, justitiaro persuadebis opera mariti, uxoris, servi, ancillae etc. in fide et obedientia Dei facta meliora et magis accepta esse Deo, quam superstitiosa et prodigiosa illa electitia opera, quae ipsi faciunt. Sublato enim angulari lapide Christo non possunt operarii aliter judicare, quam se, praesertim cum tam praeclara et grandia opera faciunt, solos Deo esse acceptos. Sic hodie Anabaptistae somniant se, qui egent, esuriunt, frigent et vili vestitu utuntur etc., esse sanctos, non item alios, qui proprium habent etc. Ideo impossibile est justitiaros et sectarum auctores pacem habere cum iis, qui eorum opinioni non assentiuntur, sed mordent et devorant eos.

Contra Paulus docet vitandas esse tales occasiones discordiarum, et ostendit, quomodo vitari possint. Ea, inquit, est via ad concordiam⁶⁾: Quisque faciat in suo vitae genere, ad quod Deus eum vocavit, suum officium. Non extollat se supra alios, neque opera aliorum reprehendat, et sua velut meliora laudet, sed alii aliis per caritatem serviant. Haec germana et simplex est doctrina de bonis operibus. Hoc illi, qui naufragium circa fidem fecerunt, et fanaticas opiniones de fide, et vita seu operibus bonis conceperunt, non faciunt, sed statim dissentientes inter se de doctrina fidei et operum alii alios mordent et devorant, id est, criminantur et condemnant, ut de Galatis hic Paulus ait: „Quodsi invicem mordetis etc.“, quasi dicat: Nolite alii alios invicem criminari et damnare propter circumcisionem, propter ob-

6) Qua ratione conservetur concordia.

servationem feriarum aut aliarum ceremoniarum, sed hoc potius praestate, ut vobis invicem per caritatem serviatis. Alioqui si perrexeritis vos invicem mordere et devorare, videte, ne consumamini, id est, prorsus pereatis etiam corporaliter. Id quod fere semper accidere solet, praecipue auctoribus sectarum⁷⁾, ut Ario et aliis, et nostro tempore nonnullis. Qui enim fundamento jacto in harenam superstruit ligna, foenum, stipulam, hunc necesse est perdi et concremari. Illa enim omnia parata sunt ad incendium, ut interim non dicam ejusmodi morsus et devorationes sequi solere etiam, devastationes non unius civitatis, sed regionum et regnorum etc. Nunc interpretatur, quid sit servire proximo per caritatem.

Difficile et periculosum est docere nos fide justificari sine operibus, et tamen simul exigere opera. Hic nisi sint fideles et prudentes ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei, qui recte secant verbum veritatis, statim fides et opera confunduntur. Uterque locus et fidei et operum diligenter doceri et urgeri debet, sic tamen, ut uterque intra suos limites maneat⁸⁾. Alioqui si opera sola docentur, ut in papatu accidit, fides amittitur. Si fides sola docetur, statim somniant carnales homines opera non esse necessaria etc. Coeperat apostolus supra exhortari ad bona opera, et dicere totam legem impleri uno verbo, illo scilicet: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum.“ Hic alicui in mentem venire posset⁹⁾: Paulus in

7) Exitus eorum, qui impiorum dogmatum auctores sunt. 8) Quomodo doctrina fidei et operum tradenda sit. 9) Objectio.

tota epistola detrahit legi justitiam, quia dicit: „Ex operibus legis non justificatur omnis caro;“ item: „Qui ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt etc.“ Iam autem cum ait totam legem in uno verbo impleri, videtur oblitus causae, quam in tota hac epistola tractavit, et plane diversum sentire, nempe hoc, quod facientes opera caritatis legem impleant et justi sint. Ad hanc occupationem respondet his verbis:

Dico autem, spiritu ambulate.

Quasi dicat: Non sum oblitus disputationis meae superioris de fide, neque eam jam revoco, cum adhortor vos ad mutuam caritatem, et dico totam legem impleri dilectione, sed plane idem sentio, quod supra. Ideo ut recte me intelligatis, addo: „Spiritu ambulate etc.“

Dilutio argumenti sophistarum: Dilectio est impletio legis, ergo lex justificat.

Quamquam Paulus proprie et diserte hic locutus est, tamen nihil profuit. Sophistae enim ex hoc dicto Pauli male intellecto: Dilectio est plenitudo legis, sic collegerunt. Si dilectio est impletio legis, ergo dilectio est justitia, ergo diligentes sumus justi. Belli homines argumentantur a verbo ad opus, a doctrina seu a praeceptis ad vitam, hoc modo: Lex praecipit dilectionem, ergo opus statim sequitur¹⁰⁾. Est autem ineptissima consequentia a praeceptis argumentari et concludere ad opera. Deberemus quidem implere legem, et impletionem ejus justificari, sed

10) Argumentari a praecepto ad opus.

peccatum obstat. Praescribit et praecipit quidem lex, ut Deum ex tota corde etc. et proximum: ut nos ipsos diligamus, sed ideo non sequitur: Hoc scriptum est, ergo fit; lex praecipit dilectionem, ergo diligimus¹¹⁾. Non dabis aliquem in terris, qui ita diligat Deum et proximum, ut lex requirit. In futura autem vita, ubi plane mundati ab omnibus vitiis et peccatis, et pari, ut sol, erimus, perfecte diligemus et perfecta dilectione iusti erimus. In illa vero vita impedit puritatem illam caro, in qua, donec vivimus, haeret adhuc peccatum. Hinc tam potens est amor nostri vitiosus¹²⁾, ut longe superet amorem Dei et proximi. Interim tamen, ut et in hac vita iusti simus, habemus propitiatorium et thronum gratiae, Christum, in quem credentes, peccatum nobis non imputatur. Est igitur fides iustitia nostra in hac vita. In futura autem, ubi perpergati et prorsus liberi erimus ab omnibus peccatis et concupiscentiis, non amplius opus habebimus fide et spe, sed perfecte diligemus.

Magnus igitur error est tribuere justificationem dilectioni, quae nulla est, aut si aliqua est, tamen non tanta est, quae possit Deum placare, quia sancti etiam in hac vita imperfecte et impure, ut dixi, diligunt¹³⁾. Nihil autem impurum intrabit regnum coelorum. Interim tamen hac fiducia sustentamur, quod Christus, qui solus peccatum non fecit, neque dolus in ore ejus inventus est, obumbrat nos sua iustitia. Hoc umbraculo, coelo remissionis peccatorum et

11) Mala consequentia sophistarum: Hoc scriptum est, ergo fit. 12) Amor nostri vitiosus. 13) Caritas piorum imperfecta.

throno gratiae, conclusi et protecti incipimus diligere et implere legem. Sed propter hanc impletionem non justificamur, neque accepti sumus, dum hic vivimus. Ubi vero tradiderit Christus regnum Deo patri, et aboleverit omnem principatum etc., et Deus erit omnia in omnibus, ibi tunc cessabit fides et spes, et caritas erit perfecta et aeterna¹⁴⁾. 1. Cor. 13. Haec sophistae non intelligunt. Ideo cum audiant dilectionem esse summam legis, statim inferunt: Ergo dilectio justificat. Vel contra, cum legunt in Paulo fidem justificare, addunt: Scilicet informatam caritate. Ea non est sententia Pauli, ut supra dictum est copiose. Si ab omnibus peccatis puri essemus, et perfecte arderemus caritate erga Deum et proximum, tum certe iusti et sancti essemus per caritatem, nihilque esset, quod ultra Deus a nobis exigere posset. Hoc in praesenti vita non fit, sed differtur in futuram¹⁵⁾. Accipimus quidem hic donum et primitias Spiritus, ut incipiamus diligere, sed valde tenuiter. Si autem vere et perfecte, ut lex: „Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo etc.“ requirit, diligeremus Deum, tum inopia tam grata esset nobis, quam copia, dolor quam voluptas, mors quam vita etc. Imo vere et perfecte diligens Deum non diu posset vivere, sed mox absorberetur illa caritate.

Nunc autem humana natura adeo corrupta est et peccatis submersa, ut plane nihil recte de Deo cogitare aut sentire possit, non diligit, sed vehementer

14) Fides et spes cessabunt, caritas manet. 15) Perfecta caritas.

odit Deum etc. Quare, ut Johannes ait (1. Joh. 4, 10.): „Nos non dileximus Deum, sed ipse dilexit nos¹⁶⁾“, et misit filium suum propitiationem pro peccatis nostris“; et supra cap. 2. (v. 20.): „Christus dilexit me, et tradidit aemet ipsum pro me“; et cap. 4. (vv. 4. 5.): „Misit Deus filium suum, factum sub legem, ut eos etc.“ Per hunc filium redempti et justificati incipimus diligere, juxta illud Pauli Rom. 8. (vv. 3. 4.): „Quod erat impossibile legi etc., ut justificatio legis in nobis impleretur“, id est, inciperet impleri. Mera igitur somnia sunt, quae sophistae de impletione legis decernerunt. Quare Paulus indicat his verbis: „Ambulate spiritu etc.“, quomodo velit accipi sententiam suam, qua dixerat: „Per caritatem servite vobis invicem“; item dilectionem esse impletionem legis etc., quasi dicat: Dum jubeo vos diligere mutuo, hoc a vobis exigo, ut spiritu ambuletis¹⁷⁾. Scio enim, quod legem non implebitis. Quia peccatum haeret in vobis, donec vivitis, ideo impossibile est vps implere legem. Interim tamen hoc diligenter curate, ut spiritu ambuletis, hoc est, lactemini spiritu contra carnem, et sectemini motus spirituales etc.

Non igitur oblitus est causae justificationis. Nam cum jubet eos spiritu ambulare, manifeste negat opera justificare, quasi dicat: Cum de impletione legis loquor; non hoc volo, quod lege justificamini, sed hoc dico, quod duo contrarii duces sint in vobis, spiritus et caro¹⁸⁾. Deus suscitavit in corpore vestro rixam

16) Deus prior diligit etc. 17) Spiritu ambulare.

18) Pugna carnis et spiritus in pñis.

et phrynam. Spiritus enim cum carne luctatur, et vicissim caro cum spiritu. Hic nihil exigo a vobis, neque enim plus potestis praestare, nisi ut sequentes ducem spiritum resistatis duci carni. Illi obedite, contra hanc pugnate. Itaque cum doceo legem, et adhortor vos ad dilectionem mutuam, ne putetis me revocare doctrinam de fide, et nunc tribuere legi vel caritati justificationem, sed hoc volo, ut spiritus ambuletis, ne concupiscentiam carnis perficiatis. Utitur autem Paulus verbis proprie acceptis, quasi dicat: Nondum pervenimus ad impletionem legis, ideo ambulare et exerceri spiritu nos oportet, ut ea cogitemus, dicamus et faciamus, quae spiritus sunt, utque resistamus his, quae carnis sunt. Ideo addit:

Et concupiscentiam carnis non perficietis.

Quasi dicat: Desideria carnis nondum mortua sunt, sed semper repullulant, remurmurant et reluctantur spiritui¹⁹⁾. Nullius sancti caro tam bona est, quae offensa non vellet libenter mordere et devorare, vel saltem aliquid de praecepto caritatis omittere. Imo primo impetu non potest se continere, quin avertatur a proximo, vindictam expetat, et oderit eum ut hostem, vel saltem minus eum diligit, quam debebat juxta hoc praeceptum. Hoc sanctis accidit. Ideo constituta est ab apostolo pro sanctis regula ista²⁰⁾, ut sibi invicem per caritatem serviant, ut alii aliorum infirmitates et onera portent, ut alii alia remittant delicta, et sine hoc *ἐνίστα* impossibile est pacem et concordiam consistere inter christianos.

19) Desideria carnis in sanctis. 20) Regula.

Fieri enim non potest, quin saepe offenderis et vicissim offendas. Multa in me vides, quae te offendunt, ego vicissim in te multa video, quae mihi displicent. Hic si alter alteri per caritatem non cedit, nullus erit finis contentionum, discordiarum, aemulationum, inimicitiarum etc.

Quare Paulus vult nos spiritu ambulare ²¹⁾, ne concupiscentiam carnis perficiamus, quasi dicat: Etiam si commoveamini ira, invidia etc. adversus fratrem offendentem vel aliquid hostiliter agentem contra vos, tamen per spiritum resistite, et reprimate istos motus, tolerata ejus imbecillitatem et diligite eam, juxta illud: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum.“ Nam frater non ideo desinit esse proximus, quia laeditur aut offendit te, sed tum maxime opus habet, ut caritatem erga ipsum exerceas, et hoc praeceptum: „Diliges proximum etc.“ exigit idem, scilicet ne obtemperas carni, quae offensa odit, mordet, devorat etc., sed spiritu relucteris ipsi, et perseveres per spiritum in amore proximi, etiam si nihil in eo invenias amore dignum.

Sophistae concupiscentiam carnis interpretantur libidinem ²²⁾. Verum quidem est, quod pii etiam, praesertim adolescentes, libidine tententur, imo conjuges (tam corrupta et pestilens est caro) sine libidine non sunt. Quisque hic (loquar jam cum piis conjugibus utriusque sexus) diligenter exploret ac ipsum, tum procul dubio inveniet sibi magis placere formam seu mores alterius uxoris, quam suae (et

21) Ambulare spiritu. 22) Concupiscentia carnis secundum sophistas.

contra). Concessam mulierem fastidit, negatam amat. Imo in omnibus rebus hoc accidere solet, quod aliquis habet, contemnit, quod non habet, amat. Niti-
mur in vetitum semper, cupimusque negata etc. Ideo non nego concupiscentiam carnis complecti libidinem, non tamen solam, quia omnes vitiosos affectus complectitur²³⁾, quibus pii laborant, alii magia, alii minus, ut sunt superbia, odium, avaritia, impatientia, libido etc. Imo inter opera carnis non solum crassa illa vitia, sed etiam idololatriam, haereses etc. infra (vv. 19 — 21.) recenset Paulus. Constat igitur eum loqui de tota concupiscentia carnis et universa politia peccati, quae lactatur in piis, qui primitias Spiritus acceperunt, contra politiam spiritus. Non solum ergo loquitur de libidine, superbia etc., sed etiam de inercidulitate, diffidentia, desperatione, odio, contentu Dei, idololatria, haeresibus etc., cum ait: „Et concupiscentiam carnis non perficietis;“ quasi dicat: Ego scribo, ut vos mutuo diligatis. Hoc non facitis, neque etiam potestis, quia habetis carnem, et eam corruptam concupiscentia, quae non solum excitat in vobis peccatum, sed ipsum peccatum est. Alioqui si perfectam haberetis caritatem, nulla triptitia, nulla adversa fortuna tam magna esset, quae illam caritatem interturbare posset, perfusa enim esset per totum corpus. Nulla uxor tam deformis esset, quam maritus non vehementer amaret aliis mulieribus formosissimis fastiditis etc. Hoc non fit. Impossibile est, igitur vos dilectione justificari.

Quare ne putetis me revocare doctrinam de fide.

23) Concupiscentia carnis secundum Paulum.

Nam oportet manere fidem et spem, ut hac justificemur, illa vero in malis erigamur et perduremus. Deinde servimus quidem nobis invicem per caritatem, quia fides non est otiosa, sed caritas exigua est et infirma. Ideo cum jubeo vos spiritu ambulare, satis declaro vos dilectione non justificari.

Neque per hoc, quod dico vos spiritu debere ambulare, ne carni obediatis, aut ne concupiscentiam carnis perficiatis, exigo a vobis, ut carnem prorsus exuatis aut occidatis, sed ut eam coerceatis. Deus enim vult durare genus humanum usque ad extremum diem. Hoc fieri non potest sine parentibus, qui generant et educant liberos. Istis mediis manentibus necesse est etiam manere carnem, et per consequens peccatum, quia caro non est sine peccato. Itaque si carnem spectemus, peccatores sumus, si spiritum, justi²⁴⁾, atque ita partim peccatores, partim justi sumus. Uberior tamen justitia nostra est, quam peccatum, quia sanctitas et justitia Christi, propitiatoris nostri, longe superat peccatum totius mundi, et remissio peccatorum, quam habemus per ipsum, tam magna, larga et infinita est, ut facile absorbeat omnia peccata, modo spiritu ambulaverimus etc.

Porro observandum est Paulum ista non solum eremitis et monachis, qui coelibes vivunt, scribere, sed omnibus christianis²⁵⁾. Hoc dico, ne ineptiamus cum papistis, qui somniantur hoc praeceptum pertinere tantum ad clericos, quos hortetur apostolus, ut

24) Credentes sunt justi et peccatores. 25) Praeceptum pertinens ad omnes christianos.

spiritu ambulant, hoc est, ut domata et expugnata carne vigiliis, jejuniis, laboribus etc. caste vivant, tum eos non perficere concupiscentiam carnis, id est, libidinem, quasi tota concupiscentia carnis viata sit, repressa et domatà libidine, quam tamen solam nulla carnis subactione potuerunt reprimere.

Id quod Hieronymus, ut alios silentio praeter-
eam, qui mirificus amator et defensor castitatis fuit,
ingenue fatetur. O quoties, inquit, ego ipse in
eremo constitutus et in illa vasta solitudine, quae
exusta solis ardoribus horridum monachis praestat
habitaculum, putabam me romanis interesse deliciis
etc. Item, ille igitur ego, qui ob gehennae metum tali
me carcere ipse damnaveram, scorpionum tantum so-
cius et ferarum, saepe choris intereram puellarum.
Pallebant ora jejuniis, et mens desideriis aestuabat
in frigido corpore, et ante hominem suum jam carne
praemortua sola libidinum incendia bulliebant etc.²⁶).
Si tantos ardores libidinis sensit Hieronymus, qui
pane et aqua in eremo victitavit, quid putas sentire
nostros clericos, sancti ventris cultores, qui se ita
replent et distendunt lautitiis, ut mirum sit non rumpi
medios? Quare neque monachis neque peccatoribus
in mundo ista tantum scribuntur, sed catholicae eccle-
siae omnibusque piis, quos adhortatur Paulus spiritu
ambulare, ut concupiscentiam carnis non perficiant, hoc
est, ut non solum cohibeant crassos motus carnis,
libidinem, iram, impatientiam etc., sed etiam spiri-

26) Ardor libidinis in a. Hieronymo.

tuales illos, quales sunt dubitatio, blasphemis, idololatria, contentus, odium Dei etc.

Neque, ut dixi, Paulus exigit a piis, ut carnem prorsus abjiciant et perdant, sed ut ita eam coerceant, ut spiritui subdita sit ²⁷). Rom. 13. (v. 14.) jubet nos fovere carnem. Ut enim non debemus esse crudeles in aliorum corpora, nec ea vexare injusto labore, ita nec nostra. Quare juxta praeceptum Pauli debemus carnem nostram curare, ut possit tolerare labores ingenii et corporis, ad necessitatem tamen, non ad alendam concupiscentiam vult curari eam. Itaque si caro incipit lascivire, reprime eam spiritu. Si pergit, duc uxorem. Melius est anim nubere, quam uri. Hoc faciens ambulas spiritu, hoc est, sequeris verbum Dei, et facis voluntatem ejus. Ceterum, ut dixi, hoc praeceptum de ambulando spiritu etc. non solum ad eremitas et monachos, sed ad omnes pios, etiam si non utantur libidine, pertinet. Princeps concupiscentiam carnis non perficit, cum diligenter facit officium suum, cum bene praeest subditis, punit fontes, et innocentes defendit. Ibi caro et diabolus repugnant et sollicitant eum, ut injustum bellum moveat, ut obsequatur suis cupiditatibus etc. Hic nisi spiritum ducem sequantur, et verbo Dei recte et pie monenti eum de officio suo obediat, perficit concupiscentiam carnis. Sic quisque in sua vocatione spiritui ambulet, et non solum libidinem sed etiam alia opera carnis non perficiet.

27) Caro coercenda, non exstinguenda.

**Care enim concupiscit adversus spiritum,
spiritus autem adversus carnem.**

Paulus, cum dicit carnem concupiscere adversus spiritum, et spiritum adversus carnem, commonefacit nos, quod sensuri simus concupiscentiam carnis²⁸), hoc est, non solum libidinem, sed superbiam, iram, tristitiam, impatientiam, incredulitatem etc. Verum ita vult nos ista sentire, ne illis consentiamus aut ea perficiamus, hoc est, ne illa cogitemus, loquamur et faciamus, quae suggerit, et ad quae sollicitat nos caro, ut si etiam nos commoveat ad iram, tamen ita irascamur, ut *Psal. 4. (v. 5.)* docet, ne peccemus, quasi sic velit dicere Paulus: Scio, quod sollicitabimini a carne ad iram, invidiam, dubitationem, incredulitatem etc., sed resistite spiritu, ne peccetis. Si vero deserto duce spiritu carnem sequimini, concupiscentiam carnis perficietis et moriemini, *Rom. 8. (v. 13.)*. Sic dictum hoc intelligendum est non de sola libidine, sed de toto regno peccati etc.

**Haec autem sibi invicem adversantur, ut
non, quaecunque volueritis, illa faciatis.**

Hi duo duces, inquit, in corpore vestro, care et spiritus, adversantur sibi, ut non, quaecunque volueritis, illa faciatis. Ista verba potentialiter accipio, id est, ut non possitis facere ea, quae velletis²⁹), et hic locus clare testatur Paulum ista scribere sanctis, hoc est, ecclesiae credenti in Christum, baptisatae,

28) Pii sentiunt concupiscentiam carnis. 29) Sancti habent carnem, quae spiritui resistit.

justificatae, renovatae et perfecte habenti remissionem peccatorum, et tamen dicit eam habere carnem luctantem contra spiritum³⁰⁾. Eodem modo de se ipso loquitur Rom. 7. (v. 14.): „Ego carnalis sum, venundatus sub peccatum“; et deinde (v. 23.): „Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae etc.“; item (v. 24.): „Infelix ego homo etc.“ Hic anxie laborant non solum sophistae, sed etiam quidam ex patribus, quomodo Paulum excusent. Indignum enim judicant, quod dicatur electum illud organum Christi peccatum habere. Nos fidem adhibemus verbis Pauli, quibus ingenue fatetur se venditum esse sub peccatum, captivari peccato, habere legem repugnantem sibi, carne se servire legi peccati. Hic iterum respondent apostolum ista loqui in persona impiorum. Impii non queruntur de rebellionem, pugna, captivitate peccati, quia peccatum potenter in ipsis dominatur. Ideo ista querela verissime Pauli est et omnium sanctorum etc. Non solum igitur imprudenter, sed etiam impie fecerunt, qui excusarunt Paulum et alios sanctos non habere peccatum. Ista enim persuasionem ex inscitia doctrinae fidei nata privarunt ecclesiam maxima consolatione, aboleverunt remissionem peccatorum, et Christum reddiderunt otiosum.

Quare Paulus non negat se carnem et carnis vitia habere, cum dicit: „Video aliam legem in membris meis etc.“ Ideo credibile est eum aliquando sensit libidinem, opinor tamen eam bene suppressam

30) Pii sentiunt terrores et captivitatem peccati etc.

fuisse gravibus et magnis illis tentationibus animi et corporis, quibus, ut ejus epistolae indicant, fere perpetuo exercitatus et vexatus fuit, aut si quandoque laetus et fortis libidinem, iram, impatientiam etc. sensit, tamen spiritu restitit, et illos motus non permisit domiari. Itaque nullo modo concedamus hujusmodi loca consolatione plenissima, quibus Paulus luctam carnis contra spiritum in suo proprio corpore describit, tam ineptis glossis depravari. Sophistae et monachi nullam spirituales tentationem experti sunt, ideo tantum bellum gesserunt³¹⁾ cum libidine reprimenda et vincenda, et ea victoria inflati, qua tamen nunquam potiti sunt, putaverunt se longe meliores et sanctiores esse conjugibus, ut interim non dicam, quod isto specioso praetextu aluerint et confirmaverint omnis generis horribilia peccata, dissensionem, superbiam, odium, contemptum proximi, fiduciam propriae justitiae, praesumptionem, neglectam pietatis et verbi, incredulitatem, blasphemiam etc. Contra ista peccata non pugnaverunt, imo ne quidem duxerunt esse peccata, tantum in stultis et impiis votis suis observatis statuerunt justitiam, in neglectis peccatum.

Nos vero certo statuere debemus nostram capitalem, rotundam et perfectam justitiam esse Christum³²⁾. Si nihil est, quo niti possumus, tamen ista tria, ut ait Paulus (1. Cor. 13, 13.), manent, fides, spes, caritas. Semper igitur fidendam et sperandum est, semper apprehendendus est Christus ut caput et fons justitiae nostrae. Qui in hunc credit, non pu-

31) Tentationes monachorum. 32) Christus justitia nostra.

defiat. Deinde operam dare debemus, ut etiam externe iusti simus³³⁾, hoc est, ne assentiamur carni, quae semper suggerit aliquid mali, sed illi resistamus per spiritum. Ne frangamur impatientia propter ingratitudinem et contemptum vulgi, qui abutitur libertate christiana, sed spiritu vincamus hanc et omnes alias tentationes. Quatenus igitur luctamur spiritu contra carnem, eatenus etiam externe iusti sumus, quamquam ista iustitia nos coram Deo non commendat.

Nemo igitur desperet, cum senserit carnem subinde novam pugnam movere spiritui, aut si non statim poterit carnem cohibere, ut spiritui subjecta sit³⁴⁾. Cuperem et ego me habere firmiorem et magis constantem animum, qui non solum minas tyrannorum, haereses, quas fanatici spiritus serunt, et scandala ac tumultus, quos iidem suscitant, egregie contemnere posset, sed qui etiam pavores et dolores animi statim exciteret, qui denique mortem acerbam non exhorresceret, sed eam tanquam gratissimum hospitem exciperet. Sed invenio aliam legem in membris meis, rebellantem legi mentis meae etc. Alii luctantur cum inferioribus tentationibus, ut sunt paupertas, ignominia, impatientia etc.

Ideo nemo miretur aut perterrescat, cum sentit in corpore suo hanc pugnam carnis contra spiritum, sed erigat se verbis Pauli: „Caro concupiscit adversus spiritum“; item: „Haec sibi invicem adversantur, ut non, quae volueritis, illa faciat“³⁵⁾. His enim sententiis consolatur tentatos, quasi dicat;

33) Externa piorum iustitia. 34) Pius carnis vitia sentiens non desperet. 35) Pugna carnis et spiritus in piis.

Impossibile est, ut per omnia ducem spiritum sequamini sine ullo sensu aut impedimento carnis. Imo caro obstat, et ita obstat, ut non possitis facere, quae libenter velletis. Hic satis est, ut carni resistatis, ne concupiscentiam ejus perficiatis, hoc est, ut spiritum sequamini, non carnem, quae facile impatientia frangitur, cupit vindictam, mordet, dubitat, murmurat, odit Deum, irascitur ei, desperat etc. Itaque cum aliquis sentit hanc carnis pugnam, non ideo abjiciat animum, sed resistat spiritu, et dicat: Ego sum peccator et peccatum sentio, quia carne nondum exutus sum, in qua tantisper haeret peccatum, donec vivit. Sed spiritui, non carni obsequar ³⁶⁾, hoc est, apprehendam fide et spe Christum, ac ipsius verbo me erigam, atque hoc modo erectus concupiscentiam carnis non perficiam.

Valde prodest piis hanc doctrinam Pauli bene cognitam et meditatam habere, quia mirabiliter consolatur tentatos. Ego monachus putabam statim actum esse de salute mea, si quando sentiebam concupiscentiam carnis, hoc est, malum motum, libidinem, iram, odium, invidiam etc. adversus aliquem fratrem. Tentabam multa, confitebar quotidie etc. Sed nihil proficiebam. Quia semper redibat concupiscentia carnis, ideo non poteram acquiescere, sed perpetuo cruciabar his cogitationibus: Hoc et illud peccatum commisisti, item laboras invidia, impatientia etc. Frustra igitur ingressus es sacrum ordinem, et omnia bona opera tua inutilia sunt. Si tum intellexissem recte Pauli sententias: „Caro concupiscit adversus spiritum etc.“, „haec sibi invicem adversantur etc.“,

36) Ambulare spiritu.

non usque adeo me afflixissem, sed ut hodie soleo, cogitassem: Martine, tu non carebis prorsus peccato, quia carnem adhuc habes, senties igitur certamen ipsius, juxta illud Pauli „Caro resistit spiritui.“ Ne igitur despera, sed reluctare, ne concupiscentiam ejus perficias, et tum non es sub lege.

Memini Staupicium dicere solitum³⁷⁾: Ego plus quam millies Deo vovi me fore probiorem, sed nunquam praestiti, quod vovi. Posthac non vovebo tale quiddam, quia experientia nunc didici me hoc non posse praestare. Nisi igitur Deus placatus et propitius mihi propter Christum sit, et optatam ac felicem horulam concesserit, cum mihi migrandum erit ex hac misera vita, non potero consistere cum votis et benefactis meis. Haec non solum vera, sed etiam pia et sancta desperatio erat, quam necesse est fateri ore et corde, quotquot salvi fieri volunt. Nam sancti non nituntur sua justitia, sed cum Davide clamant (Psalm. 143, 2.): „Ne intres in iudicium cum servo tuo, quia non justificatur in conspectu tuo omnis vivens;“ item (Psalm. 130, 3.): „Si iniquitates observaveris domine, domine, quis sustinebit?“ Intuentur autem Christum propitiatorem suum, qui vitam dedit pro peccatis ipsorum³⁸⁾. Deinde quod reliquum est peccati in carne, noverunt hoc non imputari, sed per remissionem condonari sibi. Interim tamen spiritu pugnant contra carnem, non quod omnino ejus concupiscentiam non sentiant, sed quod eam non perficiant. Itaque etiamsi sentiant carnem furere et rebel-

37) D. Staupitii dictum. 38) Quid pii faciant sentientes peccatum.

lare spiritui et se quandoque etiã per infirmitatem in peccata labi, non tamen ideo despondent animum, neque ideo statim cogitant suum vitæ genus et officium ac opera secundum vocationem facta displicere Deo, sed fide erigunt se.

Magnam igitur consolationem habent pii ex hac doctrina Pauli, quod norint se partim carnem partim spiritum habere, sic tamen, ut spiritus dominetur, caro subjecta sit, justitia regnet, peccatum serviat³⁹⁾. Qui ignorat hanc doctrinam, et cogitat pios debere prorsus carere omni defectu, et tamen sentit contrarium, is ad extremum absorbetur spiritu tristitiæ et desperat. Qui vero hanc doctrinam novit et recte ea utitur, huic etiam mala necesse est cooperari in bonum. Nam cum caro sollicitat eum ad peccandum, hac occasione excitatur et urgetur ad quaerendum remissionem peccatorum per Christum, ad justitiam fidei amplectendam, quam alioqui tanti non faceret neque tanto desiderio aspiraret. Itaque valde prodest, ut nonnunquam sentiamus malitiam naturæ et carnis nostræ, ut vel hoc modo expergefaciamus et excitemur ad fidem et invocandum Christum, atque ista occasione christianus fit artifex potentissimus et mirificus creator, qui ex tristitia gaudium, ex terroribus consolationem, ex peccato justitiam, ex morte vitam, dum hac ratione coercens carnem, eam in servitutem redigit et spiritui subjicit, facere potest⁴⁰⁾.

Quare sentientes concupiscentiam carnis non ideo statim desperent de salute. Sentiant sane eam, modo

39) Pugna carnis et spiritus in sanctis.
christianus mirus artifex.

40) Chri-

ei non assentiatur; moveat sane eos ira, libido etc., modo non permoveat; sollicitet eos peccatum, modo illud non perficiant. Imo quo quisque magis pius est, hoc plus sentit illam pugnam. Hinc sunt illae querelae sanctorum in Psalmis et tota scriptura. De illa pugna nihil propterea eremitae, monachi, sophistae et omnes operarii negarunt. At dicat hic aliquis ⁴¹⁾ periculosum esse hos docere, quod aliquis ideo non dampnetur, si passiones carnis, quas sentit, non statim vincat, quia, cum haec doctrina apargatur in vulgus, reddatur securum, iners, languidum etc. Hoc est, quod supra dixi, si fidem docemus, carnales negligere opera, si opera, arguentur, amitti fidem et consolationem conscientiarum. Hic nemo cogi, neque ulla certa regula praescribi potest, sed unusquisque se ipsum diligenter exploret, qua potissimum passione carnis afficiatur, et ubi hoc deprehendit, non sit securus, non blandiatur sibi, sed vigilet et luctetur spiritu contra eam, ut, si omnino refrenare non potest, saltem eam non perficiat.

Istam luctum carnis cum spiritu habuerunt et senserunt omnes sancti, eandem et nos experimur. Qui explorat conscientiam suam, modo non sit hypocrita, certo inveniet ita geri rem in se ipso, ut Paulus hic describit, scilicet, quod caro concupiscat adversus spiritum. Unusquisque igitur sanctus sentit et fatetur carnem suam resistere spiritui, et ista duo ita sibi invicem adversari in se ipso, ut, quae velit, etiam maxime hic laboret et sudet, tamen non possit fa-

41) Objectio.

cere⁴²⁾). Itaque caro obstat, quo minus praecepta Dei servemus, quo minus diligamus proximos ut nos ipsos, multo minus ut diligamus Deum ex toto corde etc. Ideo impossibile est nos legis operibus justificari. Voluntas bona quidem adest, quam oportet adesse (est enim spiritus ipse rebellans carni), quae libenter vellet facere bonum, implere legem, diligere Deum et proximum etc., caro autem non obsequitur isti voluntati, sed resistit ei. Sed Deus non imputat hoc peccatum, est enim credentibus illis propitius propter Christum. Ex hoc tamen non sequitur, quod debeas peccatum extenuare aut contemnere, quia Deus illud non imputat. Non imputat quidem, sed quibus et propter quid?⁴³⁾ Non daris et securis, sed poenitentiam agentibus et fide apprehendentibus Christum propitiatorem, propter quem ut remittuntur eis omnia peccata, ita et reliquiae peccati eis non imputantur. Illi non extenuant peccatum, sed amplificanc, quia norunt illud nulla satisfactione, operibus et justitia elui posse, praeterquam per mortem Christi. Non tamen propter magnitudinem ejus desperant, sed certo statuunt illud ignosci sibi propter Christum.

Hoc ego dico, ne quis putet peccatum post acceptam fidem non esse magnificandum. Peccatum est veré peccatum, sive ante sive post Christum cognitum committatur, et Deus semper odit peccatum, imo omne peccatum, quod ad substantiam facti attinet, est mortale. Quod autem credenti non est mortale,

42) Sancti sentiunt rebellionem carnis contra spiritum.

43) Quibus Deus peccata remittat, et non imputet.

fit propter Christum propitiatorem, qui peccatum sua morte expiavit. Non credenti in Christum non solum omnia peccata mortalia sunt, sed etiam bona ipsius opera peccata sunt, juxta illud: „Quidquid non est ex fide, peccatum est“ (Rom. 14, 23.). Ideo perniciosus est sophistarum error⁴⁴), qui peccata distinguunt penes substantiam facti, non penes personam. Qui credit idem et aequè magnum peccatum habet, ut incredulus, credenti tamen condonatur et non imputatur. Incredulo retinetur et imputatur. Huic veniale, illi mortale est, non propter differentiam peccatorum, quod credentis peccatum minus, increduli majus sit, sed personarum. Credens enim fide statuit peccatum, cum Christus se ipsum pro eo tradidit, sibi esse remissum. Itaque peccatum habens et peccans, tamen manet pius, contra incredulus impius, atque ea est vere piorum sapientia⁴⁵) et consolatio, quod, etiam si peccata habeant et committant, tamen sciant ea propter fidem in Christum non imputari sibi.

Haec in consolationem piorum dico. Nam hi soli vere sentiant se peccata habere et committere⁴⁶), hoc est, se non satis ardenter amare Deum, ex corde illi non confidere, imo subinde dubitare se illi curae esse, in adversis rebus impatientes esse et irasci Deo etc. Hinc illae querelae sanctorum in scripturis, praecipue in Psalmis, et Paulus queritur se venundatum sub peccatum, et hic ait carnem resistere spiritui. Quia vero (ut alibi (Rom. 8, 13.) ait) spiritu facta carnis mortificant, et in fine hujus capituli (v. 24.),

44) Error sophistarum.

45) Piorum sapientia etc.

46) Pii soli peccatum sentiunt.

carnem cum concupiscentiis et desideriis crucifigant, non nocent nec damnant eos peccata illa. Si autem carni obsequuntur perficiendo ejus concupiscentias, amittunt fidem et Spiritum sanctum; et nisi detestentur peccatum et revertantur ad Christum, qui claves tradidit ecclesiae, ut lapsos recipiat et erigat, atque ita fidem et Spiritum sanctum recuperent, in peccatis moriuntur. Quare de his non loquimur, qui somniant se fidem habere, et tamen interim in peccatis vivunt. Hi habent sententiam suam: „Secundum carnem viventes moriuntur“ (Rom. 8, 13.); item: „Manifesta sunt opera carnis, fornicatio etc., de quibus praedice vobis, sicut praedixi, quod, qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.“ (Gal. 5, 19 — 21.)

Ex his etiam intelligi potest, qui veri sancti sunt⁴⁷⁾. Sunt autem non truci et lapides, ut apophetae et monachi somniant, qui prorsus nulla re affliguntur, aut nunquam concupiscentiam carnis sentiant, sed, ut Paulus ait, „caro ipsorum concupiscit adversus spiritum.“ Ideo peccatum habent et peccare possunt, et Psal. 32. (vv. 5. 6.) testatur sanctos confiteri iniquitatem suam, et orare pro remissione impietatis peccati sui, cum inquit: „Dixi, confitebor adversum me iniquitatem meam domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus etc.“ Deinde orat tota ecclesia⁴⁸⁾, quae certe sancta est, remitti sibi peccata, et credit remissionem peccatorum, et Psal. 143. (v. 2.) orat David: „Ne intres in iudicium cum servo tuo, quis non justifica-

47) Sancti. 48) Ecclesia orat pro remissione peccatorum.

bitur in conspectu tuo omnis vivens," et Psal. 136. (vv. 3. 4.): „Si iniquitates observas domine, domine, quis sustinebit? Apud te propitiatio est etc." Sic loquuntur et orant maximi sancti, David, Paulus etc. Ergo idem loquuntur et orant eodem spiritu omnes sancti. Sophistae scripturas non legunt, aut si etiam legunt, tamen obducto ob oculos velo legunt, ideo ut de nulla prorsus re ita neque de peccato neque de sanctitate recte judicare possunt.

Si autem spiritu ducimini, non estis sub lege.

Paulus non potest oblivisci doctrinae vuae de fide, sed semper eam repetit et inculcat etiam, cum de bonis operibus agit. Hic objiciat aliquis: Qui fieri potest, quod sub lege non simus? Tamen tu Paule doces nos carnem habere, quae concupiscat adversus spiritum, quae militet, vexet et captivet nos etc., et revera sentimus peccatum, nec illo vensu liberari possumus, ut maxime velimus. Hoc certe est sub lege esse. Cur ergo Paule dicis nos non esse sub lege? Hæc res, inquit, nihil vos moveat, sed hoc saltem agite, ut spiritu ducamini, hoc est⁴⁹⁾, ut hanc voluntatem servetis, quae adversatur carni et ejus concupiscentias non perficit (hoc enim est duci seu trahi spiritu), tum non estis sub lege. Sic Paulus de se ipso loquitur Rom. 7. (v. 25.): „Mente servo legi Dei," hoc est, spiritu nulli peccato sum obnoxius, „carne vero servo legi peccati." Itaque pii non

49) Spiritu duci.

sunt sub lege, scilicet spiritu, lex enim non potest accusare et ferre sententiam mortis contra eos, etiamsi ipsi peccatum sentiant et fateantur se peccatores esse, quia jus ademptum est legi per Christum, qui factus est sub legem, ut eos, qui sub lege erant, redimeret. Ideo hoc, quod vere peccatum est contra legem, lex pro peccato non potest accusare in piis.

Tanta est igitur potentia domini spiritus, ut, quod vere peccatum est, tamen lex non possit accusare. Justitia enim nostra Christus⁵⁰⁾, quem fide apprehendimus, irreprehensibilis est, ideo a lege non potest accusari. Donec in illo haeremus, spiritu ducimur et a lege liberi sumus⁵¹⁾. Sic cum apostolus etiam bona opera docet, non obliviscitur disputationis de justificatione, sed semper indicat impossibile esse nos operibus posse justificari. Reliquiae enim peccati haerent in carne, ideo, donec ea vivit, non desinit concupiscere contra spiritum. Nihil tamen periculi inde accipimus, quia a lege liberi sumus, modo spiritu ambulemus. Et his verbis: „Si ducimini spiritu, non estis sub lege,“ egregie poteris te ipsum et alios vehementer tentatos consolari. Saepe enim accidere solet, quod homo ira, odio, impatientia, libidine, spiritu tristitiae aut alia concupiscentia carnis tam fortiter exerceatur, ut eam prorsus non possit excutere, etiamsi hoc maxime cupiat. Quid hic faciat? Num ideo desperet? Non, sed ita dicat⁵²⁾: Caro tua jam pugnat et furit adversus spiritum. Sinite eam furere, quamdiu vult. Tu modo illi ne assen-

50) Christus justitia credentium.

51) Spiritu duci.

52) Quomodo erigendus perturbatus.

tiaris, sed ambula et ducere spiritu, ut concupiscentiam ejus non perficias. Hoc faciens liber es a lege. Accusat et perterrefacit quidem te, sed frustra etc. In tali ergo lucta carnis contra spiritum nihil melius est, quam in conspectu habere verbum, et ex eo consolationem spiritus petere.

Neque moveat illum, qui hanc tentationem patitur, quod diabolus ita potest peccatum exaggerare, ut videatur sibi prorsus succumbere in paroxysmo, nihilque sentiat, quam meram iram Dei et desperationem. Hic saltem non sequatur sensum suum, sed hoc Pauli dictum arripiat: „Si spiritu ducimini,“ hoc est, si fide in Christum vos erigatis etc., „non estis sub lege.“ Ita habebit praesidium potentissimum, quo poterit omnia ignita tela, quibus ille malignus eum petit, extinguere. Ut maxime igitur bulliat et insaniat caro, tamen omnes ipsius motus et furiae non poterunt nocere et condemnare eum, quia spiritum ducem sequens non praebet carni assensum, neque perficit ejus concupiscentiam. Itaque id unicum est remedium⁵³⁾, ut furentibus carnis motibus arripientes gladium spiritus, hoc est, verbum salutis, scilicet, quod Deus nolit mortem impii etc., pugnemus contra eos, tunc haud dubie victores erimus, etiamsi durante pugna plene contrarium sentiamus. Remoto autem ex oculis verbo non est consilium neque auxilium etc. Ego expertus ista loquor. Passus sum varias et multas passionem, et eas gravissimas. Quam primum autem aliquod dictum scripturae apprehendi, et illi tanquam sacrae ancorae inuixus sum, statim deferbuerunt ten-

53) Tentationes carnis quomodo vincantur.

tationes, quas sine verbo impossibile mihi fuisset vel medicum tempus sustinere, multo minus vincere.

Docet ergo Paulus in summa, hac disputatione de lucta carnis et spiritus, quod sancti seu credentes non possint perficere hoc, quod spiritus vult. Libenter enim spiritus vellet totus esse purus, sed caro conjuncta illi non permittit. Salvi tamen sunt per remissionem peccatorum, quae est in Christo. Deinde quia etiam ambulant et ducuntur spiritu, non sunt sub lege, hoc est ⁵⁴), lex non potest accusare et perterrefacere eos etc., aut si etiam hoc tentet, tamen non potest adigere eos ad desperationem.

Manifesta sunt autem opera carnis, quae sunt etc.

Hic locus non est dissimilis huic sententiae Christi ⁵⁵): „A fructibus eorum agnoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit. Mala autem arbor fructus malos facit etc.“ Paulus plane idem hoc loco docet, quod illic Christus, satis scilicet testari opera et fructus, an arbores bonae sint an malae, an homines sequantur ducem carnem an ducem spiritum, quasi dicat: Ne quidam vestrum censentur se non intelligere me nunc disserentem de lucta carnis et spiritus, subjiciam vobis ob oculos primum opera carnis, quorum pleraque etiam impiis nota sunt, deinde fructus spiritus. Hocque Paulus ideo facit, quia multi erant hypocritae inter Galatas,

54) Non esse sub lege.

55) Matth. 7. (vv. 16. 17.)

ut hodie etiam inter nos⁵⁶⁾, qui simulabant se esse pios, jactabant spiritum, et quod ad verba attinebat, egregie reverant doctrinam pietatis. Interea tamen non spiritu, sed carne ambulabant, ac opera ipsius perficiebant. Eaue re Paulus manifeste convincit eos non esse tales, pro quibus sese venditabant, et ne hanc ejus admonitionem contemnant, fert contra eos horribilem sententiam, quod regni Dei heredes non erunt, ut ea admoniti sese emendent.

Quaelibet aetas etiam in piis peculiare suas tentationes habet⁵⁷⁾, juvenilem libido, virilem ambitio et vana gloria, senilem avaritia praecipue exercet. Hinc supra dixi nullum fuisse unquam sanctum, quem non saepius in vita sollicitaverit caro ad impatientiam, iram etc. Hinc Paulus de sanctis hic loquens dicit carnem in ipsis concupiscere adversus spiritum etc. Itaque non aberunt desideria et pugnae carnis, non tamen ideo statim obsunt illis, qui eas sentiunt, sed ita de hac re judicandum est, aliud esse sollicitari a carne, et ejus concupiscentias non ultro ferre, sed spiritu ambulare et remitti etc., aliud esse assentiri carni, et opera ejus secure perficere, in illis commorari, et tamen interim simulare pietatem et jactare spiritum etc. Priores consolatur, dum dicit eos spiritu duci et sub lege non esse. Posterioribus comminatur aeternum interitum. Imo quandoque etiam accidit, ut sancti labantur⁵⁸⁾ et desideria ipsius carnis perficiant. Sicut David grandi et horribili lapsu cecidit in adulterium, item auctor fuit caedis multorum, dum vole-

56) Hypocritae piis admixti. 57) Quaelibet aetas habet suas tentationes. 58) Sancti labantur.

bat Uriam in acie perire, eaque re hostibus etiam occasionem dedit gloriandi contra populum Dei, adorandi idolum suum; et blasphemandi Deum Israel. Lapsus est horribiliter et Petrus, cum negaret Christum. Sed quamlibet illa peccata grandia sint, tamen non ex contemptu Dei aut destinata malitia, sed ex infirmitate commissa sunt. Deinde admoniti non perseveraverunt oblatinati in peccatis, sed resipuerunt etc. Tales infra cap. 6. (v. 1.) jubet recipi, instrui et instaurari, dicens: „Si praecupatus fuerit homo etc.“ Ideo qui ex infirmitate peccant et labuntur, illis non denegatur venia, modo rursum resurgant, et in peccatis non perseverent, perseverantia autem pessima est etc. Si autem non resipiscunt, sed porro oblatinati perficiunt desideria carnis, certissimum signum est, quod dolus sit in spiritu ipsorum.

Desideriis igitur nemo carebit, quousque in carne vivit, ideoque nemo liber erit a tentationibus. Alias tamen aliter tentatur⁵⁹⁾, secundum discrimen personarum. Hic gravioribus motibus exercetur, quales sunt tristitia spiritus, blasphemia, diffidentia, desperatio etc., alius crassioribus, quales sunt libido, ira, odium etc. Sed ibi Paulus requirit a nobis, ut spiritu ambulemus, et carni resistamus. Qui autem carni obsequitur et pergit securus desideria ipsius perficere, ille sciat se non pertinere ad Christum, et ut maxime sese ornet nomine christiano, tamen se ipsum fallit. „Qui enim Christi sunt, carnem suam crucifigunt cum concupiscentiis etc.“ (Gal. 5, 24.)

59) Alii gravioribus, alii levioribus tentationibus exercentur.

Qui vere sancti dicantur et sint

Hic locus, ut supra quoque obiter monui, gravissimam consolationem continet, quia admonet, quod sine concupiscentia et tentationibus carnis, imo etiam sine peccatis sancti non vivant. Admonet igitur nos, ne faciamus, ut quidam, de quibus Gerson scribit⁶⁰), qui eo nitebantur, ut prorsus nihil tentationum et peccatorum sentirent, hoc est, ut plane saxa essent. Talem imaginationem habuerunt sophistae et monachi de sanctis⁶¹), quasi fuerint meri stipites et trunci, et plane caruerint omnibus affectibus. Certe Maria sensit maximum dolorem animi amisso filio, Lucae 2. (v. 35.). Conqueritur David in Psalmis se immodica tristitia propter magnitudinem tentationum et peccatorum suorum concepta paene absorberi. Conqueritur et Paulus se foris pugnans, intus pavores sentire, se carne servire legi peccati, ait se sollicitum esse pro omnibus ecclesiis, et Deum misertum esse sui, quod Epaphroditum vicinum morti restituerit vitae, ne dolorem super dolorem haberet. Itaque sophistarum sancti similes sunt sapientibus stoicorum⁶²), qui tales finxerunt sapientes, quales nulli unquam fuerunt in rerum natura, et hac stulta et impia persuasionem, quae nata est ex inscitia hujus Paulinae doctrinae, adegerunt sophistae se ipsos et alios infinitos ad desperationem.

Ego monachus saepe ex animo optabam eam felicitatem mihi contingere, ut possem videre conver-

60) Gerson. 61) Imaginatio papistarum de sanctis.

62) Stoicorum sapientes.

Luth. ad Gal. III.

sationem et vitam alicujus sancti hominis. Interim tamen somniabam talem sanctum, qui in eremo agens abstineret a cibo et potu, et victitaret tantum radiculis herbarum et aqua frigida, et illam opinionem de monstrosis illis sanctis non solum hauseram ex libris sophistarum, sed etiam patrum. Nam alicubi s. Hieronymus sic scribit: De cibis vero et potu taceo, cum luxuria sit etiam languentes aqua frigida uti, et coctum aliquid accepisse etc. Nunc autem lucente veritatis sole clarissime videmus Christum et apostolos vocare sanctos ⁶³⁾, non qui coelibem vitam agunt, abstemii sunt, aut alia opera in speciem monstrosa faciunt, ut de multis legitur in vitis patrum, sed qui vocati per evangelium et baptisati credunt se Christi morte et sanguine sanctificatos et mundatos esse. Sic passim Paulus scribens ad christianos vocat eos sanctos, filios et heredes Dei etc. Sancti igitur sunt omnes, quotquot credunt in Christum, sive masculi sive foeminae, sive servi sive liberi etc. sint, non ex suis operibus, sed Dei, quae fide accipiunt, ut sunt verbum, sacramenta, Christi passio, mora, resurrectio, victoria, Spiritus sancti missio etc. Id summa, sancti sunt sanctitate passiva, non activa.

Sic verè sancti ⁶⁴⁾ sunt ministri verbi, magistratus politici, parentes, liberi, heri, familia etc., si primum omnium certo statuunt Christum esse suam sapientiam, justitiam, sanctificationem et redemptionem, deinde si unusquisque ex praescripto verbi Dei

63) Quos Christus et apostoli vocant sanctos.

64) Veri sancti.

faciat officium in vocatione sua, carni non obsequatur, sed spiritu reprimat desideria et concupiscentias ejus. Quod omnes aequae non sunt firmi, sed multae adhuc imbecillitates et offensiones cernuntur in plerisque, hoc nihil impedit eorum sanctitatem; modo non ex destinata malitia, sed ex imbecillitate peccent. Nam, ut jam aliquoties dixi, pii sentiunt concupiscentiam carnis, sed repugnant, ne eam perficiant. Item, si etiam ex improvise labantur in peccatum, tamen veniam consequuntur, si fide in Christum iterum eriguntur, qui non vult, ut abigamus, sed quaeramus perditam ovem etc. Absit igitur, ut infirmos in fide aut moribus⁶⁵), si videro eos amare et revereri verbum, coena domestica uti etc., statim judicem profanos esse. Hos enim Deus assumit, et reputat eos justos per remissionem peccatorum. Huic stant et cadunt etc. Laetus igitur gratias ago Deo, quod supra modum abunde mihi donaverit, quod enim monachus petii, non ut viderem unum sanctum, sed multos, imo infinitos vere sanctos, non quales sophistae, sed Christus ipse et apostoli pingunt ac describunt, quorum et ego, gratia Dei, unus sum, sum enim baptisatus, et credo Christum, dominum meum, sua morte me redemisse a peccatis, et donasse mihi justitiam et sanctitatem aeternam, et anathema sit, quicumque hunc honorem Christo non habuerit, ut credat, quod ejus morte, verbo, sacramentis etc. justificatus et sanctificatus sit etc.

Repudiata igitur hac stulta et impia opinione de

65) Infirmi in fide.

sanctorum appellatione (quam putabamus competere tantum sanctis in coelo, et in terra eremitis ac monachis prodigiosa quaedam opera facientibus) discamus nunc ex scriptura sancta omnes fideles Christi sanctos esse⁶⁶). Admiratur mundus sanctitatem Benedicti, Gregorii, Bernhardi, Francisci et similium, quia audit eos magnifica in speciem et insolita quaedam opera fecisse. Certe fuerunt etiam sancti Hilarius, Cyrillus, Athanasius, Ambrosius, Augustinus et alii, qui tam asperam et horridam vitam non egerunt, ut illi⁶⁷), sed conversati sunt inter homines, ederunt cibos communes, biberunt vinum et vestitu eleganti ac decenti uti sunt, et fere nullum discrimen fuit, quod ad communem vitae consuetudinem attinet, inter ipsos et alios honestos viros, et tamen longe praeferendi sunt illis superioribus. Hi enim sine ulla superstitione docuerunt fidem Christi pure, haereticis restiterunt, et ecclesiam ab innumeris erroribus repurgaverunt. Jucundissima fuit multis eorum familiaritas, et praesertim tristibus et afflictis (non enim abduxerunt se a conversatione hominum, sed officium suum administraverunt in frequenti turba), quos verbo erexerunt et consolati sunt. Contra illi non solum contra fidem multa docuerunt, sed etiam multarum superstitionum, errorum et impiorum cultuum auctores fuerunt. Ideo nisi in agone mortis Christum apprehenderunt, et sola ipsius morte et victoria confisi sunt, nihil plane profuit eis rigida vita.

Haec satis ostendunt, qui vere sancti sint, et

66) Omnes fideles sancti. 67) Collatio patrum etc.

quae sit appellanda vita sancta⁶⁸), non illorum, qui in angulis et antris dehescent, inedia corpora macerant; cilicia gestant etc. hac opinione, ut singulare quoddam praemium in coelis habeant prae ceteris christianis, sed qui baptisati sunt et credunt in Christum etc., qui non semel exuunt veterem hominem cum actibus suis, sed durante vita manet in eis concupiscentia, quam nihil obest ipsis sentire, modo eam non permittant regnare, sed subiciant spiritui. Hae doctrina affert consolationem piis mentibus, ne, cum ista jacula carnis, quibus impugnat Satan spiritum, sentiunt, desperent, ut multis in papatu accidit, qui iudicabant se nullam prorsus concupiscentiam carnis debere sentire, cum tamen neque Hieronymus, neque Gregorius, neque Benedictus, neque Bernhardus et alii (quos monachi imitandos sibi proposuerunt tanquam perfecta exempla castitatis et omnium christianarum virtutum) huc pervenire potuerint, ut nullam plane concupiscentiam carnis sentirent. Imo senserunt eam et fortiter, id quod ingenue fatentur, non uno loco in libris suis. Ideo Deus non solum non imputavit eis ista levia delicta, sed etiam perniciosos errores, quos quidam ex ipsis in ecclesia invexerunt. Gregorius auctor fuit missae privatae⁶⁹), qua nulla unquam fuit major abominatio in ecclesia novi testamenti. Alii monachatum, impios cultus et voluntarias religiones excogitaverunt. Cyprianus disputabat ab haereticis baptisatos rebaptisandos esse.

68) Vita sancta. 69) Gregorius auctor missae privatae.

Recte igitur fatemur in symbolo nos credere ecclesiam sanctam⁷⁰). Est enim invisibilis, habitans in Spiritu in loco inaccessibili, ideo non potest videri ejus sanctitas. Deus enim ita abscondit et obruit eam infirmitatibus, peccatis et erroribus, variis formis crucis et scandalis, ut secundum sensum nusquam appareat. Qui hoc ignorant, cum vident infirmitates, peccata etc. eorum, qui baptisati sunt, verbum habent et credunt, statim offenduntur, et judicant eos ad ecclesiam non pertinere, et interim somniant ecclesiam esse⁷¹) eremitas, monachos etc., qui tantum labiis Deum honorant, et frustra eum colunt, quia non verbum Dei, sed doctrinas et mandata hominum sequuntur et alios decet. Quia vero superstitionis et prodigiosa opera, quae ratio magnificat et admiratur, faciunt, ideo judicant eos esse sanctos et ecclesiam. Illi invertunt articulum fidei: Credo ecclesiam sanctam etc., et pro credo ponunt video. Istiusmodi humanae justitiae et voluntariae sanctitates revera sunt spiritualia veneficia, quibus praestringuntur oculi et mentes hominum et abducuntur a cognitione verae sanctitatis etc.

Nos vero sic docemus, ecclesiam non habere maculam aut rugam, sed esse sanctam, per fidem tamen in Jesum Christum⁷²), deinde in vita per abstinentionem a concupiscentiis carnis et per exercitium spirituum fructuum, sed nondum esse sanctam per liberationem et ademptionem omnium desideriorum

70) Credo ecclesiam sanctam. 71) Ecclesia quae sit iudicio mundi. 72) Ecclesia sancta.

malorum, et per expurgationem omnium impiorum opinionum et errorum. Semper enim fatetur ecclesia peccatum suum, et orat sibi dimitti debita sua⁷³). Item credit remissionem peccatorum. Quare sancti peccant, labuntur et etiam errant, sed per ignorantiam, non enim libenter vellent negare Christum, amittere evangelium, revocare baptismum etc. Habent igitur remissionem peccatorum, et si etiam per ignorantiam in doctrina errant, hoc illis ignoscitur, quia ad extremum agnoscunt errorem suum, et sola veritate et gratia Dei in Christo nituntur, ut fecit Hieronymus, Gregorius, Bernardus et alii. Opera igitur carnis studeant vitare christiani, desideria non possunt.

Ad hoc igitur prodest piis sentire immunditiam carnis suae⁷⁴), ne inflentur inani et impia opinione de justitia operum, quasi propter eam accepti sint coram Deo. Hac monachi inflati tam sanctos se esse putaverunt propter electitium vitae genus suum, ut etiam aliis, quanquam interim corde proprio convincebantur se esse immundos, vendiderint suas justitias et sanctitates. Tam perniciosa pestis est fiducia justitiae propriae, et somniare se esse mundum. Quia vero pii sentiunt immunditiam cordis, non possunt fidere justitia sua. Is sensus humiliat eos, ut demittant cristas, et non possint confidere benefactis suis, et compellit eos currere ad Christum propitiatorem, qui non habet carnem corruptam aut vitiatam, sed

73) Ecclesia orat remitti sibi peccata. 74) Sentire immunditiam carnis prodest etc.

purissimam et sanctissimam, quam pro vita mundi dedit. In illo inveniunt justitiam solidam et perfectam. Sic manent in humilitate non ficta aut monastica, sed vera propter sordes et vitia, quae haerent in carne sua, propter quas, si Deus severe vellet judicare, rei essent aeternae mortis. Quia vero non superbiunt contra Deum, sed humiliter et contrito corde agnoscens peccata sua veniam petunt, ac freti beneficio mediatoris Christi progrediuntur in conspectum Dei, et orant propter ipsum ignosci sibi peccata, expandit super eos Deus immensum coelum gratiae, ac peccata propter Christum non imputat eis.

Haec dico, ut caveamus perniciosos sophistarum de sanctitate vitae errores, quibus ita mentes nostrae fuerunt occupatae, ut eos sine magno labore non potuerimus excutere. Quare sedulo operam date, ut recte discernatis inter justitiam seu sanctitatem veram et hypocriticam, tum poteritis aliis oculis in cere regnum Christi, quam ratio, nempe spiritualibus et certo judicare illum esse sanctum, qui baptisatus est et credit in Christum, et deinceps in illa fide, qua justificatur et remittuntur ei peccata praeterita et praesentia, abstinet ipse a desideriis carnis. Sed ab his prorsus non mundatur, caro enim concupiscit adversus spiritum. Manent tamen istae sordes in eo, ut humilietur, et sic humiliato dulcescat gratia et beneficium Christi. Sic istae sordes et reliquiae peccati non obsunt, sed valde prosunt piis. Quo magis enim sentiunt infirmitatem et peccata sua, hoc magis confugiunt ad thronum gratiae, Christum et ejus auxilium implorant, ut ernet eos sua justitia, ut illis augeat fidem, sub-

ministret Spiritum, quo duce vincant concupiscentias carniæ, ne dominantur, sed serviant⁷⁵). Sic christianus perpetuo luctatur cum peccato, et tamen luctando non succumbit, sed victoriam obtinet.

Haec dixi, ut intelligeretis, non ex humanis somniis, sed verbo Dei, qui vere sancti sint. Videmus ergo christianam doctrinam⁷⁶) maxime prodesse ad erigendas conscientias; deinde ejusmodi esse doctrinam, quæ non de cucullo, rasuris, rosariis et similibus futilibus rebus agat, sed de arduis et maximis causis, videlicet quomodo vincere debeamus carnem, peccatum, mortem, diabolum. Haec doctrina ut ignota est justitiariis, ita impossibile est eis vel unam conscientiam errantem instituire aut contritam et desperabundam consolari et pacificare.

Adulterium, scortatio, immunditia, lascivia, idolorum servitus, veneficium etc.

Paulus non recenset omnia opera carnis, sed numero finito pro infinito utitur. Primum numerat species libidinis, scilicet adulterium, fornicationem, immunditiam, lasciviam etc. Non solum autem libido est opus carniæ, ut somniarunt papistæ (qui etiam conjugium, adeo casti sunt homines, cujus Deus ipse auctor est, et quod ipsi inter sacramenta numeraverunt, opus carniæ dixerunt), sed inter opera carniæ recenset idololatriam etc., ut supra jam aliquoties diximus. Ideo vel hic locus satis indicat, quid Paulo significet caro⁷⁷). Sunt autem hæc voces notiores,

75) Piis etiam mala cadunt in bonum. 76) Doctrina pietatis. 77) Caro.

quam ut ulla interpretatione indigeant. Qui cupit nosse, quid singulae voces seorsim significant, ille legat, si volet, commentarium veterem, quem anno 19. edidimus. Illic satis copiose naturam et vim, pro virili nostra, singularum vocum totius catalogi operum carnis et fructuum spiritus indicavimus. Nunc consilium praecipue fuit, ut inter emendandam epistolam ad Galatas articulum justificationis quam clarissime traderemus etc.

Idololatria.

Summae religiones, sanctitates et ardentissimae devotiones eorum, qui excluso Christo mediatore ac sine verbo et mandato Dei colunt Deum, sunt idololatria⁷⁸⁾, ut in papatu habebatur pro actu spiritualissimo, quando monachi sedentes in cellis meditabantur de Deo et ejus operibus, quando inflammati ardentissimis devotionibus genu flectebant, orabant et coelestia contemplantur, tanta delectatione, ut praenimio gaudio lacrymarentur. Ibi nulla erat cogitatio de mulieribus aut de ulla creatura alia, sed tantum de creatore et ejus mirabilibus operibus, et tamen ista spiritualissima res, ut ratio judicat, est juxta Paulum opus carnis. Quare omnis talis religio, qua colitur Deus sine verbo et mandato ejus, idololatria est, et quo ea est sanctior et spiritualior in speciem, hoc perniciosior et pestilentior est. Avertit enim homines a fide in Christum, et facit, ut nitantur propriis viribus, operibus, justitiis, qualis est etiam hodie anabaptistarum, quanquam hi in dies se magis

78) Idololatria.

prodant, quod a diabolo obsessi ac homines seditiosi et sanguinarii sint.

Igitur jejunium, cilicium, sanctissimae actiones, regula et tota vita carthusianorum ⁷⁹), quorum tamen ordo rigidissimus est, sunt opera carnis, imo idololatria, quia imaginantur se sanctos esse et salvari non per Christum, quem ut aeverum judicem formideant, sed si regulam suam observaverint. Cogitant quidem de Deo, Christo et rebus divinis, non autem ex verbo Dei, sed ex sua ratione, quod scilicet vestitus, vietus et tota ipsorum conversatio sancta sit et placeat Christo, quem hac sua asperitate vitae non solum sperant se placare, sed habituros esse cum etiam remuneratorem suorum benefactorum et justiciarum etc. Ideo eorum cogitationes spiritualissimae, ut somniant, non solum sunt carnalissimae, sed etiam impiissimae, quia excluso et contemto verbo, fide, Christo etc. fiducia propriae justitiae volunt peccata eluere, gratiam et vitam aeternam consequi. Omnes ergo cultus et religiones extra Christum sunt idolorum cultus. In solo Christo patri bene complacitum est; qui hunc audit et facit, quod jubet, est dilectus propter dilectum ⁸⁰). Jubet autem ipse nos credere verbo suo, baptisari etc., non eligere novos cultus etc.

Supra dixi opera carnis manifesta esse, ut certe adulterium, fornicatio et similia omnibus nota sunt. Sed idololatria tam speciosa et spiritualis est, ut paucis, et iisdem tantum credentibus in Christum nota sit ⁸¹). Nam carthusianus cum casto vivit, jejunat,

79) Carthusiani. 80) Falsus et verus cultus Dei.

81) Idololatria incognita mundo.

orat, legit heras canonicas, sacrificat etc., tantum abest, ut credat se esse idololatram, aut opus carnis perficere, ut certo persuasus sit se agi et duci spiritu, se ambulare spiritu, se nihil quam mera spiritualia cogitare, loqui et facere, ac Deo gratissimum cultum praestare. Nemo persuadebit hodie papistis, quod missa privata⁸²⁾ sit summa blasphemia. Dei et idololatria, qua horribilior nunquam fuerit in ecclesia ab apostolis constituta. Sunt enim excaecati et obstinati, ideo perversè judicant de Deo et rebus divinis, putantes idolatriam esse verum et summum cultum, econtra fidem esse idolatriam etc. Nos vero credentes in Christum et mentem ejus tenentes judicamus omnia, et a nemine vere et coram Deo judicari possumus.

Ex his satis constat Paulum vocare carnem⁸³⁾, quidquid est in homine, complectendo omnes tres potentias animae, scilicet voluntatem concupiscibilem, voluntatem irascibilem et intellectum. Opera voluntatis concupiscibilis sunt adulterium, scortatio etc., irascibilis rixae, contentiones, caedes etc., rationis seu intellectus errores, falsae religiones seu cultus, superstitiones, idololatria, haereses, hoc est, sectae etc. Ista valde predest nosse, quia vocabulum carnis in toto regno papae sic obscuratum est, ut opus carnis⁸⁴⁾ nihil aliud illis significaverit, quam concubitus seu expletam libidinem. Inde necessario sequebatur, quod non potuerint intelligere Paulum⁸⁵⁾. Hic autem clare videmus Paulum inter opera carnis numerare idolola-

82) Missa privata. 83) Caro. 84) Opus carnis etc. 85) Opus carnis secundum papistas.

triam et haeresim, quas, ut diximus, ratio iudicat esse summas virtutes, sapientiam, religionem, sanctitatem et iustitiam. Paulus vocat ad Col. 2. (v. 18.) „religionem angelorum.“ Sed quamlibet videatur sancta et spiritualis res, nihil tamen aliud est, quam opus carnis, abominatio et idololatria contra evangelium, fidem et verum cultum Dei. Hoc vident pii et credentes, qui oculos spirituales habent, contra iustitiam diversum iudicant⁸⁶). Sicut monacho non potest persuaderi, quod sua vota sint carnis opera, ita Turca nihil minus credit, quam observationem alcorani, baptismata et alios ritus, quos observat, esse opera carnis. Magnum profecto est, idololatriam recenseri inter opera carnis etc.

Veneficium.

De veneficio dixi supra cap. 3. Frequens fuit vitium his nostris temporibus ante reuelatum evangelium. Me puero multae erant veneficae, quae pecora et homines, praecipue pueros incantabant. Item nocentibus segetibus per tempestates et grandines, quas suis veneficiis excitabant. Nunc evangelio reuelato ista non audiuntur, quia evangelium exturbat diabolus e sede cum suis illusionibus etc. Sed jam magis horribilibus, nempe spiritualibus veneficiis homines incantat. Paulus inter opera carnis enumerat veneficium, quod tamen, ut omnibus constat, non est opus libidinis, sed abusus seu aemulatio idololatriae. Magia enim pactum facit cum daemonibus, superstitio seu idola-

86) Ratio iudicat idololatriam et haeresim esse summas virtutes.

trix cum Deo, non vero tamen, sed fictitia. Quare idololatria est vere veneficium spirituale⁸⁷⁾. Nam ut veneficae incantant pecora et homines, ita idololatrias, hoc est, omnes justitiam volunt Deum incantare, ut talis sit, qualem ipsi cum suis cogitationibus fingunt. Fingunt autem talem, qui iustificet eos non ex mera gratia et fide in Christum, sed qui respiciat cultus et opera ipsorum electitia, ac propter illa reddat eis iustitiam et vitam aeternam. Sed se ipsos incantant, non Deum, quia, si perseverant in hac sua impia persuasionem de Deo, inquiruntur in idololatria et damnantur. Pleraque opera carnis satis nota sunt, ideo non opus habent enarratione aliqua.

Sectae.

Sectas hic appellat non illas dissensiones, quae oriuntur in oeconomia aut politica propter res corporales et mundanas, sed quae in ecclesia propter doctrinam, fidem et opera oriuntur. Haereses, hoc est, sectae semper exstiterunt in ecclesia, ut supra non uno in loco dictum est, papa tamen generalis haeremiarcha est et caput omnium haereticorum⁸⁸⁾. Nam implevit orbem quasi quodam diluvio infinitis sectis. Nulli monacho convenit cum alio, metiuntur enim sanctitatem ex difficultate ordinum. Hinc Carthusianus vult sanctior haberi Franciscano etc. Ideo in ecclesia papistica nulla est unitas spiritus, nulla concordia animorum, sed summa discordia. Non est una et eadem doctrina, fides, religio, cultus et mens, sed omnia

87) Magia. Idololatria.

88) Papa haeremiarcha.

sunt diversissima⁸⁹⁾. Contra christianorum omnia sunt eadem et communia, verbum, fides, cultus, religio, sacramenta, Christus, Deus, cor, sensus, anima, voluntas⁹⁰⁾, et illam spirituales concordiam nihil impedit diversitas statuum et conditionum in externa conversatione, ut supra aliquoties indicatum est; et qui hanc unitatem spiritus habent, penes illos est certum iudicium de omnibus sectis, quas alioqui nemo intelligit, ut certe nullus theologus in papatu intellexit Paulum hoc loco damnare omnes cultus et religiones, continentiam et in speciem honestam conversationem et sanctam vitam omnium papistarum et sectariorum, sed putaverunt eum loqui de crassa idololatria et haeresibus gentium et Turcarum, qui manifeste nomen Christi blasphemant etc.

Ebrietates, comessationes.

Paulus non dicit bibere et edere opere carnis esse, sed inebriari et comessari⁹¹⁾, quo nihil est hodie in his terris vulgatus. Qui isti luxui plusquam bestiali dediti sunt, sciant se non esse spirituales, ut maxime tales se esse gloriantur, sed sequi carnem et opera ejus perficere, ideoque audiunt horribilem sententiam, quod regni Dei heredes non erunt. Vult ergo Paulus christianos vitare ebrietatem et crapulam, et sobrie ac frugaliter vivere, ne carne bene pasta irritentur ad lasciviam, ut certe post nimiam crapulam et repletionem stomachi vehementer furere solet caro.

89) In ecclesia papistica summa discordia animorum etc. 90) Ecclesia christiana concors etc 91) Ebriosi, comessatores.

Non tamen satis est coercere tantum istam furiosam pruriginem, quae crapulam comitatur, sed caro etiam sobria subigenda est, ne desideria sua perficiat. Nam saepe accidere solet, ut maxime sobrii maxime tententur, ut Hieronymus de se scribit. Pallebant, inquit, ora jejuniis, et mens desideriis aestuabat in frigido corpore, et ante hominem suum jam carne praemortua sola libidinum incendia bulliebant etc. Hoc et ego ipse monachus expertus sum. Ideo sola inedia arder libidinis non exstinguitur, sed accedere oportet⁹²⁾ spiritum, hoc est, meditationem verbi, fidem et orationem. Jejunium vincit quidem illes crassos impetus libidinis, ipsa autem desideria carnis nulla abstinence cibi et potus, sed seria meditatione verbi et invocatione Christi superantur.

Et his similia.

Quia impossibile est enumerare omnia opera carnis. De quibus praedico vobis, sicut praedixi, quod, qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

Haec durissima est sententia, et tamen maxime necessaria contra falsos christianos et securos hypocritas, qui jactant evangelium, fidem, Spiritum, et tamen interim securissime perficiunt opera carnis. Praecipue autem haeretici, inflati opinionibus, ut somniant, de rebus spiritualissimis, homines obsessi a diabolo et prorsus carnales sunt, ideoque desideria

92) Ardor libidinis quomodo vincendus.

carnis per omnes potentias animae perficiunt. Quare summe necessarium fuit tam horribilem et tremendam sententiam ab apostolo ferri⁹³⁾ contra tales secures contemtores et obstinatos hypocritas, quod, qui talia opera carnis perficiunt, quae Paulus recensuit, regnum Dei non consequuntur, ut vel aliqui ex ipsis hac severa sententia perterrefacti inciperent spiritu pugnare contra opera carnis, ne ea perficerent.

Fructus autem spiritus sunt caritas, gaudium, pax, longanimitas, suavitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia.

Non dicit opera spiritus, ut, opera carnis, sed ornat has virtutes christianas digniore appellatione, vocans fructus spiritus⁹⁴⁾. Habent enim maximam utilitatem et fructum, nam illis praediti tribuunt gloriam Deo, et iisdem invitant alios ad doctrinam et fidem Christi.

Caritas.

Satis fuisset solam caritatem ponere. Dilatatur enim in omnes fructus spiritus, et 1. Corinth. 13. tribuit ei Paulus omnes fructus, qui in spiritu fiunt, cum ait: „Caritas patiens est, benigna est etc.“ Voluit tamen eam seorsim hic inter fructus spiritus numerare et primo loco ponere, ut admoneat christianos, ut ante omnia sese mutuo diligant, per caritatem alius alium honore praeveniat, et quisque alium praestantiorum se existimet, et hoc propter inhabitan-

93) Horribilis sententia a Paulo lata etc. 94) Fructus spiritus.

tem Christum et Spiritum sanctum, propter verbum, baptismum et alia divina dona, quae christiani habent.

Gaudium.

Est vox sponsi et sponsae, hoc est, jucundae cogitationes de Christo, salubres exhortationes, laeta carmina, laudes, gratiarum actiones, quibus sese mutuo adhortantur, exercent et exhilarant pii. Aversatur ergo Deus tristitiam spiritus, odit tristem doctrinam, tristes cogitationes et verba, et delectatur laetitia. Non enim misit filium suum, ut contristaret, sed ut exhilararet nos. Hinc passim hortantur, imo praecipunt prophetae, apostoli et Christus ipse, ut gaudeamus et exsulemus⁹⁵). Zacha. 9. (v. 9.): „Exsulta filia Zion, jubila filia Jerusalem, ecce rex tuus venit tibi“; et in Psal. saepe: „Laetamini in domino“; Paulus (Phil. 4, 4.): „Gaudete in domino semper etc.“; et Christus (Luc. 10, 20.): „Gaudete, quod nomina vestra scripta sunt in coelis.“ Ubi hoc gaudium spiritus est⁹⁶), ibi cor intus laetatur per fidem in Christum, certo statuens eum esse salvatorem et pontificem nostrum, et foris hoc gaudium verbis et gestibus ostendit. Item laetantur pii, quando evangelium late spargitur, et multi ad fidem accedunt, atque ita Christi regnum augetur.

P a x.

Erga Deum et homines, ut christiani placidi et quieti sint, non contentiosi et invicem odio prosequen-

95) Scriptura admonet nos laetari in Deo etc.

96) Gaudium spiritus.

tes, sed alii aliorum onera portant per patientiam, nam sine patientia pax non potest consistere. Ideo etiam Paulus eam statim post pacem ponit.

Μακροθυμία.

Quam puto esse assiduitatem patientiae, qua aliquis non solum tolerat adversitates, mala, injurias etc., sed etiam longanimiter expectat emendationem illorum, qui eum laeserunt. Diabolus cum vi non potest superare tentatos, assiduitate superat⁹⁷⁾, novit enim nos esse vasa testacea, quas frequentes et diu durantes ictus et impetus perferre non possint. Ideo assiduitate multos vincit. Ad hanc ipsius assiduitatem vincendam opus est longanimitate. Quae ut emendationem illorum, qui vim inferunt, ita quoque finem tentationum, quas diabolus movet, patienter expectat.

Χρηστότης.

Est facilitas et suavitas in moribus et tota vita, christiani enim non debent esse asperi et morosi, sed lenes, humani, affabiles, comes, quibuscum libenter alii conversentur, qui dissimulent aliorum errata, aut saltem in bonam partem interpretentur, qui libenter aliis cedant, ferant intractabiles etc., ut et gentes dixerunt: Mores amici noveris, non oderis. Talis fuit Christus, ut passim cernere est in evangelio. De s. Petro legitur, quod fieverit, quoties recordatus sit suavitatis Christi⁹⁸⁾, qua usus est in quotidiana

97) Diabolus, quos vi non potest vincere, assiduitate vincit. 98) Suavitas Christi.

conversatione. Virtus est maxima et in omni genere vitae necessaria.

Bonitas.

Libenter adjuvare aliorum inopiam, largiri, mutuum dare etc.

Fides.

Cum Paulus hic fidem inter fructus spiritus numeret, palam est eum non fidem in Christum, sed fidelitatem⁹⁹⁾ seu candorem intelligere. Hinc 1. Cor. 13. (v. 7.) ait caritatem omnia credere. Qui igitur hanc fidem habet, non est homo suspicax, sed simplicis et candidi cordis, qui, etiamsi fallitur et diversum experitur, quam credit, tamen adeo lenis est, ut libenter hac condonet, summa, omnibus credit, non tamen confidit. Contra hac virtute carentes homines sunt suspicaces, difficiles, morosi et virulenti. Nemini cedunt nec credunt, nihil ferre possunt, bene dicta et facta aliorum calumniantur et pervertunt, et eos, a quibus non laudantur et magnifiunt, oderunt. Ideo impossibile est eos caritatem, amicitiam, concordiam, pacem cum hominibus servare. His autem ablati nihil aliud est haec praesens vita, quam morsus et devoratio. Fides ergo hoc loco est, quod alter alteri fidem adhibet in his rebus, quae ad praesentem vitam pertinent. Qualis enim esset praesens vita nostra, si alter alteri non crederet?

Mansuetudo.

Virtus est, quando aliquis non facile commovetur ad iracundiam. Infinitae autem sunt occasiones in

99) Fides hoc loco significat fidelitatem etc.

hac vita, quae ad iracundiam provocant, sed p̃i mansuetudine eas vincunt.

Continentia.

Est sobrietas, temperantia seu moderatio in omni vita, quam Paulus opponit operibus carnis. Vult ergo, ut christiani caste et sobrie vivant, non sint adulteri, scortatores, lascivi, qui, si non possint caste vivere, ducant uxores; item non sint contentiosi, litigatores etc., non inebrientur, non dediti sint crapulae, sed ab his omnibus abstineant. Ista omnia complectitur castitas¹⁰⁰⁾ seu continentia. Hieronymus de sola virginitate exponit, quasi conjuges non possint esse casti, aut apostolus solis virginibus ista scripserit. Certe Tit. 1. et 2. admonet episcopos et adolescentulas mulieres, utrosque conjuges, ut sint casti et puri.

Adversus huiusmodi non est lex.

Est quidem lex, sed non contra tales. Sic alibi (1. Tim. 1, 9.): „Lex justo non est posita.“ Sic enim justus vivit, ut nulla lege opus habeat, quae eum admoneat, urgeat et cogat, sed sine ulla coactione legis sponte facit, quae lex exigit. Ideo lex non potest accusare et reos agere credentes in Christum, nec eorum conscientias perturbare¹⁾. Terret quidem et accusat, sed Christus fide apprehensus abigit eam cum suis terroribus et minis. Itaque lex eis simpliciter abrogata est. Non habet igitur jus

100) Castitas.

1) Lex abrogata credentibus in Christum.

accusandi vos, sponte enim faciunt, quod lex requirit. Fide enim Spiritum sanctum conceperunt, qui non sinit eos otiosos esse. Si caro resistit, ambulant spiritu etc. Sic christianus intus implet legem fide, Christus enim perfectio legis est ad justitiam omni credenti, foris operibus et remissione peccatorum. Qui vero opera et desideria carnis perficiunt, hos civiliter et theologicis accusat et condemnat lex.

Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum affectibus et concupiscentiis.

Ille totus locus de operibus ostendit vere credentes²⁾ non esse hypocritas, ideo nemo se ipsum decipiat. Quicunque, inquit, ad Christum pertinent, crucifigunt carnem cum morbis et vitiis. Sancti enim, quia nondum exuerunt prorsus carnem vitiatam, propensi sunt ad peccandum, non satis timent et diligunt Deum etc., item sollicitantur ad iram, invidiam, impatientiam, libidinem et similes motus, quos tamen non perficiunt, quia, ut Paulus hic ait, crucifigunt carnem³⁾ cum passionibus et vitiis, quod fit, cum non solum jejuniis aut aliis exercitiis petulantiam carnis reprimunt, sed, ut supra Paulus dixit, cum spiritu ambulant, hoc est, cum admoniti divinis comminationibus, quibus comminatur Deus se peccatum severe puniturum, a peccando absterrentur, item cum verbo, fide et oratione instructi non obsequuntur concupiscentiis carnis. Hoc modo resistentes carni clavis cruci eam affigunt cum affectibus et desideriis,

2) Vere credentes. 3) Crucifigere carnem.

ut, quanquam caro sit viva et adhuc moveat se, tamen non possit perficere, quod velit, cum manibus et pedibus ligatis cruci affixa sit. Pii ergo dum hic vivunt, crucifigunt carnem, hoc est, sentiunt quidem concupiscentias ipsius, sed non obsequuntur eis. Induti enim armatura Dei⁴⁾, fide, spe et gladio Spiritus, repugnant carni, ac istis armis spiritualibus cu clavis quibusdam eam affigunt cruci, ut etiam invita spiritui subjecta esse cogatur. Postea morientes prorsus eam exuunt, et resuscitati habebunt carnem puram sine affectibus et concupiscentiis.

C A P U T VI.

Si spiritu vivimus, spiritu et incedamus etc.

Paulus supra inter opera carnis numeravit expresse haereses et invidias, et sententiam tulit contra eos, qui invident et auctores sectarum sunt, quod regnum Dei non sint consecuturi. Nunc quasi oblitus, quid paulo ante egerit, novo iterum sermone perstringit eos, qui invicem provocant et invident. Cur hoc facit? An non satis erat semel fecisse? Paulus consulto facit, vult enim atrociter invehi in deterrimum vitium, quod *κενοδοξία*¹⁾ vocatur, quod causa fuit perturbationis omnium ecclesiarum in Galatia, quodque semper pestiferum et exitiale fuit ecclesiae christianae. Hinc ad Titum non vult constitui epi-

4) Armatura Dei.

1) *Κενοδοξία*.

scopum superbum. Superbia²⁾ enim, ut Augustinus verissime ait, est mater omnium haeresum, imo fons est omnis peccati et ruinae, id quod testantur historiae sacrae et profanae. *Κενοδοξία*³⁾ autem semper vulgatissima pestis est in mundo, quod etiam gentiles poëtae et historici vehementer reprehenderunt. Non est pagus, in quo non reperiatur unus atque alter, qui prae aliis non velit sapere et magnifici etc. Praecipue tamen hoc vitio laborant homines ingeniosi, qui de eruditione et sapientia certant. Hic nemo vult alteri cedere, juxta illud: Qui volet ingenio cedere, nullus erit. Pulchrum est enim digito monstrari, et dicier hic est. Italia hodie laborat insigniter *κενοδοξία*, ut olim Graecia. Sed in privatis hominibus, imo etiam magistratum gerentibus, non tam perniciosa est, ut in his, qui ecclesiae praesunt, quanquam etiam in politia, praesertim si cadat in summos viros, non solum sit causa perturbationis et eversionis rerum-publicarum, sed etiam perturbationis et mutationis regnorum atque imperiorum, id quod sacrae et gentiles historiae testantur.

Quando vero ista pestis serpit in ecclesiam seu regnum spirituale, dici non potest, quam nocens sit⁴⁾. Ibi enim non de eruditione, ingenio, palehritudine, opibus, regnis, imperiis etc. certatur, sed aut de salute et vita, aut perditione et morte aeterna. Ideo gravissime ab hoc vitio debortatur Paulus eos, qui sunt in ministerio verbi, dicens: „Si spiritu vivimus etc.“, quasi dicat: Si verum est, quod spiritu

2) Superbia. 3) Inanis gloria quanta pestis sit.

4) Inanis gloria pestis ecclesiae.

vivamus, ordine etiam incedamus et spiritu ambulemus. Nam ubi spiritus est ⁵⁾, renovat homines, parit in eis novos motus, hoc est, ex vane gloriosis, iracundiis, invidiis etc. facit humiles, mansuetos, patientes etc. Tales non suam gloriam, sed Dei quaerunt, non invicem provocant et invident, sed alii aliis cedunt et honore praeveniant. Contra qui cupidi sunt gloriae, qui invicem et provocant et invident, illi quidem iactare possunt se spiritum habere, se vivere spiritu, sed se ipsos fallunt, carnem sequuntur et ejus opera perficiunt, habentque judicium suum, quod regnum Dei non consequuntur.

Ut autem nihil pestilentius, ita nihil magis vulgatum est in ecclesia hoc detestabili vitio ⁶⁾. Nam ubi Deus extrudit operarios in messem suam, statim suscitatur et Satan suos ministros, qui nulla in re inferiores haberi volunt illis, qui rite vocati sunt. Hic mox oritur dissidium. Impii ne pila quidem cedere volunt piis, somniant enim se longe eos vincere ingenio, doctrina, pietate et spiritu (multo minus pii cedere debent impiis, ne doctrina fidei periclitetur). Denique ea est natura ministrorum Satanæ ⁷⁾, quod apud suos non solum egregie simulare norunt caritatem, concordiam, humilitatem et alios fructus spiritus, sed etiam sese mutuo laudant, alii alios sibi praeferunt et praestantiores se esse dicunt. Ideo nihil minus videri volunt, quam *κενόδοξοι*, imo nihil aliud se quaerere jurant, quam gloriam Dei et salutem animarum, et tamen interim inanis gloriae cupidissimi

5) Spiritus officium. 6) Vulgatissimum vitium in ecclesia vana gloria. 7) Natura pseudoapostolorum.

sunt, omnia facientes, ut prae ceteris existimationem et laudem apud homines sibi periant. Summa existimant pietatem esse quaestum, et ministerium verbi ideo traditum, ut per hoc inelarescant, idoque non possunt non esse dissensionum et sectarum auctores.

Quia ergo *κενοδοξία* pseudoapostolorum causa fuerat, ut perturbarentur ecclesiae in Galatia, et deficerent a Paulo, voluit hoc exitiale vitium singulari sermone et capite insectari. Imo ea pestis Paulo occasionem dedit scribendi hanc totam epistolam, et nisi eam scripsisset, quidquid laboris in praedicando evangelio apud Galatas insumsisset, frustra insumtum fuisset. Nam eo absente regnabant jam in Galatia pseudoapostoli⁸⁾, viri in speciem magnae auctoritatis, qui praeter hoc, quod simulabant se quaerere gloriam Christi et salutem Galatarum, conversati etiam fuerant cum apostolis; quorum vestigia in docendo se sequi jactabant. Deinde⁹⁾ quia Paulus Christum in carne non viderat, neque cum apostolis conversatus fuerat, contemnebant eum prae se, ac repudiata ipsius doctrina suam jactabant veram et germanam esse. Atque ita perturbabant Galatas et sectas inter ipsos suscitabant, ut invicem provocarent et inviderent, quod certissimum signum erat neque doctores neque discipulos spiritu vivere et ambulare, sed carnem sequi et ipsius opera perficere, atque per consequens, eos amisisse veram doctrinam, fidem, Christum, omnia dona Spiritus, et jam deteriores esse gentibus etc.

Neque tamen in soles pseudoapostolos, qui suo

8) Auctoritas pseudoapostolorum. 9) Pseudoapostoli contemserunt Paulum.

tempore perturbabant ecclesias, hic invahitur, sed in spiritu praevidit infinitos tales futuros usque ad finem mundi, qui hoc pestilentissimo vitio contaminati sine vocatione irrupturi essent in ecclesiam, jactaturi Spiritum et coelestem doctrinam, atque hoc praetextu vesam doctrinam ac fidem eversuri. Tales etiam nostra aetate vidimus multos, qui non vocati¹⁰⁾ ingresserunt se in regnum Spiritus, hoc est, in ministerium verbi, et ad tempus videri voluerunt idem docere, quod nos; eaque simulatione pepererunt sibi nomen et famam, quod essent evangelii doctores, qui spiritu viverent et ordine incederent. Quam primum autem sua blandiloquentia devinxerunt sibi animos vulgi, statim quacunque octasione data deflexerunt a via recta, et aliquid novi coeperunt docere, ut hac ratione in- clarescerent, et vulgo praedicarentur, quod ipsi primi ostendissent errores in ecclesia, abusus abolevisent et correxissent, papatum evertissent, ac novam aliquod egregium dogma invenissent, ideoque merito haberent primas inter evangelicos doctores. Quia vero gloria illorum¹¹⁾ non in Deo, sed in ore hominum fundata erat, non potuit esse firma et stabilis, sed juxta Pauli prophetiam facta est confusio et finis ipsorum perditio. Impii enim non consistunt in judicio, sed tanquam palea rapiuntur et disperguntur a vento.

Idem judicium manet omnes, qui sua, non quae Christi Jesu sunt, in evangelio docendo quaerunt. Evangelium enim non est traditum¹²⁾, ut laudem et

10) Non vocati. 11) Gloria haereticorum etc.

12) Quid in evangelio quaerendum sit.

gloriam nostram inde quaeramus, aut ut populus nos ejus ministros veneretur et magnificiat, sed ut per illud illustretur beneficium et gloria Christi, ut pater glorificetur in misericordia sua, quam nobis exhibuit in Christo, filio suo, quem pro nobis omnibus tradidit, et cum eo nobis omnia donavit. Ideo evangelium doctrinae genus est, in quo nihil minus quaerere debemus, quam gloriam nostram. Proponit res coelestes et aeternas, quae nostrae non sunt, quas nos nec fecimus nec meruimus, sed offert eas nobis indignis ex mera benignitate Dei. Cur ergo de eis arrogemus nobis gloriam? Ideo qui in evangelio suam gloriam quaerit, a semet ipso loquitur. „Qui autem a semet ipso loquitur, mendax est, et injustitia in illo est. Contra qui quaerit gloriam ejus, qui misit ipsum, hic verax est, et injustitia in illo non est“, Johann. 7. (v. 18.). Gravissime ergo monet Paulus omnes verbi ministros, dicens: „Si spiritu vivimus, spiritu et incedamus“¹³⁾, hoc est, maneamus in ordine, hoc est, in doctrina veritatis semel tradita, in caritate fraterna et concordia spiritus. Simplici corde praedicemus Christum et gloriam Dei, et illi omnia accepta referamus, non praefерamus nos invicem alii aliis, non auscitemus sectas. Hoc enim non est recta incedere, sed verum ordinem relinquere, et novum ac perversum instituere.

Ex his intelligi potest, quod Deus singulari gratia doctores evangelii cruci et omnis generis afflictionibus subicit¹⁴⁾ in suam ipsorum et populi sa-

13) Spiritu incedere. 14) Cur Deus crucem imponat doctoribus evangelii.

latem, alioqui enim nullo modo hanc bestiam, quae dicitur *nevodošta*, posset reprimere et contundere. Nam si doctrina evangelii meram laudem, admirationem et gloriam apud homines haberet, et nulla prorsus eam sequeretur persecutio, crux, ignominia etc., tum certe omnes professores ipsius peste inanis gloriae inficerentur et perirent. Hieronymus alicubi in hanc sententiam dicit¹⁵⁾ se multos vidisse, qui potuerint perferre multa incommoda in corpore et fortunis, qui autem potuerit contemnere laudes suas, neminem. Impossibile enim est, quod aliquis non inflectur praedicatione laudum suarum. Paulus Spiritum Christi habens dicit (2. Cor. 12, 7.) in hoc sibi datum fuisse angelum Satanae, qui eum celaphis caederet, ne offerretur magnitudine revelationum. Ideo Augustinus recte ait¹⁶⁾: Si minister verbi laudatur, versatur in periculo; si eum frater contemnit et non laudat, frater in periculo versatur. Qui audit me verbum Dei docere, honorem mihi debet propter verbum; si honore me afficit, bene facit; si ego autem inde superbio, in periculo sum; contra si me contemnit, sum sine periculo, non item ipse.

Itaque omnibus modis hoc nobis praestandum est, ut bonum nostrum, hoc est, ministerium verbi, sacramenta etc. honore afficiamus, item ut invicem alii aliis honorem habeant, auditores doctoribus, et e contra, juxta illud: „Honore alii alios praevenientes.“ (Rom. 12, 10.) Sed hoc ubi fit, caro statim his laudibus titillatur et insolescit¹⁷⁾. Nemo enim est

15) Hieronymi dictum.

16) Augustini dictum.

17) Caro laudibus insolescit.

etiam ex pñs, qui non libentius cupiat laudari, quam vituperari, nisi aliquis tam bene obfirmatus sit hac in parte, ut nec laudibus nec convitiis moveatur, ut mulier illa 2. Reg. 14. (2. Sam 14, 17.) de Davide dicebat: „Sicut angelus domini, ita est dominus meus rex, ut nec benedictione nec maledictione moveatur“; item Paulus¹⁸⁾: „Per gloriam et ignominiam, per infamiam et bonam famam etc.“ Tales, qui nec laudibus efferuntur, nec vituperiis franguntur, sed simpliciter student beneficium et gloriam Christi praedicare et salutem animarum quaerere, ordine incedunt. Contra qui praedicatione laudum suarum superbiunt, suam, non Christi gloriam quaerunt, aut qui convitiis et infamia moventur, deserant ministerium verbi, utrique ordine non incedunt etc.¹⁹⁾

Quare videat unusquisque, qui spiritum jactat, ut in ordine maneat. Si laudaris, scito non te laudari, sed Christum, cui omnis laus et gloria debetur. Quod enim pie doces, sancte vivis, non sunt dona tua, sed Dei, ergo non tu laudaris, sed Deus in te. Hoc ubi agnoveris, in ordine manebis, non effereris gloria (quid enim habes, quod non accepisti?), sed eam acceptam feres Deo, nec convitiis, infamia, persecutione moveberis, ut deseras vocationem etc. Deus ergo singulari gratia hodie obruit gloriam nostram infamia, acerbissimis odiis, persecutionibus et blasphemiiis totius mundi, deinde contemptu et ingratitudine nostrorum hominum, rusticorum, civium et nobilium (quorum inimicitia et persecutio contra evan-

18) 2. Cor. 6. (v. 8.)
qui non.

19) Qui ordine incedant,

gelium, ut est occulta et intestina²⁰), ita nocentior est quam hostium, qui palam illud persequuntur), ne de donis nostris superbiamus. Hanc molam asinariam oportet suspendi in collum nostrum, ne illa peste inanis gloriae inficiamur. Sunt quidem aliqui ex nostris hominibus, qui nos reverentur propter ministerium verbi; sed ubi unus est, qui nos reveretur? Vicissim centum sunt, qui nos oderunt, contemunt et persequuntur etc. Illae igitur blasphemiae et persecutiones adversariorum et maximus contemptus, ingratitude et acerbissimum occultum odium eorum, inter quos vivimus, jucunda scilicet spectra, ita nos exhilarant, ut facile obliviscamur inanis gloriae.

Itaque gaudentes in domino, qui est gloria nostra, manemus in ordine. Longe vincimus quidem donis spiritualibus alios, sed quia ea agnoscimus Dei esse, non nostra, donata nobis in aedificationem corporis Christi, non superbiimus propter illa²¹), scimus enim plus requiri ab illis, quibus multum commendatum est, quam quibus parum commendatum est²²), denique scimus coram Deo non esse respectum personarum. Ideo non minus placet Deo aedituus fidelis in suo dono, quam doctor verbi, quia eadem fide et spiritu servit Deo. Quare non debemus infimos christianos minus colere, quam ipsi nos, atque hoc modo manemus liberi a peste inanis gloriae, et spiritu incedimus. Contra fanatici spiritus²³), quia gloriam suam, favorem et plausum hominum, pacem mundi et quietem

20) Hostes evangelii occulti et manifesti. 21) Non superbiendum de spiritualibus donis. 22) Lpc. 12. (v. 48.) 23) Vane gloriosi.

carnis, non gloriam Christi et salutem animarum (etiamsi constanter jurent se hoc facere) quaerunt, non possunt se continere, quia erumpant, et suam doctrinam ac labores praedicent, aliorum vituperent ac evertant, hoc unum spectantes, ut nomen et laudem prae aliis acquirant. Nemo, inquit, hoc ante me novit, ego primus hoc vidi et docui etc. Tales *κρυδοφοι* non gloriantur in Deo, sed gloriantur, fortes et audaces sunt in applausu vulgi, quem mira arte conciliant sibi. Norunt enim verbis, gestibus et scriptis simulare et dissimulare omnia. Sine plausu vulgi homines pavidissimi sunt, oderunt et fugiunt enim crucem Christi et persecutionem. Contra ubi applaudentem multitudinem habent, nihil tam superbum et temerarium, nullus Hector, nullus Achilles tam fortis et audax est, quam ipsi sunt.

Tam subdola igitur bestia est caro, ut propter nullam aliam causam ordinem deserat, doctrinam veram depravet et corrumpat ac ecclesiarum concordiam dissuat, quam propter maledictam istam *κρυδοφίαν*. Ideo non sine causa tam acriter hic et alibi insectatur eam Paulus. Supra cap. 4. (v. 17.): „Aemulantur vos, inquit, non bene, sed excludere vos a me volunt, ut ipsos aemulemini“, hoc est, ipsi volunt me obscurare, ut ipsi inclarescant. Non quaerunt gloriam Christi et vestram salutem, sed suam gloriam, meam ignominiam et vestram servitutem.

Non efficiamur inanis gloriae cupidi.

Id est, ne fiamus vane gloriosi, quod est, ut dixi, non gloriari in Deo et veritate, sed in mendaciis,

opiniōne, ore ac plausu vulgi²⁴). Ibi non est solidum fundamentum gloriae, sed mendax. Ideo impossibile est eam diu durare. Qui laudat hominem ut hominem, mentitur, quia nihil est in eo laude dignum, sed omnia damnata sunt. Quod igitur ad personam nostram attinet²⁵), gloria nostra haec est: Omnes peccaverunt et coram Deo rei sunt aeternae mortis. Aliud autem est, quando ministerium nostrum laudatur. Quare non solum optare debemus, sed etiam totis viribus conari, ut homines illud magnificent et religiose colant. Hoc enim cedit eis in salutem. Paulus admonet Romanos, ut neminem offendant, „ne bonum, inquit, nostrum blasphemetur“ (Rom. 14, 16.), et alibi (2. Cor. 6, 3.): „Ne ministerium nostrum vituperetur.“ Quando igitur ministerium nostrum laudatur, non pro nostra persona laudamur, sed, ut Psalm. ait, in Deo et nomine sancto ejus laudamur.

Invicem provocantes, invicem invidentes.

Hic describit effectum inanis gloriae²⁶). Magister erroris et novi dogmatis auctor non potest non provocare alios. Qui si dogma ipsius non approbant et recipiunt, statim incipit eos acerbissime odire. Vidimus nostra aetate, quam implacabili odio contra nos arserint fanatici spiritus, quod ipsis cedere et eorum errores approbare noluimus. Nos certe primum eos non provocavimus, neque impium dogma sparsimus in mundum, sed abusus in ecclesia reprehendentes et articulum justificationis fideliter tradentes mansimus

24) Vana gloria. 25) Laus personae et ministerii.

26) Effectus inanis gloriae.

in ordine²⁷⁾. Hunc illi deserentes multa impie docuerunt contra verbum Dei, de sacramentis, de peccato originali, de verbo vocali etc. Ibi, ne amitteremus veritatem evangelii, opposuimus nos illis, et eorum perniciosos errores damnavimus. Quod ipsi non ferentes non solum priores provocaverunt nos sine culpa nostra, sed nobis nunc etiam invident et acerbissime oderunt nos, nulla alia re accensi, quam vana gloria. Libenter enim nobis obscuratis ipsi soli regnassent. Somniabant enim magnam gloriam esse profiteri evangelium, cum tamen re vera non sit major coram mundo ignominia etc.

Fratres, et si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instauratione eum spiritu mansuetudinis.

Aliud praeceptum morale pulchrum et hac aetate nostra valde necessarium. Sacramentarii²⁸⁾ arripiunt hunc locum et ex eo inferunt nos debere per patientiam aliquid condonare lapsis fratribus, et illorum errorem dissimulare per caritatem, quae omnia credit, omnia sperat, omnia tolerat, praecipue cum Paulus manifestis verbis hic doceat, ut hi, qui spirituales sunt, instaurent errantes spiritu mansuetudinis, non tanti momenti rem esse, ut propter hunc unum articulum dissuamus concordiam christianam, qua nihil habet pulchrius aut utilius ecclesia etc. Sic amplificant nobis remissionem peccatorum, et accusant nos

27) Manere in ordine, et deserere ordinem. 28) Sacramentariorum argumentum contra nos.

esse pertinaces, qui ne p[ro]p[ri]o quidem eis cedere, neque ferre errorem ipsorum (quaesquam hunc nolint aperte fateri), multo minus spiritu lenitatis eos arguere et reficere velimus. Sic suaves homines se et suam causam ornant, et nos invidia apud multos gravant etc.

Nulla res (testis est mihi Christus meus) tam vehementer nunc aliquot annis me cruciavit, ut illa in doctrina discordia, cujus me auctorem non esse novimus optime etiam ipsi sacramentarii, si modo veritatem fateri volunt. Idem enim, quod ab initio hujus causae credidi et docui de justificatione, de sacramentis et de omnibus aliis doctrinae christianae articulis, adhuc hodie, nisi majore certitudine (ea enim aucta est studio, usu et experientia, deinde magnis et crebris tentationibus) credo et profiteor, et quotidie Christum oro, ut in ea fide et confessione me conservet et corroboret usque ad diem adventus sui gloriosi, amen. Deinde manifestum est per totam Germaniam, a nemine fuisse primum impugnata[m] evangelii doctrinam, praeterquam a papistis. Inter hos autem, qui eam suscipiebant, erat summa de omnibus articulis christianae doctrinae concordia, quae duravit, donec prodirent sectarii cum suis opinionibus novis non solum de sacramentis, sed etiam aliis articulis. Hi primi perturbaverunt ecclesias, et dissuerunt earum concordiam. Ab illo tempore subinde plures, ut aliter fieri non potest, exortae sunt sectae, quas semper majores animorum dissensiones secutae sunt. Quare contra conscientiam suam hac insigni injuria nos afficiunt, et praeter meritum nostrum hac intolerabili invidia coram toto mundo nos onerant. Valde mo-

lestum est insontem luere poenam, praesertim in re tam ardua, quam alius commernerit.

Sed facile possemus istius injuriae oblivisci, et eos suscipere ac spiritu mansuetudinis instaurare, si modo redirent in viam et recto ordine nobiscum incederent, hoc est, si pie de coena domini et aliis christianae doctrinae articulis sentirent et docerent, ac unanimi consensu nobiscum non suas opiniones, sed Christum praedicarent, ut glorificaretur filius Dei per nos, et per ipsum pater. Quod autem solum amplificat caritatem et concordiam, et causam sacramenti extenuant, quasi levis momenti res sit, quomodo-cunque de eucharistia a Christo domino nostro instituta sentiamus, hoc nobis non est ferendum. Sed quantum ipsi concordiam vitae praedicaverint, tam nos praedicare debemus concordiam doctrinae et fidei. Quam si nobis integram relinquunt, tum amplificabimus una cum ipsis etiam caritatis concordiam, quae longe postponenda est concordiae fidei seu spiritus²⁹⁾. Nam si hanc amiseris, Christum amisisti. Illo amisso nihil proderit tibi caritas. Contra si unitatem spiritus et Christum retines, nihil obest, si dissentias ab his, qui verbum corrumpunt atque per hoc unitatem spiritus scindunt. Malo igitur ipsos una cum toto mundo a me discedere et mihi inimicos esse, quam ut ego a Christo discedam et eum habeam inimicum, id quod fieret, si relicto ipsius simplici et manifesto verbo vanis illorum somniis, quibus Christi verba ad suam sententiam detorquent, adhaererem.

29) Concordia fidei praeferenda concordiae caritatis.

Unus Christus mihi major est, quam infinitae concordiae caritatis.

Ceterum³⁰⁾ cum his, qui Christum diligunt et verbum ipsius pie decept et credunt, offerimus nos non solum servaturos pacem et concordiam, sed etiam laturus eorum infirmitates et peccata, et eos lapsos instauraturos nos, juxta hoc praeceptum Pauli, spiritu mansueto. Sic Paulus tulit³¹⁾ infirmitatem et lapsum Galatarum et aliorum, quos subverterunt pseudoapostoli, cum ex anima resipiscerent. Sic recipit in gratiam incestum illum Corinthium. Item Onesimon, fugitivum servum, quem Romae in vinculis Christo genuerat, reconciliavit domino suo. Ideo quod hic et alibi docet de suscipiendis infirmis et instaurandis lapsis, re ipsa praestitit, sed erga eos, qui sanabiles fuerunt, hoc est, qui ex animo agnoscentes peccatum, lapsum, errorem resipuerunt. Contra cum pseudoapostolis obstinatis et defendentibus doctrinam suam non esse erroneam, sed veram durissime agit. „Utinam, inquit, abscindantur, qui vos perturbant“ (Gal. 5, 12.); deinde: „Qui conturbat vos, portabit judicium, quicumque tandem fuerit“ (5, 10.); item: „Etiam si nos aut angelus e coelo etc., anathema sit“ (1, 8.). Neque dubium est, quin multi defenderint contra Paulum pseudoapostolos³²⁾, et dixerint eos aequè habere Spiritum, aequè esse ministros Christi, et evangelium docere, ac Paulum; qui etiam si per omnia cum Paulo in doctrina non consentiant, tamen ideo non debere

30) Cum quibus servanda pax et concordia. 31) Paulus lapsos agnoscentes suum errorem in gratiam recepit, e contra etc. 32) Defensores pseudoapostolorum.

eum contra ipsos ferre tam horribilem sententiam; illa pertinacia eum nihil aliud efficere, quam perturbare ecclesias, et earum pulcherrimam concordiam dissuere etc. His vocibus nihil motus securissime maledicit et damnat pseudopostolos, vocans conturbatores ecclesiarum et eversores evangelii Christi. Contra doctrinam suam ita extollit, ut velit ei simpliciter cedere omnia, concordiam caritatis, apostolos, angelum e. coelo etc.

Ita nec nos sinimus causam hanc extenuari, quia is, cujus causa haec est, magnus est. Semel quidem fuit parvus, cum in praesepe jaceret, et tamen adeo magnus tum erat, ut ab angelis adoraretur, et dominus omnium praedicaretur. Itaque non patiemur in illo articulo verbum ipsius laedi. In articulis fidei nihil parvum aut tenue nobis videri debet, quod remittere debeamus aut possimus. Remissio enim peccatorum pertinet³³⁾ ad infirmos in fide et moribus, qui agnoscat peccatum et veniam petant, non ad eversores doctrinae, qui non agnoscunt suum errorem et peccatum, sed hostiliter defendunt veritatem et iustitiam esse, eaque re efficiunt, ut amittamus remissionem peccatorum, quia verbum, quod praedicat et affert remissionem peccatorum, depravant et negant. Quare prius in Christo nobiscum concordēs simit, hoc est, agnoscant peccatum, et emendent suum errorem. Si tum defuerit nobis spiritus mansuetudinis, merito nos accusare poterunt.

Et qui diligenter expendit verba apostoli, clare videt eum non loqui de haeresibus aut peccatis contra

33) Ad quos pertineat remissio peccatorum.

doctrinam, sed, de longe inferioribus peccatis, in quae homo labitur non ex destinata malitia aut proposito, sed ex infirmitate ³⁴). Hinc utitur etiam tam clementibus et paternis verbis, non vocans errorem aut peccatum, sed delictum. Deinde ut extenuet et quasi excuset peccatum, ac totam culpam ab homine transferat, addit: „Si praecupatus fuerit homo“, id est, circumventus a diabolo aut a carne, et vocabulum hominis ³⁵) etiam valet ad extenuationem rei, quasi dicat: Quid est homini tam proprium, quam labi, decipi et errare posse? Sic Moses in Levitico ait: „Sicut homines solent peccare.“ Est ergo sententia consolationis plenissima, quae me semel in summo certamine a morte liberavit. Quia igitur sancti in hac vita non solum in carne vivunt, sed etiam quandoque inextincta diaboli concupiscentiam carnis perficiunt, hoc est, labuntur in impatientiam, invidiam, iram, errorem, dubitationem, diffidentiam etc. (Satan enim perpetuo impugnat ³⁶) utrumque, et puritatem doctrinae, quam conatur tollere per sectas et discordias, et integritatem vitae, quam per quotidiana delicta et offensiones polluit), docet Paulus, quo modo cum talibus lapsis agendum sit, nempe ut hi, qui firmi sunt, instaurent eos spiritu leni.

Ista maxime prodest scire eos, qui ecclesiis praesunt ³⁷), ne, dum omnia ad vitum reserare student, hujus paterni et materni affectus obliviscantur, quem Paulus hic requirit ab his, qui curam animarum gerunt,

34) Quae peccata remittenda. 35) Homo. 36) Satan insidiatur doctrinae et vitae etc. 37) Rectores ecclesiarum quo modo agere debeant cum lapsis etc.

et hujus praecepti sui proposuit exemplum 2. Corinth. 2. cap. (vv. 6—8.), ubi inquit sufficere illi excommunicato objurgationem, quae a pluribus facta sit, debere nunc eos condonare et consolari illum, ne immodica tristitia absorbeatur, „propter quod, inquit, obsecro vos, exercete erga illum caritatem etc.“ Quare pastores acriter quidem objurgare debent lapsos, sed ubi viderint contristatos, incipiant erigere et consolari, et peccata ipsorum, quantum possunt, extenuare, per misericordiam tamen, quam peccatis opponere debent, ne lapsi immodica tristitia absorbeantur. Quam pertinax est Spiritus sanctus in doctrina fidei retinenda et defendenda, tam facilis et clemens est in peccatis ferendis et extenuandis, modo hi, qui ea commiserunt, de eis doleant.

Sed synagoga papae, ut in aliis omnibus, ita etiam hic diversum a praecepto et exemplo Pauli docuit et fecit. Pontifex Romanus et episcopi vere fuerunt tyranni et carnifices conscientiarum³⁸), sabinde enim novis traditionibus onerarunt, et propter levissimas causas excommunicatione perdiderunt conscientias, et ut facilius obsequerentur conscientiae vanis et injustis ipsorum terroribus, allegarunt has Gregorii papae sententias³⁹): Bonarum mentium est timere culpam, ubi non est culpa; item: Sententiae nostrae etiam injustae metuendae sunt. Istis sententiis, quas diabolus in ecclesiam iniecit, stabilierunt excommunicationem et istam majestatem toti mundo formidabilem papatus. Non est opus illa bonitate mentium, sed satis est ibi

38) Papa et episcopi carnifices conscientiarum.

39) Gregorii sententiae.

agnoscere culpam, ubi culpa est. Quia dedit tibi, Satan Romane, potestatem, ut terreas et damnes injustis sententiis mentes ante perterrefactas, quas potius erigendae, a falsis terroribus liberandae, et a mendacio ad veritatem reducendae erant? Hoc omittis et (juxta titulum tuum, homo peccati et filius perditionis) fingis culpam, ubi non est culpa. Ea est verissime versutia et impostura antichristica, qua excommunicationem et tyrannidem suam papa potentissime confirmavit⁴⁰). Nemo enim potuit injustas sententias ejus contemnere, nisi qui esset praefractus et insigniter malus, ut quidam principes eas contemserunt, sed reclamante conscientia, quia in istis tenebris non intellexerunt illas maledictiones papae vanas esse.

Discant igitur illi, quibus cura regendarum conscientiarum commissa est, ex hoc praecepto Pauli, quo modo lapsos tractare debeant⁴¹). „Fratres, inquit, si homo praecupatus fuerit“, non exacerbate aut contristate amplius, non rejicite aut damnate, sed corrigite, reficite seu „instaurate eum“ (ea enim vis est graeci vocabuli), et quod de ipso periit per fraudem diaboli aut infirmitatem carnis, hoc mansuetudine vestra sarcite. Regnum enim, in quod vocati estis, non pavoris et tristitiae, sed fidei et laetitiae regnum est. Si igitur videritis aliquem fratrem contritum propter admissum peccatum, accurrite et ei lapso porrigite manum, suavis verbis consolamini, et maternis brachiis ampleximini eum. Duros et obstinatos, qui sine timore securi in peccatis perseve-

40) Quibus modis papa tyrannidem et potentiam suam confirmavit. 41) Quo modo lapsi tractandi.

rant et pergunt, asriter objurgate. Contra qui praesoccupantur delicto et contristantur ac dolent de lapsu, erigendi et instruendi sunt per vos, qui spirituales estis, et hoc spiritu mansuetudinis⁴²⁾, non solum, iustitias aut saevitias, ut quidam confessores fecerunt, qui, cum reficere debebant sitibunda corda avari aliqua consolatione, potaverunt ea, sicut Iudei Christum in cruce, felle et aceto.

Ex his satis intelligimus remissionem peccatorum non debere valere in doctrina, ut sacramentarii contendunt, sed in vita et nostris operibus. Ibi nemo alium condemnet, non increpet in furore et austeritate, ut Ezech.⁴³⁾ dicit de pastoribus Israel; quod cum austeritate et violentia imperaverint gregi Dei, sed frater fratrem lapsum consoletur spiritu mansuetudo⁴⁴⁾, et vicissim lapsus audiat verbum erigentis se, et credat ei. Non enim vult Deus elisos abjici, sed erigi; ut Psalmus ait, impendit enim plus pro eis quam nos, nempe vitam et sanguinem suum. Debemus igitur et nos summa lenitate tales suscipere, curare et juvare. Quare non negamus veniam sacramentariis aut aliis impiarum sectarum auctoribus, sed ex animo condonabimus eis contumelias et blasphemias in Christum, item injuriarum, quibus nos affecerunt; nunquam recordabimur, modo poenitentiam agant, impium dogma, quo ecclesias Christi perturbarunt, deserant, et deinceps recto ordine nobiscum incedant. Si autem in errore perseverant et ordinem dissipant, frustra a nobis requirunt remissionem peccatorum.

42) Spiritus mansuetudinis. 43) Cap. 34. 44) Nemi neganda venia, si poenitentiam agat.

Considerans te ipsum, ne et tu tenteris.

Haec satis gravis admonitio est ad contuendendam austeritatem et saevitiam illorum, qui lapsos non erigunt et instaurant. Non est, ait Augustinus ⁴⁵⁾, peccatum, quod fecit homo, quod alius non possit facere. Nos adhuc in lubrico versamur, ideo si superbimus et ordinem deserimus, nihil facilius possumus, quam labi. Recte igitur ille dixit in vitis patrum, cum deferretur ad eum, quendam ex fratribus fuisse prolapsam in fornicationem: Ille heri, inquit, ego hodie ⁴⁶⁾. Addit ergo Paulus hanc seriam admonitionem, ne pastores duri et inclementes sint erga lapsos, neve cum pharisaeo suam sanctitatem ex illorum peccatis metiantur, sed affectu materno erga ipsos tangantur et cogitent: Hic lapsus est, fieri potest, ut et tu quoque labaris multo periculosius et turpius quam ipse, et si hi, qui adeo proclives sunt ad iudicandum et condemnandum alios, recte intuerentur peccata sua, deprehenderent lapsorum peccata esse festucas, sua peccata maximas trabes.

Qui igitur stat, videat, ne cadat. Si David, vir tam sanctus, plenus fide et Spiritu Dei, et qui tam insignes promissiones habuit, ac res maximas pro domino gesserat, tam turpiter labitur ⁴⁷⁾, ac jam paene proventus aetate juvenili ardore praecipitatur, post tot et tam varias tentationes, quibus eum Deus exercuit, quid de nostra constantia praesumeremus? Ostendit autem nobis Deus ejusmodi exemplis primum

45) Dictum Augustini.

46) Ille heri, ego hodie.

47) Lapsus David.

nostram infirmitatem, ne efferamur, sed timeamus, deinde iudicium suum, quod nihil minus ferre possit, quam superbiam vel erga se vel erga fratres. Non frustra igitur dicit Paulus: „Considerans te ipsum, ne et tu tenteris.“ Qui exercitati sunt temptationibus, noverunt, quam necessarium sit hoc praeceptum. Contra qui illis non sunt probati, non intelligunt Paulum, ideoque nulla misericordia tanguntur erga lapsos, ut cernere fuit in papatu, ubi mera tyrannis et crudelitas regnavit.

Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi:

Humanissimum praeceptum, cui addidit summam commendationem tanquam epiphonema. Lex Christi⁴⁸⁾ est lex caritatis. Christus postquam redemit, renovavit et constituit nos suam ecclesiam, nullam nobis legem dedit, praeterquam illam de mutua caritate. Johann. 13. (vv. 34. 35.): „Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos“; item: „In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis etc.“ Diligere autem⁴⁹⁾ non est, ut sephistas nugatur, alteri bonum velle, sed ferre alterius onera, hoc est, illa ferre, quae tibi molesta sunt, et non libenter fers. Oportet igitur christianum habere fortes humeros et robusta ossa, quae possint ferre carnem, hoc est, infirmitatem fratrum, quia Paulus dicit eos habere onera et molestias. Caritas⁵⁰⁾ ergo dulcis, benigna, patiens est, non in recipiendo, sed exhibendo. Cogitur enim ad multa connivere et ea portare. In

48) Lex Christi.

49) Diligere.

50) Caritas.

ecclesia vident doctores pii errata et peccata multa, quae portare coguntur. In politia nunquam respondet obedientia subditorum legibus magistratus. Ideo nisi norit magistratus dissimulare, non erit idoneus ad rempublicam gubernandam. In oeconomia multa sunt, quae displicent patrifamilias. Sed si ferre et egregie connivere possumus ad nostra vitia et peccata, quae quotidie multa committimus, feramus etiam aliorum, juxta illud: „Alter alterius onera portate etc“; item: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum.“

Cum igitur in omni vitae statu et omnibus hominibus sint vitia, proponit Paulus christianis legem Christi, qua admonet eos, ut alii aliorum onera portent. Qui hoc non faciunt, illi satis testantur se ne apiculum quidem intelligere de lege Christi, quae est lex caritatis, quae, ut Paulus 1. Corinth. 13. (v. 7.) ait, omnia credit, omnia sperat, omnia onera fratrum portat, salvo tamen semper primo ordine, in quo peccantes non transgrediuntur legem Christi, id est, caritatem, non laedunt proximum, sed Christum et regnum ipsius, quod sanguine proprio paravit. Hoc regnum non conservatur lege caritatis, sed verbo, fide et Spiritu. Ad illos igitur, qui christum negant, et non solum non agnoscunt, sed etiam defendunt peccatum suum, deinde ad illos⁵¹⁾, qui perseverant in peccatis (qui etiam partim Christum negant), non pertinet hoc praeceptum, ut onera ipsorum portentur, sed relinquendi sunt, ne communicemus operibus ipsorum malis. Contra qui credunt et libenter audiunt verbum, et tamen contra voluntatem suam

51) Quorum onera portanda sint.

ledictum vitium illa vanae gloriae cupiditas⁵⁵⁾, quod omnium malorum causam parit, quodque simul politias et conscientias perturbat, et quidem in spiritualibus est plane immedicabile malum. Quanquam autem hic locus possit intelligi de operibus ipsius vitae seu conversationis, tamen principaliter urget apostolus opus ministerii et invehitur in *κρυδόξους* illos, qui perturbant suis fanaticis opinionibus recte institutas conscientias. Est autem hec proprium eorum, qui *κρυδοξία* laborant, quod prorsus nihil curant, an opus, id est, ministerium suum, purum sit nec ne, sed id unicum spectant, ut plausum vulgi mereantur⁵⁶⁾. Sic pseudoapostoli cum viderent Paulum pure praedicasse Galatis evangelium, nec se melius quidquam afferre posse, coeperunt recte et pie ab eo tradita calumniari, et suam doctrinam anteferre doctrinae Pauli, eaque arte conciliaverunt sibi favorem Galatarum, et Paulum fecerunt ipsis invisum. Quare *κρυόδοξοι* conjungunt haec tria vitia⁵⁷⁾. Primum vanae gloriae cupidissimi sunt. Deinde mire ingeniosi sunt ad calumniandum aliorum bene dicta et facta, ut hac via populi applausum acquirant. Tertio, cum illustres facti sunt apud vulgum, alieno tamen labore et periculo, tam fortes et animosi fiunt, ut nihil non audeant. Sunt igitur homines pestiferi et omni maledictione digni, quos odi cane pejus et angue. Nam quae sua sunt, quaerunt, non quae Christi Jesu etc.

Contra tales hic agit Paulus, quasi dicat: Ejusmodi vane gloriosi spiritus in hunc finem opus suum

55) Vana gloria. 56) Vane gloriosi. 57) Tria vitia vane glorioforum.

faciant, id est, docent evangelium, ut gloriam et plausum apud homines acquirant, hoc est, ut praedicentur ab illis insignes et egregii doctores, quibuscum Paulus et alii conferri non possint. Ubi hanc existimationem adepti sunt, incipiunt calumniari aliorum labores, dicta et facta, et sua magnifice praedicare, eaque versutia dementant animos vulgi, qui, quia habet prurientes aures, non solum delectatur novis dogmatibus⁵⁸⁾, sed etiam gaudet eos, quos antea doctores habuit, obscurari et premi a novis illis, gloriosis, ut somniat, doctoribus, propter satietatem et nauseam verbi. Hoc, inquit, fieri non debet, sed unusquisque sit fidelis in ministerio suo, non quaerat gloriam propriam etc., nec confidat in temere applaudentem multitudinem, sed hoc tantum curet, ut probe opus suum faciat, id est, pure doceat evangelium. Quod si opus ejus rectum fuerit, sciat non defuturam sibi gloriam apud Deum, deinde etiam apud pios⁵⁹⁾. Quod interim apud ingratum mundum nullam laudem mereatur, hoc nihil moveat eum. Scit enim illum esse finem ministerii sui⁶⁰⁾, non ut ipse, sed ut Christus inde glorificetur. Ideo instructus armis justitiae a dextra et sinistra constanti animo dicat: Non incepti docere evangelium, ut mundus honorem mihi deferret, ideo neque propter ignominiam, qua me afficit, desistam. Is docet verbum, et peragit ministerium suum sine ullo respectu humano, sine ulla cura laudis, gloriae, fortitudinis, sapientiae etc. Non nititur aliorum laude, sed eam habet in semet ipso.

58) Vulgus delectatur novis etc. 59) Evangelium pure docenti non deerit gloria. 60) Finis ministerii verbi.

Quare qui recte et fideliter administraverit officium suum, nihil curat, quid mundus de se loquatur, non curat, sive laudet sive vituperet eum, sed habet gloriam in semet ipso ⁶¹⁾, quae est testimonium conscientiae et gloria in Deo, ideoque cum Paulo dicere potest (2. Cor. 1, 12.): „Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate et sinceritate Dei, non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo etc.“ Illa gloria est pura et stabilis, non enim pendet a iudicio aliorum, sed a conscientia propria; quae nobis testimonium praebet nos recte docuisse, recte administrasse sacramenta, et omnia recte fecisse, ideoque non potest contaminari aut tolli. Altera illa, quam habent *πενόδοχοι*, est incerta et periculosissima gloria ⁶²⁾, quia non habent eam in semet ipsis, sed pendet ex ore et opinionibus vulgi, ideoque non possunt habere testimonium propriae conscientiae, quod omnia simplici et sincero animo, tantum ad illustrandam gloriam Dei et salutem animarum promovendam fecerint. Huc enim spectant, ut ipsi ex opere seu labore praedicationis suae inlarescant et glorificentur ab hominibus. Habent igitur gloriam, fiduciam et testimonium, sed apud homines, non apud semet ipsos neque apud Deum. Hoc modo pii non cupiunt habere gloriam ⁶³⁾. Si Paulus habuisset laudem et gloriam apud homines, non apud semet ipsum, coactus fuisset desperare, cum videbat multas civitates, regiones et totam Asiam a se deficere, cum videbat tot scandala et sectas

61) Gloriam in semet ipso habere. 62) Gloria haereticorum qualis. 63) Gloria piorum.

praedicationem suam sequi. Christus cum solus erat, hoc est, cum non solum a Judaeis quaereretur ad mortem, sed etiam a suis discipulis relinqueretur, tamen solus non erat, sed pater cum illo erat, quia gloriam habebat in semet ipso ⁶⁴).

Sic si hodie nostra fiducia et gloria penderet ex hominum judicio et favore, cogeremur brevi tristitia animi perire. Tantum enim abest, ut papistae, fanatici spiritus et totus mundus aliqua gloria et laude dignos nos judicent, ut etiam acerbissime oderint et persequantur nos, imo libenter ministerium et doctrinam nostram extreme blasphemarent et prorsus everterent. Nihil ergo habemus apud homines, nisi meram ignominiam ⁶⁵). Sed gaudemus et gloriamur in domino. Ideo securi et laeti summa fide et diligentia officium, in quod constituit nos Deus, quodque ei gratum esse scimus, administramus. Hoc facientes nihil curamus, sive placeat sive displiceat diabolo opus nostrum, sive mundus faveat sive invidet nobis. Scientes enim opus nostrum probe factum esse, et habentes bonam conscientiam coram Deo recta incedimus per gloriam et ignominiam, per infamiam et laudes etc. Hoc Paulus vocat gloriam in semet ipso habere.

Et haec valde necessaria admonitio est contra hoc nocentissimum vitium, quia evangelium ejusmodi doctrina est, quae de sua natura, deinde etiam malitia Satanae affert crucem. Hinc Paulus vocare solet verbum crucis et scandali ⁶⁶). Non habet perpetuo

64) Johann. 16. 65) Mundus ignominia afficit pios verbi ministros. 66) Evangelium verbum crucis et scandali.

constantes discipulos⁶⁷⁾, qui hodie accedunt et profitentur illud, cras offensi cruce iterum deficiunt et negant illud. Ideo qui propter plausum et laudem ex hominibus venandam docent evangelium, illos necesse est perire, et eorum gloriam in ignominiam verti, quando populus cessat eis applaudere. Discat igitur unusquisque doctor, ut gloriam non in ore aliorum, sed in semet ipso positam habeat. Si qui sunt, qui laudant eum, ut vere pii solent („per gloriam et ignominiam“ inquit (2. Cor. 6, 9.) Paulus), recipiat hanc gloriam, sed velut accidens gloriae. Substantiam autem gloriae ducat esse testimonium conscientiae suae. Is tunc probat suum opus, hoc est, nihil sollicitus de sua gloria, hoc unicum spectat, ut probe administret officium suum, hoc est, ut pure doceat evangelium, et legitimum usum sacramentorum ostendat etc. Cum ita probat opus suum⁶⁸⁾, habet gloriam in semet ipso, quam nemo ei eripere potest, quia eam bene plantatam, fixam et firmatam habet in corde suo, non ore aliorum, quos Satana potest facillime avertere, et ex eorum ore et lingua paulo ante benedicente maledicentissimam facere.

Si igitur, inquit Paulus, cupidi estis gloriae, quaerite eam dextre et solide, non ut posita sit in ore aliorum, sed in corde vestro. Hoc tum fit, cum probe feceritis officium vestrum. Ita quoque futurum est, ut gloriam, quam in vobis ipsis habetis, sequatur etiam aliquando gloria apud alios. Quod si vero in aliis tantum, non in vobis ipsis gloriemini, sequetur ignominiam et confusionem illam, quam habetis intus

67) Discipuli evangelii.

68) Opus suum probare.

in corde, etiam confusio foris apud alios. Hoc vidimus aetate nostra in quibusdam spiritibus fanaticis, qui non probabant opus suum, id est, non curabant, ut pure evangelium docerent, sed eo abutebantur ad plausum vulgi contra secundum praeceptam, ideoque internam ipsorum confusionem secuta est etiam externa, juxta illud (Exod. 20, 7.): „Non habebit dominus sum insontem, qui vane usurpaverit nomen ipsius“; item (1. Sam. 2, 30.): „Qui me contempunt, erunt ignobiles.“ Contra, si primum gloriam Dei quaerimus per ministerium verbi⁶⁹⁾, certo sequetur etiam gloria nostra, juxta illud (ibid.): „Qui me honorificaverit, glorificabo eum.“ Summa, unusquisque probet, id est, diligenter curet, ut suum ministerium fidele sit, nam hoc maxime requiritur in ministris verbi, 1. Corinth. 4. (v. 2.), quasi dicat: Quisque studeat hoc unum praestare, ut pure et fideliter doceat verbum, nihilque spectet quam gloriam Dei et salutem animarum, tum opus suum fidele et solide bonum est, habetque in conscientia sua gloriam, eam videlicet, quod cum fiducia potest dicere: Haec doctrina et ministerium meum placet Deo, quae profecto excellens et magnifica gloria est etc.

Potest autem illa sententia etiam commode applicari ad opera in quocunque vitae genere a piis facta⁷⁰⁾, ut, qui magistratus, paterfamilias, servus, praeceptor, discipulus etc. eat, maneat in vocatione sua, ac in ea probe et fideliter officium suum faciat, nihil sollicitus de his operibus, quae non sunt voca-

69) Gloria Dei quaerenda per ministerium verbi.

70) Opera vocationis.

tionis suae. Hoc faciens habet gloriam in se ipso. Potest enim dicere, quia potui fide et diligentia feci opus vocationis divinitus mihi mandatum, ideoque scio hoc opus in fide et obedientia Dei factum placere Deo. Si id calumniantur alii, parum refert. Semper enim sunt, qui contemnunt et calumniantur doctrinam et vitam piorum⁷¹⁾. Sed Deus severe minatus est se destructurum calumniatores. Ideo cum tales diu anxie quaerunt vanam gloriam, et vere pios suis calumniis conantur obscurare, accidit illis, quod Paulus dixit (Phil. 3, 19.): „Quorum gloria confusio erit“, et alibi (2. Tim. 3, 9.): „Insipientia eorum nota fiet omnibus.“ Per quem? Per Deum, justum iudicem, qui, ut illorum calumnias traducet, ita piorum iustitiam educet sicut meridiem, Psal. 37.

Particula „in semet ipso“, ut hoc etiam obiter admoneam, sic accipiendā est, ne tamen excludatur Deus, ut scilicet unusquisque sciat opus suum, in quocunque tandem pio vitae genere sit, esse divinum opus, quia est opus vocationis divinae, habens mandatum Dei.

Unusquisque enim suum onus portabit.

Est quasi ratio superioris sententiae, ne quis innotatur aliorum iudiciis de se, quasi dicat: Extrema dementia est, quod quaeris gloriam in aliis, et non in temet ipso. In agone enim mortis et novissimo iudicio nihil proderit tibi, quod alii te laudaverint⁷²⁾, nam onus tuum alii non portant, sed tu stabis ad

71) Psalm. 3, (v. 8.) 72) In morte et die iudicii non predest aliorum laus etc.

tribunal Christi, et solus portabis onus tuum. Ibi nihil juvare te poterunt laudatores tui. Nam morientibus nobis cessant istae laudantium voces, ac in illo die, quae judicabit dominus occulta hominum, stabit testimonium conscientiae pro te aut contra te. Contra te, si habueris gloriam in aliis, pro te, si eam habueris in te met ipso, hoc est, si conscientia tua testimonium tibi praeberit, quod probe et fideliter administraveris ministerium verbi, spectando tantum gloriam Dei et salutem animarum, vel tuum officium secundum vocationem recte feceris, et illa verba: „Unusquisque portabit iudicium suum“, satis vehementia sunt, quae certe perterrefacere nos deberent, ne inanis gloriae cupidi essemus.

Perro observandum est nos hic non versari in loco justificationis, ubi nihil valet nisi mera gratia et remissio peccatorum, quae sola fide apprehenditur, ubi omnia opera, etiam illa, quae sunt optima et secundum divinam vocationem facta, opus habent remissione peccatorum, quia perfecte non facimus ea, sed haec alia causa est. Non agit hic de remissione peccatorum, sed confert vera et hypocritica opera⁷³⁾, quare ista sic debent accipi, quod, etsi opus seu ministerium pii pastoris non tam perfectum sit, quin indigeat remissione peccatorum, tamen in se probum et perfectum est respectu ministerii vane glorioforum. Sic nostrum ministerium est probum et solidum, quia gloriam Dei et salutem animarum per illud quaerimus. Contra fanaticorum spirituum non est tale, quia gloriam suam quaerunt. Quanquam igitur nullum opus

73) Collatio operum bonorum et hypocriticorum.

conscientiam possit tranquillam reddere coram Deo, tamen necesse est nos certo posse statuere, quod opus nostrum fecerimus in sinceritate, veritate et vocatione divina, hoc est, quod verbum Dei non corrumperimus; sed illud pure docuerimus etc. Hoc conscientiae testimonio de ministerio recte administrato et vita etiam bene peracta nobis opus est. Eatenus igitur gloriari debemus de operibus, quatenus scimus ea mandata a Deo et ei grata esse. Unusquisque enim in extremo iudicio portabit onus suum, ideo alieni laudatores ibi non proderunt.

Hactenus insectatus est pestilentissimum vitium vanae gloriae⁷⁴⁾, ad quod depellendum nemo tam firmus est, qui non assidua oratione opus habeat. Quis enim etiam pius non delectatur laudibus suis? Solus Spiritus sanctus conservare nos potest, ne illa peste inficiamur.

Communicet autem is, qui catechisatur verbo, ei qui se catechisat in omnibus bonis.

Hic concionatur discipulis seu auditoribus verbi, ut impertiant omnia bona doctoribus⁷⁵⁾. Olim saepe miratus sum, cur apostolus tam diligenter praeciperet ecclesiis, ut doctores suos alerent. Videbam enim in papatu mira largitate omnes conferre omnia ad extruenda magnifica templa, ad stipendia amplificanda augendosque redditus illorum, qui sacra tractabant. Hinc et episcoporum et aliorum clericorum dignitas

74) Vana gloria.
ministis.

75) Praeceptum de alendis verbi

atque opes sic creverant, ut passim occupaverint cultissimas et optimas terras. Existimabam igitur Paulum frustra haec praecepisse, cum omnia bona clericis non solum abunde donabantur, sed etiam largissime affluebant, ideoque potius dehortandos homines cogitabam, ne amplius darent, quam adhortandos, ut darent. Videbam enim ista nimia hominum largitate crescere avaritiam clericorum etc. Sed nunc cognoscimus causam, cur prius abundaverint omnibus bonis, jam egeant pastores et verbi ministri. Prius, cum impia et falsa docerentur⁷⁶), tam abunde affluebant omnia, ut ex patrimonio Petri (qui negat se argentum et aurum habere) et ex spiritualibus, ut vocant, bonis papa, caesar, cardinales et episcopi etc. reges et principes mundi facti sint. Nunc autem, cum evangelium doceri est coeptum, tam divites sunt professores ipsius, quam olim fuerunt Christus et apostoli. Experimur igitur, quam egregie servetur hoc praeceptum de alendis doctoribus verbi, quod Paulus hic et alibi tam diligenter urget et inculcat auditoribus. Nulla jam civitas est, quae quidem nobis sit nota, quae suos doctores alat, sed omnes aluntur de bonis, non quae Christo, cui nemo aliquid dat (natus enim utitur praesepe loco lectuli, cum ipsi non sit locus in diversorio; conversans in terris non habet, ubi caput suum reclinet; postremo spoliatus vestibus, nudus in cruce inter duos latrones pendens miserrime moritur), sed quae papae donata sunt pro suis abominationibus, quia oppresso evangelio humanas traditiones docuit, et impios cultus instituit.

76) Satanae ministri abundant, Christi egent etc.

Et quoties lego Pauli adhortationes, in quibus consionatur ecclesiis, ut vel suos doctores alant, vel ut conferant aliquid pro sublevanda inopia sanctorum in Judaea, soleo vehementer admirari et pudore suffundi, quod tantus apostolus coactus sit tam multis verbis uti, ut hoc beneficium ab ecclesiis impetraret. Ad Corinth. agit hanc rem duobus integris cap.⁷⁷⁾. Ego non libenter velim Vuitebergam, quae ad Corinthum plane nihil est, sic infamare, sicut ipse infamavit Corinthios; tam anxie et sollicita emendicatione victus pro pauperibus. Sed ea fortuna est evangelii, quando docetur, non solum nemo quidquam dare vult pro sustentandis ministris ipsius et conservandis scholis⁷⁸⁾, sed omnes incipiunt rapere, furari, circumvenire alii alios variis artibus, summa, homines videntur degenerare subito in immanes bestias. Contra quando doctrinae daemoniorum praedicantur, homines vere prodigi fiunt, et omnia sponte offerunt suis seductoribus. Prophetæ idem peccatum exprobrant etiam Judæis, quod piis sacerdotibus et Levitis aegre victum, impiis omnia affluenter dederint.

Quare nunc primum intelligimus, quam necessarium sit hoc praeceptum Pauli de alendis ministris ecclesiarum. Satan enim nihil minus ferre potest, quam lucem evangelii. Ideo lucente ea excandescit et totis viribus conatur eam extinguere, hocque tentat duplici via⁷⁹⁾, primum mendaciis haereticorum et armis tyrannorum, deinde inopia et fame. Cum vero hactenus in nostris terris, gratia Dei, per hae-

77) 2. Cor. 8. 9. 78) Pii verbi doctores inopia laborant. 79) Satan duplici via opprimit evangelium.

reticentibus tyrannos evangelium opprimere non potuit, tentat aliam via hoc efficere, ut videlicet ministri verbi vltum subtrahat, ut inopia et fame coacti deserant ministerium; atque ita cum tempore populus miser verbo privatus degeneret prorsus in bestias; et Satan horrendissimum malum hoc, ut eo citius veniat, vehementer urget per impios magistratus in civitatibus, et nobiles in rure, qui bona ecclesiarum, ex quibus ministri evangelii debebant vivere, rapiunt et in malum usum transferunt. „De mercedibus meretricis, inquit propheta Micheas⁸⁰), ista bona congregata sunt, ideo ad mercedem meretricis revertuntur.“ Deinde Satan privatim abducit homines etiam bonos ab evangelio nimia saturitate. Ha enim diligens et quotidiana tractatio verbi nauseam et contemptum plerisque affert⁸¹), qui paulatim postea negligentes fiunt ad omnia officia pietatis exercenda. Item nemo liberos suos jam adhibet ad bonas, multo minus sacras literas discendas, sed ad quaestuosas tantum artes. Ista omnia molitur Satan in hunc finem, ut evangelium in nostris regionibus opprimat, etiam sine vi tyrannorum et dolis haereticorum.

Non frustra igitur monet Paulus auditores verbi, ut doctoribus suis communicent in omnibus bonis. „Si nos, inquit ad Corinthios (1. Cor. 9, 11.), vobis spiritualia seminavimus, magnum est; si nos carnalia vestra metamus.“ Debent igitur auditores in carnalibus ministrare illis, a quibus spiritualia acceperunt. Sed rustici, cives et nobiles abutuntur hodie doctrina

80) Mich. 1. (v. 7.)
fastidium etc.

81) Satietas verbi affert

nostra tantum ad parandas opes. Antea regnante papa nemo erat, qui quotannis non pendebat aliquid sacerdotibus pro anniversariis, ut vocabant, item pro missis, vigiliis etc. Habebant et fratres mendicantes suam partem. Auferebant Romanae merces et quotidianae oblationes etiam aliquid etc.⁸²). Ab istis et aliis infinitis exactionibus liberati sunt homines nostri per evangelium. Sed tantum abest, ut grati sint pro ista libertate, ut prorsus ex prodigiis largitoribus facti sint fures et raptores, qui neque evangelio neque ministris ipsius, neque pauperibus sanctis vel unum assem darent, quod certissimum signum est eos jam amisisse verbum et fidem, et in summa, nihil spiritualium bonorum habere, quia impossibile est, quod vere pii ferre possint pastores suos inopia laborare. Quia vero gaudent et rident hodie, quando pastores adversi aliquid patiuntur, et denegant eis victum, aut ea fide non dant, qua deberent, certum est eos deteriores esse gentibus.

Sed quae calamitates istam ingratitude[m] secuturæ sint, brevi experientur⁸³). Utraque enim amittent, carnalia et spiritualia. Nam hoc peccatum necesse est gravissimas poenas consequi, et profecto puto ob nullam aliam causam ecclesias in Galatia, Corintho etc. per pseudoapostolos sic turbatas esse, quam quod suos veros doctores neglexerint. Rectissime fit, ut, qui Deo negat obulum offerenti omnia bona ac vitam æternam, is diabolo, auctori omnium malorum et mortis, det aureum. Qui Deo non vult servire in

(82) Mundus Satanae ministros omnibus bonis obruit.

(83) Poena ingratitude[m] etc.

medico cum suo maximo commodo, is servit diabolo in maximo, cum summo suo detrimento. Jam primum videmus lucente verbo, quid sit diabolus et mundus.

Quod autem dicit: „In omnibus bonis“⁸⁴), non sic accipiendam est, ut singuli omnia sua bona communicent doctoribus suis, sed ut liberaliter eos alant, quantum satis est ad vitam commode tuendam. Vocabulum *καταχρησμενος* iis, qui graece sciunt, notum est.

Nolite errare, Deus enim non irridetur.

Apostolus tam serio hunc locum de alendis doctoribus urget, ut increpationi et adhortationi etiam comminationem addat, dicens: „Deus non irridetur.“ Tangit autem acui mores nostratum, qui seculissime nostrum ministerium contempsit⁸⁵). Putant enim illud esse jocum ac ludum quendam, ideoque (praecipue nobiles) hoc agunt, ut suos pastores, sibi tanquam viles servos, obnoxios faciant, et nisi haberemus tam pium et amantem veritatis principem, jamdudum ex his terris exturbassent nos. Exclamant (quando pastores postulant mercedem suam, aut queruntur se inopiam pati): Sacerdotes avari sunt, omnibus bonis abundare volunt, nemo inexpletam eorum avaritiam potest satiare. Si vere evangelici essent, nihil proprii tenere, sed pauperes pauperem Christum sequi et omnia indigna ferre deberent etc.

Ejusmodi tyrannis et subsannatoribus Dei, qui summa securitate miseros pastores rident, interim

84) In omnibus bonis. 85) Nobiles, cives, rustici etc. contemtores ministrorum Dei.

tamen videri volunt evangelici, et Deum non subam-
nare, sed summa religione colere, horribiliter hic
comminatur Paulus. „Ne erretis, inquit, Deus non
irridetur“, id est, non patitur se irrideri in suis mi-
nistis. „Qui, inquit (Luc. 10, 16.), vos apernit, me
aspernit“, et ad Samuelem (1. Sam. 8, 7.): „Non te,
sed me abjecerunt etc.“ Ut maxime igitur ad tempus
differt vindictam, tamen suo tempore inveniet vos, et
punit contemptum verbi et acerrimum odium vestrum
in ministros ejus. Ideo non Deum, sed vos ipsos
decipitis. Non ridebitis Deum, sed ipse ridebit vos,
Psal. 2. (v. 4.), et notus est versiculus: Non me
doctorem, sed te deluseris ipsum. Sed ferox nobili-
tas, cives et rustici hac horribili comminatione nihil
plane moventur, sentient tamen, cum periculum mortis
instabit, an nos (imo non nos, sed, ut Paulus hic
ait, Deum ipsum) an se ipsos luserint. Interim, quia
ipsi nostra monita superbe contemnunt, dicimus ista
in nostram consolationem, ut sciamus melius esse pati
injuriam, quam inferre. Patientia enim est semper
innocens. Deinde Deus non sinet nos ministros suos
fame perire, sed cum divites egent et esuriunt, pas-
cet, et in diebus famis saturabit nos.

Quae enim seminaverit homo, haec et
metet.

Ista omnia pertinent ad locum de alendis ministris.
Ego istiusmodi sententias non libenter interpreter.
Videntur enim nos commendare, ut re vera nos com-
mendant. Deinde speciem quandam avaritiae habet, si
quis diligentius ista inculcet auditoribus. Docendi
tamen sunt homines etiam de hac re, ut sciant se

honorem et victum debere doctoribus suis⁸⁶). Idem Christus docet Lucae 10. (v. 7.): „Edentes et bibentes, inquit, quae apud illos sunt, dignus enim est operarius mercede sua“, et Paulus alibi (1. Cor. 9, 13. 14.): „An nescitis, quod hi, qui in satrario operantur, ex hostiis vivunt, et qui altari servant, cum altari participant? Sic et dominus ordinavit, ut, qui evangelium annuntiant, inde vivant.“ Haec etiam prodest nobis, qui sumus in ministerio, scire, ne pro labore nostro mala conscientia accipiamus mercedem, quae numeratur nobis ex papae bonis. Quae quamquam per meram imposturam coacervata sunt, tamen Deus spoliatus Aegyptios, hoc est, papistas bonis suis, transfert ea in nostris locis in pium et bonum usum, non quando nobiles ea rapiant et transferunt in ab-usum, sed quando ii, qui gloriam Dei annuntiant, et qui pie instituunt juventutem, inde aluntur. Fieri enim non potest, ut unus homo et laboribus domesticis ad parandum victum diu noctuque possit vacare, et simul versari in studio sacrarum literarum, sicut officium docendi postulat. Sciamus igitur nos bona conscientia (quia Deus haec mandavit et ordinavit) posse frui iis, quae nobis ad vitam commode sustentandam de bonis ecclesiasticis praebentur, ut officio nostro vacare possimus. Nemo igitur hac de re scrupulum sibi injiciat, quasi illis bonis non liceat uti.

86) Honor et victus debentur ministris verbi.

Quoniam, qui seminat in carne, de carne metet corruptionem, qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam.

Addit similitudinem et allegoriam. Generalem autem hanc sententiam de seminando accommodat ad particularem illam causam de alendis ministris, dicens: „Qui seminat in spiritu“⁸⁷⁾, id est, qui alit doctores verbi, is facit spirituale opus, „et metet vitam aeternam.“ Hic quaestio est, utrum per bona opera mereamur vitam aeternam. Id enim Paulus videtur hoc loco asserere. De sententiis, quae de operibus et mercede loquuntur, supra cap. 3. satis diligenter et copiose disputavimus. Valde autem opus est exhortari, exemplo Pauli, credentes ad bene operandum, hoc est, ad exercendam fidem bonis operibus. Ea enim nisi sequantur fidem, certissimum signum est fidem non esse veram⁸⁸⁾. Dicit igitur apostolus: „Qui seminat in carne“ (quidam legunt: „in carne sua“), id est, qui nihil communicat ministris verbi, sed se solum bene pascit et curat (id quod caro suadet), „ille de carne metet corruptionem“, non solum in futura, sed etiam praesenti vita. Dilabuntur enim bona impiorum, tandem et ipsi turpiter pereunt etc. Libenter exhortari vellet apostolus auditores, ut largi et benefici essent in doctores suos. Est autem valde miserabilis res, eam esse hominum malitiam et ingratitudinem, quod opus sit ista admoneri in ecclesiis.

Encratitae⁸⁹⁾ abusi sunt hoc loco pro confir-

87) Seminare in spiritu.

88) Fides non est otiosa.

89) Encratitae haeretici.

manda fanatica opinione sua contra conjugium, atque eum hoc modo interpretati sunt: Qui seminat in carne, metet corruptionem, id est, qui ducit uxorem, damnabitur. Ergo uxor est res damnata, et matrimonium est malum, quia in eo fit seminatio in carne. Turpes illae bestiae adeo omni iudicio carnerunt, ut non viderint, quid ageret apostolus. Ista ideo admoneo, ut videatis diabolum facillime posse avertere a veritate corda simplicia per suos ministros. Tales infinitos brevi habebit, imo jam multos habet Germania, quia pios alibi persequitur et occidit, alibi negligit et in summa inopia vivere sinit. Contra hos et similes errores muniamus nos, et discamus germanam sententiam scripturae concipere. Loquitur autem Paulus, id quod videre potest homo communi tantum sensu praeditus, non de conjugio, sed de alendis ecclesiarum ministris, et quanquam illud alere corporale sit, vocat tamen „in spiritu seminare“⁹⁰). Econtra corradere et sua quaerere, vocat „in carne seminare.“ Hos pronuntiat in praesenti et futura vita benedictos, illos vicissim in praesenti et futura vita maledictos fore.

Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim suo metemus non deficientes.

Conclusurus epistolam à specie ad genus transit, et in genere ad omne bonum opus hortatur, quasi dicat: Non solum erga ministros verbi, sed etiam erga omnes simus liberales et benefici, idque sine defatigatione⁹¹). Nam facile est semel atque iterum

90) Seminare in spiritu et carne. 91) Beneficendum sine defatigatione.

benefacere, sed perdurare, nec vinci ingratitudine aut malitia eorum, quibus benefeceris, hoc opus, hic labor est. Ideo non solum adhortatur nos ad benefaciendum, sed ut benefacientes non defatigemur, et ut hoc nobis facilius persuadeat, addit: „Tempore enim suo metemus non defatigati“, quasi dicat: Spectate et exspectate perpetuam messem, quae futura est, tam nulla ingratitudo aut malitia hominum poterit vos avocare a benefaciendo, tempore enim messis feretis amplissimum fructum sationis vestrae. Ita suavissimis verbis adhortatur fideles ad bene operandum.

Igitur dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes, maxime autem erga domesticos fidei.

Haec conclusio est exhortationis de alendis liberaliter ecclesiarum ministris, et de largienda eleemossyna omnibus, qui egent, quasi dicat: Operemur bonum, dum dies est, nam ubi nox venerit, non possumus operari. Ablata luce veritatis multa quidem operantur homines, sed frustra, quia in tenebris ambulantes nesciunt, quo vadant. Itaque tota vita, opera, passio et mors eorum frustranea sunt. Oblique autem pungit his verbis Galatas, quasi dicat: Nisi permanseritis in sana doctrina, quam a me accepistis, nihil prodest vos multa bona operari, multa pati etc. Sic supra cap. 3. (v. 4.): „Tam multa passi estis frustra.“ Domesticos autem fidei⁹²⁾ appellat nova phrasi eos, qui sunt in nostra societate fidei, inter

92) Domestici fidei.

quos primi sunt ministri verbi, deinde omnes alii credentes.

Videte, qualibus literis scripsi vobis
mea manu.

Concludit epistolam cum exhortatione ad suos et acri objurgatione seu invectiva contra pseudoapostolos. „Videte, inquit, quantis literis scripserim vobis manu propria.“ Istā dicit, ut permoveat eos, et ostendat eis suum maternum affectum erga ipsos⁹³⁾, quasi dicat: Nunquam scripsi tam verbosam epistolam manu propria ad aliam ecclesiam, quam ad vos scripsi. Ceteras enim dictavit, et tantum subscripsit salutationem et nomen suum manu propria, ut cernere est in fine epistolarum ipsius. Respicit autem his verbis, ut ego judico, ad longitudinem epistolae. Alii aliter accipiunt.

Quicumque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.

Supra maledixerat et anathema fecerat pseudoapostolos. Nunc quasi idem repetens, sed aliis verbis iterum graviter accusat eos, ut deterreat et abducat Galatas a doctrina ipsorum, ut maxime in speciem essent magnae auctoritatis viri. Vos tales, inquit, habetis doctores, qui⁹⁴⁾ primum non curant Christi gloriam et salutem animarum vestrarum, sed tantum suam gloriam quaerunt, deinde crucem fugiunt, tertio,

93) Maternus affectus Pauli.
apostolorum.

94) Virtutes pseudo-

qui non intelligunt, multo minus faciunt, quae docent. Si quis, praesertim apostolus, commendaret doctorem a tribus istis virtutibus, merito vitari deberet ab omnibus. Sed omnes Galatae non paruerunt isti admonitioni Paulinae, neque Paulus contumelia afficit pseudoapostolos, cum tam atrociter in eos invehitur, sed apostolica auctoritate eos judicat. Sic nos cum appellamus papam anticristum, episcopos et fanaticos homines anathema; non detrahimus ipsis, sed divina auctoritate judicamus eos esse maledictos, juxta illud: „Etiam si nos aut angelus e coelo etc.“ (Gal. 1, 8.), quia hi persequuntur, illi evertunt doctrinam Christi.

Utitur autem significanti verbo *ἀνπροσώπῃσαι*, quod germanice dicimus, wohl geberden, sich fein wissen zu stellen. Prima ipsorum virtus est, inquit, quod adulantur magnatibus et pontificibus, ut his gratificentur⁹⁵⁾, utque illaesam conservent gloriam suam, cogunt vos circumcidi. Proceres enim Judaeorum pertinaciter resistunt evangelio, et Mosen defendunt. Illorum voluntati student accommodare sese, foris ita vivere et gestus temperare, ut illis placeant. Ut igitur horum gratiam retineant, et persecutionem crucis non sustineant, docent circumcisionem necessariam ad salutem. Tales sunt et hodie aycophantae quidam in gratiam papae, episcoporum et principum⁹⁶⁾, contra nos vociferantes et malitiose scripta nostra calumniantes, non amore veritatis tuendae, quam contra conscientiam impugnant et blasphemant, sed ut placeant

95) Pseudoapostoli adulescentes.
papistarum.

96) Adulescentes

idolis suis, papae, episcopis, regibus et principibus mundi, deinde ut persecutionem crucis Christi non patiantur. Si vero illa commoda carnis haberent ex evangelio, quae habent ex idolis suis, item si professionem evangelii comitarentur opes, voluptates, pax et quies carnis, statim se ad nos conferrent.

Vanissimi homines, inquit Paulus, vestri doctores sunt, nihil solliciti de gloria Christi et salute vestra tantum suam gloriam quaerunt. Deinde quia crucem metuunt, circumcisionem et iustitiam carnis praedicant, ne concitent sibi odium et persecutionem Iudaeorum. Quare etsi magno studio eos diu audieritis, tamen tales auditis, qui ventrem colunt, suam gloriam quaerunt et crucem fugiunt. Est autem emphasis in verbo „cogunt“⁹⁷⁾. Nam circumcisio nihil est, sed cogi ad circumcisionem, et ex ea suscepta facere iustitiam et satisfactionem, ex neglecta facere peccatum, hoc contumelia est afficere Christum. De hac re supra satis copiose dictum est.

Neque enim, qui circumciduntur, legem servant, sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur.

Hic Paulus haereticus est⁹⁸⁾, quia dicit pseudo-apostolos et totam gentem Iudaeorum, qui circumcidebantur, legem non servare, imo circumcisos implendo legem non implere. Hoc contra Moesen est, qui dicit circumcidi esse legem servare, non circumcidi pactum Dei irritum facere, Gen. 17. (v. 14.), et Iudaei nullam ob aliam causam circumcidebantur, nisi

97) Cogunt vos circumcidi.

98) Paulus haereticus.

ut servarent legem, quae praecipiebat omnem masculinum octavo die circumcidendum etc. Ista supra copiose tractata sunt, ideo non opus est ea nunc repetere. Pertinent autem ista ad condemnationem pseudoapostolorum, ut deterreat Galatas, ne ipsos audiant, quasi dicat: Ecce ego pingo et ostendo vobis, quales habeatis doctores, nempe primum homines vane gloriosos, qui sua tantum quaerant, et ventrem curant, deinde qui crucem fugiunt, postremo nihil veri aut certi docent, sed omnia eorum dicta et facta simulata sunt. Quare etiamsi legem foris servant gestibus et ceremoniis, tamen servando eam non servant⁹⁹). Lex enim sine Spiritu sancto non potest impleri. Sine Christo autem non accipitur Spiritus sanctus, quo non accepto manet spiritus immundus, id est, contemnens Deum et quaerens suam gloriam. Ideo quidquid legis facit, hypocriticum est et duplex peccatum. Immundum enim cor non implet, sed foris tantum simulat se implere legem, atque ita magis corroboratur in impietate et hypocrisi sua.

Est autem bene observanda haec sententia: „Qui circumciduntur, legem non servant“, hoc est, circumcisi non sunt circumcisi etc., potestque accommodari ad alia quoque opera. Qui extra Christum operatur, orat, patitur, frustra operatur, orat, patitur etc., quia, quidquid non est ex fide, peccatum est¹⁰⁰). Nihil prodest igitur aliquem foris circumcidi, jejunare, orare etc., intus tamen eum manere interim contemptorem gratiae, remissionis peccatorum,

⁹⁹) Legi non satis fit externis operibus. ¹⁰⁰) Opera sine fide facta peccata sunt.

fidel, Christi etc., et superbire fiducia sui ac praesumptione justitiae propriae, quae horribilia peccata sunt contra primam tabulam. Quae comitantur postea etiam peccata contra secundam tabulam, qualia sunt inobedientia, libido, furor, ira, odium etc. Ergo bene dicit: „Circumcisi non servant legem“, sed simulant tantum in speciem se servare. Simulatio autem coram Deo duplex iniquitas est.

Quid agunt pseudoapostoli, quod volunt vos circumcidi? ¹⁾ Volunt vos circumcidi, non ut justificemini, quanquam hoc praetexant, sed ut in carne vestra glorientur. Quis autem non extreme detestetur illud pestilentissimum vitium, ambitionem seu gloriae studium, quod cum tanto periculo animarum quaeritur? Vanissimi homines, inquit, sunt, qui ventri serviunt, at cruce[m] oderunt. Deinde quod pessimum est, cogunt vos circumcidi secundum legem, ut ita abati possint carne vestra ad gloriam suam cum aeterno animarum vestrarum damno. Commodum enim, quod inde accipitis, coram Deo perditio est, coram mundo, quod pseudoapostoli gloriari possunt se esse doctores vestros, vos discipulos ipsorum, quos tamen docent, quae ipsi non faciunt. Sic satis acerbe et odiose perstringit pseudoapostolos.

Ista verba: „Ut in carne vestra glorientur“ ²⁾, cum emphasi legenda sunt, quasi dicat: Ipsi non habent verbum Spiritus, ideo impossibile est vos ex praedicatione ipsorum accipere Spiritum. Tantum exercent carnem vestram, facientes vos justitiariorum

1) Ambitio pseudoapostolorum.

2) Ut in carne

vestra glorientur.

carnales, qui foris sine Spiritu observant dies, tempora, sacrificia etc. secundum legem. Quae mere carnalia sunt, ex quibus nihil habetis, nisi laborem inutilem et damnationem. Contra ipsi hoc inde habent, quod gloriari possunt se esse doctores Galatarum, quos revocaverint a doctrina Pauli haeretici ad matrem synagogam. Sic adulescentes papistarum hodie gloriantur se eos, quos subvertunt, revocare ad gremium ecclesiae. Nos contra gloriamur non in carne vestra, sed de spiritu vestro, quia ex praedicatione nostra accepistis Spiritum. Supra cap. 3. (v. 2.)

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Jesu Christi.

Progreditur apostolus usque ad indignationem, et ex commoto animo prorumpit in ista verba: „Mihi autem etc.“, quasi dicat: Tam noxia pestis est gloriatio pseudoapostolorum illa carnalis, ut cuperem eam sepultam esse in inferno, quia valde multis est exitio. Sed gloriantur in carne, qui volent, et pereant cum maledicta gloria sua. Mihi autem maneat ista unica gloria, quae est, quod glorier in cruce Christi³⁾. Ad eundem modum loquitur et Roma. 5. (v. 3.): „Gloriamur in afflictionibus etc.“, item 2. Corinth. 12. (v. 9.): „Libenter gloriabor in infirmitatibus meis etc.“ Ostendit igitur hic Paulus, quae sit vera christianorum gloriatio, nempe gloriari, gaudere et superbire in tribulationibus, ignominia, infirmitatibus etc. Mundus judicat christianos non solum esse despectissimos homines, sed etiam acerbissime et quidem justo, ut putat,

3) Gloriatio christianorum.

zebo odit, persequitur, damnat et occidit eos tanquam nocentissimas pestes regni spiritualis et mundani, hoc est, tanquam haereticos et seditiosos. Quia vero ista patiuntur non propter caedes, furta et alia id genus scelera, sed propter Christum, cujus beneficium et gloriam annuntiant, gloriantur in tribulationibus et cruce Christi, et gaudent cum apostolis se dignos haberi, quod pro nomine Christi contumelia Christi afficiantur. Sic nos hodie, cum papa et totus mundus insectantur, crudeliter damnant et occidunt nos, ea in re gloriari et exultare debemus, quia ista patimur non propter malefacta nostra, ut fures, latrones etc., sed propter Christum, salvatorem et dominum nostrum, cujus evangelium pure docemus.

Istis autem duobus maxime crescit et firma fit gloriatio nostra, quod primum certi sumus nos habere doctrinam puram atque divinam, deinde quod nostra crux seu passio sit Christi passio⁴⁾. Ideo non habemus causam, cum mundus nos persequitur et occidit, quod querulemur et ejulemus, sed ut maxime gaudeamus et exultemus. Mundus quidem judicat nos infelices et execrabiles. Contra Christus, qui major est mundo, propter quem patimur, pronuntiat nos beatos, et jubet nos laetari etc. „Beati estis, inquit (Matth. 5, 11. 12.), cum maledixerint vobis homines, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum verbum contra vos mentientes, propter me. Gaudete et exultate etc.“ Quare nostra gloriatio longe alia est, quam mundi, qui⁵⁾ non gloriatur in

4) Pii patiuntur propter Christum.
mundi.

5) Gloriatio

afflictione, ignominia, persecutione, morte etc., sed in potentia, opibus, pace, honore, sapientia, iustitia. Sed extrema iatus gloriae et gaudii luctus et confusio occupat. Porro crux Christi⁶⁾ non significat lignum illud, quod Christus in humeris suis portavit, et cui postea affixus est, sed in genere significat omnes afflictiones omnium piorum, quorum passiones sunt Christi passiones⁷⁾. 2. Corinth. 1. (v. 5.): „Abundant passiones Christi in nobis“, et Coloss. 1. (v. 24.): „Gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea, quae desunt passionibus Christi, in carne mea, pro corpore ipsius, quod est ecclesia etc.“ Ergo crux Christi generaliter significat universas ecclesiae afflictiones, quas propter Christum patitur, id quod Christus ipse testatur in Actis cap. 9. (v. 4.), cum inquit: „Saul, Saul, quid me persequeris?“ Saulus nullam vim inferebat Christo, sed ipsius ecclesiae. Qui autem illam tangit, tangit pupillam oculi sui. Sensus subtilior et velocior est in capite⁸⁾, quam in reliquis membris corporis. Hoc experientia videmus. Nam laeso digítulo pedis aut alia minima corporis parte laesa statim caput in vultu prodit se hoc sentire. Nasus enim contrahitur, oculi torvum vident etc. Sic Christus, caput nostrum, afflictiones nostras suas facit, et patitur, cum nos, corpus ipsius, patimur.

Ista ad hoc prodest seire, ne nimium contristemur aut prorsus desperemus, cum videmus adversarios persequi, excommunicare et occidere, item haereticos

6) Crux Christi. 7) Piorum afflictiones sunt Christi propriae. 8) Sensus capitis nobilior etc.

tam infensis animis odisse nos, sed cogitemus tum nobis, exemplo Pauli, maxime gloriandum esse in cruce, non propter peccata nostra, sed propter Christum suscepta. Si passiones, quas sustinemus, in nobis ipsis tantum consideramus, non solum nobis molestae, sed etiam intolerabiles sunt. Quando vero accedit pronomen secundae personae, tuae, ut dicere possumus: Tuae passiones (o Christe) abundant in nobis, item: „Propter te, ut est in Psal. (44, 23.); occidimur tota die“, tum passiones ipsae non solum leves, sed etiam suaves redduntur⁹⁾, juxta illud (Matth. 11, 30.): „Onus meum leve est, et jugum meum suave.“ Manifestum autem est propter nullam aliam causam nos odia et persecutiones adversariorum hodie ferre, quam quod Christum pure praedicamus. Si nunc negaremus, et eorum perniciosos errores et impios cultus approbaremus, non solum desinerent nos odisse et persequi, sed offerrent etiam nobis honores, opes etc. Quia ergo ista propter Christum patimur, verissime gloriari possumus cum Paulo in cruce domini nostri Jesu Christi¹⁰⁾, hoc est, non in potentia, favore hominum, opibus etc., sed in afflictionibus, infirmitate, tristitia, pugnis corporis, pavoribus spiritus, persecutionibus et omnibus malis. Quare speramus etiam brevi futurum, quod Christus ad nos dicturus sit (quod David ad Abiathar sacerdotem dixit. 1. Reg. 22. (1. Sam. 22, 22.): Ego sum reus omnium animarum vestrarum; item: Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei, quasi dicat: Qui vos lae-

9) Crux piorum suavis.
Christi.

10) Gloriari in cruce

dit, me laedit, quia, nisi verbum meum praedicaretis, et me confiteremini, ista non sustineretis etc. Sic in Johann. (15, 19.): „Si de mundo essetis, mundus, quod suum est, diligeret. Quia vero elegi vos de mundo, ideo odit vos mundus.“ Haec supra quoque tractata sunt.

Per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.

Phrasis est Paulina: „Mundus est mihi crucifixus“¹¹⁾, id est, ego judico mundum esse damnatum, „et ego mundo sum crucifixus“, hoc est, mundus vicissim me judicat damnatum. Sic invicem nos crucifigimus et damnamus. Ego exsecrer omnem doctrinam, justitiam et opera mundi tanquam venenum diaboli. Mundus vicissim exsecratur doctrinam, et facta mea, judicat me esse pestiferum hominem, haereticum, seditiosum etc. Sic hodie nobis mundus crucifixus est, et nos mundo. Nos maledicimus et damnamus traditiones humanas de missis, ordinibus, votis, cultibus, operibus et omnibus abominationibus papae et haereticorum, tanquam sordes diaboli. Ipsi vicissim persequuntur et occidunt nos ut eversores religionis et perturbatores publicae pacis. Monachi somniaverunt mundum sibi crucifigi, cum ingrederentur monasteria. Sed hoc modo non mundus, sed Christus crucifigitur, imo mundus a crucifixione liberatur, et plus vivificatur illa opinione sanctitatis et fiducia justitiae propriae, quam habuerunt hi, qui ingressi sunt religionem, ideoque ineptissime detorta est haec sententia apostoli ad

11) Mandum crucifigi etc.

ingressum religionis. Loquitur autem de re longe magis ardua, nempe, quod Paulus et quilibet sanctus seu christianus hoc judicet¹²⁾ esse divinam sapientiam, justitiam et potentiam, quod mundus habeat et damnet pro summa stultitia, impietate et infirmitate, et econtra, quod mundus judicat summam religionem et cultum Dei, hoc pii certo noverunt extremam esse blasphemiam Dei. Sic pii mundum, et vicissim mundus pios judicat. Sed penes pios est iudicium rectum, spiritualis enim homo omnia dijudicat etc. (1. Cor. 2, 15.)

Quare iudicium mundi de religione seu justitia coram Deo tam pugnat cum iudicio piorum, quam pugnant inter se diabolus et Deus. Ut autem Deus diabolo crucifixus est, et econtra diabolus Deo, hoc est, ut Deus damnet doctrinam et opera diaboli („filius enim Dei, ait Johannes (1. Joh. 3, 8.), apparuit, ut dissolvat opera diaboli“), et econtra ut diabolus damnat et evertit (est enim homicida et mendacii pater) verbum et opera Dei, ita mundus¹³⁾ damnat piorum doctrinam et vitam, vocans eos pestilentissimos haereticos et publicae pacis perturbatores, pii vicissim vocant mundum¹⁴⁾ diaboli filium, qui egregie sequatur vestigia patris sui, hoc est, qui perinde homicida et mendax sit, ut pater suus. Hoc vult Paulus, cum dicit: „Per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.“ Significat autem mundus in sacris literis non solum palam impios et accleratores,

12) Iudicium piorum et mundi de doctrina pietatis diversum.

13) Mundus piorum vitam et doctrinam damnat, et econtra.

14) Mundus.

sed optimos quosque, sapientissimos, sanctissimos etc. Simul autem occulte perstringit pseudoapostolos, quasi dicat: Ego omnem gloriam, quae extra crucem Christi est, extreme odi et detestor ut rem maledictam, eamque habeo non tantum pro mortua, sed pro turpissime mortua, ut turpissime moritur, qui cruci affigitur. Mundus enim est mihi cum omni gloria sua crucifixus, et ego mundo. Quare anathema sint omnes, qui in carne vestra; non in cruce Christi gloriantur. Testatur igitur Paulus his verbis se perfecto odio Spiritus sancti odisse mundum, et vicissim mundum perfecto odio spiritus maligni odisse se, quasi dicat: Impossibile est ullam concordiam coire inter me et mundum¹⁵). Quid igitur faciam? Cedamne et docebo, quae mundo placent? Non; sed infracto animo audentior contra eum insurgam; et tam egregie eum contemnā ac crucifigam, quam me contemnit et crucifigit etc.

Postremo etiam Paulus hic docet, quo modo pugnandum sit contra Satanam, qui subinde nos aliis atque aliis corporalibus malis affligit, et intus suis igitis telis perpetuo cor nostrum ferit, ut vel illo assiduitate, si aliter non potest, fidem nostram evertat, et nos a veritate et Christo abducat, nempe, ut simili modo, quo videmus ipsum s. Paulum superbe contempsisse mundum, ita et nos diabolum, principem ejus, cum omnibus suis viribus, dolis et infernalibus furiis contemnāmus, hocque modo freti praesidio Christi illi insultemus. Quo plus nocet et necere cupis Satan, hoc plus superbio et rideo te. Quo plus terres et in desperationem adigere me conaris,

15) Nulla concordia mundo tam pila.

hoc plus confido et glorior in furoribus et malis tuis, non per potentiam meam, sed Christi, domini mei, cujus virtus in infirmitate mea perficitur. Ideo cum infirmus sum, fortis sum etc. Contra cum videt magnifieri minas et terrores suos, gaudet, ac magis magisque jam pavefactus terret etc.

In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet; neque praeputium, sed nova creatura.

Mirè loquitur Paulus, cum dicit in Christo Jesu neque circumcisionem neque praeputium aliquid valere etc. Debebat potius dicere: Aut circumcisio aut praeputium aliquid valet, cum haec duo sint contraria. Nunc utrumque negat valere, quasi dicat: Altius nobis eundum est; nam circumcisio et praeputium longe inferiores res sunt, quam ut valeant ad justitiam consequendam coram Deo. Sunt quidem inter se contraria, sed hoc nihil ad justitiam christianam, quae non terrena, sed coelestis est¹⁶⁾. Ideo non consistit in rebus corporalibus. Sive igitur circumcidaris, sive praeputium habeas, idem est. Utrumque enim in Christo Jesu nihil valet. Valde offensi sunt Judaei, cum audierunt circumcisionem nihil valere. Facile concedebant praeputium nihil valere, sed idem affirmari de lege et circumcisione, hoc auditu fuit eis intolerabile. Nam pro defendenda lege et circumcisione dimicabant usque ad sanguinem. Papistae etiam vehementer pugnant hodie pro defendendis traditionibus de esu carniū, de coelibatu, de feriis etc., ac nos, qui do-

16) Justitia christiana.

cemus eas in Christo Jesu nihil valere, excommunicant et maledicunt. Item quidam ex nostris, non minus insulsi quam papistae, adeo rem necessariam putant libertatem a traditionibus papae¹⁷⁾, ut, nisi eas, omnes statim violent atque aboleant, timeant se peccare. At Paulus dicit nos oportere longe quiddam majus et pretiosius habere, quod valeat ad justitiam coram Deo consequendam, quam est lex aut circumcisio, quam est observatio aut violatio traditionum papisticarum. In Christo Jesu, inquit, neque circumcisio, neque praepitium, neque coelibatus, neque conjugium, neque cibus, neque jejunium valet etc. Esca nos non commendat Deo, neque abstinendo meliores, neque edendo deteriores fimus. Istaes res longe inferiores sunt, imo totus mundus cum omnibus suis legibus et justitiis longe vilior est, quam quod debeat trahi in locum justificationis.

Ratio et sapientia carnis hoc non intelligit, non enim percipit ea, quae sunt Spiritus Dei. Ideo contendit justitiam sitam esse in externis rebus. Nos vero ita edocti sumus ex verbo Dei, ut certo pronuntiemus nihil prorsus sub sole esse, quod valeat ad justitiam coram Deo, praeter unicum Christum¹⁸⁾, seu, ut hic dicit, „novam creaturam.“ Leges autem politicae, traditiones humanae, caeremoniae ecclesiarum, item lex Mosi sunt res extra Christum positae. Non valent igitur ad justitiam coram Deo. Uti quidem licet illis ut rebus bonis et necessariis, sed suo loco et tempore. Si autem vocantur in disputationem de

17) Libertas a traditionibus papae etc. 18) Extra Christum non est salus.

justificatione, nihil prorsus valent, sed maxime obsunt, quia „in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed nova creatura.“

Et Paulus per ista duo, circumcisionem et praeputium, excludit simpliciter omnia, quae in tota rerum natura sunt, negatque ea valere in Christo Jesu, hoc est, in causa fidei et salutis. Accipit enim per synecdochen partem pro toto, hoc est, per praeputium ¹⁹⁾ intelligit omnes gentes, per circumcisionem omnes Judaeos cum totis viribus et omni gloria sua, quasi dicat: Quidquid gentes praestare possunt cum omni sua sapientia, justitia, legibus, potentia, regnis, imperiis, nihil valet in Christo Jesu. Item quidquid sunt et possunt omnes Judaei cum toto suo Mose, lege, circumcisione, cultu, templo, regno, sacerdotio, nihil prorsus valet. Quare in Christo Jesu seu in causa justificationis non est disputandum de legibus gentium vel Judaeorum, num lex ceremonialis aut moralis justificet, sed simpliciter illa negativa ponenda est: „In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium.“

Ergo leges malae sunt? Non, imo bonae et utiles sunt ²⁰⁾, sed suo ordine et loco, hoc est, in rebus corporalibus et civilibus, quae sine legibus non possunt administrari. Deinde observamus etiam in ecclesiis quasdam ceremonias et leges ²¹⁾, non quod illa observatio valeat ad justitiam, sed ad bonum ordinem, exemplum, tranquillitatem et concordiam, juxta illud: „Omnia decenter et secundum ordinem fiant.“

19) Praeputium. Circumcisio.

20) Leges bonae.

21) Ceremoniarum et legum usus.

Luth. ad Gal. III.

(1. Cor. 14, 40.) Si autem leges ita proponuntur et exiguntur, quod servataeificent, omissae damnent, prorsus abrogandae et tollendae sunt, quia Christus amittit officium et gloriam suam, qui solus justificat, subministrat Spiritum etc. Paulus igitur his verbis clarissime affirmat neque circumcisionem aliquid valere, neque praeputium, sed novam creaturam etc. Cum autem in Christo nihil prorsus valeant neque leges gentium neque Judaeorum, impiissime egit papa, quod nos coëgit servare leges suas cum opinione justitiae etc. Nova autem creatura²²⁾, qua reparatur imago Dei, non fit fuco aut simulatione ullorum operum externorum (quia in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium), sed per Christum ad imaginem Dei in justitia et sanctitate veritatis creatur. Opera, cum fiunt, novam quidem speciem afferunt, qua mundus et caro capiuntur, sed non novam creaturam. Cor enim manet impium, sicut antea, plenum contemptu Dei, infidelitate etc. Ideo nova creatura est opus Spiritus sancti, qui fide purificat cor, et efficit timorem Dei, caritatem, castitatem etc., ac donat virtutem domandae carnis et fugiendae justitiae et sapientiae mundi etc. Hic non est fucus aut tantum nova externa species, sed res ipsa geritur. Re vera sensus alius et aliud judicium, nempe spirituale, nascitur, quod ea, quae prius magnificet, post abominatur. Olim ita capti erant animi nostri monastica vita, ut eam solam existimaremus viam ad salutem, jam longe aliter de ea judicamus. Quae igitur ante hanc novam creaturam pro summe

22) Nova creatura.

sanctis adoravimus, de illis, cum redeunt in memoriam, jam erubescimus.

Quare mutatio vestitus et aliarum externarum rerum, ut monachi somniant, non est nova creatura²³), sed renovatio mentis per Spiritum sanctum, quam sequitur postea etiam mutatio membrorum et sensuum corporis²⁴). Nam ubi cor novam lucem, novum iudicium et novos motus per evangelium concipit, fit, ut externi quoque sensus innoventur. Aures enim verbum Dei, non amplius traditiones et somnia humana gestiunt audire. Os et lingua non sua opera, justitias et regulam jactant, sed solam misericordiam Dei in Christo exhibitam cum gaudio praedicant etc. Hae sunt mutationes, ut sic dicam, non verbales, sed reales, quae afferunt novam mentem, voluntatem, novos sensus et actiones etiam carnis, ut oculi, aures, os et lingua non solum aliter quam antea videant, audiant et loquantur, sed ut ipsa mens etiam aliud probet et sequatur. Antea enim caecutiens in erroribus et tenebris papisticis somniavit Deum mercatorem esse, qui suam gratiam nobis venderet pro operibus et meritis nostris. Jam orta luce evangelii statuit nos sola fide in Christum reputari justos, ideoque abjicit nunc opera electitia, et vocationis et caritatis opera divinitus praecepta facit, Deum laudat et praedicat, ac in sola fiducia misericordiae per Christum gloriatur et exultat. Si quid malorum aut periculorum ferendum est, ea libenter et cum gaudio (quamquam caro murmuret) subit. Hanc Paulus novam creaturam appellat.

23) Nova creatura. 24) Renovationem mentis sequitur renovatio membrorum corporis.

**Et quotquot juxta hanc regulam incedunt,
pax super illos et misericordia.**

Hoc adjecit quasi epiphonema. Haec unica et vera regula est²⁵⁾, qua incedere debemus, nempe nova creatura. Franciscani impiissime detorquent hanc sententiam ad suam regulam²⁶⁾. Hinc blasphemi et sacrilegi homines praedicaverunt suam regulam longe sanctiorem esse aliis, quia testimonio et auctoritate apostolica fundata et confirmata sit. Certe Paulus non loquitur hic de cucullis, rasura verticis, fune, calopodiis, boatibus in templo, et similibus inanissimis nugis, quae continentur in regula ipsorum, sed de nova creatura²⁷⁾, quae neque circumcisio neque praeputium est, sed novus homo ad imaginem Dei creatus in justitia et sanctitate veritatis, qui intus in spiritu justus, et foris sanctus ac mundus est in carne. Franciscani et omnes monachi habent quidem justitiam et sanctitatem, sed hypocriticam et impiam²⁸⁾, quia non sperant se per solam fidem in Christum, sed per observationem regulae suae justificari. Deinde etiamsi foris simulent sanctitatem, cohibeant oculos, manus, linguam et alia membra, tamen cor pollutum habent, plenum concupiscentia, invidia, ira, libidine, idololatria, contemptu et odio Dei, blasphemia Christi etc. Sunt enim acerrimi hostes veritatis.

Quare maledicta sit regula Francisci, Dominici et omnium monachorum²⁹⁾, quia per eas primum Christi beneficium et gloria obscurata et obruta, ac

25) Regula vera. 26) Franciscani impie depravant hunc locum Pauli. 27) Nova creatura. 28) Justitia monachorum etc. 29) Regula monachorum maledicta.

evangelium gratiae ac vitae prorsus oppressum est, deinde mundus per eandem replatus est infinitis idolatriis, falsis cultibus, impiis religionibus, electitiis operibus etc. Haec autem, de qua hic Paulus loquitur, sola benedicta sit, qua vivimus in fide Christi, et efficimur nova creatura, hoc est, vere iusti et sancti per Spiritum sanctum, non per fucum aut simulationem. Ad eos, qui incedunt hac regula, pertinet pax ³⁰⁾, id est, favor Dei, remissio peccatorum et tranquillitas conscientiae, et misericordia ³¹⁾, id est, auxilium in afflictionibus et ignoscentia reliquiarum peccati in carne. Imo si etiam hi, qui juxta hanc regulam incedunt, praeoccupantur delicto aut lapsu aliquo, tamen, quia filii gratiae et pacis sunt, subvenit eis misericordia, ut illis peccatum et lapsus non imputetur etc.

Et super Israellem Dei.

Hic petit pseudoapostolos et Judaeos, qui jactabant patres, electionem, legem etc. Rom. 9., quasi dicat: Israel Dei sunt ³²⁾, non qui carnaliter progeniti sunt ex Abraham, Isaac, Israel, sed qui cum fide Abraham credunt promissionibus Dei in Christo nunc exhibitis, sive Judaei sive gentes sint. Hoc argumentum supra capite 3. copiose tractatum est.

De cetero nemo mihi molestus sit.

Cam stomacho et indignatione concludit epistolam, quasi dicat: Ego docui fideliter evangelium, ut per revelationem Christi accepi. Qui hoc non vult

30) Pax.

31) Misericordia.

32) Israel Dei.

sequi, is sane sequatur, quod velit, modo deinceps mihi negotium non faciat. Summa, haec breviter mea sententia est, quod Christus, quem praedicavi, sit unicus pontifex et salvator mundi. Vel igitur mundus juxta hanc regulam, de qua hic et in tota epistola dixi, incedat, vel in aeternum pereat.

Ego enim stigmata domini Jesu in corpore meo porto.

Sicut superiorem sententiam: „Quicumque juxta hanc regulam incedunt,“ intelligunt Minoritae de sua regula dictam esse, ita et hanc fingunt de stigmatibus Francisci sui intelligendam esse³³). Ego puto merum figmentum et ludibrium esse, quod ipsi de hac re dixerunt. Sed esto sane, quod Franciscus portaverit in corpore stigmata, ut pingitur, tamen non sunt ipsi impressa propter Christum, sed ea ipse sibi impressit ex stulta aliqua devotione seu potius inani gloria, qua titillare se potuit, quod tam vehementer dilexerit Christum, ut etiam vulnera ejus corpori suo impresserit. Est autem haec hujus loci germana sententia: Notae corpori meo impressae satis ostendunt, cujus sim servus. Si quaererem hominibus placere, et urgerem circumcisionem et observationem legis ad salutem esse necessariam, ac gloriarer in carne vestra more pseudoapostolorum, non opus esset me portare in corpore ista stigmata. Quia vero servus Jesu Christi sum, et juxta veram regulam incedo, hoc est, palam doceo et confiteor extra Christum neminem sine ulla exceptione consequi gratiam, justitiam

33) Figmentum de stigmatibus Francisci.

et salutem, ideo oportet me etiam Christi, domini mei, insignia gestare, quae non sunt stigmata ultro accersita, sed quae mihi nolenti infliguntur a mundo et Satana, non ob aliam causam, quam quod Jesum praedico esse Christum.

Vocat igitur stigmata ³⁴⁾ plagas corpori suo impressas et passiones, deinde ignita tela diaboli, tristitiam ac pavores animi. Harum passionum meminit passim in epistolis, et Lucas in Act. 1. Corinth. 4. (vv. 9. 11—13.): „Puto, quod Deus nos apostolos novissimos ostenderit tanquam morti destinatos, quia spectaculum facti sumus mundo, angelis et hominibus“; item: „Ad hanc usque horam esurimus, sitimus, nudi sumus, colaphis caedimur, incertis sedibus vagamur, et laboramus operantes manibus nostris, maledicimur, persecutionem patimur, convitiis afficimur, veluti purgamenta mundi facti sumus et omnium peripsema“; item 2. Corinth. 6. (vv. 4. 5.): „In multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustis, in plagis et carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis etc.“, et cap. 11. et 12. (11, 23—26.): „In laboribus plurimis, in plagis supremum, in carceribus abundantius, in mortibus frequenter. A Judaeis quinquies quadragenas una minus accepi. Ter virgis caesus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci. Nocte et die in profundo maris fui. In itineribus saepe, in periculis fluminum, latronum, in periculis ex genere, ex gentibus, in periculis in civitate, solitudine, mari et falsis fratribus etc.“

Illa sunt vera stigmata, hoc est, notae impressae,

34) Stigmata quid vocet Paulus.

de quibus hic apostolus loquitur, quas et nos hodie³⁵⁾, gratia Dei, gestamus in corpore nostro propter Christum. Mundus enim persequitur et occidit nos, falsi fratres acerrime oderunt nos, Satan intus in corde suis ignitis telis perterrefacit nos nullam ob aliam causam, quam quod docemus Christum justitiam et vitam nostram esse. Haec stigmata non eligimus ex suavi aliqua devotione, neque libenter patimur, sed, quia mundus et Satan nobis ea infligit propter Christum, cogimur ea pati, et gloriamur cum Paulo in spiritu (qui semper promptus est, gloriatur ac gaudet) ea nos portare in corpore nostro. Sunt enim sigillum et certissimum testimonium verae doctrinae et fidei. Haec, ut supra monui, cum indignatione quadam Paulus dixit.

Gratia domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres, amen.

Hoc ultimum est vale. Finit epistolam iisdem verbis, quibus incepit, quasi dicat: Ego docui vos pure Christum, rogavi, objurgavi etc. vos, nihilque omisi, quod duxi in rem vestram esse. Amplius nihil est, quod addere possim, nisi quod ex animo precor, ut dominus noster Jesus Christus addat labori meo benedictionem et incrementum, suoque Spiritu vos gubernet in aeternum.

Hactenus enarratio epistolae s. Pauli ad Galatas. Dominus Jesus Christus, iustificator et salvator noster, qui dedit mihi gratiam et facultatem enarrandi, et vobis audiendi hanc epistolam, idem conservet et confirmet me et vos (id quod ex animo precor), ut in dies magis crescentes in cognitione gratiae suae et in fide non simulata irreprehensibiles et inculpati inveniamur in die redemptionis nostrae. Cui cum patre et Spiritu sancto sit gloria in saecula saeculorum, amen.

35) Stigmata quae hodie portamus.

IN EPISTOLAM
PAULI AD GALATAS
F. MARTINI LUTHERI
AUGUSTINIANI
COMMENTARIUS.

LIBER AD LECTOREM.

Plus satis est actum, sano modo iudice, sanum
Ad stomachum facio, cetera turba, vale.
Si sophiae pupis mundi dominisque placerem,
Certum est me domino displicuisse meo.
Prima mihi laus est, nullis mea sacra probari,
Qui temere a sacra religione tument.
Cetera turba, vale, sola est mihi spesque salusque,
Vel soli Christo me placuisse, vale.

**NOLITE TIMERE DEOS ALIENOS, QUIA OVES
MEAE VOCEM MEAM AUDIUNT.**

[illegible][illegible]

the 1990s, the number of people in the world who are undernourished has declined from 760 million to 600 million. The number of people who are malnourished has declined from 1.1 billion to 800 million. The number of people who are obese has increased from 100 million to 300 million. The number of people who are overweight has increased from 100 million to 300 million. The number of people who are obese and overweight has increased from 100 million to 300 million. The number of people who are obese and overweight has increased from 100 million to 300 million.

[illegible]

1. The first step is to identify the problem. This involves understanding the current situation and what needs to be changed.

the 1990s, the number of people in the world who are under 15 years of age is expected to increase from 1.1 billion to 1.5 billion. The number of people aged 65 and over is expected to increase from 200 million to 400 million. The number of people aged 15 and over is expected to increase from 3.5 billion to 4.5 billion. The number of people aged 15 and over is expected to increase from 3.5 billion to 4.5 billion. The number of people aged 15 and over is expected to increase from 3.5 billion to 4.5 billion.

OTHO GERMANUS PIO LECTORI S.

Non dubium est, quin ea philosophia christiano vel maxime conveniat, in qua et citius promoveat: at sinceram felicitatem propius contingat. Qualis est nimirum, quae ex sacris literis, imprimis evangelicis apostolicisque petitur. Haec etenim, sive facilitatem sive beatitudinem¹⁾, sive utrumque sequaris, nihil est expeditius, nihil efficacius. Quippe quae omnibus omnium ingenius ita se attemperet, ut neque difficultate quemquam deferreat, neque simplicitate in sui contemptum adducat, neque sanctos aculeos aeternae vitae desiderium excitantes in animis non reliquat, quo quid potest in hac mortalitate aut pervestigari salubrius, aut optari sanctius? Quo magis eorum requiro prudentiam, qui hac sacra philosophia, christiano maxime necessaria, vel prorsus neglecta vel leviter transmissa in gentilium philosophorum libris macerantur et senescunt. Quotus enim quisque hoc saeculo non prius magno sudore, longo temporis spatio Aristotelis volumina censeat²⁾ excutienda atque memoriter tenenda, quam ad hanc divinam sapientiam se transferat? quasi peripatetica philosophia non magis praepediat ad

1) Ed. in praef. sub Nr. V. descripta habet: altitudinem. — 2) Ed. II. censet. —

Christi doctrinam quam expediat viam. An semper christiani ignorabimus mundi sapientiam apud Deum esse stultitiam? An nunquam credemus suave esse jugum domini ab adolescentia portare? Quod quominus fieri possit, quid magis officit, quam profanae disciplinae perpetua nimisque curiosa tractatio? Nec est, quod hic imperitiae pariter et invidiae me insimules, quasi ³⁾ omnium philosophorum principi, naturae miraculo, quin etiam cum injuria Platonis Deo nim parum aequus. Non sum adeo stupidus, pie lector, atque malignus, ut ei philosopho in suo albo non plurimum tribuam. Verum id conqueror, istius seu mirabili seu monstri, imo christianae philosophiae vere hostis, tricus magis involventes quam expedites tanto temporis ac fractus dispendio christianum sectari, deinde quidquid in eo lectum est, sine judicio in sancti Spiritus evacula convehere atque inculcari ⁴⁾, unde necessarium est vel nullum vel admodum parvum locum verae theologiae in nobis esse reliquum. Quod si quis paulo cordatior admonet pro officio, tanquam animatus damnatur et haereticus, quemadmodum nuper accidit ⁵⁾ Lutheri, homini, quod ad vitae genus attinet, satis spectato, et in divinis literis non vulgariter erudito. Is cum themata quaedam in scholis disputanda propter eorum licentiam ⁶⁾, qui pro libidine suorum literis praetextu religionis abatebantur, necessario proposuisset, atque nonnihil ab indulgentiariis Aristotelicisque theologis variasset, primum citatus est Romam, scilicet propter tam grave haereseos periculum, deinde ubi itineris difficultatem causatus es-

³⁾ Edit. II. tanquam. ⁴⁾ Edit. II. inculcare. ⁵⁾ Ed. V. † Martino. — ⁶⁾ Ed. II. † retundendam.

set, ad amicorum preces Augustam. Quo cum venisset, variis artibus petitus ita tandem dimissus est, ut adhuc paene nesciatur, quatenus illic sit profectum. Illud ⁷⁾ sane constat, hominem de christiano nomine bene meritum a seria et frugifera scripturae tractatione, non sine frequentis auditorii jactura, in negotio quae deliramenta quorundam Trossulorum factione esse detrusum, quod in sequenti epistola si non gratis querelis profecto ⁸⁾ necessariis prosequitur magis quam expostulat. Ceterum in tanta omnium rerum turba famae et vitae periculo laboranti inter alia non infelicia opuscula et hic, qualiscunque est, in epistolam Pauli ad Galatas excidit commentarius, quem, quia per impotentiam aemulorum non satis expolivit ⁹⁾, commentarii nomine fuit dedignatus, quo tamen vel invito auctore per amicos involgatus est, in quo si quando tibi videbitur vehementior, cogitare debebis, primum, omnes homines esse mendaces, et proinde peccatores, deinde, Christi verbum esse aeternum nec de majoribus tantum nostris accipiendam, postremo, quod haec Pauli epistola paulo concitatior occasionem praebuerit perversos mores, studium, leges, superstitionem, luxum, libidinem ac tyrannidem salubri severitate vellicandi, libenter taciturus, ubi locus non exegerit ¹⁰⁾. Habet et in omnes reliquas annotationes, quae, si hic bene cesserit, non supprimentur. In psalterium quod scripsit, quantum per adversarios licet, strenue prodit. Tu interim hoc frui, et vale. Data Vuittenbergae trium linguarum studio clarae. 1519.

7) Ed. II. hoc. 8) Ed. II. certe. 9) Ed. II. recensuit.

10) Ed. II. posthac, ubi locus non exegerit, libenter taciturus.

Praestantissimis viris, pu. ae et verae theologiae doctoribus, dominis Petro Lupino Radhemio, custodi, et Andreae Bodenstein Carolostadio, archidiacono, canonicis omnium sanctorum Vuittenbergen-sium ordinariis etc., praeceptoribus suis, in Christo observandis, D. Martinus Lutherus Augustinianus salutem!

Effutivi diebus istis, ornatissimi viri, nugae aliquot de indulgentiis, res sane leviculas de rebus (sicut mihi videtur) leviculis¹⁾, verum, ut nunc expertus sum, res omnium maximas de rebus omnium maximis²⁾. Ego enim mire stultus et errans gravissime peccata et errores metiebar mandatis divinis et sacrosancto evangelio Christi. Illi vero amici mei, pro gloria sapientiae suae, non nisi potestate papae et privilegiis Romanae ecclesiae metiuntur quodlibet operis genus³⁾, hoc est, quod tam diversum sapere-mus, et ego mihi tantas turbas concitarem apud christianissimos illos et religionissimos sacrae theologiae

1) Nugae Lutheri de indulgentiis, res leviculae de rebus leviculis.

2) Theologi de indulgentiis mire variant, alii eas res omnium maximas, alii omnium minimas faciunt.

3) Lutherus opera hominum ad mandata et evangelium Christi expendit; quidam potestate papae et privilegiis Romanae ecclesiae metiuntur, quodlibet de quolibet, quae contra act in eam invidiae.

professores⁴⁾, acceditque mihi, quod semper veritum fui, varium aliorum iudicium⁵⁾. Aliis impius, aliis mordax, aliis vane gloriosus, aliis aliud visus fui, quae sors communis est in publico aedificantibus (ut vulgo dicitur) et in publicum scribentibus. Tot magistros fere invenio, quot lectores, atque id gr⁶⁾atis, quorum felici auspicio et ductu, ne pertinax essem, et haereticus fierem, discendum mihi fuit neminem gravius delinquere posse, quam eum, qui de opinionibus hominum dubitat, aut disputandi studio reluctatur⁷⁾, etiamsi interim Christum et Christi fidem negarit, hoc est, puerile quid luserit.

Qua in re, cum essem Augustae, patiebar satis paternum et benignum paedagogum, sicut scitis⁸⁾, atque horum virorum illustrissimorum illustrissima administratione factum est, ut nova illa et admiranda regnet libertas christianorum, qua ceteris omnibus impuae habentibus una tantum lex sit reliqua, in quam peccari possit hodie⁹⁾. Haec est potestas papae et privilegia Romanae ecclesiae. Hinc connivere consentireque in omnes flagitiorum et corruptelarum lernas¹⁰⁾, quae ex urbe Romana sub innoxio et sacro papae et Romanae ecclesiae nomine in omnem terram

4) Maximae turbae apud christianissimos et religiosissimos sacrae theologiae professores. 5) Quibus nominibus ab adversariis impetatur, pro cuiusque libidine. 6) Tot invenit magistros quot lectores, atque id gratis. 7) Nemo hodie quorundam cerebro gravius delinquit, quam qui humanas opiniones in disputationem vocat. 8) Cajetanus satis benignus Lutheri paedagogus Augustae. 9) Libertas christiana quo evasit. 10) Hodie in potestatem papae et privilegia Romanae ecclesiae tam graviter peccatur, in Deum impune.

sine fine exundant, sanctum est laudasse, ac pro virtutibus summis adorasse, pietas est, contra mutuisse sacrilegium¹¹⁾). Tanta est ira furoris domini omnipotentis, tanta meruit impia nostra ingratitudeq, ut tam diu toleranda sit inferorum tyrannis¹²⁾, qua videmus multo egemitu frustra gementes nomen sanctum et terribile Christi, in quo justificati, sanctificati, glorificati sumus, tam foedis, tam spurcis, tam horrendis monstris avaritiae, tyrannidis, libidinis, impietatis praetexti, in servitutem vitiorum cogi¹³⁾, et quod extremum est malorum, nomen Christi per nomen Christi extinguere, ecclesiam per nomen ecclesiae videri atque omnino iis rebus nos ludi, falli, perdi, per quas debueramus salvi fieri¹⁴⁾). Quare, dum illi maximis illis rebus occupantur, dum mordent, dum Baal suo lanceolis se incidunt, dum Lindio Deo sacrificant, dumque jactant extravagantes et declaratorias illas Romanae eruditionis fidelissimas testes¹⁵⁾, ego ad minimas res me recipere statui¹⁶⁾, id est, ad divinas literas, et inter has ad eas, quae sunt

11) In flagitia connivere hodie sanctum est, contra mutuisse religio. 12) Impia hominum in Deum ingratitude furorem ejus in nobis continuat. 13) Sanctum et terribile nomen Christi inferorum tyrannide in servitutem vitiorum cogitur. Horrendis avaritiae et impietatis monstris nomen Christi praetextitur. 14) Extremum malorum est, nomen Christi per nomen Christi, ecclesiam per nomen ecclesiae extinguere. 15) Perdimur, per quae debuimus servari, dum quidam Baal se incidunt, Lindio Deo sacrificant, extravagantes et declaratorias jactant. 16) Lutherus ad minima se dimittit, dum aliis maxima tractantur.

minimi auctoris (vel nomine suo testante), Pauli apostoli, qui adeo non fuit summus apostolorum aut pontifex maximus, ut se minimum quoque apostolorum¹⁷⁾ nec dignum, qui vocetur apostolus, clamet, tantum abest, ut sanctissimum se jactet, denique de tribu Benjamin ortus est, qui a Ioseph minimus fratrum vocatur, atque ut nihil non sit minimum, nihil iudicat se scire, nisi Jesum Christum, nec tamen hunc nisi crucifixum¹⁸⁾, id est, minimum et novissimum omnium, non ignarus utique de rebus illis maximis et omnium primis, de potestate Romanae ecclesiae et decretis illius non sibi rudissimo et indoctissimo apostolo, sed solum ter maximis theologis licere tractare¹⁹⁾.

Spero autem hanc meam operam prosperius habituram, quod sit de rebus illis mere nihili, de potestate Christi, qua potens est in nobis adversus portas etiam inferi, de privilegiis ecclesiae coelestis²⁰⁾, quae nec maximam Romam nec sanctissimam Jerusalem nec ullum locum novit, neque hic aut illic Christum quaerit, sed in spiritu et veritate patrem adorat. Quid enim tanti viri his nagis moverentur irritarentur, cum sint extra eorum facultatem? Tutius ergo nunc in publicum venio, abstinens ab iis rebus, quibus illi irritantur, et rescillulas mea parvitate

17) Paulus minimus apostolorum. 18) Paulus nihil

se scire iudicat nisi Jesum Christum et eum crucifixum.

19) Soli theologi ter maximi maximas res, potestatem et decreta Romanae ecclesiae licenter tractant. 20) Opera Lutheri facit ad Christi potestatem et privilegia ecclesiae coelestis, quae nullo non loco in spiritu et veritate patrem adorat.

dignas tractans. Ceterum, si quid veteris illius tragoediae de rebus magnis coortae superest, ipsis relinquo²¹⁾, tum, quod unus et parvus et infirmus praesertim, cum illi et otiosi stent tota die, ego autem sim negotiosissimus, quoniam superfluum est utramque partem causae distorqueri. Sat malorum est, unam partem dolere et moestam esse.

Porro, optimi viri, ut vobis serio dicam, ego Romano pontifici ejusque decretis eum honorem habeo, quo nullus est superior, nec excipio nisi principem hujus vicarii, Jesum Christum, dominum nostrum et omnium²²⁾. Hujus verbum ita praefero vicarii verbis, ut nihil dubitem secundum ipsum judicare de omnibus et dictis et factis vicarii²³⁾. Volo enim subiectum eum esse huic irrefragabili regulae apostoli²⁴⁾: „Omnia probate, quod bonum est, tenete.“ (1. Thess. 5, 21.) Ab hoc, inquam, jugo neminem patiar collum excutere²⁵⁾, sive nomine matris sive magistrae ecclesiarum vehatur, atque ideo magis, quo nostro saeculo vidimus concilia reprobari, rursum alia confirmari²⁶⁾, theologiam meris opinionibus tractari, juris sensum ab unius hominis pendere arbitrio²⁷⁾, et adeo confundi omnia, ut nihil certi paene

21) Lutherus rescellulas tractans veterem tragoediam de rebus magnis otiosis relinquit. 22) Solo Jesu Christo Romani pontificis principe excepto summum honorem papae defert. 23) Verbum Christi verbis vicarii ita praeferit, ut secundum id de omnibus indubitanter judicet. 24) Papam regulae apostoli subjicit. 25) Lutheri ardens in verbum Christi pietas. 26) Concilia nunc reprobantur, nunc confirmantur. 27) Theologia opinionibus tractatur, juris sententia ab unius hominis pendet arbitrio.

nobis relictum sit. Sed et multas decretales esse a sensu evangelico alienas ²⁸⁾, luce clarius est, ita, ut necessitas ipsa rerum nos cogat ad divinae scripturae solidissimam petram confugere ²⁹⁾, nec temere credere ullis, quicumque sint, qui citra illius auctoritatem loquuntur, statuunt aut faciunt. Nec verendum censeo, quid contra cardinalis Cajetanus et Sylvester Prierias adulentur ³⁰⁾, qui etiam in rebus fidei nudum verbum hominis sufficere cavillantur.

Divus Augustinus ³¹⁾ docet nulli credendum, quantalibet sanctitate doctrinaque praepolleat (credo etiam sanctissima) nisi divinis literis, aut ratione probabili persuadeat, ne, si aliter ludamus, illudamur. At hi in Christo boni auctores volunt nos vi cogere in hanc illusionem. Sanctus Petrus toties lapsus est ³²⁾, et semel post acceptum Spiritum gravissimo animarum periculo erravit, et nos homines longe infra apostolicam sublimitatem reptantes ³³⁾ ultra apostolicas perfectiones elevamus. Quasi Christus mentitus sit, quando sese promisit nobiscum esse usque ad consummationem saeculi, adeo quaerimus alios Christos, in quorum nutu renutuque pendeat ecclesia ³⁴⁾. Satis est Romanum pontificem summum pontificem esse.

28) Multae decretales a sensu evangelico alienae.

29) Necessitas cogit ad divinas scripturas solidissimam petram confugere.

30) Non temere quibusvis credendum, qui citra scripturae auctoritatem statuunt, ne curandum, quid cardinalis Cajetanus et Sylvester Prierias adulentur et cavillantur.

31) Augustinus. 32) S. Petrus aliquoties lapsus.

33) Homines longe infra apostolicam sublimitatem reptant.

34) Quaerimus alios Christos, a quorum nutu renutuque pendeat ecclesia.

Implissimum sit Christo aequalem ei virtutem et sapientiam affingere, sicut audent quidam³⁵⁾, quamquam, ut ingenue confitear, ipse paene ignoro, quae sit et ubi sit Romana ecclesia, ita ludentibus, jocantibus, confundentibus nomina Romanae ecclesiae teterimis illis nugatoribus³⁶⁾. Sylvester eam secatur in tres ecclesias, in papam, in cardinales, in populum³⁷⁾, quae distinctio³⁸⁾, quia magistralis et sufficiens est, nec membra coincidunt, facit, ut papa et cardinales sint extra ecclesiam, inter paganos habendi, ut qui in essentiali ecclesia non sint, aut tres Christos praeficiet tribus illis ecclesiis, imo nec Christus ad ecclesiam pertinebit tanto auctori, quum nec virtualis nec repraesentativa nec essentialis sit ecclesia³⁹⁾. Cardinalis Cajetanus passim se pro ecclesia Romana venditat in Germania⁴⁰⁾ sub nomine illius brevia apostolica comminisci satis doctus. Est Romana ecclesia bonus ille copiista⁴¹⁾, qui declaratoriam illam pulcherrimam, qua Cajetanus dignissime gloriatur, editurus, cum in formulario suo non scripturas aut ullas rationes, sed immemorabile tempus consuevisse et tradidisse inveniret, haec ipsa satis fideliter membranae illevit. Vendunt se ubique pro ecclesia Romana, prout cuique libitum est, impii illi nebulones⁴²⁾ plumbo tantum et cera

35) Implissimum est, summum pontificem Christo aequare.

36) Teterrimi nugatores confundunt nomina Romanae ecclesiae.

37) Sylvester ecclesiam in tres secatur, in papam, cardinales et populum.

38) Salse dictum.

39) Triplex ecclesia.

40) Cajetanus pro Romana ecclesia in Germania se venditat.

41) Quid bonus ille copiista in sua illa pulcherrima declaratoria attulerit.

42) Impii nebulones pro Romana ecclesia se vendunt pro libidine.

Romanae curiae totam Germaniam illudentes et exhaurientes ⁴³⁾).

Quid istis ludificationibus nominum sanctorum papae et Romanae ecclesiae faciunt, nisi quod nos Germanos meros blennones, bardos, buccones et (ut dicunt) barbaros et bestias arbitrantur ⁴⁴⁾, etiam irridentes nostrae illusionis et expilationis incredibilem patientiam ⁴⁵⁾. Proinde ego in tanto rerum et verborum chao, e tanta Sylvestrorum silva ⁴⁶⁾ ad civitatem Augustam revertor, et iudicium interim sequar, quo principes Germaniae in novissimis comitiis recte, sancte et auguste discreverunt inter Romanam ecclesiam et Romanam curiam ⁴⁷⁾. Nam quomodo licuisset eis recusare decimas et vigesimas et quinquagesimas (id est, medullas totiusque Germaniae semel subitanam vastitatem), quas in concilio illo sacratissimo ⁴⁸⁾ (ut sic dixerim) Romano noverant sancitas, et tantis legatis apostolicae sedis expetitas, nisi tandem, licet sero, sapientes intellexissent non Romanae ecclesiae decretum, sed Romanae curiae illud esse commentum? ⁴⁹⁾ Viderunt nimirum (dictu mirum, et nullis, neque Sylvestris neque Cajetanis creditu possi-

43) Germania plumbo tantum et cera Romanae curiae exhauritur. 44) Causa ludificationis Germanorum, quod barbari et bestiae creduntur. 45) Incredibili Germanorum patientiae etiam a Rom. insultatur. 46) Sylvestrorum silva. 47) Inter Romanam ecclesiam et Romanam curiam principes Germaniae Augustae prudenter discreverunt. 48) Sacratissimum concilium. 49) Principes Germaniae tandem, licet sero sapientes Romanae curiae commento non steterunt; nullis, neque Sylvestris neque Cajetanis credibile.

illo) concilium et papam errasse et posse errare, aliudque esse nomen ecclesiae Romanae, aliud, quod nomine Romanae ecclesiae geritur ⁵⁰⁾, aliudque esse Romanae curiae, aliud Romanae ecclesiae legatum, hunc evangelium afferre, illum pecunias quaerere ⁵¹⁾. Unde barbaris illis et bestis tantum iudicii, nisi quod Deus tandem fessus blasphemis sui et irusionibus abusionibusque sui et sanctae Romanae ecclesiae nominis ⁵²⁾ monere voluit Romanos preceres, ut res ecclesiae posito joco et lude aliquando serio carent, antequam eliciant sanguinem, dum nimium mungunt Germaniam ⁵³⁾.

Quare et ego horum theologorum laicorum exemplo pulcherrimo longissimo, latissimo, profundissime distinguo inter Romanam ecclesiam et Romanam curiam ⁵⁴⁾. Illam ⁵⁵⁾ scio purissimum esse thalamum Christi, matrem ecclesiarum, dominam mundi, sed spiritu, id est, vitiorum, non rerum mundi, sponsam Christi, filiam Dei, terrorem inferni, victoriam carnis, et quid dicam, cujus sunt omnia, juxta Paulum 1. Cor. 3. (v. 23.): „Ipsa autem Christi, Christus autem Dei.“ Haec vero ex fructibus suis cognoscitur ⁵⁶⁾, non quod magnificandum sit res nostras et

50) Aliud est Romana ecclesia, aliud quod nomine Romanae ecclesiae geritur. 51) Alius est Romanae curiae, alius Romanae ecclesiae legatus; hic evangelium affert, ille quaerit pecuniam. 52) Christus fessus sui blasphemis recta monet. 53) Nimium mungentes eliciunt sanguinem. 54) Exemplo theologorum laicorum pulcherrimo, festivissimo quorundam more distinguit inter Romanam ecclesiam et Romanam curiam. 55) Quid Romana ecclesia. 56) Romana curia ex fructibus cognoscitur.

jara diripi, cum fixum sit in caelo christianos in hac vita pressuram, nimbrotos et robustos venatores pati⁵⁷⁾. Nec ab hac conditione liberabitur ecclesia, nisi per mortem. Palma est⁵⁸⁾, quanto fortius premittitur, tanto sublimius exaltatur in Cades. Sed, quod omnibus lacrymis sit miseria major⁵⁹⁾, haec a fratribus et patribus in fratres et filios fieri (sicut in propheta (Jer. 19, 9.) dicit dominus filios a parentibus verari), quae a Turca vix fierent, aut si fierent, non tamen nomen sanctum Christi tam foedis monstris praetexeretur, quae est omnium intolerabilissima Christi et ecclesiae injuria⁶⁰⁾. Res sane eant et vita pessum, at nomen domini aeternum, cur patiamur tam foede conspurcari? Nullo modo ergo Romanae ecclesiae resistere licet, at Romanae curiae longe majore pietate resisterent reges, principes et quicumque possent, quam ipsis Turcis⁶¹⁾.

Haec verbosius forte et liberius⁶²⁾. Verum propter eos, qui cum illusoribus illis sine fine illudunt Christum, coactus sum me ipsum exponere, ut sciant sese errare, quando me a Romana ecclesia alienum elament, qui purissime diligo non medo Romanam sed totam ecclesiam Christi⁶³⁾ deinde, qui certus sum

57) Robusti venatores. 58) Ecclesia palmae comparatur.

59) Horrendum dictu et auditu.

60) Minime dissimulanda est injuria, qua nomen Christi foedis monstris praetextitur.

61) Romanae ecclesiae non licet resistere, sed bene Romanae curiae.

62) Causa libertatis Lutheranae est pietas et illusores Christi.

63) Purissimo non solum Romanam sed totam ecclesiam Christi Lutherus diligit. Falluntur itaque, qui eum ab ecclesia Romana excludunt.

aliquando moriendum esse, et in adventu domini nostri Jesu Christi rationem reddendam de veritate vel tacita vel dicta, atque omnino de talento tradito⁶⁴), ne ipsum abscondidisse judicer. Irascantur sane, qui volent, modo ego impii silentii reus non inveniar, qui mihi conscius sum esse me debitorem verbi, quantumlibet sum indignus. Nunquam sine sanguine aut periculo verbum Dei tractari potuit⁶⁵). Sed sicut pro nobis mortuum est, ita vicissim sui confessione et nos pro se mori exigit⁶⁶), nec est servus major domino suo. „Si me (inquit) persequenti sunt, et vos persequentur. Si meum sermonem servaverint, et vestrum servabunt.“ (Joh. 15, 20.)

Sed ad me redeo, et ad vos, optimi viri, refero seu (ut Paulino utar verbo) vobiscum confero hoc meum in Paulinam epistolam studium⁶⁷), tenue quidem illud, nec tam commentarium, quam testimonium meae in Christo fidei, ne forte in vanum cucurrerim⁶⁸), et sensum Pauli non satis tenuerim. Hic enim, quia res Dei et serio maxima est, abs quolibet puero erudi cupio. Maluisssem certe et ego expectare commentarios olim ab Erasmo, viro in theologia summo et invidiae quoque victore, promissos⁶⁹). Verum, dum ille differt (quod Deus faxit, non sit diuturnum) cogit me in publicum ire casus iste, quem videtis.

64) Ratio de veritate sive tacita sive dicta coram Deo reddenda, atque omnino de talento tradito. 65) Verbum Dei nunquam non cum periculo tractatum est. 66) Pro verbi Dei confessione etiam moriendum est. 67) Studium Lutheri. 68) Modestia Lutheri. 69) Erasmi, summi theologi et invidiae victoris, in Paulinae epistolas premissi commentarii.

Scio quidem me infantem et ineruditum, sed tamen (quod ausim) pietatis et eruditionis christianae studiosum⁷⁰), atque hoc ipso eruditorem his, qui divina mandata impiis legum humanarum pompis mere ridicula et ludibria fecerunt. Unum spectavi⁷¹), si consequar, ut mea opera ii, qui me apostolicas epistolas audierunt enarrantem, Paulum apertiores habeant, et feliciter me superent. Sin nec id effeci, ago, et hoc libens perdiderim laboris, conatus reliquus est, quo alios ad Paulinam theologiam volui accendere, quem nemo bonus mihi vitio dederit⁷²). Valete *).

70) Lutherus infans et ineruditus, sed christianae pietatis et eruditionis studiosus. 71) Quid spectarit in hac opera. 72) Lutheri nemo bonus invidet, nemo candidus vitio dat, quod egregia pro christiana pietate conatur, aliosque ad Paulinam theologiam inflammat.

*) Hanc totam praefationem Lutheri in edit. VIII. non invenimus. Quae loca commentarii nulla nota adjecta uncis inclusimus, in eadem edit. non leguntur.

**Harthuici Stoterroggii epigramma, quo
Martinum facit alloquentem
christianum.**

An liceat, quaero, re vera quaerere verum?

Dicere sit vetitum, quaerere nemo vetat.

Si plus laudis habet, qui publica commoda spectat,

Quam qui privatum, laus, honor esto Deo.

Jam curent aliqui praetexto nomine Jesu,

Quae sua sunt, dignos, quos vereare, putas?

Si tricas hominum, non Christi verba docere,

Ducitur impietas, laus, honor esto Deo.

Jam peccare, licet nolis, fateare necesse est,

Qui sua, non domini mystica verba probant.

Si mea sunt odio mundi sophiaeque magistris

Ludrica, profectum est, laus, honor esto Deo.

Jam si stultitia est terrae sapientia coelo,

Non est consilium, stultitiae esse ducem.

Si mea sunt cordi sanctae pietatis amico

Seria, res salva est, laus, honor esto Deo.

Jamne crucem merui, Christum quod tracto crucemque?

Quod merui, laetor, quod minus, illud ago.

Joannis Pucherii hexastichon, quo Lutherum facit loquentem*).

Invida terra, vale, si caelo iudice rectis

Consului studiis, subrubra terra, vale.

Livida terra, vale, laus est mihi vera probari

A minime nigro, lurida terra, vale.

Marcida terra, vale, sola est mihi cura placere

Sincero Christo, rancida terra, vale.

Johannis Pucherii ogdoastichon, verba sunt libri, ad lectorem).**

Si plus laudis habet, qui publica commoda spectat,

Quam qui privatum, laus, honor esto Deo.

Si tricas hominum, non Christi verba docere,

Ducitur impietas, laus, honor esto Deo.

Si mea sunt odio mundi sophiaeque magistris

Ludrica, profectum est, laus, honor esto Deo.

Si mea sunt cordi sanctae pietatis amico

Seria, res salva est, laus, honor esto Deo.

Hartuici Stoterroggii hexastichon, quo librum facit loquentem.

Invida terra, vale, si rectis iudice coelo

Consului studiis, lurida terra, vale.

Livida terra, vale, laus est mihi vera probari

A minime nigro, morbida terra, vale.

Marcida terra, vale, sola est mihi cura placere

Vel soli Christo, rancida terra, vale.

*) Hoc hexastichon una cum epigramm. antecedente soli edit. II. insertum est. **) Hoc ogdoastichon et ceteri versus in edit. I. tantum leguntur.

Quod sequitur, specta.

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit.

Tunc suus ex merito quemque tuetur honor.

Item.

Scripta placent a morte fere, quia laedere vivos

Livor et injusto carpere dente solet.

PHILIPPUS MELANCHTHON LECTORI S.*)**

Quantum divinae beneficentiae debeatur, quod sacri libri, qui paulo ante profanis commentariis obruti jacebant, germanum nitorem recepere, non ignorant, quibus cordi pietas est. Nam perinde, ac templi Hierosolymitani instrumentum Assyrii, scriptorum vulgus divinas literas improbe conspurcaverat, et ex spiritali doctrina idola carnis finxerat.

Verum nuper adeo orbi terrarum Christus rursus illuxit, prodeuntibus piis aliquot libellis, quibus ille innotescere voluit. In his et Galatarum epistola fuit, illustrata Lutheri commentario, qui, cum et pietatem recte doceat, et Pauli sententiam simplicissime explicet, dignus videtur, qui manibus piorum teratur.

Itaque hoc laboris sumsit Lutherus, ut recognosceret, mutaretque, si quid referre judicaret. Quanquam autem de opere possis ipse periculum nullo negotio facere, tamen adfirmare non dubitarim, hanc

***) Ex edit. VIII.

editionem priore non paulo faciliorem esse. Est enim et in sacris, juxta proverbium, discipulus prioris posterior dies.

Nunc tuum est, lector, piam mentem ad operis lectionem adferre. Nam si hanc epistolam recte cognoris, methodum tibi in universam scripturam paraveris. Est enim hic diligentissime excussus locus de justificatione, cujus rationem nisi e scripturis petis, non video, in quem usum sacras literas legas.

Porro usu pii cognoscent, quantum hic libellus praestet plerisque, qui nunc novi prodeunt, nequiores, ita me Deus amet, nummis novis.

ARGUMENTUM EPISTOLAE PAULI AD GALATAS.

Galatae primum ab apostolo sanam fidem, id est, in solum Jesum Christum, non in suas aut legis justitiae fidere docti post per pseudoapostolos rursum deturbati sunt in fiduciam operum legalis justitiae¹⁾, decepti videlicet quam facillime magnorum et verorum apostolorum false commendato et nomine et exemplo. Neque enim in omni vita mortalium quidquam fallacius est superstitione²⁾, hoc est, falsa et infelice imitatione sanctorum. Quorum cum opera sola, non etiam

1) Galatae ab apostolo prius docti non confidere in legis justitiam, postea in fiduciam legalis justitiae reciderunt. 2) Lapsus in superstitionem facillimus.

tor³ spectatis, in proclivi est, ut similia fias, et Leviathan⁴); id est, additamentum addas; quo ex vera religione superstitionem vel impietatem fatias. Nam, ut exemplo praesente monstrem, apostoli per ecclesias Iudaeas nonnullas legum ceremonias servabant⁵), sicut de Marco Philonem scripsisse Hieronymus testatur: Hoc autem stulti illi, quia ratione id facerent, ignorantes mox de suo addiderunt necessaria esse ad salutem; quae a tantis apostolis observari viderant, nec unius Pauli, qui Christum neque vidisset neque audisset in terra, habendam⁶) rationem.

At apostoli, ut manifestissime Act. 15. Petrus definierat, non ut necessaria, sed ut quae licerent⁷) et nihil obsessent iis, qui non in ipsa, sed in Jesum Christum salutis fiduciam ponunt, servabant. Nam in Christum credentibus omnia munda⁶), indifferentia, licita sunt, quaecunque vel praecipuntur vel prohibentur externis ceremoniis corporalibusque iustitiis, nisi quantum sua sponte aut pro caritate sese eis subicere velint. Ad quam intelligentiam Paulus tanto aestu laborat Galatas revocare, ut et Petri et omnium apostolorum prorsus nullam rationem habeat, quantum ad personam, conditionem, id est, dignitatem et (quod dicunt) qualitatem attinet⁷). Denique, se ab eisdem nihil accepisse, quin commendatum ab eis fuisse gloriatur sanctissima quadam

3) Fieri simiam et Leviathan. 4) Nonnullae legum ceremoniae ab apostolis servatae. 5) Ceremoniae licitae, non necessariae.

6) In Christum credentibus omnia cooperantur in bonum. 7) Paulus in apostolis personam non respexit.

*) Edit. VIII. † esse.

superbia⁸⁾ nihil cedens apostolorum quoque opinioni, qua evangelicae veritati videbat calumniam strui apud rudiores, longeque melius ducens inglorios esse se ipsum et apostolos ipsos, quam Christi evangelium evacuari.

EPISTOLAE PAULI AD GALATAS

C A P U T I.

Paulus apostolus.

Quando jam graecatur totus orbis christianus [et Erasmi theologicissimi¹⁾ annotationes omnium manibus teruntur], non est necesse indicare, quid apostolus graece significet, nisi iis, quibus [non Erasmus, sed] ego scribo. Apostolus²⁾ enim idem, quod missus significat, et doctore d. Hieronymo Hebraeorum vocabulum est Silas³⁾, quod apud eos sonat, cui a mittendo nomen misso impositum est. Ita apud Ioann. 9. (v. 7.): „Vade, lava in natatoria Siloe⁴⁾“, quod interpretatur missus. Cujus mysterii et Esa. 7. (8, 6.) non ignarus dicit: „Abjecit populus iste aquas Siloe, quae vadunt cum silentio“⁵⁾. [Sed et Gene. 49. (v. 10.): „Donec veniat silo“⁶⁾, quod Hieronymus transtulit: Qui mittendus est, ex quo loco Paulus

8) Paulus sanctissima superbia gloriatur.

1) Erasmus theologicissimus. 2) Apostolus. 3) Silas.

4) Locus apud Jo.
Gene.

5) Locus Esa.

6) Locus

Christum apostolum appellare videtur ad Ebraeos (3, 1.), id est, Silan⁷⁾. Meminit in Actis Lucas Silas cujusdam.] Haec magis considerata sunt, quod apostolus verecundum nomen est, sed mire simul augustum ac venerabile, insignem juxta humilitatem [et aublimitatem] prae se ferens⁸⁾. Humilitas est, quod missus est, officium, servitutem, obedientiam protestatus, tum, ne quispiam velat dignitatis nomine motus in ipsum fidat aut gloriatur, sed per officii nomen in auctorem mittentem mox rapiatur, a quo jam majestas et sublimitas missi et servi concipitur, ut reverenter excipitur, non sicut nostra aetate, qua⁹⁾ nomina apostolatus, episcopatus ac reliqua non officii, sed dignitatis ac ditionis vocabula esse coeperunt, quos Christus Joannis 10. contrario nomine non missos, sed venientes et se ipsum interpretatus fures et latrones appellat¹⁰⁾, ut qui non mittentis verbum, quo pascant, afferunt, sed suum lucrum, quo mactant oves, referunt. „Quotquot (inquit) venerunt“, id est, non mittebantur, „fures sunt et latrones“, et ut apostolus Ro. 10. (v. 15.): „Quomodo praedicabunt, nisi mittantur?“ Quas doctrinas o utinam nostro saeculo digne appenderent christiani populi pastores et rectores! Quis enim potest praedicare, nisi sit apostolus? Quis autem est apostolus¹¹⁾, nisi qui verbum Dei apportat? Quis autem potest verbum Dei apportare, nisi qui Deum audierit?

7) Locus Apo. 8) Apostolus nomen est verecundum, augustum et venerabile, sed officii, non dignitatis. 9) In mores nostrae aetatis. 10) Nota: Venientes fures sunt et latrones. 11) Quis apostolus.

At qui¹²) vel ſua vel humanarum legum, decretorum aut philoſophorum dogmata affert, numquid is dicendus eſt apoſtolus? Imo veniens et fur et latro et perditor et mactator animarum eſt. In Siloa lavatur caecus et viſum recipit, et Siloae aquae ſalutares ſunt, non aquae fortes et ſuperbae regis Aſſyriorum. Miſit verbum ſuum (nempe Deus) et ſic ſanavit eos. Venit homo et verbum ſuum, et haemorrhoeiſſam pejor habere facit, hoc eſt, ut clare dicam, quoties verbum Dei praedicatur, reddit laetam, latam, ſecuras conſcientias in Deum, quia eſt verbum gratiae, remiſſionis, bonum et ſuave; quoties verbum hominis, reddit tristem, anguſtam, trepidam conſcientiam in ſe ipſa, quia eſt verbum legis, irae et peccati, oſtendens, quid non fecerit et quanta debeat¹³). Proinde non fuit eccleſia unquam infelicior ab initio ſui, quam nunc eſt, et quotidie magis fit tot decretis, legibus, ſtatutis, paene infinitis carnificiniſ excarnificata, longeque atrocius, quam tempore martyrum a tortoribus confecta, et iis perditionibus animarum pontifices adeo nihil afficiuntur, adeo nihil compatiuntur ſuper contritione Joſeph, ut (tanquam Deo obſequium praestent) etiam addant dolorem ſuper vulnerum dolorem¹⁴).

12) Humanam, non chriſtianam philoſophiam afferentes non ſunt apoſtoli, ſed fures et latrones. 13) Deus verbo ſuo sanat, homo verbo ſuo affligit. 14) Incommoda et carnificinae praesentis eccleſiae.

Non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum patrem, qui suscitavit eum a mortuis, et qui mecum sunt, omnes fratres.

Statim ab initio percutit oblique falsos Galatarum apostolos, quos non per Jesum Christum missos subindicat, sed vel per se ipsos vel per alios apostolos, quorum tamen doctrinam false tractabant. Id sane notandum ¹⁵⁾, quod nullum voluit Christus apostolum fieri ex hominibus seu hominum arbitrio, sed ex sua solius vocatione. Unde et Matthiam apostoli non ausi sunt eligere ¹⁶⁾, sed de coelo per orationem impetrabant, et Paulum ipsum de coelo vocavit et apostolum fecit, maxime autem per vocem Spiritus sancti. Actuum 13. „Segregate mihi (inquit) Paulum et Barnabam in opus, ad quod assumsi eos.“ Ita Roma. 1. gloriatur se in evangelium Dei segregatum, quod ceteris apostolis in circumcisionem missis ipse cum Barnaba in praepotium et gentes segregati sunt.

Et adverte, quod Paulus nomen apostoli ¹⁷⁾ adeo officii et dignitatis asserit, ut eo velut participio utatur: D. apostolus non ab hominibus, quod sonat, missus non ab hominibus, nisi hebraismum sapit oratio, ut Psal. 4. [45.]: „Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis.“ Quae omnia eo tendunt ¹⁸⁾, ut videas, quanta cura Christus ecclesiam suam instituit, atque munivit, ne temere quisquam docere praesumeret, nisi ab ipso vel a se missus sit. Sicut enim primum et maximum eccle-

15) Id sane notandum. 16) Apostoli non ausi Matthiam eligere. 17) Apostolus. 18) Consilium.

siae beneficium est verbum Dei, ita contra nullo majore detrimento ecclesia perditur, quam verbo hominis et traditionibus hujus mundi¹⁹⁾. Deus solus verax, omnis homo mendax. Denique in hanc gratiam, sicut olim David reliquit omnes impensas, quibus Salomon aedificaret templum, ita Christus reliquit evangelium et scripturas alias²⁰⁾, ut iis, non humanis decretis ecclesia aedificaretur. Quod quam misere sit jam plus trecentis annis neglectum, imo perversum, satis ostendit facies hodierna omnium rerum ecclesiae.

Quatuor apostolorum genera²¹⁾ dī. Hieronymus ex hoc loco colligit, primum, quod neque ab hominibus neque per hominem, sed per Jesum Christum et Deum patrem, ut prophetae olim et omnes apostoli; alterum, quod a Deo quidem, sed *) per hominem, ut discipuli apostolorum, et qui in finem mundi legitime succedunt apostolis, ut episcopi et sacerdotes, et hoc genus sine primo non potest consistere, a quo habet exordium; tertium, quod ab homine seu hominibus, non a Deo, ut cum favore et studio hominum aliquis ordinatur, ut nunc videmus plurimos non Dei judicio, sed redempto vulgi favore in sacerdotium subrogari. Sic Hieronymus. Si hoc Hieronymi temporibus malum jam tum iavalescebat, quid mirum, si hodie triumphet et regnet. Nam hujus generis esse oportet omnes, qui se ipsos offerant ad episcopatus et sacerdotia, antequam vocentur, animalia scilicet ventris et gloriae, ideoque, quantum ex iis ecclesia commodi habeat, sa-

19) Inventiunculis humanis ecclesia perditur. 20) Christus evangelium reliquit.

21) Apostolorum quatuor genera. — *) Edit. VIII. semper.

tis videmus. Quartum genus²²⁾), quod neque a Deo, neque ab hominibus, neque per hominem, sed a semet ipso, ut pseudoprophetae et pseudoapostoli, de quibus Paulus. Istiusmodi pseudoapostoli operarii iniquitatis, transfigurantes se in apostolos Christi, et dominus Joann. 10. (v. 8.): „Quotquot venerunt, fares fuerunt et latrones.“ Hier. 23. (v. 21.): „Non mittebam prophetas, et ipsi currebant, non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant.“ Ab hoc male summe cavendum est²³⁾. Nam hinc Christus nec daemonia sinebat loqui, etsi verum dicebant, ne praetextu veritatis intret mendacium mortis, quando non potest loqui, qui ex se ipso loquitur, nisi mendacium, ut Christus ait, unde Joann. 8., ne *) apostoli ex se ipsis loquerentur, dedit eis Spiritum suum, de quo dicit: „Non vos estis, qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis“ (Matth. 10, 20.); et rursus: „Ego dabo vobis os et sapientiam etc.“ (Luc. 21, 15.)

Non possum hic (etsi leviculum est) transire multorum praesertim religiosorum et sacerdotum fatuam querelam²⁴⁾), satis tamen acrem tentationem, qua queruntur sese talentum domini habere, ideoque necessitate evangelici praecepti sese urgeri ad docendum. Itaque nisi doceant, stultissima conscientia credunt sese pecuniam domini sui abscondere et reos esse damnationis. Diabolus haec facit, ut instabiles eos reddat in vocatione sua, in quam vocati sunt. O bone frater, uno verbo Christus te liberat ab hac

22) In invocatos concionatores, pseudoapostolos, operarios iniquitatis. 23) Cavendum. 24) In fatuam quorundam religiosorum et sacerdotum querimoniam.

*) Edit. VIII Johann. 8., unde.

querela. Vide evangelium, quod dicit sic (Matth. 25, 14.): „Vocatis servis, tradidit illis bona sua.“ „Vocatis“ inquit. Quis autem te vocavit? Expecta vocantem, interim esto securus. Imo, si esses sapientior ipso Salomone et Daniele, tamen, nisi voceris, plus quam infernum fuge, ne verbum effundas. Si tui egerit, vocabit te. Si non vocabit, non te rumpet scientia tua. Denique neque est vera, sed videtur tibi scientia, et stultissime fingis tibi fructum, quem possis facere. Nemo fructificat verbo, nisi qui sine suo voto vocatur ad docendum. Unus est enim magister noster, Jesus Christus. Hic solus docet et fructum facit, per vocatos servos suos²⁵⁾. Qui autem non vocatus docet, non sine damno et suo et auditorum decet, quod Christus non sit cum eo.

Quod ergo apostolus se non ab hominibus missum dicit, pseudoapostolis se opponit; quod non per hominem, ipsis fidelibus, qui ab apostolis missi fuerant, opponit. Ideo contra tria genera apostolorum tali exordio utitur, et testatur Hieronymus, quod ex Judaeis quidam in Christum credentes in *) Galatiam perrexerunt et docuerunt, quod et Petrus et Jacobus et Joannes legem servarent, ut magis infra videbitur.

Quod autem resurrectionem Christi interserit, videtur otiosum²⁶⁾. Verum solet apostolus libenter resurrectionem Christi commemorare, potissimum contra eos, qui in justitiam propriam confidunt. Sic et

25) Solus Christus docet, et fructum facit per vocatos servos suos. 26) Una causa, cur de resurrectione interserat.

*) In edit. II. docet: in.

in Ro. salutatione ejusdem et copiosius meminit, quod et ibidem fortiter contra justitiam operum disputat. Qui enim tales sunt, necesse est, ut resurrectionem Christi negent, imo irrideant. Nam Ro. 4. (v. 25.): „Christus (inquit) mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.“ Ideo qui alia via praesumit justus esse, quam credendo in Christum, hic Christum a se rejicit, et otiosam ejus passionem et resurrectionem ducit. Qui enim in Christum morientem credit, simul et ipse moritur peccato cum Christo, et qui credit in resurgentem et viventem, eadem fide et ipse resurgit et vivit in Christo, et Christus in eo²⁷⁾. Ideo resurrectio Christi est justitia vitaeque nostra, non tantum exemplo, sed et virtute. Sine resurrectione Christi nemo resurgit, quantumlibet operetur bona, rursus, per resurrectionem quilibet resurgit, quantumlibet operatus sit mala, ut haec latius ad Ro. Forte etiam ideo meminisse solet in salutatione resurrectionis²⁸⁾, quod Spiritus sanctus, datus est per resurrectionem Christi, quo Spiritui distributa sunt dona apostolatus et alia, 1. Corin. 12. (vv. 4 — 11.), ut sic se apostolum asserat auctoritate divina, per Spiritum resurrectionis Jesu Christi.

„Et qui mecum sunt omnes fratres.“ „Omnes fratres“, inquit, quo videtur occurrere eisdem pseudo-apostolis, qui (ut Hieronymus ait) ipsum quoque Paulum aliter apud alios sapere dicebant, quam Galatas docuisset, deinde, quod ad populum corrigendum,

27) Credens in Christum morientem moritur peccato cum Christo, in resurgentem et viventem resurgit et vivit in Christo. 28) Altera causa.

plurimum valeat multorum de eadem re sententia atque consensus.

Ecclesiis Galatiae.

In aliis epistolis ad unius urbis scribit ecclesiam, in hac ad multarum ac totius provinciae scribit ecclesias, [et eximia notandum²⁰], quod b. Hieronymus hic pulchre observat, scilicet ecclesias vocari, quas tantum apostolus arguit errore depravatas, ex quo noscendum est (inquit) ecclesiam dupliciter posse dici³⁰), et eam, quae non habet maculam neque rugam, et vere corpus Christi sit, et eam, quae in Christi nomine absque plenae perfectaeque virtutibus congregetur, quomodo sapientes bifariam nuncupantur³¹), tam ii, qui sunt plenae perfectaeque virtutis, quam illi, qui incipiunt et in profectu positi sunt. De perfectis dicitur (Matth. 23, 34.): „Mittam ad vos sapientes“; de insipientibus (Proverb. 9, 8.): „Argue sapientem, et diliget te.“ Juxta hunc sensum de ceteris quoque virtutibus intelligendum, quod scilicet fortis et prudens, castus, justus, temperans interdum plene, interdum abusive accipiuntur. Verum haec de perfectione sane intelligenda sunt³²). Nam nullus ita perfectus in hac vita est, ne apostolus quidem, quin perficiendus sit magis, imo, ut sapiens dicit: Homo cum consummaverit, tunc incipiet. Ad alteram itaque comparisonem alios perfectos dixeris, alioquin et ipsi quotidie incipiunt atque proficiunt.

20) Notandum ex sententia Hieronymi. 30) Duplex ecclesia. 31) Sapientes bifariam dicuntur. 32) Consilium, quomodo dicta sunt accipienda.

Proinde melius b. Augustinus ³³⁾ ecclesiam sine macula et ruga in futuram vitam differt, quae non amplius dicat: „Dimitte nobis debita nostra“. Attamen recte hic Hieronymi et Origenis sententia est ³⁴⁾, quod contra haereticos bene pugnat ex apostolo, qui mox nomine Babylonis criminantur ecclesiam, quae mixtim malos habet, ut sibi solis velut sanctis ecclesiae nomen arrogant. Quia, si mali sunt in aliqua ecclesia, certe accurrendum est et exemplo isto Pauli clamandum, exhortandum, obsecrandum, orandum, terrendum et omnia tentanda, ut boni fiant, non autem sacrilego illo Dei timore (ut dicunt) et impio conscientiae studio discedendum, et schisma faciendum ³⁵⁾.] *) Quae est ista caritas, quae malos neque ferre neque juvare statuit? Furor est, nomine caritatis ineptissime se vestiens. Quid hic respondebunt? Apostolus ecclesias appellat, quae non merum (nam hi soli offendunt superbos et haereticos faciunt), sed fidei errore laborabant, ac tota substantia, unde possent ecclesiae vocari, peribat.

Gratia vobis et pax a Deo patre et domino nostro, Jesu Christo.

Discernit apostolus hanc gratiam et pacem ab

33) Augustinus de ecclesia. 34) Sententia Hieronymi recta. 35) Non deficiendum ab ecclesia impie conscientiae studio.

*) Pro hoc loco uncis incluso legimus in edit. VIII.: Et notabis hic ecclesias dici, quae tamen errore fidei periclitabantur. Sed quia verbum et baptismum habeant, recte ecclesiae vocantur. Error autem in fide et verbo infirmitas est, in qua caritas ecclesiae exercetur.

ea, quam mundus vel ipse homo sibi dare potest³⁶), Gratia enim Dei³⁷) patris et domini nostri, Jesu Christi, aufert peccata, cum sit spiritualis et occulta. Sic pax Dei³⁸) serenat, quietat ac laetificat cor hominis coram Deo in absconditis, et, ut alibi dictum est: Gratia culpam, pax poenam aufert, ut sic iustitia et pax osculentur et convenient (Psalm. 85, 11.). Verum, quando haec fiunt, mox amittitur gratia et pax hominum, mundi, carnis³⁹), id est, sui ipsius et diaboli, concitatur autem ira et turbatio omnium. Nam qui in gratia Dei est, operatur, quae Deo placeant. Ideo mox displicet diabolo, mundo et carni suae, et dum Deo justus est, carni et mundo peccator est, et ita oritur bellum. Bellum foris, pax intus. Intus, inquam, non sensibilibiter et experientiali suavitatem, saltem semper, sed invisibiliter et per fidem. Nam pax Dei exsuperat omnem sensum, id est, incomprehensibilis est, nisi fide.

Sic contra, qui in gratia mundi est⁴⁰) et sua ipsius, et placet sibi, statim peccat coram Deo, et iram incurrit. „Qui enim, ait Jacobus (4, 4.), amicus huius mundi esse voluerit, inimicus Dei constituitur.“ Ideo sequitur et hic mox bellum, bellum intus cum Deo, pax foris cum mundo, quia non est pax impiis, dicit dominus (Jes. 57, 21.); et tamen Psal. 73. (vv. 3 — 12.) pacem peccatorum videt, et Psal. 36. (v. 5.): „Prosperatur peccator in viis suis“, ideo et istud bellum est absconditum, et insensibiliter [, saltem aliquando, habetur]. Quare in quadam bilibri sese com-

36) Differentia inter gratiam ac pacem Dei et mundi.

37) Gratia Dei.

38) Pax Dei.

39) Gratia et pax Dei mundi pax amittitur.

40) Gratia mundi contraria.

ponderant ista quatuor⁴¹⁾, gratia Dei et indignatio mundi, pax Dei et turbatio mundi, gratia mundi et indignatio Dei, pax mundi et turbatio Dei. Sic Christus Joann. 16. (v. 33.): „In mundo pressuram habebitis, in me vero pacem, sed confidite, ego vici mundum“, et infra Paulus: „Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem“, id est, non placerem. Quare hac salutatione summam statuit doctrinae suae, quod videlicet nemo justus esse potest, nisi per gratiam Dei, nequaquam per opera⁴²⁾, et conscientiae turbatio non quietatur, nisi per pacem Dei, non ergo per opera cujuscunque virtutis aut satisfactionis.

Quid est autem, quod non sufficit apostolo dicere: „A Deo patre nostro“, nisi adderet: „Et domino nostro, Jesu Christo?“ Hoc dicitur ad differentiam regni gratiae et regni gloriae⁴³⁾. Regnum gratiae⁴⁴⁾ est regnum fidei, in quo Christus ut homo regnat, constitutus a Deo patre super omnia, juxta Psal. 8. (v. 7.), in quo a Deo accipit dona in homines, ut Psal. 68. (v. 19.) dicit, et hoc usque ad judicium novissimum. „Tunc enim, ut 1. Corin. 15. (v. 24.) Apostolus docet, tradet regnum Deo et patri, et erit Deus omnia in omnibus, cum evacuaverit omnem principatum et potestatem.“ Hoc est regnum gloriae⁴⁵⁾, in quo Deus ipse per se, non amplius per humanitatem regnabit in fidem, non quod aliud et aliud sit regnum,

41) Quatuor quasi in bilibri se componderant. 42) Nemo justus, nisi per gratiam Dei, non per opera virtutis. 43) Duplex regnum. 44) Regnum gratiae. 45) Regnum gloriae.

sed aliter et aliter, nunc in fide et aenigmate per humanitatem Christi, tunc in specie et revelatione divinae naturae. Inde apostoli fere appellant Christum dominum, patrem vero Deum, cum sit idem Deus uterque, sed, ut dixi, propter regni differentiam, quod sumus nos, qui in fide purgamur, in specie autem salvi erimus.

Qui dedit semet ipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de praesenti saeculo nequam secundum voluntatem Dei et patris nostri, cui est gloria in saecula saeculorum, amen.

Singula haec epistasin et emphasin quoque habent⁴⁶⁾, quibus jam omnino asserit legem et arbitrium humanum prorsus nihil esse, nisi Christus credatur traditus pro peccatis nostris. „Qui dedit“, inquit, tanquam immeritis donum gratuitum⁴⁷⁾, non reddidit tanquam dignis praemium, sicut Roma. 5. (v. 10.): „Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii sui.“ Dedit autem non aurum, non argentum, sed neque hominem neque omnes angelos, imo, „semet ipsum“, quo majus nihil est neque habet. Dedit, inquam, tam inaeestimabile pretium pro peccatis nostris, pro tam despecta, odioque dignissima re. O dignatio et caritas Dei in nos, quam eximius et observatis apte verbis commendat, et dulcissimam nobis reddit misericordiam Dei patris⁴⁸⁾.

46) Singula epistasia habent et emphasin. 47) Deum Dei. 48) Mira caritas Dei.

Ubi sunt nunc superbi jactatores liberi arbitrii? ⁴⁹⁾ Ubi eruditio moralis philosophiae? Ubi legum tam sacrarum quam profanarum virtus? Si tanta sunt peccata nostra, ut non nisi dato tanto pretio potuerint tolli, quid facimus, dum arbitrio, legibus ac doctrinis nos justos facere conamur, nisi quod peccata nostra tegimus falsa justitiae seu virtutis specie, ac hypocritas incurabiles facimus? Quid prodest virtus, si peccata manent? Desperandum itaque est de iis omnibus, et ubi non fides Christi docetur, omnem virtutem non aliter habeamus quam velamen nequitiae et operculum omnis spurcitiae ⁵⁰⁾, sicut pharisaeos Christus describit. Nihil ergo sunt gentium virtutes, nisi fallaciae, nisi otiose Christum pro peccatis nostris traditum contendas, ut, quod nostris viribus potuimus, tanto impendio frustra sibi voluerit constare.

Verum id pronomen „nostris“ ne contemtim praetereas ⁵¹⁾. Nihil enim tibi profuerit credere ⁵²⁾, Christum esse pro peccatis sanctorum aliorum traditum, pro tuis autem dubitare. Nam hoc et impii et daemones credunt. Verum constanti fiducia praesumendum est tibi, quod et pro tuis, et *) unus sis illorum, pro quorum peccatis ipse traditus est. Haec fides te justificat, Christum in te habitare, vivere et regnare faciet. Haec est testimonium Spiritus, quod reddit spiritui nostro, quod simus filii Dei. Quare facile senties, si advertas, hunc affectum ex tuis vi-

49) In jactatores liberi arbitrii, 50) Virtus moralis sine fide Christi velamen est nequitiae. 51) Pronomen „nostris“. 52) Quomodo credendum.

*) Edit. V. ut.

ribus in te non esse. Impetrandus ergo per humilem, et in se ipso desperatum spiritum.

Fabulae ergo sunt opiatorum scholasticorum⁵³⁾, hominem esse incertum, in statu salutis sit, nec ne. Cave tu, ne aliquando sis incertus, sed certus, quod in te ipso perditus, laborandum autem, ut certus et solidus sis in fide Christi pro peccatis tuis traditi. Quomodo potest fieri, ut hanc fidem, si sit in te, non sentias, cum b. Augustinus asserat eam certissime videri ab eo, qui habet. Nunc vide, Paulus non ait: Pro peccatis vestris, sed „nostris“, certus enim erat. Ita et illud: „Eriperet nos“, non ait: Vos. Quo iterum fulmine verbi contundit praesumptionem arbitrii, legis et operum iustitiae nostrae. Non (inquit) ista eripiunt nos, sed Christus traditus, si modo credas te eripi. Ista autem ereptio spiritualis est⁵⁴⁾, non corporalis. Haec fit, quando anima moritur et crucifigitur mundo, id est, concupiscentiis, quae sunt in carne omnium hominum, quod ad Titum 2. (v. 12.) latius explicans dicit: „Abnegantes impietatem et saecularia desideria sobrie et iuste et pie vivamus in hoc saeculo“, in quo loco utrumque expressit, scilicet vitam in hoc saeculo (quod saeculum non sit malum) et saecularia desideria, quia in saeculo isto abundant mala desideria.

Unde et hic addit de praesenti saeculo „nequam“. Alioquin, si saeculum nequam ipsum cursum temporis vellet intelligi, jam de hac vita rapiendos doceret omnes, quotquot credunt in Christum, sicut et

53) In fabulas scholasticas.

54) Ereptio spiritualis.

1. Corin. 5. (v. 10.) ne ipsum non id voluisse explicans dicit: „Alioquin debueratis de hoc mundo exiisse“, quasi dicat: Non id volui, ut deberetis e vita fugere, sed a vitiis et concupiscentiis, quae sunt in mundo; ut et 2. Petri (cap. 2.) fugientes eam, quae in mundo est, concupiscentiae corruptionem.

Tropum autem hujus locutionis b. Hieronymus⁵⁵⁾ pulchre et late explicat, dicens: Sicut infamantur saktos, cum latrociniiis pleni sunt, detestamur et gladium, quo humanus effusus est cruor, et calicem, quo venenum temperatum est, non calicis gladiūque peccato, sed quod odium mereantur illi, qui iis male usi sunt: ita saeculum, quod est spatium temporum, non per semet ipsum bonum aut malum est, sed per eos, qui in ipso sunt, aut bonum aut malum appellatur. Idem b. Augustinus⁵⁶⁾ malum saeculum intelligit malos homines in saeculo. Haec tamen omnia sic accipe, ut et te partem *) hujus mali agnoscas, „nam omnis homo mendax⁵⁷⁾“, et non est justus in terra“ Psal. 14. (v. 3.), ne superbia super ceteros nimium eleveris. Ideo quando Christus te eripit a saeculo, [neque] certe a te ipso, ut omnium tibi pessimo hoste, te eripit, sicut Paulus Ro. 7. (v. 18.): „Non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum“; igitur non tuis viribus saeculum nequam et vitia tua viaces, frustra sunt opera, nisi Christus te eripiat solus⁵⁸⁾. Quare cave, ne jejunia, vigiliae, studia, temperantia, sobrietas aliaeque virtutes te hypocritam irreparabilem faciant.

55) Hieronymus. 56) Augustinus. 57) Omnis homo mendax. 58) Frustra sunt opera hominum, nisi Christus adsit. —

*) Edit. VIII. patrem.

„Secundum voluntatem suam“, hoc est, quod non eripimus, non currentis est virtutis nostrae, sed misere-
rentis voluntatis Dei, sicut ait Psal. 51. (v. 20.):
„Benigne fac domine in bona voluntate tua Sion“, et
Lucas 2. (v. 14.): „Et in terra pax hominibus bonae
voluntatis“, non suae, sed Dei, ut in graeco *evidentia*.
Sicut enim viri misericordiae [et vasa misericordiae]
dicuntur, quod non suo merito, sed Dei misericordia
suscipiuntur, ita homines bonae voluntatis, quod non
suis viribus, sed divinae voluntatis beneplacito salven-
tur, ut stet gloria soli Deo in saecula saeculorum,
amen, ut hic apostolus dixit. Nam⁵⁹⁾ si quid nos pos-
sumus, certe non hoc in gloriam Dei, sed in nostram
referri debet. Sed abiit, ut pulvis et is, qui nihil
est, laudem et gloriam habeat. Vide ergo, quanto
impetu sola salutatione percutit Galatas et eorum ma-
gistros aptissimo exordio pro hujus epistolae ar-
gumento.

Miror, quod tam cito transferimini ab eo,
qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud
evangelium, quod non est aliud, nisi sunt
aliqui, qui vos conturbant, et volunt con-
vertere evangelium Christi.

D. Hieronymus⁶⁰⁾ hyperbaton hic esse dicit, et
in hunc modum ordiat: Miror, quod tam cito trans-
ferimini a Christo Jesu, qui vocavit vos in gratiam⁶¹⁾.
Graecis pro Christi habetur Dei [, et potest tum in
genitivo tum in ablativo latine reddi, ut Erasmus in-

59) Nota.
Hieronymi.

60) D. Hieronymus.

61) Sententia

dicat]. Item, „quod non est aliud“, intelligit, quod sit nihil aut nullum, ubi, si meo liceret sensu divinere, crederem ⁶²⁾ apostolum velle, non esse aliud evangelium, quam quod praedicarat ipse, et mutata conjunctione „nisi“ in „sed“ clarior fieret sensus, ut sit iste textus, [me temerante]: Miror, quod tam cito transferimini a Deo (qui vocavit vos per gratiam) in aliud evangelium, cum non sit aliud evangelium. Sed sunt quidam, qui vos conturbant, et volunt subvertere evangelium Christi. Quod si cum hyperbato placet legere, nec inepte legetur, ab eo, qui vos vocavit per gratiam Dei, vel Deo.

Vehemens est sententia Pauli; et tamen modestissima ⁶³⁾. Mirari se dicit, cum indignari et ardere penitus sese infra ostendat, sed suaviter, non pro impetu concepto invadens. Utique bono exemplo omnibus rectoribus ecclesiasticis, praesertim in fulmina promptis, etiam pro re nihili, non errare, non peccare eos dicit, sed pejore malo prorsus translatos extra evangelium, alienatos a Deo esse. Nam mitius est, si arbor maneat fractis aliquot ramis aut alio incommodo laesa, quam si penitus transferatur evalsa de loco suo in locum, ubi necesse sit eam arescere et sterilescere. Adeo terribile est, justitiam suam quaerere, et in legis ac arbitrii opera fidere. Nam hoc est Christum abnegare, gratiam et veritatem abjicere et (ut infra docebit) se ipsum in idolum statuere ⁶⁴⁾, de quo Job. 31. (vv. 27. 28.): „Si osculatus sum

62) Expositio Lutheri.

63) Vehemens sententia, sed modesta, rectoribus ecclesiasticis in exemplum.

64) Qui in justitiam suam, legis et arbitrii opera confidit, Christum abnegat, et se ipsum idolum facit. Nota.

manum meam ore meo⁶⁵), quae est iniquitas maxima et negatio contra Deum altissimum.“ Osculari enim manum ore proprio (ut s. patres sapiunt) est sua opera laudare, in sua justitia fidere, atque hac iniquitate fit, ut non in Deo gloriemur, sed in nobis ipsis, et gloriam Deo subtrahamus. [Quod vitium cultoribus Baal tribuitur. 1. Reg. 19. (v. 18.): „Qui non incurvaverunt (inquit) genua sua ante Baal, et omne os, quod non adoravit eum, osculans manum“,] et Esa. 2. (vv. 8. 9.): „Opus manuum suarum adoraverunt, quod fecerunt digiti eorum.“ Contra Psal. 2. (v. 12.) dicitur: „Osculamini filium“, ut est hebraice, pro: Apprehendite disciplinam, id est, in Christum pura fide credite, et hunc colite. Fides enim debetur veritati, quae nulla est, nisi solus Deus. Ideo fides est verissima et interior latria.

Hinc illud intelligimus, quod ex b. Augustino duplex malum⁶⁶) asseritur contra fidem et contra bonos mores. Malum fidei⁶⁷) in optimis moribus facit haereticos, superbos, schismaticos, quos scriptura proprie impios [hebraice רשעים] vocat. Mali mores⁶⁸) peccatores faciunt salva fide, saltem aliorum, hoc est, non impugnant fidem, etsi eam sciunt se non habere et debere, ideo sunt facile curabiles. Malum autem fidei⁶⁹) mox etiam criminatur et persequitur fidem aliorum, ut suam statuatur. Hoc verbum „convertere“⁷⁰) d. Hieronymus notat, quia ex graeco

65) Osculari manum proprio ore.

66) Duplex ma-

lum, contra fidem et bonos mores.

67) Malum fidei.

68) Mali mores. 69) Malum fidei.

70) Convertere.

μεταστρέψαι ⁷¹⁾ significat id, quod in facie est, post tergum facere, et quod post tergum est, in faciem ponere. Est enim infinitivus futurus. Vult itaque Paulus: Evangelium ⁷²⁾, quod est spiritus et gratiae doctrina, conantur illi retrorsum in literam jam diu post tergum relictam revocatum iri, cum per evangelium id effectum sit, ut in spiritum libertatis magis, ac magis proficeretur. Volunt, inquam, sed non poterunt praevalere.

Et hodie sane evangelium subversum est in magna parte ecclesiae ⁷³⁾, quando non nisi decreta pontificum et traditiones hominum aversantium veritatem populos erudiunt, aut evangelium sic tractatur, ut a legibus et moralibus praeceptis prorsus nihil distet. Fidei et gratiae cognitio ipsis quoque theologis contempta. Putat et d. Hieronymus verbum „transferimini“ ⁷⁴⁾ congrue ad Galatas aptatum, quod Galatia Hebraeis translationem significet, quasi apostolus ex eorum proprio nomine occasionem hujus exordii sumserit, ac si diceret: Vere Galatae estis, et transferri prompti, res congruit cum nomine vestro, allusione scilicet hebraicae linguae. Nec sunt injucundae ejusmodi peregrinarum linguarum allusiones ⁷⁵⁾, si suo loco veniant, ut si de Roma diceret: Vere tu Roma es, hebraice, quod est, superba et excelsa. Quid enim et ad Romanos apostolus aliud facit, quam quod

71) *Μεταστρέψαι*. 72) Evangelium. 73) Hodie subversum est evangelium in magna parte ecclesiae per decreta pontificum et traditiones hominum. 74) Transferimini, appositum verbum. 75) Allusiones linguarum jucundae.

superbiam et arrogantiam eorum contudit? velut re ipsa allusionem nominis Romani tractans.

Sed licet nos aut angelus de coelo evangeliset vobis, praeterquam quod evangelisavimus vobis, anathema sit, sicut praediximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelisaverit, praeterquam quod accepistis, anathema sit.

Ἀνάθημα ⁷⁶⁾ graecum teste Hieronymo proprie Judaeorum verbum est, quod apud eos horma dicitur. Josuae 6. (v. 17.): „Sitque haec civitas *ἀνάθημα*, et omnia, quae in ea*) sunt.“ Hebraice *אָנָתְהָמָה*, et sonat vastitatem, perditionem, occisionem. Inde, cum sit verbum maledictionis, pro maledictione et execratione et detestatione accipitur. Sic Psal. 42. (v. 7.): „Memor ero tui de terra Jordanis, et Hermonim a monte modico“, ubi anima turbata peccatis suis memoria Christi pro se crucifixi et anathema facti sese consolatur. Nam et ros Hermon, qui Psal. 133. (v. 3.) scribitur descendere in montem Zion, utique verbum est de crucifixo filio Dei. Latini autem dicerent: Anathematisatus, vel si de verbo **): Anathematisatum sit. Hebraeis frequens est usus abstractorum. An autem *ἀνάθημα* graecum (quod ea significat, quae in templis suspenduntur et seponuntur) vim Hebraei verbi impleat, viderint grammatici. Nobis sat est, quod apostolus zelo evangelii fervens potius se ipsum et angelos coelestes, nedum apostolos vellet

76) Anathema.

*) Editt. I. II. V. eo. **) Editt. VIII. † sentias.

alienos, devotos, execratos, separatos et maledictos, quam ut veritas evangelica periclitaretur. Atque id repetitio ingeminat, non quod angelos coelestes, aut se ipsum, aut apostolos aliud praedicaturos crederet, sed quod velat cum impetu opprimi, et (ut ad Titum scribit) os illis obstrui, et penitus ac radicitus praecidi oportebat, qui nomine et exemplo apostolorum legem docebant, ac si diceret: Apostolorum jactatis mihi nomen et auctoritatem, fugite amplius, quod et ego et angeli de coelo aliud doceant, aut docere possint, hos etiam anathema esse volo, quanto minus apostolorum titulo vos terreri oportet. Utinam et nostro saeculo tales essent Christi tubae adversus inexorabiles et violentos decretorum et decretalium pontificalium exactores⁷⁷⁾, qui sub nomine apostolorum Petri et Pauli Romanaeque ecclesiae eo nos urgent, ut, nisi necessaria ad salutem credamus, quaecunque ibi dicuntur, scribuntur, aliquando et somniantur, haereticos audeant impudentissima fronte pronuntiare, cum haereticus non sit⁷⁸⁾, nisi qui in verbum fidei peccat. Illa autem hominum verba adeo sunt moralia et sine fide, ut fidei nullo posset beneficio magis serviri, quam si semel funditus penitusque abrogarentur. Quid putas fecisset Paulus, si nostro tempore tot inutiles, imo perniciosas leges hominum vidisset in totum orbem saevire, et Christum radicitus extinguere, qui tanto aestu fertur in leges Dei per Moysen traditas, et uno tantum loco apud Galatas Christum pessundantes? Igitur cum Paulo fidentes dicamus: Pereat maledicta-

77) Contra inexorabiles et violentos pontificalium decretorum exactores. 78) Haereticus.

que sit omnis doctrina de coelo, de terra, undelibet allata, quae docet in opera, in justitiam, in merita alia confidere, quam ea, quae sunt Jesu Christi⁷⁹⁾. Nec in hoc contumaces sumus in pontifices apostolorumque successores, sed pii atque veraces in Christum. Hunc enim eis praeferrī oportet, et si id pati nolit, ipsos penitus, ut anathemata, fugere⁸⁰⁾.

Modo enim hominibus suadeo, an Deo?

Hujus quaestionis partem priorem affirmant*), et posteriorem negativam intelligunt, qui latine tantum apostolum vel interpretem potius legunt, ut, quia nemo suadeat Deo, cui sunt omnia manifesta, reliquum jam sit, ut hominibus suadeat. Est autem suadere hoc loco⁸¹⁾ pro inducere ad credulitatem, ut Act. ult. (v. 23.): „Suadensque eis de Jesu ex lege Mosi et prophetis“, quod nemo ad fidem possit vi compelli, sed tantummodo trahi et induci, ut Joann. 6. (v. 44.): „Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum.“ [Nostro tamen saeculo⁸²⁾ Turcas, imo et christianos cogit Romana curia ad fidem, id est, ad odium et perniciem sui.] Quanquam autem hunc sensum et Hieronymus et Augustinus et Ambrosius habeant, placet tamen magis Erasmi sententia⁸³⁾, qui id, quod**) in graeco accusandi casu: „Homines suadeo, an Deum?“ interpretatur***): Modo humana suadeo, an divina†)? hoc

79) Maledicta sit omnis doctrina, quae in alia docet confidere, quam quae sunt Jesu Christi. 80) Fortiter, sed pie dictum. 81) Suadere hoc loco. 82) In nostrum saeculum. 83) Erasmi sententia probatur.

*) Edit. VIII. affirmativam. **) Edit. VIII. magis ea sententia, quod. ***) Edit. VIII. habetur. †) Edit. VIII. homines suadeo, an Deum.

est, doctrina, quam ego doceo, non ex hominibus, sed ex Deo est, ut latius statim ipse explicabit, quando evangelium suum neque secundum hominem nec ex homine esse dicet. Est autem iste tropus non rarus etiam in latina lingua. Virgilium lego, Hieronymum enarro, et 1. Co. 1. (v. 24.): „Nos praedicamus Christum Dei virtutem etc.“ [Metonymia itaque est⁸⁴).] Ad hunc sensum apte quadrant praecedentia, ac si dicat: Cur non optem anathema esse eos, qui alia docent? Numquid humana ac non potius divina doceo, quibus omnia coelestia et terrestria merito sileant et cedant? ac maledictione dignum est, quod divinis adversatur. Potest autem et nostra translatio huc duci⁸⁵), si verbum „suadeo“ absolutum sit a regimine, ut, quomodo Rom. 14. (v. 6.): „Qui manducat, domino manducat“, ita hic sit sensus: Quod suadeo seu suasor sum, non hoc hominibus, aut ad gloriam vel gratiam hominum facio, sed Deo et in Dei gloriam hoc officio servo, et huius sensui non inepte adhaeret, quod sequitur: „Si adhuc hominibus placerem etc.“, quasi neget se hominibus placuisse suadendo, sed soli Deo.

Et hoc adverbium „modo“⁸⁶) totum apostolatus sui tempus, non autem huius epistolae scriptae significat, quia revera in hac epistola non ex integro gratiam Christi docet, sed ad eam revocat lapsos, et jam scientes confirmat. Unde et ἀλληγορικῶς infra loquetur, quod ad instituendos non pertinet, quibus linguae sunt in signum, ut 1. Corinth. 14. dicit, ut sit sensus: Maledicti sint, qui aliud docent, quia,

84) Tropus metonymia. 85) Alius sensus. 86) Modo.

postquam conversus sum a legum traditionibus, jam non amplius humana doceo; sed divina, et diligenter quaeso serva tibi⁸⁷⁾, quod humana appellare audet legem Mosi, quae tamen per angelos tradita est, de quo infra latius.

An quaero hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.

Hoc ideo dicit, quia pseudoapostoli etiam hac ratione docebant legales iustitias, ne propter evangelium paterentur persecutiones a Iudaeis, qui pro lege Mosi, adversus verbum crucis, insaniebant in omnes homines, ut 1. Thessal. 2. (vv. 14. 15.) scribit, quod et infra 6. c. (v. 12.) dicit: „Quicumque volunt placere in carne, hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.“ Ideo Paulus⁸⁸⁾ contra hanc pusillanimitatem spiritus erectus docet amore Christi contemnendos esse homines, et non omittendum verbum, quo illis placeatur. „Hominibus“ hoc loco per emphasim accipitur, ut qui tantum sunt homines juxta primam nativitatem ex Adam, extra Christum et fidem ejus. Hos enim, cum sint a veritate alieni, necesse est mendacio et odio veritatis plenos esse⁸⁹⁾. Ita omnis homo mendax. Sic 1. Corin. 3. (v. 3.): „Nonne homines estis?“⁹⁰⁾, et usque scripturae ferme opprobrium est hominem dici.

Non enim secundum substantiam, metaphysice

87) Diligenter observa. 88) Nota. 89) Qui a veritate sunt alieni, mendacio et odio sunt pleni.
90) Homo.

(sic enim theologi nihil non laudis in homine vident), sed theologice, et ut in oculis Dei est, eum nominat. Contra ⁹¹⁾ justī ⁹²⁾ non vocantur fere homines, sed Dii. Psal. 82. (v. 6.): „Ego dixi: Dii estis et filii excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini.“ Ideo, ut Psal. 53. (v. 6.) vere dicit: „Deus dissipavit ossa eorum, qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus sprexit eos.“ ⁹³⁾ Quare? Quia Deum et verbum suum negant amore hominum, dum persecutionem timeant; ita contra: Custodit dominus omnia ossa eorum. Quorum? Justorum. Qui sunt ii? Qui hominibus displicent; honorati sunt, quoniam Deus susceptor eorum est. Et Luc. 16. (v. 15.): „Quod hominibus altum est, abominatio est ante Deum.“ Cum autem nos quoque simus homines, necesse est et nobis displiceamus, juxta verbum Christi: „Qui amat animam suam, perdet eam.“ (Matth. 16, 25.)

Videant ergo illi ⁹⁴⁾, qui ex arbore Porphyriana et Aristotelis aliorumque philosophorum doctrinis didicerunt hominem rationalem laudare, jactare ac amare, deinde in sua dictamina confidere, sua consilia justificare, quam recte ad scripturae veritatem sapiant. Quae omnia humana mendacio, vanitati et perditioni deputat, ideoque lugendum docet, quoties nos homines rationales, liberi arbitrii, omnium denique operum nostrorum titulis laudari contingit, quando servum Christi, id est, veritatis esse non posse pronuntiet Paulus, qui sibi vel hominibus placeat.

91) Nota. 92) Justi. 93) Hominibus placentes
Deus dissipat. 94) In philosophicos theologistas.

Verbum autem „placere“⁹⁵) hic in spiritu intelligitur, hoc est, pro voluntate placendi, quandoquidem non in nobis est, quibus placeamus [vel displiceamus], quod satis ipsemet apostolus hic explicat. Cum prius dixisset: „An quaero placere“, mox non ait: Si adhuc quaererem placere, sed: „Si adhuc placerem.“ Ita et 1. Corin. 3. (10, 32. 33.): „Placete omnibus per omnia; sicut et ego omnibus per omnia placeo.“ Quomodo omnibus places? Sequitur: „Non quaerens, quod mihi utile sit; sed quod multis.“ Ecce placere est quaerere, ut placeat omnibus, etiamsi forte nulli aut paucissimis placeat. Canonicum est enim Christo et suis, ut, dum quaerunt placere et ea faciunt, unde debeant placere, displiceant, juxta illud (Psalm. 109, 4. 5.): „Pro eo, ut me diligere, detrahebant mihi“; et rursum (Psalm. 69, 5.): „Odio habuerunt me gratis“; item (Psalm. 120, 7.): „Impugnabant me gratis“, id est, cum esset in me causa amoris. Ideo exemplo Christi perdenda sunt beneficia⁹⁶), ut quaeramus, quo placeamus omnibus, nullo modo quaeramus, quo placeamus, sed, ut Roma. 15. (v. 2.): „Unusquisque alteri placeat, in bonum (inquit) ad aedificationem“, utique non ad eorum desideria et vanitates etc.

Notum enim vobis facio fratres evangelium, quod evangelisatum est a me, quia non est secundum hominem, neque enim ego ab homine accepi illud neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.

Hic ostendit, quod juste illos anathematizaverit,

⁹⁵) Verbum placere.

⁹⁶) Exemplo Christi perdenda beneficia.

longo tractu multisque argumentis declarans, quod non humana, sed divina docuerit. Primum (inquit) ut evangelium meum divinum esse sciatis, ego non ab homine accepi, neque ipsemet didici, sed per revelationem Jesu Christi. Hic inter accipere et discere⁹⁷⁾ b. Hieronymus sic distinguit: Quod accipit, cui primum intimatur, et ad fidem ejus inducitur. Discit autem, qui ea, quae in illo figurata sunt, explanata cognoscit. Hoc sic intelligo: Accipit, qui incipit, discit, qui proficit in evangelii notitia; quid si apostolus id velit, quod verbum „accepi“ copuletur cum nomine isto „ab homine“, et verbum „didici“ absolute ponatur, ad hunc scilicet sensum: Neque ab homine aut ullius magisterio illud accepi, neque mihi traditum est a quoquam, sed neque a me ipso didici, non meo studio inveni nec quaesivi, a Deo sola revelatione Christi ipsum accepi, et ipso docente didici, scilicet in itinere, quando ad Damascum profectus Christi vocem audivit, ut b. Hieronymus sentit.

Notat⁹⁸⁾ hic idem d. Hieronymus Christum a Paulo Deum praedicari, quia non ab homine, sed per Christum, ergo Christus plusquam homo. Item saluberrime admonet, quam grande sit periculum in ecclesia loqui sine revelatione Christi, ne perversa interpretatione ex evangelio Christi evangelium hominis fiat, ut nunc passim fit, ubi scripturas vel humanis opinionibus acceptis vel proprio magisterio inventis glossis contaminant. Hominem⁹⁹⁾ autem hoc loco

97) Accipere et discere discernuntur. 98) Salubris Hieronymi admonitio de modo tractandi evangelii. 99) Homo.

non tantum pro malis, sed et pro ipsis apostolis accipit, ut statim dicet se non ab eis eruditum neque cum eis cōtulisse, mox post revelationem. Quod ideo facit, ut corroboret, quae supra dixit, scilicet, etiamsi apostoli aut ipsamet aliud doceret (cum sint homines), non tamen deserendum esse, quod semel docuisset, quando hoc nec ex apostolis nec ex se ipso habuisset; ideo anathema habendum, quicquid pseudoapostoli vel apostolorum vel etiam Pauli nomine aliter docerent; non enim posse eos nisi ex homine acceptum evangelium vel potius errorem habere, se autem ex Christo veritatem

Evangelium et lex ¹⁰⁰⁾ proprie in hoc differunt, quod lex ¹⁾ praedicat facienda et omittenda, imo jam commissa et omissa, ac impossibilia fieri et omitti, ideo solam peccati ministrat cognitionem, evangelium ²⁾ autem remissa peccata et omnia impleta factaque. Lex enim dicit: Redde, quod debes. Evangelium autem: Dimittuntur tibi peccata tua. Sic Roma. 3. (v. 20.): „Per legem cognitio peccati“; et 4. (v. 15.): „Lex iram operatur.“ Ubi enim non est lex, nec praevaricatio. At de evangelio dicit Lucae ult. (vv. 46. 47.): „Sic oportuit Christum pati, et a mortuis resurgere, et praedicari in nomine ejus (nota insigniter „in nomine ejus“, non nostro) poenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes.“ Ecce praedicatio remissionis peccatorum per nomen Christi, hoc est evangelium. Et Roma. 10. (v. 15.): „Quam speciosi pedes evangelisantium pacem, annun-

100) Evangelium et lex differunt. 1) Lex. 2) Evangelium.

tiantium bona“, id est, remissionem peccatorum et gratiam, legis plenitudinem per Christum. Inde justificatus per gratiam, a lege ad evangelium fugiens dicit: „Dimitte nobis debita nostra.“

Sed cur Christus in evangelio multa praecipit et docet³⁾, si hoc legis officium est? Item et apostoli multa praecipiunt, cum tamen sint evangelici praedicatores. Respondeo: Doctrinae ejusmodi, quae ultra fidem traduntur (nam credentibus annuntiatur salus et remissio peccatorum in evangelio, ut Joann. 1. (v. 12.): „Dedit eis potestatem filios Dei fieri credentibus in nomine ejus, quotquot eum receperunt“), sunt vel interpretationes legis, quibus peccatum clarius cognosceretur, ut gratia tanto ardentius quaereretur, quanto peccatum certius sentiretur, vel sunt remedia et observationes, quibus gratia jam accepta et fides donata custodiretur, aleretur perficereturque, sicut fit, dum aegrotus incipit curari. Igitur vox evangelii dulcis est, ut sponsa in canticis (2, 14.): „Sonat vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis“; et iterum (1, 2. 3.): „Meliora sunt verba *) tua vino, fragrantia ungentis optimis“, id est, verba Christi, quibus pascit fideles suos, sunt meliora verbis legis, quia spirant unguentum gratiae, quo remissis peccatis sanantur naturae vulnera. Ita Psal. 44. (45, 3.): „Diffusa est gratia in labiis tuis“, non scientia, non cognitio, quae et in Mosi labiis diffusae sunt, sed gratia⁴⁾, id est, gratiosa et jucunda sunt verba tua peccatoribus perditis, quia re-

3) Cur Christus in evangelio multa praecipit, item apostoli. 4) Gratia.

*) Editt. I. II. V. ubera.

missionem et gratiam nuntiant. Hoc est, quod Psal. 50. (51, 15.) quoque orat: „Docebo (inquit) iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur“; ac si diceret: Obsecro, non doceam vias hominum et doctrinas iustitiae nostrae, quoniam illi non ad te convertentur, sed longius avertentur, labia mea quaeso aperias tu, ut os meum tuam potius annuntiet laudem, id est, gratiam, qua peccata remittis. Ex hoc enim fiet, ut homo te laudet, glorificet, diligat, dum senserit beneficium misericordiae tuae*), et non se ipsum laudarit in iustitia sua. Qui enim iusti sunt, non docentur, non ad te convertuntur, non te laudant, sed se ipsos, sani sunt, medico non egent. Ideo nec annuntiari potest eis laus gratiae tuae, de quibus mox ibidem (v. 16.): „Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meae, et exsultabit lingua mea iustitiam tuam“, non nostram hominum iustitiam, sed gratiam tuam, qua iustitiam nobis tribuis, per quam et Deus salutis nostrae tu es.

Quaesitum est autem, quodnam evangelium Paulus praedicavit⁵⁾, an Lucae, Matthaei aut alterius, et b. Hieronymus ex Eusebio vel Origene alicubi Lucae evangelium Pauli putat, quasi non plura sint evangelia, quam ista quatuor usitata, cum quilibet apostolus idem quod omnes praedicavit. Evangelium⁶⁾ enim est sermo bonus, nuntius pacis de filio Dei incarnato, passo, resuscitato per Spiritum sanctum in salutem nostram, ut Roma. 1. describitur, et ut Za-

5) Quod evangelium Paulus praedicavit? 6) Evangelium.

*) Editt. I. et II. suae.

charias Lucae 2. (1, 68.) dicit: „Visitavit et fecit redemptionem plebi suae“; et infra (vv. 77. 78.): „Ad dandam scientiam salutis in remissionem peccatorum per viscera misericordiae Dei nostri.“ Igitur, quando-cunque praedicatur gratia Dei et remissio peccatorum per Jesum Christum facta, hic vere evangelium praedicatur. Proinde epistolae Pauli, Petri, Joannis omnino sunt et vere evangelia, nec Paulus Lucae aut ullius evangelium praedicavit, sicut hic expresse dicit evangelium a se praedicatum nec ab homine nec per hominem, sed a solo Jesu Christo sibi revelatum, sicut et infra: „Revelaret filium suum in me, ut evangelisarem illum in gentibus.“ Ecce evangelium⁷⁾ est doctrina de filio Dei, Jesu Christo.

Audistis enim conversationem meam aliquando in judaismo, quoniam supra modum persequabar ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in judaismo supra multos coaetaneos meos in genere meo, abundantius aemulator existens paternarum mearum traditionum.

Haec pro consequentia sententiae oportet intelligi dicta ab apostolo ad confirmandum id, quod jam coepit, id est, evangelium suum non ex homine esse, sed se divina suadere, etsi scio d. Hieronymum alio respicere⁸⁾, et ordinem sententiae relinquere. Igitur vult apostolus dicere: Ut plenissime sciatis me nec a majoribus meis nec ab apostolis aut ullis hominibus eruditum, sed a solo Deo, ut sic divina vos audis-

7) Evangelium. 8) Dissentit ab Hieronymo.

certi sitis, et non transferamini ad humana ullis aut meo aut apostolorum nominibus, ecce denuo vobis recenseo et suggero historiam meam. „Audistis enim etc.“ Mira autem (ut b. Hieronymus ait) et pulchra observatio pondusque verborum⁹⁾: Conversationem (inquit), non gratiam; aliquando non modo in iudaismo, non in fide Christi, non ut ceteri persecutores, sed sicut grassator et praedo vastabat ecclesiam Dei, non quod eam talem tunc crederet, sed talem nunc cognitam nominat; et iterum: Proficiebam in iudaismo, non in fide christianismi, super multos, non super omnes (ut modestiam servet), super coetaneos meos, non super senes, in genere meo, non in gentibus. Sic enim gentem Hebraeam solet nominare, ut 2. Corinth. 11. (v. 26.): „Periculis ex genere, periculis ex gentibus.“

Non tamen negarim, quin simul et obiter, dum¹⁰⁾ ex historia sua probat se divina docuisse, velit et exemplo suo Galatas retrahere a lege, ut inter audiendum simul moneantur moveanturque. Si talis ac tantus legis aemulator, qui multo potest amplius de lege gloriari, et [in] carne commendari, quam illi pseudoapostoli (sicut facit 2. Corin. 11. et Colo. 3.), et tamen haec velut stercora arbitratus reliquit, quanto magis nos, qui in gratia sumus, ad legem non debemus reverti? Hoc notandum¹¹⁾, quod paternae traditiones Hieronymus intelligit pharisaicas doctrinas et mandata hominum, sed mea temeritate credo, quod totam legem Mosi intelligat, quod non aliunde, quam

9) Pulchra observatio pondusque verborum. 10) Consilium Pauli. 11) Discedit ab Hieronymo.

ex ipsomet apostolo docebor, qui Philipp. 3. (vv. 4—9.) dicit: „Si quis videtur confidere in carne, ego magis, circumcisi octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebraeus ex Hebraeis, [secundum legem pharisaeus,] secundum aemulationem persequens ecclesiam Dei, secundum justitiam, quae est in lege, conversatus sine querela, sed quae mihi fuerunt lucra, haec propter Christum arbitratus sum detrimenta;“ ecce circumcisionem quoque et justitiam legis sine querela propter Christum detrimenta arbitratur; „et“) ut inveniar in illo, non habens meam justitiam, quae ex lege est, sed illam, quae ex fide est Jesu Christi.“

Quare traditiones paternas legem vocat? Quod in illa sit ab hominibus, patribus ac maioribus suis eruditus, tum, quod patres sui illas a Mose acceperint, et filiis suis tradiderint, juxta edictum Psal. 78. (v. 5.): „Quanta mandavit patribus nostris, nota facere ea filiis suis.“ Omnia enim ¹²⁾ apostolus contentiose aptat, et opponit pseudoapostolis, ut suum evangelium a Deo esse statuatur, ac sic Galatas firmiter in ipso stare cogat. Ideo et paternas traditiones quadam velut tapinosi opponit evangelio, quod divinas traditiones vult haberi.

Sed, ne cuiquam**) scrupulum injiciam, rem hanc paulo tractemus latius, quo simul et sequenter dicendis viam paremus Lex ¹³⁾, non modo ceremonialis, verum et moralis, denique ipse sanctissimus decalogus aeternorum praeceptorum Dei, litera est et literalis

12) Nota. 13) Nec lex ceremonialis, nec moralis, nec decalogus praeceptorum Dei vivificat, sed occidit, et peccatum abundare facit.

*) Edit. VIII. † infra.

**) Edit. VIII. cuipiam.

traditio, neque vivificans neque justificans, ut abunde probat b. Augustinus, de spiritu et litera, sed occidens, et peccatum faciens abundare. Quantumcumque enim doceatur aut observetur, non per hoc cor ipsum purificatur. Corde autem non purificato, quid sunt opera bona, sive ceremonialia, sive moralia, nisi species ipsa pietatis et hypocrisis? sicut Christus pharisaeos foris speciosos, intus plenos spurcitia dicit. Quo fit, ut, licet non faciat furtum, non adulteretur extra in opere, tamen vel intus in eadem pronus est, vel amore commodi sui vel timore poenae abstinēt, ac sic alio peccato aliud vincit, ut b. Augustinus dicit de nuptiis et concupiscentiis. Nam amor commodi et timor poenae vitia sunt, et quoddam genus idololatriae, cum soli Deo amor et timor debeatur. Ab hac igitur impuritate cordis nihil nisi fides liberat¹⁴⁾, ut Act. 15. (v. 15.): „Fide purificans corda eorum“, ut sic stet verbum Pauli, Tit. 1. (v. 9.): „Omnia munda mundis, immundis vero et incredulis nihil mundum.“ Eadem regula Rom. 2. (v. 21.) dicit: „Qui doces non furandum, furaris etc.“, interprete b. Augustino: Furaris, scilicet non opere, quod doces non faciendum, sed rea voluntate.

Quare, nisi¹⁵⁾ doctrina fidei, qua cor purificatur et justificatur, reveletur, omnis omnium praeceptorum eruditio literalis et paterna traditio est. Praeceptum enim docet, quae sint facienda. Quae cum fuerint impossibilia, doctrina fidei (id est evangelium) docet,

14) Sola fides ab impuritate cordis liberat. 15) Omnis omnium praeceptorum eruditio sine doctrina fidei literalis est et paterna eruditio.

quo modo fiant possibilia. Hæc enim docet ad gratiam Dei confugere, et implorare ipsummet Deum magistrum et doctorem, qui digito sui Spiritus scribat in corda nostra suas literas vivas et lucentes et arduas ¹⁶⁾, quibus illuminati et accensi clamemus: „Abba pater“, et hæc non est paterna, sed divina eruditio.

Adverte autem lector. Si apostolus tam speciosam judaismi sui conversationem et justitiam legis damnat, adeo, ut stercora et detrimenta arbitretur, quid prætendent ¹⁷⁾ isti naturæ prædicatores et moralium operum laudatores? Si malus erat iste apostoli profectus, omni nimirum dictamine rationis, sed et ipsa lege Dei probatus, quando et finis (ut vocant) suæ vitæ erat æmulatio Dei et legis ejus, quid erunt actus illorum, qui vel alio fine vel simili fine jactantur? Nempe id, quod Hieronymus de ejusmodi prophetis dixit ¹⁸⁾: Viderunt tibi visiones stultas et ejectiones, nec aperuerunt tibi peccata tua, ut te ad poenitentiam provocarent. Itaque timorem Dei ab hominibus tollunt, securitatemque docent, dum moralia sua bona et dictante ratione opera non esse peccata garriunt.

Cum autem placuit ei (qui me segregavit ex utero matris meae, et vocavit per gratiam suam), ut revelaret filium suum in me, ut evangelisarem illum in gentibus.

Aliud ¹⁹⁾ ergo est legem nosse et in justitia ejus

16) Divina eruditio. 17) In naturæ prædicatores et moralium operum laudatores. 18) Impense notandum et legendum. 19) Aliud est legem, aliud filium Dei cognovisse.

excelluisse, et aliud filium Dei cognovisse, hoc enim salutem, illud perditionem operatur. Et vide, quam gratus et sincerus confessor sit gratiae divinae. Non (inquit) revelatus est mihi filius Dei, quia sic profeceram in iustitia paternae legis, non meo merito, sed quia placuit Deo ita fieri, cum ego longe meruissem contraria. Quod autem placuerit ei sine meritis meis, id convincit, quod me in hanc sortem, antequam natus essem, segregarit, et in utero matris meae me talem praeepararit, deinde et per gratiam vocarit, ut iis omnibus intelligatis, quod fides et cognitio Christi non ex lege mihi venerit, sed ex praedestinante et vocante gratia Dei. Quare nec vobis ex lege salus esse poterit ²⁰).

Alii verbum „segregavit“ eo referunt, quod Act. 13. (v. 2.) dicitur: „Segregate mihi Paulum et Barnabam, in opus etc.“, verum coacte, cum uterum matris tum cogantur intelligere *ἀλληγοικῶς* synagogam. Praetereo, quae d. Hieronymus hic tractat satis scrupulose et scopulose ²¹). Mihi omnino videtur de praedestinatione sui loqui, sed breviter et obscure, pro captu Galatarum sat habens, quod Jesum Christum, filium Dei, simpliciter asseruerit non ex se nec aliis, sed ex revelante patre sibi cognitum, et a sese doctum et evangelisatum, ut sic divina sese didicisse ex Paulo scirent. Jam sequitur, et simplici narrationi historiam addit, demonstraturus non ex hominibus eruditum, aut humana docuisse.

²⁰) Non potest esse salus ex legibus.
 dit ab Hieronymo.

²¹) Disscedit

Continuo non acquievi carni et sanguini.

Mire hic torquetur et torquet d. Hieronymus²²⁾. Primum, ne apostolos carnem et sanguinem dici, et Porphyrio blasphemanti Paulinam fiduciam cedere cogatur, per carnem et sanguinem Judaeos et peccatores intelligit, praesertim, cum postea sese contulisse cum apostolis evangelium suum profiteatur, quod hic negat (nam idem verbum *), quod hic „acquievi“, infra translatus est „contuli“. Sed mittamus ista, videat, qui volet. Ego²³⁾ interim sic abundo, quod Paulus ostensurus se ex Deo revelante docuisse Galatas non prius contulerit suam revelationem cum ullo hominum, sed continuo accepta revelatione Christum praedicarit, quemadmodum Act. 9. (v. 20.) scribitur²⁴⁾: „Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot, et continuo ingressus synagogam praedicabat Jesum.“ „Continuo“ scilicet, non prius conferens cum eis, unde et hic eclipsis in Paulo videtur, ut integer contextus sic habeatur: Continuo praedicavi seu evangelisavi filium Dei, non contuli prius cum hominibus, ut adverbium „continuo“ prorsus neget sese ex hominibus eruditum esse, sed potius contra homines continuo ex sese eruditos in Christo. Nam, ut dixi, contentiose apostolus agit**), ut sese divina docuisse probet. Hoc enim velut capitali argumento probato jam pronum erit, omnia destruere, quae contra se tradita erant Galatis.

Est autem teste Hieronymo „conferre“²⁵⁾, quod

22) Torquet se Hieronymus. 23) Sententia Lutheri. 24) Locus ex Actis apostolorum. 25) Conferre.

*) Editt. I. et II. verbi. **) Edit. VIII. ait.

hoc loco „acquievi“ dicitur, aliud quiddam, quam apud nos intelligitur, cum scilicet ea, quae novimus, conferimus cum amico, ac velut in sinum et conscientiam ejus reponimus, ut pari consilio vel probanda, sint, vel improbanda, et quanquam interpres id verbi non reddiderit, non tamen penitus aberravit a sensu. Qui enim hoc modo confert cum amicis, certe jam animo acquiescit, et docilem sese praebet illis. At Paulus nec voluit doceri, nec animum unquam habuit disputandi, rectane essent an minus, quae ex Deo audierat, et*) justissime. Impium enim fuerat divinam revelationem, ac si dubitaret, hominum consilio stabilire²⁶⁾. Nihil ergo facit Porphyrius, criminator Pauli²⁷⁾, superbiam in eo taxans, non enim pro superbia, sed pro gloria divinae auctoritatis et certissimae veritatis noluit conferre, sed nec potuit citra injuriam auctoritatis divinae, quanquam et in hoc errat, quod Paulum putat hic de apostolis loqui, cum de iis loquatur, qui in Damasco erant, quicunque tandem illi fuerunt. Nam de apostolis statim dicit: „Nec veni ad antecessores meos apostolos.“ Alii ergo sunt, quos carnem et sanguinem vocat, et ut mihi videtur, alludit more suo et Hebraeorum ad nomen Damascus²⁸⁾, quod juxta etymologiam sanguinem et saccum significat, et non raro in scripturis mysterium gerit carnis et sanguinis, quasi dicat: Non contuli cum iis, qui Damasci erant, qui caro sunt et sanguis.

26) Impium est divina humano consilio stabilire.

27) Porphyrius errat.

28) Paulus alludit more suo ad nomen Damascus.

*) Edit. VIII. idque.

Veruntamen hoc ipsum non negarim de sanctis dici, nec apostolos ipsos dubitem carnem et sanguinem appellare, etiam auctoritate Christi, qui ad Petrum dixit (Matth. 16, 17.): „Caro et sanguis non revelavit tibi“, id est, nec ex te ipso nec ex alio id habes, et alibi (Matth. 10, 20.): „Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus patris vestri“, in quo manifeste significat eos esse aliud a Spiritu et Spiritus revelatione, nimirum, in se ipsis vere carnem et sanguinem. Placet ergo tempestiva haec *κατελυσίς*²⁹⁾, qua in odium pseudoapostolorum etiam sanctos Dei carnem et sanguinem appellat, prae maiestate divinae revelationis, quia, si coeperint hominum quantumlibet sanctorum vel verba vel exempla adversus divina jactari, tempus est, ut, quidquid non fuerit divinum, cum fiducia carnem et sanguinem, imo nihil ducamus.

Neque veni Hierusalem ad antecessores meos apostolos.

Non solum Damascenos non consului, sed nec apostolos, qui ante me fuerant in apostolatu (id enim significat antecessores meos), quod tamen oportuerat fieri, si per hominem vel ab homine doceri voluisssem. Satis mihi fuit certa et infallibilis revelatio patris. Nota necessariam Pauli superbiam, vel rectius, aequitatem³⁰⁾. Ceteros apostolos priores se fuisse confitetur, nec sese majorem, nec tamen rursus minorem. Quanquam enim juxta personam omnibus sese inferiorem, et minimum apostolorum pronuntiet, imo nec

29) *κατελυσίς*. 30) Necessaria Pauli superbia vel potius aequitas.

dignum vocari apostolum, tamen officium et ministerium ita honorificat (hoc enim Dei, non suum est), ut nulli prorsus apostolorum cedat. Nam quaecunque sit persona apostolorum, officium certa idem et aequale est omnium ³¹⁾, eundem Christum docent, eandem potestatem habent, ab eodem aequaliter missi sunt. Et tamen dicit 2. Corinth. 11. (v. 5.): „Existimo me nihil minus fecisse a magnis apostolis“, et 12. (v. 12.): „Nihil enim minus feci ab iis, qui supra modum sunt apostoli.“ Ecce mire praeferit eos, et aequat se eisdem dignitate humiliter cedens, officio et potestate fidenter se conferens.

Sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum.

Lucas Act. 9. non meminit huius in Arabiam secessus, sed omnino Paulum per murum submissum venisse Hierosolymam scribit. Inde d. Hieronymus³²⁾ varias rationes exquirat, ex quibus secundam sequor, quae est, fuisse Paulum post baptismum aliquot diebus Damasci, ut Lucas scribit, in quibus Christum praedicari in synagoga; deinde (quod Lucas tacuit) abiisse in Arabiam, et rediisse Damascum, ut hic dicit, tum ea, quae prosequitur Lucas, scilicet propter insidias missum per murum in sporta, ac venisse in Hierusalem. Laborat itaque d. Hieronymus, cur Paulus haec recitet, quae Lucas tacuit. Mea temeritate puto³³⁾; sicut omnia, ita et hoc referat ad ostenden-

31) Idem et aequale est officium apostolorum, quaecunque sit persona. 32) D. Hieronymus. 33) Opinio Lutheri.

dum, quod non venerit ad apostolos, nec ab eis didicerit, quin potius fretus divina revelatione prius in Arabiam docturus abierit, deinde et reversus Damascus eadem docuerit, videlicet, adeo certus de revelatione Christi sibi facta. Neque enim ea doceret diversis etiam locis, si talia aestimaret, quae cum apostolis vel hominibus conferenda essent. Quod autem d. Hieronymus eum in Arabia frustra putat fuisse, et mysteria quaedam sectatur, permittendum est tanto viro.

Deinde, post annos tres, veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum quindecim diebus.

Observe, quam diligenter addat „post tres annos“, et non audire, sed „videre Petrum.“ Quod enim annos tres Damasci se docuisse insinuat (scilicet donec per murum coactus est abire), id certe contendit, se non factum a Petro, sed jam diu evangelistam fuisse, quando venit ad Petrum, ut obstruat os pseudoapostolorum, qui forte, hoc argumento Paulum a Petro doctum asseruerant, per cuius exemplum Galatas ad legem servandam sollicitarant. Verum d. Hieronymus hoc loco geminam intelligentiam se professus sequi, et eam, qua asseritur Paulus a Petro doctus, et eam, qua negatur.

In epistola tamen ad Paulinum³⁴⁾ omnino declinat in sententiam priorem, volens doctorem gentium (ut suis utar verbis) mysterio ogdoadis et hebdoadis instructum, quod ideo commemoro, ut prudens lector

34) Hieronymus in epistola ad Paulinum.

ita Hieronymum intelligat, ne contra apostolum Paulum sapiat, qui haec omnia eo spiritu detonat, ut convincat fortissimis argumentis se nihil ab apostolis didicisse, sed a solo Deo (ut jam satis dictum) omnia accepisse. Quod autem d. Hieronymus in mysterio quindecim dierum libenter [et] saepius ludit, non contemnendum est, sed hoc loco non mysterii tantum delectatione sed rei et historiae necessitate quoque positos esse a Paulo omnino credendum est, forte, ut ostenderet sat temporis se cum Petro fuisse, si docendi gratia venisset, vel contra non discendi gratia, sed visendi tantum, tanquam hospitem apud eum mansisse, quando ad discendum longiore tempore opus fuisset.

Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum, fratrem domini. •

Ne dicerent: Si non a Petro, saltem ab aliis apostolis doctus es. Non vidit autem, quia (ut Hieronymus ait) erant toto orbe dispersi ad praedicandum evangelium, quod si verum est, ubi subsistet fabula illa de divisione apostolorum, qua dicitur anno tertio decimo post resurrectionem Christi fuisse apostolos divisos³⁵), cum hic Paulus post tres annos aut certe post quatuor annos suae conversionis jam dispersos invenerit, qui tamen anno eodem, quo Stephanus coronatus est, videri potest conversus esse? Sed aliis haec otiosis relinquo. Hoc vide, quod Lucas Act. 9. (v. 26 sqq.) scribit³⁶), Paulum, cum eum discipuli

35) De divisione apostolorum. 36) Locus apud Lucam in Act. apostolorum expenditur.

timuissent, a Barnaba ductum ad apostolos, et cum illis egressum et ingressum etc., cum hic fateatur se neminem apostolorum vidisse, nisi Petrum et Jacobum. Aut ergo Lucas apostolos pluraliter appellat Petrum et Jacobum, aut illud verum est, quod d. Hieronymus dicit, apostolorum nomine et multos alios censeri, praesertim in epistolis Pauli, ut qui ab apostolis primis ordinati fuerunt.

De isto Jacobo ³⁷⁾, qui usitate a vulgo Jacobus minor vocatur, dicit Eusebius lib. 2. ecclesiast. histor. c. 1., quod dictus sit frater domini, quia esset filius Joseph, qui quasi pater Christi habebatur. Hoc b. Hieronymus lib. illust. virorum recitans et dissentiens dicit: Jacobus, ut nonnulli existimant, Joseph ex alia uxore, ut autem mihi videtur, Mariae, sororis matris domini, cujus Joannes in evangelio suo meminit, ³⁸⁾ filius etc. Joannes enim c. 19. (v. 25.) dicit: „Stabat juxta crucem Jesu mater ejus et soror matris ejus, Maria Cleophae, et Maria Magdalene.“ Item Marcus 15. (v. 40.): „Inter quas erant Maria Magdalene et Maria Jacobi minoris, et Jose mater, et Salome.“ Cui consentiens Matthaeus 27. (v. 56.): „Inter quas (inquit) erant Maria Magdalene et Maria Jacobi, et Jose mater, et mater filiorum Zebedaei.“

Ex quibus colligitur, quod ³⁸⁾ eadem est Maria Jacobi et Maria Cleophae, ipsa scilicet soror virginis Mariae, dicta Cleophae a viro, Jacobi autem a filio, quae et ipsa mater est Simonis et Judae. Nam et Eusebius lib. 3. ecclesiast. dicit Cleopham fuisse fro-

³⁷⁾ Eusebius de Jacobo minore, fratre domini.

³⁸⁾ Eadem est Maria Jacobi et Maria Cleophae.

trem Joseph, et exinde Simonem dictum consobrinum domini. Hoc autem clarissime videtur Marcus 6. (v. 3.) dicere: „Nonne hic est faber, filius Mariae, frater Jacobi, et Jose, et Judae, et Simonis?“ Proinde manifestus error est eorum³⁹⁾, qui tertiam Mariam finxerunt, quam Mariam Salome vocant. Salome enim foeminiuum nomen est, et quam Marcus Salome, hanc Matthaeus matrem filiorum Zebedaei appellat. Sed et non nisi duas Marias fuisse⁴⁰⁾, scilicet Magdalene et Jacobi, satis Matthaeus probat, qui Mariam Jacobi fere alteram Mariam solet appellare. [Sed finem taedii faciamus, et hunc Jacobum, fratrem domini, id est, fratruelem, seu potius consobrinum domini, intelligamus dictum ad aliorum Jacoborum differentiam. Plures enim Jacobos inter discipulos Christi fuisse⁴¹⁾, omnes affirmant, et licet b. Hieronymus⁴²⁾ adversus Helphidium et hoc loco dicat eum potius similitudine virtutis et sapientiae, quam carne fratrem domini dictum, magis tamen placet, quod ex illustribus viris supra adductum est.]

Quae autem scribo vobis, ecce coram Deo non mentior.

Jurat apostolus⁴³⁾ in re (ut apparet) tam levi, nempe ut verum credant, eum venisse Hierusalem, neminem apostolorum vidiisse, et quae alia commemoravit. Qua necessitate? Anxius est et urgeri se

39) Error quorundam tertiam Mariam fingentium.

40) Duas tantum Mariae praeter Mariam matrem domini.

41) Plures Jacobi. 42) Hieronymus. 43) Apostolus jurat.

sensit apostolorum nomine et conversatione, quibus pseudoapostoli nitebantur. Ideo cum non habeat, quo firmet suam narrationem, jurat, et*) sancte ac pie, ne scilicet divinae revelationis auctoritas, qua Galatas docuerat, apostolicae et humanae auctoritatis praetextu et pompa minueretur, in praejudicium et fidei et evangelii. Jurat autem non tantum pro praedictis, sed et pro sequenter dicendis. Ita enim solent nimis solliciti inter medium sermonem jurare.

Deinde veni in partes Syriae et Ciliciae.

Quod Lucas Act. 9. sic loquebatur quoque (scilicet in Hierusalem) gentibus, et disputabat cum Graecis. Illi autem quaerebant occidere eum. Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Caesaream, et dimiserunt Tharsum, quae est Ciliciae. Ecce habes, quid gesserit per quindecim dies apud Petrum. Non didicit, sed docuit gentes (harum enim apostolus futurus erat, vel jam erat), et cum Graecis disputabat, utique Judaeis, sicut et Stephanus ante eum. Act. 7. (v. 1. sqq.) Quid ergo necesse est nos audire, quod in Syriam et Ciliciam venerit? Nempe, nusquam sese doctores apostolos habuisse, sed doctorem ubique se fuisse probat, semper huc spectans, et arcum narrationis eo tendens, ut tandem robustissime feriat omnes, qui ei contraria docebant et sapiebant, quia divina, non humana ipse docuerit, illi vero humana, non divina.

*) Edit. VIII. idque.

Eram autem ignotus facie ecclesiis Judaeae, quae erant in Christo Jesu, tantum autem auditum habebant, quoniam, qui persequabatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam quondam expugnabat, et in me glorificabant Deum.

Hoc scilicet vult, quod non solum a Petro et ab aliis apostolis non sit doctus, sed nec ab ullis aliis, qui in Judaea christiani erant, et legem mixtim cum fide servabant, imo, quod maxime commendat Pauli doctrinam, cum ipse nec visus eis fuisset, testimonium tamen eorum habuit, quod fidem doceret (hanc enim solam quaerit in tota epistola statuere). Igitur jam auctoritate omnium ecclesiarum sese recte docuisse demonstrat, quando fidem praedicans ab illis ecclesiis laudatus est, et Deus glorificatus, quarum tamen exemplo pseudoapostoli Galatas ad legem coegebant, manifeste probans, quod non vere ecclesiarum Judaeae exemplum et auctoritatem induxerint Galatis⁴⁴). Glorificant illi Deum, quod Paulus fidem praedicat, qui doluerunt prius, quod fidem expugnabat, nihil de lege quaerentes. Quid ergo legalibus justitiis illi falso apostolorum nomine Galatas tentant? Reliquum ergo est, quod legalia servarint ecclesiae Judaeae non salutis necessitate compulsi, sed libera caritate, aliorum infirmitati servientes.

O utinam et nostrae leges in ecclesia hodie⁴⁵) simili*) prudentia et docerentur et servarentur. Nunc

44) Cur ecclesiae Judaeae legalia servaverint. 45) In mores nostri saeculi.

*) Edit. VIII. simpliciter.

verò ita regnant, ut in iis *) salus constituta putetur, et fides prope **) sit exstincta. Paulus ⁴⁶⁾ fidem facit dominam liberrimam omnium legum humanarum. Nos leges humanas facimus tyrannos fidei, nec ipsas tamen procures et magnates pili faciunt, non sine scandalorum vastissimo gurgite ecclesiam vorantes, et solos subditos tot oneribus importabilibus opprimentes, aut libertatem eorum christianam, per hos pecuniarum laqueos captivam, denuo foedissime vendentes, dispensantes, indulgentes.

C A P I T U L U M II.

Deinde post annos quatuordecim iterum ascendi Hierosolimam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et contuli cum illis evangelium, quod praedico in gentibus, seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem aut cucurrissem.

Postquam satis probavit, nullius hominis magisterio se apostolum factum, sed divina revelatione, nunc probat se eandem revelationem tam certam firmamque habuisse, ut nullos prorsus homines, etiam

46) Nota.

*) Edit. V. his. **) Edit. VIII. penitus.

apostolos, sit veritus habere iudices, tum nullorum quoque importunitati cesserit.

Primum (inquit) post annos quatuordecim¹), quibus si annos tres, quos supra memoravit, adjunxeris, jam decem et septem aut decem et octo annos eum praedicasse invenies, antequam conferre voluerit, ita, ut impossibile videatur, quod tot locis, tot populis praedicarat, potuisse revocari, ideoque non sua causa ascendit, quasi timuerit (ut Hieronymus sentit), ne falsum per decem et septem annos praedicasset, sed ut ostenderet aliis, non in vacuum sese cucurrisse, approbantibus et ceteris apostolis suum cursum. Si enim dubitasset, verumne an falsum doceret, insignis et inaudita temeritatis ac impietatis fuerat, dilata necessaria collatione tot populos ludere incerta doctrina.

Secundo non ascendisset unquam, nisi revelatione Dei monitus, non aliorum importunitate commotus; tantum abest, ut de doctrinae certitudine diffusus contulerit, nullam habens prorsus necessitatem ascendendi in hanc causam.

Tertio, ad ipsam Hierosolimam, ubi erant principes tam synagogae quam ecclesiae, paratus cum omnibus conferre, nec multitudinem Judaeorum nec legis acerrimos aemulatores formidans.

Quarto, non solus, sed cum Baraaba et Tito, diverso genere, aptissimos testes, ne aliud egisse praesens, aliud absens agere crederetur, ut, si quid pro Judaeis nimium faceret, Titus gentilis proderet,

1). Quot annos Paulus praedicaverit, priusquam cum aliis conferre voluerit.

si rursus nimis pro gentibus, Barnabas Judaeus obisteret. Quare fiduciam ejus vide, hos duos secum duxit, et utrumque testem habuit; desique cum utroque sese offerens, manifestum facturus, quod cum Tito gentilem, cum Barnaba Judaeum esse licuerit, et sic evangelii libertatem in utroque probaret, quod circumcidi licet, et tamen circumcidi non sit necessarium, ita et de tota lege sentiendum.

Supra satis dictum est de verbo „contuli et acquievi“, et tropum hebraeum vel scripturae sacrae proprium nota, quod „currere“²⁾ significet officium docendi, seu verbum Dei nuntiandi, sumtum a nuntiis, qui mittuntur et currunt. Sic supra ex Hierem. (23, 21.) dixi: „Currebant, et non mittebam eos“, et Psal. 147. (v. 15.): „Velociter currit sermo ejus“, et multa in sacris literis ejusmodi, quo significatur oportere verbi Dei praescones esse promptos et fideles nuntios, ut magis currant, quam eant. Ita et Isa. 52. (v. 7.): „Quam speciosi pedes evangelizantium etc.“, et Ezechiel. 1. (v. 9.) animalia sua cum pedibus et cursu describit, et Ephe. 6. (v. 16.) calciatos jubet haberi pedes, evangelico paratu*), et omnium pedum officia, cursus, missio ac similia ministerium verbi Dei significant in sacris literis, nec multum dissimilia poetæ quoque in suo Mercurio adumbrant.

Iterum nota²⁾, quod post annos quatuordecim Paulus invenit apostolos in Hierusalem, aut saltem Petrum et Jacobum et Joannem, si non omnes, et cum illis

2) Carrere in sacris literis. 3) Fabula de divisione apostolorum anno decimo tertio facta.

*) Edit. VIII. apparatu.

confert, non quod me torqueat adeo fabula de divisione apostolorum anno tertio decimo facta et sic jactata, quam ut moneam, ne in similes nugas (quas plurimae hodie sunt) facile labamur contra apertissimas scripturas, sine judicio quodvis superstationis figmentum, titulo quocunque pietatis ornatum acceptando. Hinc jam [ex Erasmi annotationibus⁴⁾] notum est, „qui videbantur esse aliquid“, quid significet. Nam et d. Hieronymus habet: „Qui videbantur“ (id est, majoris auctoritatis et opinionis erant), quare „esse aliquid“ additum est.

Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circumcidi, sed propter introductos falsos fratres, qui subintroierant explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent, quibus neque ad horam cessimus subjectioni, ut veritas evangelii maneret apud vos.

[D. Hieronymus⁵⁾ indicat olim in latinis codicibus fuisse scriptum: Quibus cessimus ad horam, affirmative, quod coarguit tum ex graecis tum ex evidenti contextus praecedentis sententia, qua Paulus negat Titum circumcidi compulsum, et non se cessisse potius monstrat.

Deinde laborat⁶⁾ in conjunctione „sed“ vel „autem“, et tollendam dicit, ut sit ordo: Sed neque Titus compulsus est circumcidi propter

4) Erasmi annotationes.

5) D. Hieronymus.

6) D. Hieronymus.

Luth. ad Gal. III.

subintroducitos fratres etc. Verum si mea divinat⁷⁾ aliquid est, vel hyperbaton vel hebraeam iterum eclipsin hic facit, ut conjunctio „sed“ pertinet ad verbum „cessimus“; vel aliud verbum juxta op⁸⁾ subaudiatur, puta, restitimus, aut repugnāvimus ac vicimus. Atque hoc fecimus non odio aut contentu legis aut operum legis, sed propter falsos fratres, qui ex libertate servitutem nobis facere volebant etc. Istas autem eclipses solet et alibi facere p⁹⁾ae vehementis affectus, nec infrequens est in veteri testamento, ut satis notum credo.] *)

Illud quoque: „Quibus neque ad horam cessimus subjectioni“⁸⁾, poterat clarius dici: Quibus neque ad tempus (sic Hieronymus habet) cessimus in subjectionem, seu, ut subiceremur, hoc est, adeo stetit⁹⁾ pro libertate evangelica, ut nec id saltem a nobis obtinere potuerint, quo ad tempus cederemus, et pro hac tantum vice, quasi postea redituri, postquam expletus fuisset hac cessione animus aemulatorum legis, cum tam multa pro tempore et loco ac personis facere soleamus, quae nobis liberum est postea omittere. Verum hoc fiat in iis, ubi divina veritas et evangelica libertas non venit in periculum, pro

7) Divinatio Lutheri.

8) Quibus neque ad horam cessimus subjectioni.

*) Pro hoc loco uncis incluso legimus in edit. VIII.: Melius sic: Propter falsos fratres aut subintroducitos etc., hoc est, quod non est compulsae circumcidi, hoc fecimus, non odio aut contentu legis aut operum legis, sed propter falsos fratres, qui ex libertate servitutem nobis facere volebant.

qua nec tempus nec locus nec persona curanda sunt.
[Haec pro grammatica.]

Ceterum tota vis hujus controversiae consistit*) non in operibus legis, quaecunque illa sint, sed in necessitate et libertate operum legis. Non enim opera legis et lex ipsa sic sunt mortificata et finita per Christum, ut ea nullo modo liceat operari (quemadmodum d. Hieronymus ex Origene suo ductus non uno loco contendit), sed tantum, ut absque eis salus esse credatur per solum Christum, qui finis legis est, in quem futurum erant praecepta. Postquam enim Christus advenit, legis opera sic abrogavit, ut indifferenter ea haberi possint, non autem amplius cogant, sicut infra c. 4. pulchrum dabit paradigma de herede parvulo. Ideo ceteri apostoli ea fecerunt cum Judaeis fidelibus.

Paulus autem et Barnabas aliquando fecerunt, aliquando non fecerunt, ut ostenderent ea prorsus esse adiophora*), et talia, qualis esset ille, qui faceret, ut 1. Corin. 12. (9, 20. 21.): „Factus sum Judaeis tanquam Judaeus, ut Judaeos lucrificarem, iis, qui sub lege sunt; quasi sub lege essem; cum ipse non essem sub lege, iis, qui sine lege erant, tanquam sine lege essem.“ Quomodo potuit libertatem evangelicam clarius explicare? Veni (inquit) ad Judaeos praedicaturus Christum. At ut me audirent, necesse mihi fuit propter eos nondum hac uti libertate, et eos contemnere cum suis operibus. Feci

9) Vis controversiae consistit non in operibus legis, sed in necessitate et libertate operum legis.

*) Edit. VIII. indifferentia.

ergo, quae ipsi faciebant, donec docerem non esse necessaria, sed solam fidem Christi sufficere. Ita veni ad gentes, jam nihil eorum egi, quae apud Judaeos egeram, sed omnino edebam, bibebam, quae et illi, donec docerem eos Christum. Quomodo me admisissent, si eos statim fastidiissem in rebus illis neutralibus? Alioquin, si licet, imo meritorium est, pro fratre et proximo dolere, pati, mori, laborare, quante magis licet opera legis quaecunque fieri, si ea requirat caritas fraterna¹⁰), modo non lege cogente (nam superatus est ille exactor per parvulum, qui datus est nobis) sed caritate sponte et hilariter serviente facienda scieris? Proinde, si fratris necessitas postularet, ut circumcidereris, jam non modo sine periculo (quia non propter legem et necessitatem ejus), imo cum multo merito circumcideris.

Proinde apostolus vigilanter non ait: Non voluit, non licuit, sed: „Non est compulsus circumcidi.“ Circumcidi malum non erat, sed jam Christo solo nos per gratiam justificante cogi ad circumcisionem tanquam necessariam, ut justificeris, hoc impium erat, et in Christi justificatricem gratiam contumeliosum. Quare legis opera sunt post Christum sicut divitiae, honor, potestas, justitia civilis ac quaecunque alia res temporalis, quas si habeas, non ideo melior es coram Deo, si careas, non ideo pejor. Esset autem pessimus, si eas necessarias assereres, quo Deo placeres. Igitur verba apostoli¹¹) vide, in quibus vis intelligentiae sita est. „Compulsus“ (inquit), item

10) Opera legis sunt licita, modo ea requirat caritas fraterna. 11) Verba apostoli.

„libertatem“, „servitutem“, „subjectionem“, quibus id satis exponit, fuisse scilicet inter eos, qui observant eum, quod legem pro licentia et libertate sua quandoque servavit, quandoque contra fecerit, prout lucrandis animabus et evangelio praedicando videbat convenire, et illi prödentes accusantesque, quod legem non servaret, non circumcideret gentes etc., volebant eum cogere, quam vocat hic subjectionem et servitutem.

Est enim libertas ista¹²⁾, quam in Christo nos habere gloriatur, quod nulli prorsus uni externo operi sumus alligati, sed liberi in quodlibet, ad quemlibet, quocunque tempore et modo, nisi ubi fraterna caritas et pax offenditur; sicut Ro. 13. (v. 8.): „Nulli quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.“ Igitur christianus verus¹³⁾, ut infra c. 5. (v. 28.): „Nec est liber, neque servus, neque Judaeus, neque gentilis, neque masculus, neque femina“, neque clericus, neque laicus, neque religiosus, neque saecularis, neque orat, neque legit, neque facit, neque omittit, sed ad omnia prorsus indifferens est, faciens et omittens, sicut ad manum sese res vel obtulerit vel abstulerit; sicut Samuel. 1. Re. 10. (1. Sam. 10, 6. 7.) dixit ad Saul: „Mutaberis in alium virum“, et: „Fac, quodcunque invenerit manus tua, dominus tecum est.“

Quod autem¹⁴⁾ alius ducit uxorem, alius intrat monasterium, alius alio sese mancipat operi, non facit lege cogente, sed sua sponte se subjicit servituti,

12) Libertas. 13) Verus christianus nec liber est nec servus, sed ad omnia indifferens. 14) Quae fiunt non cogente lege.

quod si ex caritate facit, optime facit, sin ex necessitate aut timore urgente, non christianiter, sed humaniter facit. Quocirca gravissime errant nostri saeculi homines ¹⁵⁾, maxime clerus et religiosi, qui propter pompas externi cultus, propter ritus et ceremonias suas (quibus usque ad incurabilem perditionem animarum sunt impliciti) ita fastidiunt alios, qui simili specie non speciuntur, ut et sine fine litigent, et audeant protestari, nunquam velle eos communia cum illis sentire et habere.

Ultimo, veritas evangelii ¹⁶⁾ hoc loco non pro ipsa sententia evangelii, sed pro vero usu evangelii accipi videtur, quia evangelium semper verum est, usus autem ejus simulatione non raris subvertitur. Est enim veritas evangelii, scire, quod omnia liceant, omnia munda mundis, et nullum opus legis ad salutem et justitiam necessarium *), cum lex mortua sit, non amplius cogat; licere tamen pro caritate legem operari, sed non ut legem.

Ab iis autem, qui videbantur esse aliquid, quales aliquando fuerint, nihil mea interest, Deus personam hominis non accipit.

Hec uno loco „esse aliquid“ ¹⁷⁾ cum verbo „videbantur“ Paulus ponit, unde et in alia duo loca idem additum est a librariis. Iterum eclipsis hic est ¹⁸⁾. „Ab iis autem, qui videbantur aliquid esse“, subaudi,

15) Errant quidam gravissime. 16) Veritas evangelii. 17) Esse aliquid. 18) Eclipsis.

*) Edit. VIII. † sit.

nihil accepi, quod infra repetens dicit: „Nihil mihi contulerunt“, idem verbum „contulerunt“, quod supra:

[D. Augustinus¹⁹⁾ illud: „Quales aliquando fuerint“, ad indignitatem refert, quod et apostoli peccatores aliquando fuerint, verum sua illud nihil referre, quanquam iis, qui cum persecutorem ecclesiae fuisse, ob idque ceteris non comparandum, potuisset ita respondere, nunc quando Deus personam hominis non respicit, nec illorum nec suum apostolatum propter priora peccata vilescere, omnes enim aequaliter ad salutem vocat Deus. Sed s. Hieronymi²⁰⁾ placenti sententia, qui ad dignitatem refert, et dictum esse in pseudoapostolos²¹⁾, qui apostolorum gloriam jactabant, quod cum Christo conversati essent, omnia vidissent, audissent, acceperint, Christo praesente, ideoque Paulo praeferebant, legemque cum illis servandam.

Paulus autem apostolos nihil vituperans et vera esse, quae obijciuntur, admittens, optima et saluberrima eis obviat responsione, scilicet totum hoc nihil ad rem pertinere, quo ipsi inflantur. Non enim ideo verum aut bonum aliquid est, quia a magno, sancto, aut cujuscunque tandem personae sit, profertur, sed quia a solo Deo proficiat. Quid enim Judae traditori profuit, cum Christo fuisse conversatum, et omnia cum apostolis communia habuisse? Frustra

19) D. Augustini sententia. 20) Sententia Hieronymi.

*) In edit. VIII. pro loco uncis incluso legimus: „Quales fuerint“, ad dignitatem referri debet, et dictum est in pseudoapostolos.

ergo larvam et externam apostolorum gloriam illi jactant adversus verbum Dei, quod Deus sine ista persona revelat et docet. Si personam apostolatus in Juda despexit Deus, certe nec in aliis eam accepit.

Et notabis „personam“ hoc loco longe aliter accipi²¹⁾, quam in scholis nunc usus habet, non enim rationalem individuanque substantiam, ut illi dicunt, sed externam qualitatem vitae, operis aut conversationis*), juxta quam homo de homine judicare, laudare, vituperare, nominare potest, [et quidquid non fuerit in spiritu, juxta illud 1. Reg. 16.] (1. Sam. 16, 7.): „Homo videt ea, quae patent, Deus autem intuetur cor“, et Psal. 7. (v. 10.): „Scrutans corda et renes Deus.“. Ista ergo patentia, quaecunque tandem sint, tu intellige personas, facies, apparentias et personalia ista, si recte vis intelligere scripturas de respectu personarum loquentes. Homo semper respicit personas, nunquam cor, ideo semper male judicat²²⁾. Deus nunquam respicit personas, semper autem cor, ideo juste judicat populos²³⁾. Denique alibi *πρόσωπον* faciem vertit. Facies autem in scriptura proprie significat omne, quod externe apparet. Sic Marci 12. (v. 14.): „Non enim vides in faciem hominis“; et 1. Reg. 16. (1. Sam. 16, 7.): „Ne respicias in vultum ejus.“ Quando autem nomen

21) Quomodo persona accipiat. 22) Quia homo semper personas respicit, non cor, semper male judicat. 23) Contra Deus semper cor intuetur, non personas, semper recte judicat.

*) Edit. VIII. † significat.

personae jamdiu abiit in aliam significationem, bonum videtur, si ubique facies pro persona scriberetur in bibliis.

Vides ergo, quam saluberrime nos Paulus erudit, ne titulo, nomine, facie, persona decepti omittamus consilium ejus²⁴⁾, qui dicit. (1. Thess. 5, 21.): „Omnia probate, quod bonum est, tenete.“ Quid putas modo diceret, si audiret in ecclesia doceri omnia sine omni probatione per eos, qui gloriantur de potestate, de sanctitate, de eruditione auctorum suorum?²⁵⁾ Apostolorum faciem nihil ad rem pertinere audacter asserit. At apostolorum facies²⁶⁾ erat sanctitas, potestas, Christi familiaritas et multo majora, quam nunc in quocunque pontifice invenias. At nunc potestas papae sola sufficit²⁷⁾. Sanctitas doctorum sola dominatur, ut doceatur, quidquid vel libuerit. At certe potestas papae²⁷⁾, cum sit persona quaedam hominis, a Deo non respicitur, neque sanctitatis opinio, neque scientiae fama, omnia sunt personalia, ideo nec satis firma, ut propterea necesse sit verum credi, quidquid senserint. Certum est autem, quod nec ipsis apostolis placuerit jactata eorum persona, ut qui scient in domino, non in se aut sua apparente vel potestate vel sanctitate gloriandum, et nota²⁸⁾ hanc Paulinam monitionem diligentissime.

24) Saluberrimum consilium. 25) In mores nostri saeculi. 26) Facies apostolorum. 27) Potestas papae est quaedam hominis persona. 28) Nota.

*) Edit. VIII. invenias, quum nunc potestas papae sola sufficiat.

Mihi enim, qui videbantur, nihil contulerunt.

Non rursus suum Paulo evangelium exposuerunt, et cum eo contulerunt (id. enim verbum „conferre“ jam dictum est significare), sed nec opus erat. Satis erat, quod approbaverunt, et (ut sequitur) viderunt sibi creditum praeputii evangelium. Hoc dicit, quo jam auctoritate apostolorum quoque, quos illi jactabant adversus Paulum, recte se docuisse ostendat, et apostolos secum stare contra jactatores personarum pseudoapostolos. Ideo id nunc latius prosequitur.

Sed e contra, cum vidissent, quod creditum est mihi evangelium praeputii, sicut Petro circumcisionis, (qui enim operatus est Petro in apostolatu circumcisionis, operatus est *) et mihi inter gentes) et cum cognovissent gratiam, quae data est mihi, Jacobus et Cephas et Johannes, qui videbantur columnae esse, dextras dederunt mihi et Barnabae societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem, tantum, ut pauperum memores essemus, quod etiam sollicitus fui, hoc ipsum facere.

[Hyperbaton s. Hieronymus esse putat ²⁹⁾, et sublati, quae in medio interjecta sunt, sic legendum: Sed e contra dextras dederunt mihi et Barnabae so-

29) S. Hieronymus putat esse hyperbaton.

*) In edit. V. deest: est.

cietatis etc. Mihi videtur ³⁰⁾ more suo defectum orationis facere, rapitur enim interim et digreditur in alia interserta etiam parenthesi, ac sic non rediit ad coeptam orationem. Subaudirem ergo verbum, ut: Sed contra viderunt et comprobaverunt meum, quod ego contuleram, et cum em ista collatione viderent etc.] Ecce idem evangelium Pauli et Petri, illa in gentes, hic in Judaeos apostolus ³¹⁾. Quomodo ergo pseudopostoli Petrum et apostolos contra Paulum jactant, qui eodem sapient? Si aliter sensisset Petrus, Jacobus et Joannes, quam Paulus Galatas docuerat, corripuissent utique. Nunc autem et commendant, et dexteras societatis dant.

Nondum erant in ecclesia ³²⁾ contentiones istae de praecellencia ecclesiarum et pontificum. Petrus, Joannes, Jacobus Paulum et Barnabam non dedignantur socios et aequales suos, sed successu temporis et vitiorum (ut Hieronymus ait) societas desuit in potestatem et praecellentiam. [Videtur et id hebraismum spirare,] „dexteras societatis“ ³³⁾, pro dexteras socias, vel pro societate firmanda, nisi id malit, quod non dederint dexteras adorationis exosculandas pro reverentiae confessione.

Illud vide, quod nihilominus servat ordinem et reverentiam dignitatis. Jacobum praeponit Petro ³⁴⁾, quia episcopus Hierosolymitarum fuit ceteris aposto-

30) Lutheri sententia. 31) Idem evangelium Pauli et Petri. 32) In nostra tempora, quibus de praecellencia ecclesiarum et potestate pontificum contenditur. 33) Dexteras societatis. 34) Jacobus praeponitur Petro, quia episcopus Hierosolymitarum fuit.

in euntibus et redeuntibus. Id enim apostolos constituisse ferunt, Petrum, Jacobum, Joannem, ut juxta doctrinam Christi minores se facerent, cum fuissent vivente Christo ceteris priores et majores.

Non dicit: Qui cooperatus est, sed: „Qui operatus est.“ Intelligit autem id, quod 1. Corin. 12. copiose describit, quod divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Sed et graeca vox [auctore Erasmo³⁵⁾] plus quam operari latinum significat, scilicet efficacem vim suam ostendere. [Unde latentem energiam Hieronymus ad Paulinam dicit.] Haec est gratia Spiritus, qua diversa dona et opera multiplicat in apostolis, et cum virtute perficit in auditoribus.

Vide electum verborum pensatorem³⁶⁾, „evangelium praeputii“, „evangelium circumcisionis“, „apostolatus circumcisionis“, „apostolatus in gentes“, nomina officii et laboris tantum recenset. „Evangelium“ enim pro officio evangelii praedicandi nimirum accipit, et „in praeputium“, „in gentes“, quod ad gentes hoc officio fungeretur. „Apostolatus“ vero ipso nomine officium sonat. At nostro saeculo³⁷⁾ nomina dignitatis duntaxat sunt. [Evangelium enim, quam contemnatur ab illis, qui titulo ejus yehuntur, horrendum est cogitare, si aestimes, quid sit verbum Dei, et quanto pretio paratum, ut revelaretur hominibus.]

Non satis erat dicere: „Cum vidissent, quod mihi creditum esset evangelium“, sed addit: „Cum cognovissent gratiam, quae data est mihi.“ Ministe-

35) Erasmus. 36) Vide electum verborum pensatorem. 37) In nostrum saeculum.

rium viderunt, gratiam cognoverunt. Quid ita? Nempe gratiam sapientiae, qua prae ceteris pollebat in verbo, et virtutis, qua inter gentes miracula fecerat, ex verbo et opere cognita est [in eo gratia]. Necessarium forte ratus haec duo simul ponere, ne officium verbi suscipiat, qui gratia careat, qua ministerium ejusmodi adimpleat. Multis videmus credi evangelium et officium apostolicum, sed gratiam non cognoscimus in eis, neque enim verbo neque opere eam possunt indicare.

„Videbantur columnae esse.“ Obsecro, cur non dicit³⁸⁾: Erant columnae? An invidet eis gloriam? Absit, sed de re, ut est, loquitur. Esse enim columnam in ecclesia, personale est et juxta faciem, quam Deus non respicit. Est enim in visu et opinione hominum necessaria quidem ipsa propter subjectos, sed non res ipsa, in qua sit fidendum. Necesse est³⁹⁾ esse principes et reges, id est, videri, et tales in opinione hominum existimari, ceterum personae sunt mundi et externae vitae, intus, ubi Deus videt, forte ultimis servis inferiores. Ita episcopatus, sacerdotium, et omnis ordo, et status ecclesiae personae sunt, non res ipsa solida in aeternum. Quare aptissime per verbum „videbantur“ de iis loquitur contra insensatos, qui in personas non secus ac res ipsas veras intuentur. Quare verbum „videbantur“⁴⁰⁾ non accipiendum est, quo nunc usu habetur, dum de re

38) Cur Paulus dicat: „Videbantur columnae esse.“

39) Nota; Licet dignitas seu praecellentia, quam Deus non respicit, sit necessaria propter subjectos, tamen in ea non est fidendum. 40) Videbantur.

vel falsa vel apparente dicimus: Mihi videtur, sed simpliciter „videbantur“, id est, habebantur et suspiciebantur pro columnis, et verae columnae erant, quantum in hac vita esse potest, in qua omnia, quae videntur, personae sunt et externa*) rerum facies.

Et haec ecliptica eratio est: „Ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem“, subaudi, evangelisaremus aut apostoli essemus, et huic tropo Paulino tandem assuescendum est⁴¹⁾. Non autem sic partiti sunt ministeria ista, ut nullum Judaeum Paulus, et nullum gentilem Petrus doceret, cum sint in contrarium utriusque epistolae. Ideo adverbium „tantum“ non potest cohaerere praecedentibus, sed quod (ut Hieronymus sentit) utrique populo suus apostolus mitteretur, gentibus is, qui liberam fidem sine onere legis doceret, Judaeis is, qui legem inolitam propter fidem paulatim alendam toleraret.

Pauperes⁴²⁾, quos Ro. 16. (15, 26.) pauperes sanctorum vocat, ii sunt, quibus Judaei substantias rapuerant propter Christum, ut ad Heb. scribit, aut qui sua bona communia fecerant, ut Act. 4. (v. 32.) scribitur; forte et ii, qui penuria laborabant famis tempore, quam sub Claudio factam Lucas in Actis 11. (v. 28.) meminit. Certum est autem, quod sub Claudio ista contigerunt, quae hoc narrat capitulo, si calculum duxeris annorum.

Cernis autem, quod alterum apostolicum opus ait⁴³⁾, sollicitum esse pro pauperibus. Admonendi

41) Eclipsi, quae tropus est Paulinus, assuescendum.

42) Pauperes.

43) Apostolicum opus est, sollicitum esse de pauperibus.

*) Edit. VIII. externae.

enim gratia hoc addidisse videtur, futurum sciens, apostolorum successores alia curaturos, quam pauperes. Unum merito movere potest, cur potissimum Petro sese aequet ceteris apostolis tacitis. Quia et Petro apostolatum circumcisionis tribuit, item ceteris tacitis. Forte, quod hic, ut erat primus inter apostolos, ita maxime eum pseudoapostoli jactaverint ad evangelii injuriam, aut iterum futuris monstris providit cautionem.

Cum autem venisset Céphas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim, quam venerint quidam a Jacobo, cum gentibus edebat. Cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos, qui ex circumcisione erant, et simulationi ejus ceteri Judaei consenserunt, ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.

[Ista est Abel seu planities magna, in qua acriter congressi sunt illustrissimi duo patres, Hieronymus et Augustinus⁴⁴); Hieronymus nixus eo fundamento, quod Paulus similia fecerit, quando Act. 16. (v. 3.) circumcidit Timotheum propter Judaeos, qui erant in illis locis, non utique necessitate legis, cum jam c. 15. apostoli statuissent gentiles non debere oneribus legis premi. Timothei autem pater gentilis fuerat, et quod amplius est, in eodem c. docet custodiri dogmata et decreta apostolorum, contra quas

44) Acriter in hoc campo congrediuntur Hieronymus et Augustinus.

ipse eodem tempore circumcidit Timotheum. Item Act. 18. (v. 18.) tetendit sibi caput in Cenchraeis, et habebat votum, et c. 21. cum viris quatuor habentibus votum super se intravit templum, et sanctificavit se cum illis, et oblata est oblatio pro eo. Item suo ipsius testimonio 1. Cor. 12. (9, 20.): „Factus sum Judaeis tanquam Judaeus.

Dicit ergo b. Hieronymus⁴⁵⁾: Qua fronte, qua auctoritate audet hoc in Petro reprehendere, qui circumcisionis apostolus erat, quod ipse apostolus gentium arguitur commisisse? Quare putat Paulum simulatione reprehensione in Petrum usum esse, ut, quia Petrus simulatione sua gratiae periculum dederat, Paulus nova (ut dicit) usus arte pugnandi, nova simulatione seu contradictionis dispensatione corrigeret. Huic sententiae textus graecus favere videtur, ubi secundum faciem seu in facie habetur, ut enim Erasmus⁴⁶⁾ hic dicit, praepositio *κατά* cum accusativum significat: secundum, seu: per, cum genitivo autem: in, seu: adversus, hic autem *κατά πρόσωπον* est, id est, secundum faciem, in facie, apparenter, coram aliis, pia scilicet hypocrisi, apud se aliud sentiens, et illud, quod in graeco, non reprehensibilis erat, sed reprehensus erat, quia reprehensus esse potuit infirmis et ignorantibus, qui tamen reprehensibilis non sit.

B. Augustinus⁴⁷⁾ eo verbo nititur, quod supra dixit Paulus: „Quae autem scribo vobis, ecce coram Deo non mentior“, ne, si Paulus, quando dicit Petrum reprehensibilem, et se ei in facie restitisse, et eum

45) B. Hieronymus.

46) Erasmus.

47) B. Augustinus.

corripuisse, non vere haec ita sint facta, citraque simulationem, jam non verum dicat, sicut juravit dicturum; et mendacio saltem officioso sit mentitus, ac sic totius scripturae vacillabit auctoritas, si in uno loco aliud dicatur et aliud sentiatur. Necesse est enim Petrum fuisse vere reprehensibilem, et vere a Paulo correctum, aut Paulum esse mentitum, quando eum correxit et reprehendit. Et quanquam sententia b. Augustini possit eludi per graecum textum, qui non reprehensibilis, sed reprehensus habet, ut et Hieronymus subnotat, tamen adhuc verum est et certum eum reprehensibilem fuisse, ex facto Pauli, qui irreprehensibilem non reprehenderet.

Sed textum videamus, qui erit optimus in hac re iudex.] Primo certum est, quod Paulus Petrum non reprehendit, quia gentiliter vixisset (ut vult b. Hieronymus), tunc enim vere et idem in se ipso reprehendisset; et staret omnino firmiter sententia b. Hieronymi, qui legalia non licere putavit, et mortifera esse post passionem Christi, hic enim defecit sanctus vir abductus a majoribus suis aliquot; sed ideo reprehendit, quia simulavit⁴⁸). Simulationem, inquam, Petri Paulus non tulit. Nam hoc approbat, quod gentiliter vixerat, et rursus judaice, sed *) quod venientibus Judaeis subtraheret ac segregabat se a cibis gentilium, qua subtractione gentibus et Judaeis auctor fiebat, gentilia esse illicita, et judaica necessaria, cum tamen sciret utraque esse libera et licita. Unde et textus indicat Petrum non ignorasse haec

48) Deficit ab Hieronymo.

*) Edit. VIII. † reprobatur.

esse libera, quia prius (inquit) cum gentibus edebat; item, timens eos, qui a Jacobo venerant, timore ergo, non ignorantia haec fecit. Non enim dicit Paulus: Quare tu gentiliter vivis? Nec dicit: Quare ad judaismum reverteris? Utraque licuit facere; sed: Quare cogis gentes judaisare? Coactio ista per simulationem et subtractionem reprehensibilis erat ⁴⁹), qua gentes et Judaei credebant esse judaica necessaria, et gentilia illicita.

Sic non queritur *) ceteros Judaeos consensisse in cibum, vel gentilem vel judaeum (sciebant enim esse licitum), sed in simulationem Petri et coactionem gentium et Judaeorum ad judaismum ut necessarium. Item, non queritur **) Barnabam edisse cum eis judaice vel gentiliter, sed abductum in eandem simulationem, et coactioni gentium et Judaeorum ad judaismum consensisse. Igitur contra necessitatem pro libertate pugnat Paulus. Sola enim fides Christi necessaria est, ut justi simus ⁵⁰), cetera omnia liberima, neque praecepta amplius neque prohibita. Si ergo Petrus recta fronte utraque fecisset, non fuisset reprehendendus, sicut Paulus utraque cum fiducia fecit.

[Ad Hieronymum ergo dicimus ⁵¹); quod admitendum sit in graeco „reprehensus“, ad eos pertinere, qui Petrum apud Paulum accusarunt, quod ab eis se subtraxerat, et Paulum in hanc reprehensionem Petri commoverunt, fuit tamen vere reprehensibilis.] Porro,

49) Coactio per simulationem reprehensibilis. 50) Sola fides Christi necessaria, ut justi simus. 51) Ad d. Hieronymum.

*) Edit. VIII. quaeritur. **) Edit. VIII. quaeritur.

an Petrus in hoc peccaverit (ut vocant) mortaliter, viderint alii. Hoc scio, quod ii, qui tali simulatione cogeantur ad judaismum, nisi fuissent per Paulum reducti, periissent, quia non in fide Christi, sed in operibus legis justificari coeperunt. Ideo Petrus cum ceteris praebeuit efficax scandalum, non morum, sed fidei et aeternae damnationis. Nec Paulus tam fidenter restitisset, si leve et veniale periculum hic fuisset. Conqueritur enim evangelii veritatem fuisse desertam, at veritatem evangelii non sequi, jam infidelitatis crimen est. Non mihi placet studium illud in sanctos nimium excusandi et efferendi, praesertim, si in sacrae scripturae vim vergat. Melius est Petrum et Paulum in infidelitatem lapsos, imo anathema haberi, ut supra dixit, quam unum jota evangelii perire.

Jam quod graece *κατὰ πρόσωπον*⁵²⁾, in facie, putatur ad simulationem Pauli adstruendam valere, non probo. Non simulabat Paulus, sed ex corde pleno restitit simulationi Petrinae noxiae, et „in facie“ idem est, quod coram omnibus, seu in manifesto, ut b. Ambrosius quoque exponit; sic infra: „Dixi Cephae coram omnibus.“ Sic enim supra dixi, faciem (more scripturae) significare id, quod in manifesto est, et contrarium abscondito, ut illic homo videat ac judicet, hic Deus. Quo verbo non procacitatem ac superbiam suam prodit, ut insipiens Porphyrius criminatur⁵³⁾, sed necessitatem et summam modestiam. Nec enim reprehendit Petrum, donec ceteri omnes consenserunt, deinde et Barnabas socius suus quoque esset abductus, ac jam nullus prorsus relictus, qui pro veri-

52) *Κατὰ πρόσωπον*, in facie. 53) In Porphyrium.

tate evangelii staret, et illorum factum jam auctoritas fiebat contra libertatem evangelicam. Modestias debetur, quod non mox reprehendit, sed omnes prius abduci permisit, necessitati autem, quod evangelium jam peribat.

Aut si pertinaciter in vi verbi graeci statur, quod „secundum faciem“ omnino significet, secundum apparentiam, ut Joann. 7. (v. 24.): „Nolite judicare secundum faciem“, adhuc non cogit simulationem in Paulo fuisse, sed iste potius erit sensus, quod ex animo quidem restitit, externo verbo objurgans, sed non ex corde maligno; quomodo Ecclesiast. 7. (v. 26.): „Filiae tibi sunt, conserva corpus earum, et non ostendas hirsutem faciem tuam ad eas.“ Sic parentes sunt asperi filiis secundum faciem, non ex corde, nec tamen simulatorie, et quilibet christianus servata cordis dulcedine et unitate corripere fratrem et dissentire ab eo debet. Sed et de ipso Deo dicitur Tren. 3. (v. 33.): „Non enim humiliavit ex corde suo, et abiecit filios hominum.“ Quis autem dicat Deum simulare flagella, et abiectiones hominum? Ita Paulus vera reprehensione Petrum corripuit⁵⁴), durus in facie, dulcis in corde erga Petrum. Vera itaque culpa Petri et reprehensione dignissima et in neutro simulatio, qualem d. Hieronymus putat, prior autem erat simulatio illa, qua rogabat Petrus judaica et legalia servari.

Quaestio⁵⁵). Quando Petrus infirmorum scandalum veritus pia cogitatione se subtraxit, quid faceret Paulus, si in eodem eventu utrimque essent

54) Paulus vere Petrum corripuit. 55) Quaestio.

infirmi, tam gentiles quam Judaei? Cui cederet? Nam seorsum singulis consentire, nullam habet perplexitatem. Si enim cum Judaeis ederet, gentiles offenderet sicut Petrus; si cum gentilibus, Judaeos offenderet, sicut Petrus hic timuit. In hoc eventu⁵⁶⁾ evangelica veritas servanda est; et reddita ratione exponenda, sicut Paulus hoc loco facit, coram omnibus arguens Petrum, et licitum asserens gentiliter vivere, et supra, quando Titum gentilem non permisit circumcidi, nec cessit ad horam. Si autem hic Judaei infirmi nolint nequi, dimittendi sunt. Melius est unam partem cum evangelii veritate servari, quam utramque partem una cum evangelio perire.

Hunc autem locum apostoli⁵⁷⁾, quam vellem cunctis christianis esse cognitissimum, praesertim religiosi, clero, et non paucis superstitionis, qui propter leges pontificias aut sua statuta non raro^{*)} subvertunt evangelicam et fidem et caritatem, nec tantum habent judicii, ut, si postulet fraterna caritas, omittant onera sua, nisi denuo per pecunias emerint et dispensationes et indulta, cum nec pontifices nec ecclesia possit quidquam statuere, nisi quatenus libera permittatur caritas mutuaeque beneficentiae. Si enim aliquid potest pontifex dispensare, et causa vel utilitatis vel honestatis, aut quae maxima est, caritatis subsit, jam non eges dispensatione, nisi tua propria. Nec enim lex hominum hucusque pervenire potuit, ut in his causis te vel pilo ligaret, sed exceptas semper habeat has causas, velif, nolit. Quodsi causae hae

56) Solutio. 57) Nota hunc locum apostoli.

*) Edit. VIII. nisi.

non subsint, et solam libidinem tuam sequeris, certe pontificis dispensatio tui et ipsius dissipatio et perditio erit. Heu quot carnificinas conscientiarum in ecclesiam iniecit ignorantia ista legis Dei et legum hominum⁵⁸⁾.

Non possum omittere nobilem illam historiam ad haec rem maxime pertinentem. De s. Spiridone, Cypri episcopo, exstat lib. 1. tripartitae, quod in quadragesima suscepto peregrino, cum aliud non haberet, apposuit carnes porcinas, orans tamen primum, ac veniam petens a Deo. Cum autem hospes refutasset, et christianum se professus esset, propterea (inquit) magis non debes refutare, omnia enim munda mundis, sicut sermo divinus edocuit; [non quod velim praecepta majorum contemni ullo modo, sed recte intelligi, quod, ubi necessitas vel caritas contrarium obtulerit, ibi (praesertim accedente consilio confessoris vel boni viri) pia humilitate et reverentia debet praeceptum ejusmodi infringi, ut non sit necesse⁵⁹⁾] confessionalia illa et indulta vendi et emi. Nam nisi alia causa tibi licuerit leges infringere, nulla dispensatio, nullum confessionale, nullum indultum per se tibi satis fuerit. Si autem alia causa fuerit, jam illis non indiges, ut dixi.] Ego tamen pontifices monerem⁶⁰⁾, ut aliquando ecclesiarum periculis miseri tollerent tandem leges suas, quibus videmus nihil nisi conscientias illaqueari, aut pecunias expiscari, insuper et fiduciam Christi penitus suffocari, id est, veros christianos exstingui, et ecclesiam hypocritis et idolis repleri.

58) Ignorantia legis Dei et legum humanarum carnificinas conscientiarum in ecclesiam iniecit. 59) Notandum. 60) Consilium.

Cum autem vidissem, quod non recte ambularent ad veritatem evangelii, dixi Cephae coram omnibus: Si tu, cum Judaeus sis, gentiliter vivis, non judaice, quo modo cogis gentes judaisare?

Prodit Paulus Petrum, et reteggit ejus simulationem (nam hanc solam arguit). Simulabat se Petrus non vivere gentiliter, sed judaice. At Paulus: Ime (inquit) gentiliter vivis et vixisti, et nunc aliud simulas, et hac simulatione cogis gentes non gentiliter, sed judaice vivere, et ita in servitutem legis urges. Ex quo perspicuum fit Paulum non fuisse a d. Hieronymo satis intellectum⁶¹⁾. Nam Hieronymus eam simulationem intelligit, qua Petrus propter Judaeos judaisabat, servans legem, quam non licebat servare. At hanc Paulus non arguit neque curat, sed eam, qua simulabat et segregabat se a gentilibus escis, quasi non liceret eis uti, haec enim erat evangelio periculosa, non illa.

Fuerunt, qui hunc Cephe alium quendam ex 70. discipulis fuisse assererent, ut est in ecclesiastica historia Eusebii. Sed hoc erudite et potenter convellit d. Hieronymus. Perversae enim studio voluerunt Petro patrocinari, cum Paulus dedita opera haec ad Galatas scripserit, ut obtunderet os detrahentium sibi, quod sua doctrina esset Petro postponenda. Contra (inquit) non ex hominibus, sed ex Deo, insuper non solum probata fuit per Petrum et apostolos, sed et ipse Petrus per eam correctus, ut jam

61) Discedit ab Hieronymo.

non reliquum haberent, quod Paulo eggamirent, quando et Petrus lapsus fuerit in veritate evangelii, libertatem, quam sibi vendicabat, aliis timore Judaeorum subtrahens, ac per hoc inique cum eis agens. In qua re nimirum Paulus superiorem se Petro ostendit, nec ista superioritas (ut dicitur) inflationis causa fuit, quia persona hominis est, quam Deus non respicit [, super qua tamen horrenda discordia olim Romana et Constantinopolitana sedes contenderunt, tanquam re ad ecclesiam sola necessaria, quasi unitas ecclesiae sita sit in persona hominis et potestate praecellente, ac non potius in fide, spe et caritate in Spiritu ⁶²⁾].

Illud quoque omittendum non est, quanquam tritum et vulgare, quod Cephe ⁶³⁾ auctore Hieronymo hebraeum, imo syrum idem sit, quod Petrus seu petra graece, saxum vel soliditas latine, ut et decreta indicant, ex Leone et Ambrosio sumta. Errat ergo decretum Nicolai (si titulus non mentitur), quod Cephe sit idem, quod caput, ut Petrum auxilia illa affectione caput ecclesiae praeter Christum faciat ⁶⁴⁾. Cephale graecum caput significat, non Cephe syrum].

Nos natura Judaei, et non ex gentibus peccatores.

Comparat Judaeos et gentes. „Nos, inquit, natura Judaei“, in legali justitia excedimus quidem gentes, qui peccatores sunt, si nobis conferantur, ut qui nec legem nec opera ejus habeant, verum non in hoc justii sumus coram Deo. Externa est ista justi-

62) In quo sita unitas ecclesiae.

63) Cephe.

64) Error decreti.

tia nostra, et hanc sententiam copiosissime tractat Rom. 1. et 2., ubi primum gentes declarat maximos peccatores fuisse, sed in secundo c. ad Judaeos vertens, etiamsi tales non sint, quales gentes describerat, nihilominus peccatores asserit, quod legem foris, non intus servarint, et in lege gloriantes per legis transgressionem Deum inhonoraverint.

Scientes autem, quod non justificatur ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, et nos in Christum Jesum credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis.

Justi (inquit) sumus, sicut natura Judaei, non peccatores sicut gentes, sed justitia operum legis, qua nullus justificatur coram Deo. Ideo et nos, sicut gentes, justitia nostra pro stercore ducta per fidem Christi justificari quaerimus, jam simul peccatores cum gentibus, simul justificati cum gentibus, quando Deus nihil discrevit (ut Petrus Act. 15. (v. 9.) dicit), inter nos et illos, fide purificans corda illorum. Verum hic locus quoniam absurdus videtur iis, qui Paulinae theologiae nondum assueverunt, quando et d. Hieronymus nonnihil sudat in hac intelligentia, latius prosequemur eadem, quae supra coepimus de paternis traditionibus. Nec video inter exstantes auctores, qui ad hanc sententiam satis sit, praeter unum Augustinum, nec hunc in omnibus locis, sed ubi cum Pelagianis, gratiae Dei hostibus, pugnat. Hic facilem tibi et apertum faciet Paulum.

Inprimis itaque sciendum, quod homo duplenter

justificatur⁶⁵), et omnino contrariis modis, primo ad extra, ab operibus, ex propriis viribus, quales sunt humanae justitiae, usu (ut dicitur) et consuetudine comparatae, qualem describit Aristoteles aliique philosophi, qualem leges civiles et ecclesiasticae in ceremoniis, qualem dictamen rationis et prudentia parit. Sic enim putant operando iusta iustum fieri, temperando temperatum, et similia. Hanc facit et lex Mosi, ipse quoque decalogus, scilicet ubi timore poenae aut promissione mercedis servitur Deo, non juratur per nomen Dei, honorantur parentes, non occiditur, non rapitur, non adulteratur etc. Haec est justitia servilis, mercenaria, ficta, speciosa, externa, temporalis, mundana, humana, quae ad futuram gloriam nihil prodest⁶⁶), sed in hac vita recipit mercedem, gloriam, divitias, honorem, potentiam, amicitiam, sanitatem, aut certe pacem ac tranquillitatem, minusque malorum, quam ii, qui secus agunt, sicut Christus phariseos describit, et b. Augustinus Romanos lib. 1. civit. 8. Haec mire fallit etiam sapientes et magnos viros, nisi in sacris literis fuerint eruditi.

Hanc Hiero. 2. vocat cisternam dissipatam⁶⁷), quae non continet aquam, et tamen (ut ibidem dicit) facit, ut praesumant se sine peccatis esse, et omnino similis est actibus iis, quos videmus a simia fieri simulatione hominum, aut quos personati in scenis et ludis ostentant, atque omnino hypocritarum et

65) Homo dupliciter justificatur. 66) Justitia humana est servilis, et ad futuram gloriam nihil prodest. 67) Hieronymus.

idolorum propria est. Ideo in scripturis vocatur mendacium et iniquitas. Inde nomen Bethaven, domus iniquitatis. Ex horum genere sunt et hodie mentium illi deceptores⁶⁸⁾, qui libero freti arbitrio bonam (ut ajunt) formant intentionem, et actum diligendi Deum super omnia ex naturalibus elicitem habentes, mox gratiam Dei sese obtinuisse perditissime praesumunt. Hi sunt, qui haemorrhoidis (id est peccatricem conscientiam) operibus sanare laborant, et consumptam substantiam pejus habere faciunt.

Secundo⁶⁹⁾, ab intra ex fide, ex⁷⁰⁾ gratia, ubi homo de priore justitia prorsus desperans, tanquam ab immundicia menstruae, proruit ante Deum, gemens humiliter peccatoremque sese confessus cum publicano dicit (Luc. 18.): „Deus propitius esto mihi peccatori. Hic (inquit Christus) descendit justificatus in domum suam.“ Haec enim⁷¹⁾ est aliud nihil, quam invocatio nominis divini. Nomen autem Dei⁷²⁾ est misericordia, veritas, justitia, virtus, sapientia sui que nominis accusatio. Est autem nomen nostrum⁷³⁾ peccatum, mendacium, vanitas, stultitia, juxta illud: „Omnis homo mendax, vanitas etc.“⁷⁴⁾ omnis homo vivens.“ (Psalm. 116, 11.)

Invocatio autem nominis divini⁷⁵⁾, si est in corde et ex corde vere facta, ostendit, quod cor et nomen domini sint unum simul et sibi coherencia. Ideo in-

68) In liberi arbitrii temerarios assertores. 69) Nota. 70) Nomen Dei. 71) Nomen nostrum. 72) Invocatio divini nominis.

*) Edit. V. et.

**) Edit. I. II. V. † quia.

***) Edit. VIII. mendax etc. vanitas.

possibile est, ut cor non participet ejusdem virtutibus, quibus pollet nomen domini. Cohærent autem⁷³⁾ cor et nomen domini per fidem, fides autem per verbum Christi, quo prædicatur nomen domini, sicut dicit (Hebr. 2, 12.): „Narrabo nomen tuum fratribus meis“, et. rursum: „Ut annuntiet *) in Syon nomen domini.“ Sicut ergo nomen domini est purum, sanctum, justum, verax, bonum etc., ita, si tangat, tangaturque corde (quod fit per fidem), omnino facit cor simile sibi. Sic fit, ut credentibus in nomine domini donentur omnia peccata, et justitia ei imputetur propter nomen tuum domine, quoniam bonum est, non propter meritum ipsorum, quoniam nec ut audirent, meruerunt⁷⁴⁾.

Justificato autem sic corde per fidem, quæ est in nomine ejus, dat ei Deus potestatem filios Dei fieri, diffuso mox Spiritu sancto in cordibus eorum, qui caritate dilatet eos, ac pacatos bilaresque faciat, omnium bonorum operatores, omnium malorum victores, etiam mortis contemtores et inferni. Hic mox cessant omnes leges, omnium legum opera; omnia sunt jam libera, licita, et lex per fidem et caritatem est impleta.

Ecce hoc est, quod Christus nobis meruit, scilicet prædicari nomen domini (id est misericordiam, veritatem Dei), in quod qui crediderit, salvus erit. Igitur, si te conscientia vexat, et peccator es, et quæris fieri justus, quid facies? An circumspecies, quæ-

73) Cor et nomen domini cohærent per fidem, fides per verbum Christi. 74) Nota.

*) Edit. V. annuntiet.

nam opereris, aut quo eas? Non, sed vide⁷⁵⁾, ut nomen domini vel audias, vel recorderis, hoc est, quod Deus est justus, bonus, sanctus, et mox huic adhaere, firmiter credens eum esse tibi talem, et simul tu jam talis es, similis ejus. Verum nomen domini nusquam clarius videbis, quam in Christo, ibi videbis, quam bonus, suavis, fidelis, justus, verax sit Deus, ut qui proprio filio suo non pepercerit. Hic te per Christum trahet ad se ipsam. Sine hac justitia impossibile est cor mundum esse, ideo impossibile est justitiam hominum veram esse. Hic enim assumitur nomen domini in veritatem, illic assumitur in vanitatem, quia hic *) Deo gloriam, sibi confusionem, illic sibi gloriam, Deo contumeliam reddit homo.

Haec est vera cabbala nominis domini⁷⁶⁾, non tetragrammati, de quo Judaei superstitionissime fabulantur. Fides [inquam] in nomen domini⁷⁷⁾ est intelligentia legis, finis legis et prorsus omnia in omnibus. At in Christum posuit hoc nomen suum, sicut per Mozen praedixit. Haec est justitia liberalis, gratuita, solida, interna, aeterna, vera, coelestis, divina, quae in hac vita nihil meretur, neque accipit, neque quaerit. Imo, cum sit in Christum et nomen ejus (quod est justitia), fit, ut Christi et christiani justitia sit una eademque ineffabiliter sibi conjuncta.***) Christo enim scaturit et ebullit, sicut dicit Joann. 4. (v. 14.): „Aquam, quam ego dabo, fiet in eo fons aquae vivae, salientis in vitam aeternam.“ Ita fit,

75) Quid faciendum peccatori, ut fiat justus.

76) Vera cabbala. 77) Fides in nomen domini.

*) Edit. VIII. † de. **) Edit. VIII. † E.

ut sicut alieno peccato omnes facti sunt peccatores, ita aliena justitia omnes fiunt justī, ut Ro. 5. (v. 19.) dicit: „Sicut per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita per unius hominis Christi justitiam justī constituuntur multi“⁷⁸⁾. Haec est illa misericordia per omnes prophetas praedicta, haec benedictio Abrahae et semini promissa, ut infra videbimus.

Nunc revertendo ad textum videmus, quam recte apostolus dicat: „Scientēs, quod ex operibus legis non justificatur homo“, nisi scilicet ex fide Jesu Christi, „et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Jesu Christi, et non ex operibus legis“, in quibus verbis utramque hanc justitiam designat, et priore reprobata posteriorem amplectitur. Ita et tu facias carissime frater, audi primum, quod Jesus significet salutem, et Christus unctionem misericordiae, et inauditam hanc salutem et misericordiam crede firmiter, et justificaberis, hoc est, crede enim tibi fore salutem et misericordiam, et ita erit sine omni dubio. Quocirca satis impie et nimis gentiliter docetur, quando remissio peccatorum per satisfactiunculas, per contritiones coactas fieri docetur, hac fidei in Christum doctrina prorsus omissa, ut nunc vulgus sententiarum theologisat.

Notandum tamen hic⁷⁹⁾, quod opera [legis] apostolus non reprobatur, ut et d. Hieronymus hoc loco

78) Ut per unius hominis inobedientiam peccatores facti sunt multi, ita per unius hominis Christi justitiam justī facti sunt multi. 79) Nota: Non opera legis, sed fiducia in opera legis ab apostolo reprobatur.

alter
 linea
 do-
 tas;
 entia
 gem
 in
 epis-
 pera
 con-
 unt,

ati-

cludit,

„Non

esse est

ificarent

ianam et

sed con-

fit, ex illa

logia Paulina

, postquam il-

lotelis mor-

Christi P

rum. 88) Op

ne. 91) Oper

gis peccata.

contrariae.

Lex ceremonialis sicut fuit, ita nunc quoque est bona et sancta, quia ab ipso Deo statuta.

Apostolus constanter negat impleri legem per opera, sed per solam fidem⁸³⁾. Quia impletio legis est justitia, sed haec non est operum, imo fidei, ideo per opera legis non potest intelligere ea, quibus satisfit legi. Quid ergo? Regula apostoli⁸⁴⁾ est haec: Non opera implent legem, sed impletio legis facit opera, non iusta faciendo iustus fit, sed factus iustus facit iusta. Prior est justitia plenitudoque legis, antequam fiant opera, cum haec ex illa fluant. Ideo opera legis⁸⁵⁾ appellat ad differentiam operum gratiae seu operum Dei, quia opera legis vere legis sunt, non nostra, cum non fiant voluntate nostra operante, sed lege per minas ea extorquente vel per promissa eliciente.

Quod autem nostra voluntate libere non fit, sed alio exigente, jam non nostrum, sed exactoris potius opus est. Ejus enim sunt opera, quo imperante fiunt. Sed fiunt imperante lege, non lubente voluntate. Quod satis patet, si cui liberum esset sine lege vivere, nunquam sua sponte faceret opera legis. Inde apud Isaiam 9. (v. 4.) lex vocatur exactor, quando dicit: „Virgam humeri ejus, jugum oneris ejus, sceptrum exactoris ejus superasti, sicut in die Madian“, quia per parvulum, qui datus est nobis, in quem credimus, efficimur liberi, ac lubentes in legem; ac jam nos non legis sumus, sed lex nostra est, et opera non legis, sed gratiae sunt, ex qua libere et

83) Lex non impletur per opera, sed per solam fidem. 84) Regula apostoli. 85) Opera legis.

suaviter sentiant, quae lex prius asperere et fortiter exprimebat⁸⁶). Haec intelliges, si quatuor ordines operum⁸⁷) disposueris, opera peccati⁸⁸), quae dominante concupiscentia fiunt sine resistentia gratiae; opera legis⁸⁹), quae foris coercita concupiscentia fiunt, tamen intus eo magis fervente et legem ediente, id est, quae sunt bona in specie, mala in corde; opera gratiae⁹⁰), quae repugnante concupiscentia, victore tamen Spiritu gratiae fiunt; opera pacis et perfectae sanitatis⁹¹), quae extincta concupiscentia plenissima facilitate et suavitate fiunt, quod in futura vita erit, hic incipitur.

Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro.

Eandem Roma, 3. (v. 28.) sententiam concludit, et ibidem late probat ex Psal. 14. (v. 3.): „Non est justus, qui faciat bonum etc.“ Ideo necesse est opera legis esse peccata⁹²), alioquin justificarent certe, atque ita clarum est justitiam christianam et humanam esse prorsus non modo diversas, sed contrarias quoque⁹³), quia haec ex operibus fit, ex illa fiunt opera. Inde nihil mirum, quod theologia Paulina penitus ceciderit, nec intelligi potuerit, postquam ii coeperunt christianos docere, qui Aristotelis moralia prorsus convenire mentiti sunt⁹⁴) cum Christi Pauli-

86) Nota. 87) Quatuor ordines operum. 88) Opera peccati. 89) Opera legis. 90) Opera gratiae. 91) Opera pacis et perfectae sanitatis. 92) Opera legis peccata. 93) Justitia christiana et humana prorsus sunt contrariae. 94) In Aristotelicos theologos.

que doctrina, prorsus nec Aristotelem nec Christum intelligentes. Nostra enim justitia de coelo prospicit, et ad nos descendit. At impii illi sua justitia in coelum ascendere praesumserunt, et veritatem illinc adducere, quae apud nos de terra orta est.

Stat ergo Paulus fortiter: „Non justificatur omnis caro ex operibus legis“⁹⁵), sicut et Psalm. (143, 2.): „Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.“ Reliquum est opera legis non esse opera justitiae, nisi ejus, quam nos facimus.

Quodsi quaerentes justificari in Christo inventi sumus et ipsi peccatores, numquid Christus peccati minister est?

Absit.

Id est, diximus jam nos in Christum credere, ut justificaremur ex fide Christi. At si nec sic justificamur, imo adhuc invenimur peccatores et justificationis indigentes (quia ex operibus legis tu cogis nos justificari), ergo justificatio ex fide nihil est, et Christus sua fide nos peccatores fecit, et legis justitia egentes, quod est absurdissimum, et Christum prorsus abolere, quia sic peccatum nobis ministrasset, quod per legem dilueretur, et jam esset legis justitia melior, quam Christi. Argumentatur enim apostolus ab impossibili et absurdo⁹⁶), quasi dicat: Si lex necessaria est nobis, qui in Christo quaerimus justificari, ergo justificati per Christum adhuc peccatores

95). Non justificatur omnis caro ex operibus legis.

96) Argumentatur apostolus ab absurdo.

inveniemur⁹⁷), et legis debitores. Quodsi hoc est, jam Christus non justificavit nos, sed peccatores tantum fecit, ut per legem justificemur, quod est impossibile. Quare et hoc est impossibile, legem (inquam) esse necessariam, et operibus legis nos justificari. Justificati enim in Christo non invenimur peccatores, sed justii, quia Christus non peccati, sed justitiae minister est. [Haec b. Hieronymi sententia est. B. Augustinus paulo aliter et coactius.] Ut autem apostolum intelligas, advertes, quod subobscurè Moſen cum Christo comparat. Nam is est Paulo tropus⁹⁷), quod legem appellat occasionem virtutemque peccati, ideo ministerium legis ministrationem mortis et peccati audet nominare. 2. Cor. 3. (v. 7.): „Si ministratio mortis in literis deformata etc.“, et Rom. 7. (vv. 5, 9 sqq.) declarat, quomodo peccatum per legem occiderit. Ideo Moſen ministrum legis intelligit ministrum peccati et mortis, quod per legem peccatum veniat, per peccatum mors, quia inquit Rom. 4. (v. 15.): „Ubi non est lex, nec praevaricatio“⁹⁸), cui opponit Christum ministrum justitiae, qui hoc implevit, quod Moſes per legem exegit, quod et Joann. 1. (v. 17.): „Lex (inquit) per Moſen quidem data est“⁹⁹), gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est“, quasi dicat: Lex, non autem gratia nec veritas per Moſen, ergo potius peccatum et transgressio per eum ministrata est. Igitur Christus non est legislator, sed legis impletor⁹⁹). Omnis legislator minister pec-

97) Pauli tropus. 98) Ubi non est lex, nec praevaricatio. 99) Christus non est legislator, sed impletor.

*) Edit. VIII. invenimur. **) In edit. V. deest: est.

cati est, quia ponit occasionem peccati per legem. Unde veterem legem non per se ipsum, sed per angelos ordinavit, novam autem (id est gratiam) per se ipsum dedit misso Spiritu sancto de coelo.

[Atqui iterum hic occurrit miseria ecclesiae et populi christiani¹⁰⁰), quando intendo in silvas, haranas, nubes, maria legum Romanarum, quarum neque titulos sufficias ediscere tota vita. Hic apostolus cum fiducia leges pronuntiat esse peccatorum ministrationes, cum tamen nostri legislatores et peccatis et litibus occurrere sese jactent acervis legum, nec ipsam in oculos impingentem experientiam sentiunt stultum hoc eorum consilium demonstrare.

Et ut ego aliquando allegoriis ludam¹⁾, decem plagas Aegypti arbitror figuras fuisse non tantum Judaicorum thalmudim, sed et ecclesiasticorum. Nam quod per angelos malos eas inflictas legimus, non potest negari doctrinas ac traditiones hominum illis significari, cum angelus omnino nuntium verbi et doctorem significet, ut etiam angeli illi apocalypsis ostendunt cum suis plagis et phialis. Verum ceterae plagae, quod aquae nostrae in sanguinem vertuntur, quod loquacissime glossarum ranae nos inquietant, quod pediculi vellicant et exsugunt totas substantias nostras, quod muscae quoque laborantes et sudantes nos depascunt, quod pecora simplicis cordis occiduntur, quod vesicis inflamur, quod grandine tyrannicae violentiae censemur et ferimur, quod locustis ad medullas usque exsugimur, forte tolerandae erant pro peccatis nostris. Sed quod novissimis malis acceden-

100) In miseriam christianae ecclesiae. 1) Allegoria.

tibus, tenebris palpabilibus excoecamur, et heu tandem primogenitam justitiae et fidei in Christo gloriam amittimus, non satis plorari potest. Verum quando hic paternum in pontificibus officium dormit, ego quod possum, saltem praesto fraternum monens ac rogans, ut et nos ad dominum clamemus, si qua misericorditer descendat et nos liberet de fornace ista ferrea et domo servitutis durissimae.]

Credo autem aliquos moveri²⁾, quod apostolum hic negat peccatores esse eos, qui in Christum credunt et justificantur, cum nullus sit hominum sine peccato, nec ipsemet, ut Ro. 7. et 8. de se ipso testatur. Respondeo³⁾: Omnis, qui credit in Christum, justus est, nondum plene in re, sed in sp̄. Coeptus est enim justificari et sanari, sicut homo ille semivivus. Interim autem, dum justificatur et sanatur, non imputatur ei, quod reliquum est in carne peccatum, propter Christum, qui, cum sine omni peccato sit, jam unum cum christiano suo factus interpellat pro eo ad patrem. Sic Ro. 8. (7, 13. 8, 1.) cum dixisset se captivari per legem membrorum in peccatum, dicit: „Nihil damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulant.“ Non ait⁴⁾: Nihil peccati, sed multum peccati est adhuc reliquum, verum non damnationi imputatur.

In hoc mysterium videtur Christus in cruce dixisse: „Consummatum est“, antequam moreretur. Quare omnes ejusmodi justorum commendationes eodem modo intelligendae sunt⁵⁾, quod non omnino in se ipsis

2) Objectio. 3) Dilutio. 4) Nota. 5) Quomodo justorum commendationes intelligendae.

perfecti sint, sed in Deo reputante et ignoscente propter fidem filii sui Jesu Christi, qui est propitiatorium nostrum. Haec longe b. Augustinus lib. de natura et gratia. Perniciose errant et fallunt⁶⁾, qui baptisatis et poenitentibus nullum peccatum tribuunt, sed tantum infirmitatem, fomitem et morbum naturae, praesertim dum in se ipso non esse peccatum gariunt, quod in Deo reputante et ignoscente tantummodo non esse peccatum debuerant dicere.

Si enim, quae destruxi, iterum haec reaedifico, praevaricator in me constituo.

Hoc est, quando ego per fidei praedicationem decui justificationem in Christo et legem impletam ac per hoc peccata destruxi, si iterum legem docerem servandam et non impletam, quid aliud facerem, quam quod peccata rursus statuerem, et adhuc esse superanda operibus nostris? In qua re nihil facerem, nisi quod me vel tunc vel modo male egisse ostenderem, hoc est, praevaricatorem statuerem, imo facerem me alienum a Christo, in quo justificatus fui, et denuo sub legem et peccata me traderem, aequae praevaricatorem, sicut ante Christum fui.

Iterum suis tropis apostolus utitur, ideo variant interpretes⁷⁾. D. Hieronymus⁸⁾ destructa et reaedificata vult intelligi legem, scilicet ceremonialem. Quae sententia etsi vera est, angustior tamen est, quam ut satis sit ceteris scripturae locis convenire. B. Augustinus⁹⁾ destructa vocat opera legis, imo

6) Perniciosus quorundam error. 7) Variant interpretes. 8) D. Hieronymus. 9) B. Augustinus.

superbiam gloriantem et praesumentem de operibus legis. Nec hanc damno. Verum apostolum cum praecedentibus et aliis locis comparando peccata (ut dixi) videtur destruere, non legem, praesertim, cum Rom. 3. (v. 31.) negat se destruere legem per fidem, sed potius statuere. Peccata autem destruit¹⁰⁾, Rom. 6. (v. 6.): „Ut destruaturs corpus peccati.“ Nam per fidem destruuntur peccata, quae per legem erant et abundabant. Peccatum enim non destruitur, nisi lex impleatur. At non nisi per fidei justitiam lex impletur. Ita fit, ut per fidem simul et lex statuatur, et peccata destruantur. Dum enim per fidem satisfit legi, desinunt peccata, et lex permanet in robore.

Reaedificare vero peccata¹¹⁾ est rursum legem praedicare, et putare servandam et implendam. Ubi vero implenda lex est, necdum justitia facta est, imo peccatum superest. Peccatum est enim legem nondum implesse, ita redeunt peccata, quae prius destructa per fidem docebantur. Quare aedificare peccatum¹²⁾ idem est, quod infirmare, destruere irritamque facere legem. Destruere autem peccatum¹³⁾ idem est, quod legem statuere, aedificare et implere. Quicumque ergo docuerit legem impletam factamque justitiam, hic utique destruit peccata. Hoc autem facit, qui docet per fidem Jesu Christi justos fieri, id est, legis imitatores. Qui vero dixerit legem implendam, neque factam justitiam, hic utique rursum

10) Per fidem destruuntur peccata, quae per legem abundabant. 11) Reaedificare peccata. 12) Aedificare peccatum. 13) Destruere peccatum.

statuit ac resuscitat peccata, et debitores legis constituit, ac reos facit servandae legis.

Hunc, inquam, esse sensum apostoli puto hoc loco¹⁴), qui per peccatum destrui legem solet docere, ut Roma. 8. (v. 3.): „Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem“, id est, non implebatur. Caro enim non implet legem, ideo infirmat legem¹⁵). Sed in aliis quoque locis scripturae idem tropus invenitur¹⁶). Sic Hiero. 35. (v. 16.): „Firmaverunt filii Jonadab praeceptum patris sui, quod praeceperat illis.“ Item (v. 14.): „Praevaluerunt sermones Jonadab, quos praecepit.“ [Et Psal. 140.: „Audient verba mea, quoniam potuerunt“, id est, potentia facta sunt, firmata impletaque sunt.] Rursus Psal. 17. (18, 37.): „Non sunt infirmata vestigia mea“, id est, viae meae firmatae et impletae sunt. [Sed Psalm. 10.: „Quoniam, quae perfectiati, destruxerunt“, id est, legem quam, ut heb. habet: Disipaverunt etc.]

Sed ex praecedentibus quoque hunc esse sensum liquebit, ubi negavit inveniri peccatores, qui in Christo justificati sunt, ideo peccata eis esse destructa convincitur. Si autem invenirentur peccatores, jam peccata prius destructa restituerentur, quod esset in Christum blasphemia, qui peccatum et mortem nobis destruxit, si in eum crediderimus, et, ut Joann. ait (1 Joh. 1, 9.): „Qui natus est ex Deo, non peccat“¹⁷). Credo autem satis patere¹⁸) apostolum

14) Nota. 15) Caro non implet legem, sed infirmat.

16) Tropus in multis scripturae locis observatus.

17) Natus ex Deo non peccat. 18) Nota.

non tantum de ceremonialibus legibus loqui, sed prorsus de omni lege. Parum enim Christus contulisset, si sola peccata legis ceremonialis destruxisset. At quando etiam decalogi peccata destruxit, jam a fortiori planum est et ceremonialia destructa esse, et liberatas omnes leges factas.

Iterum autem cogor admonere lectorem¹⁹⁾ triviali istae theologiae assuetum, qui forte turbabitur, audiens legem esse impletam omnibus, qui in Christum credunt. Dicet enim²⁰⁾: Cur ergo decalogus et tot evangelii et apostolorum praecepta decentur implenda, et exhortamur quotidie ad eorum opera? Respondetur²¹⁾, sicut supra dictum est, quomodo in Christo justificati non sunt peccatores, et tamen sunt peccatores²²⁾. Utrumque enim de justo scriptura statuit, Joannes in canonica sua c. 1. (v. 9.): „Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est“, qui ejusdem c. ultim. (v. 18.) dicit: „Scimus, quoniam omnia, qui ex Deo natus est, non peccat, sed generatio Dei“, id est, qui *) ex Deo natus est, conservat eum, et malignus non tanget eum. Idem c. 3. (v. 9.): „Omnia, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare.“ Ecce nec potest (inquit) peccare, et tamen si dixerit se non habere peccatum, mentitur.

Similem contradictionem in Job licet videre²³⁾,

19) Admoget lectorem. 20) Quaestio. 21) Responsio. 22) In Christo justificati sunt et non sunt peccatores. 23) Similis contradictio in Job justo simul et peccatore.

*) Edit. VIII. quia.

quem Deus, qui mentiri non potest, pronuntiat virum justum et innocentem c. 1. (v. 8.), qui tamen inferius confitetur se peccatorem in variis locis, praesertim c. 9. (v. 20.) et 7. (v. 21.): „Cur non tollis peccatum meum etc.“ Verum autem loquatur oportet, quia, si coram Deo mentitur, jam Deus eum non pronuntiaret justum. Simul ergo justus, simul peccator. Quis solvet haec*), diversas contra se facias, aut in quo convenient? Nempe in propitiatorio, in quod vultus cherubin alloquin sibi contrarii convenient. Quia ergo per fidem incepta est justitia et impletio legis, ideo propter Christum, in quo credunt, non imputatur, quod reliquum est peccati et implendae legis. Fides enim ipsa, ubi nata fuerit, hoc sibi negotii habet²⁴⁾, ut reliquum peccati e carne expugnet variis afflictionibus, laboribus, mortificationibus carnis, ut sic lex Dei non modo in spiritu et corde placeat et impleatur, sed et in carne, quae adhuc resistit fidei et spiritui amanti et implenti legem, sicut pulchre Ro. 7. (vv. 22, 23.) describitur. Proinde, si fidem spectes, lex impleta est, peccata destructa, nullaque lex superest, sed si carnem, in qua non est bonum, jam peccatores cogeris fateri eos, qui justi sunt in spiritu per fidem.

Totum ergo, quod aestuat apostolus, est²⁵⁾, ne quis per opera legis introducere justitiam in cor praesumat, quasi non jam fidei justitia ibi regnet, e qua in carnem fluant opera et plenitudo legis, et accipe tibi simile²⁶⁾: Sicut Christus sine omni pec-

24) Fidei negotium.

25) Consilium apostoli.

26) Simile.

*) Edit. VIII. haec.

cato, caput justorum, nihil debet legi prorsus, nec docendus est, quid facere debeat, qui omnia jam facit, et abundantius quam lex doceat, tamen corpus suum et carnem suam, ecclesiam, regit et exercet, ut suam justitiam ei influat, ut, quomodo ipse patri per omnia obediens est, ita corpus quoque suum reddat obediens, quod nondum est tam obediens, et sine peccato: ita spiritus justi jam per fidem sine peccato, nihil debens legi, corpus tamen habet adhuc sibi dissimile et rebelle, in quod operatur et exercet, ut ipsum quoque sine peccato, justum ac sanctum sibi simile reddat.

Ideo praecepta sunt necessaria tantum peccatoribus²⁷⁾. At justi quoque sunt peccatores propter carnem suam, quod tamen non imputatur eis propter fidem interioris hominis, qui Deo conformis persequitur, odit, crucifigit peccatum in carne sua, donec in futuro consummatus in carne et spiritu nulli legi debeat. Ex parte ergo impleta est lex, ex parte nihil debemus legi, ex parte destructa sunt peccata. At qui justitiam quaerunt per opera legis²⁸⁾, ipsi reaedificant etiam infidelitatis peccatum contra fidem in spiritu, imo perversissimi hominum peccatum in carne, quod fides expugnat per totam vitam, veluti non sit, per opera legis extollunt, et in hoc statuunt justitiam legis impletionem, non [in] fidem.

Arbitrantur enim sese justos, si legis opera fecerint, cum tamen nec fidem Christi habeant, quae

27) Praecepta sunt tantum necessaria peccatoribus, sed et justi quoque sunt peccatores. 28) Qui reaedificant.

interior est justitia, nec puritatem carnis, sed simulant *) eam. At **) ita nec intus nec foris justus sunt, sed mera specie se et homines illudunt. Igitur necessaria sunt praecepta ²⁹⁾, non ut per opera eorum justificemur, sed ut jam justus sciamus, quae ratione spiritus noster carnem crucifigat, et in rebus hujus vitae dirigat, ne caro insolescat et ruptis frenis sessorem, spiritum fidei, excutiat. Non equi, sed equo frenum debetur.

Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam.

Et hunc tropum Ro. 7. latius prosequitur, ubi describit mulierem vivam solvi a lege mariti mortui, quae omnia, nisi metaphysicas mortes et mutationes ab intellectu dimoveris, barbara tibi erunt ³⁰⁾. Sicut mors mortem, peccatum peccatum, captivitas captivitatem, libertas libertatem, servitus servitutem, vita vitam, bonum bonum, malum malum, maledictum maledictum, lux lucem, tenebrae tenebras, dies diem, nox noctem, ita lex legem tollit ³¹⁾. De iis in scripturis, praesertim Paulo, late patent exempla.

Manifeste itaque duplicem legem tangit ³²⁾. Una est spiritus et fidei, qua vivitur Deo, victis peccatis impletaque lege, ut satis dictum est. Altera lex

29) Quare necessaria praecepta. 30) Paulum intellectu metaphysicae mortes et mutationes rejiciendae sunt. 31) Ut mors mortem, peccatum peccatum, ita lex legem tollit. 32) Duplicem legem inquit, anam spiritus et fidei, alteram literae et operum.

*) Edit. I. II. V. simulant. **) Edit. VIII. ac.

litterae et operum, qua vivitur peccato, nunquam impleta lege, sed simulata impletione. Per legem enim guscitatur odium legis, sed per fidem infunditur dilectio legis. Ideo legis operator legem servat cum odio legis³³), id est, pessime omittit, dum aliud intus optat, aliud foris simulat. Fidei autem spiritus legem servat cum dilectione legis, hoc est, optime legem implet, et tamen foris cum peccatis suis pugnans ostendit se peccatorem esse. Sunt ergo³⁴) duo isti adversarii, legalis ille intus peccat et foris justitiam praetexit, fidelis intus bene facit et foris peccata sua portat ac persequitur.

Igitur Paulus per legem fidei vivit intus Deo, ibidemque est mortuus legi. Verum in carne nondum vivit Deo, sed vivificatur Deo, nondum est mortuus legi, sed mortificatur legi, dum eandem fidei puritatem cordis satagit et in carnem foris propagare, quo studio meretur, ut totus Deo vivere, et legi mortuus reputetur, eodem prorsus tropo, quo superius peccator et non peccator, impletor et non impletor dictus est. In futuro enim est, ut plene Deo vivamus, et legi mortui simus.

Vivere et mori³⁵) hoc loco non corporaliter aut naturaliter accipi ipsa locutio ostendit apostolica, quia non simpliciter, sed legi mortuum se dicit, et Deo vivum. Est autem vivere legi³⁶) esse sub lege et dominio*) ejus, ut Ro. 7. (v. 1.): „Lex in homine dominatur, quanto tempore vivit.“ Sicut servus,

33) Nota.

34) Nota.

35) Vivere et mori.

36) Vivere legi est subesse legi et dominio ejus.

*) Edit. V. domino.

quam diu non redimitur, domino suo vivit per legem servitutis et jus gentium, ita nos, dum extra fidem sumus, regnante concupiscentia legi servimus, coacti ejus opera facientes, ac per hoc legem non implentes, quae dilectione fidei tantum impletur. Mori autem legi est liberum fieri a lege³⁷⁾. Sicut debitor quispiam, cum mortuus fuerit, liber est ab exactore suo, ita dum per fidei gratiam homo vetus incipit occidi, et destrui peccatum, quod per legem abundabat, morimur hac sancta morte, id est, vivificamur ad justitiam, sicut copiose Ro. 6. et 8. disputat eodem verberum tropo, mortuos peccato, vivos justitiae appellans.

Quare legi vivere³⁸⁾ est legem non implere. Legi mori³⁹⁾ est legem implere. Hoc per fidem Christi fit, illud per opera legis. Sic Ro. 3. (v. 28.): „Arbitramur enim hominem justificari per fidem“, quam et legem fidei dicit. Item Ro. 8. (v. 2.): „Lex spiritus vitae, id est, fidei, liberavit me a lege mortis et peccati“, id est, lege, quae mortem et peccatum operatur et auget⁴⁰⁾, ut est omnis lex sive divinitus sive humanitus data. Unde, ut coepimus, duas has leges clarius exponemus.

Lex spiritus est⁴¹⁾, quae nullis prorsus scribitur literis, nullis profertur verbis, nullis cogitatur cogitationibus, sed est ipsa viva voluntas vitaeque experimentalis, res quoque ipsa, quae scribitur digito solo Dei in cordibus, Ro. 5. (v. 5.): „Caritas Dei dif-

³⁷⁾ Mori legi est liberum fieri a lege. ³⁸⁾ Legi vivere. ³⁹⁾ Legi mori. ⁴⁰⁾ Omnis lex, sive divina sive humana, peccatum operatur et auget. ⁴¹⁾ Lex spiritus.

fusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum“, de qua et Jere. 31. (v. 33.), ut*) Heb. 8. (v. 10.) [et 10.] adducit apostolus: „Dabo leges meas in mentes eorum et in corda eorum superscribam eas.“ Haec, inquam, intellectualis lux mentis et flamma cordis est⁴²⁾ lex fidei, lex nova, lex Christi, lex spiritus, lex gratiae, justificans, omnia implens, et carnis concupiscentias crucifigens. Ita et b. Augustinus pulchre hoc loco dicit: Ipsam quodammodo legem vivit, qui cum dilectione justitiae juste vivit. Nota „cum dilectione justitiae“. Hanc enim natura nescit, sed fides eam impetrat. Sic 2. Corin. 3. (v. 3.): „Epistola estis Christi ministrata a nobis, scripta autem non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.“

Lex literae est⁴³⁾, quaecunque scribitur literis, dicitur verbis, cogitatur cogitationibus, sive sit tropologia, allegoria, anagogia, aut cujuscunque tandem mysterii doctrina. Haec est lex operum, lex vetus, lex Mosi, [lex carnis,] lex peccati, lex irae, lex mortis, damnans omnia, reos faciens omnia**), concupiscentias augens et occidens, eoque magis, quo fuerit spiritualior⁴⁴⁾, sicut est illa (Exod. 20, 17.): „Non concupisces.“ Haec enim plures reos facit, quam illa (v. 13.): „Non occides“, aut illa (Gen. 17, 11.): „Circumcidite praeputia vestra“, aut similia.

42) Nomina legis spiritus et ejus virtus. 43) Lex literae. 44) Nomina legis literae atque ipsius vitium.

*) Edit. VIII. † ex. **) Edit. VIII. omnes.

ceremoniae, quia sine lege spiritus nullum opus bene fit, sed semper simulatur.

Consequens est⁴⁵⁾, quod lex spiritus est id, quod lex literae requirit, voluntas inquam, Psal. 1. (v. 2.): „Sed in lege domini voluntas ejus“, id est, caritas, Ro. 13. (v. 10.): „Plenitudo legis dilectio“, et 1. Timo. 1. (v. 5.): „Finis legis caritas“, atque ut planissime ac vulgariter dicam⁴⁶⁾: Lex literae et lex spiritus differunt, sicut signum et signatum, sicut verbum et res. Ideo obtenta re jam signo non est opus, itaque neque justo lex est posita. Habito autem solo signo docemur rem ipsam quaerere.

Sic Moses et prophetae, tandem Joannes baptista ad Christum nos mittunt. Lex docet, quid debeas et quo careas. Christus dat, quod facias et habeas⁴⁷⁾. Ideo qui lege aliter utuntur quam signo, quo ad Christum diriguntur, quo cognoscant suam miseriam, et quo gratiam quaerant, pessime abutuntur, ut qui suis viribus freti mox lege audita in opera ejus accinguntur, rem legis in se ipsis quaerentes ac praesumentes, cum nec signum, ipsam inquam legem, in se ipsis invenisse se videant⁴⁸⁾.

Item sequitur, quod omnis lex literae est spiritualis, quomodo dici potest spiritualis, sicut Ro. 7. (v. 14.): „Scimus, quia lex est spiritualis“, neque unquam in scripturis legimus carnalem legem vocari, quae literis scribatur, licet Origenes multo frequentius studio huc feratur⁴⁹⁾, actus suis opinionibus.

45) Nota. 46) Pulcherrima similitudo. 47) Lex docet, quid debeas, et quo careas. Christus dat, quod facias et habeas. 48) Usus et abusus legis. 49) Ab Origene discedit.

Habet quidem Paulus legem membrorum et carnis concupiscentiam, sed haec non est litera, sed significatur prohibeturque litera legis.

Igitur spiritualis est, quia spiritum fidei requirit, id est, non propter signum, sed propter rem spiritualis est, cum nullum opus bonum fiat, nisi hilari, volente gaudenteque corde fiat⁵⁰), id est, in spiritu libertatis. Alioqui, si lex spiritualis dicenda est, quae tantummodo spiritualia opera praecipiat, jam nulla lex spiritualis erit, nisi quae juxta theologos nostros de actibus cordis elicitis praecipit. Neque caritatis opera erunt spiritualia. An lavare pedes hospitum, subvenire pauperi, monere errantem, orare pro peccatore, tolerare injuriam, non sunt corporalia? Imo, non minus, quam ulla ceremonialia tam veteris quam novi testamenti. Sed spiritus fidei ipse solus inter opera discernit⁵¹), alioqui operum nulla prorsus differentia, neque eorum, quae per animam, neque quae per corpus fieri possunt. Omnia tunc sunt carnalia vel literalia, quando cogente litera, absente lege spiritus fiunt. Tunc sunt spiritualia, quando praesente lege spiritus fiunt, ut infra videbimus⁵²).

[Et hic vides, credo, radicem, unde mihi crescit indignatio in tot decreta, statuta, decretales pontificum, qua tyrannide nunc ecclesia et oppressa jacet et in dies vastatur⁵³). Nam cum refrigescente caritate et Deo pro peccatis nostris legem spiritus pau-

50) Opus bonum fit in spiritu libertatis. 51) Solus spiritus fidei opera discernit. 52) Quando opera carnalia vel literalia, quando spiritualia. 53) Causa indignationis in decreta, statuta et decretales.

latim auferente penitus tolli oportuit et leges, quas sine illo spiritu impleri non sit possibile. Potius augetur quotidie magna ira Dei, et fit, ut imponant onera hominibus importabilia (praesertim, si redemtrice careas pecunia), quae nec digito ipsi movere velint aut possint, interim pastura ovium per verbum fidei et spiritus ne cogitata quidem a tam vigilantibus pastoribus ovium Christi, hoc est, quod gemo, per tot inutiles leges et noxias nihil nisi infinitas offensas Dei augeri, cum et spiritu impleri praecepta oporteat, et tamen ex nobis spiritus haberi non possit.]

[Verum, consilium tamen interim dabo ⁵⁴). Primum si spiritum habes, ut volenter possis omnia illa tolerare, fac ita et velut si sub Turca aliove tyranno pro voluntate Dei premereris, siquidem ⁵⁵) legum tyrannis cum premat conscientias, longe superat Turcarum tyrannidem, quae corpora tantum premit, aut resculas corporis, quanquam nec in hac parte Turcas nobis superiores habemus, si rapinas palliorum, annatarum aliasque intolerabiles bullarum cauponationes expenderis ⁵⁶). Sin invitus es, age, data vel pecunia vel favore eme, quae tibi gratis debebantur, quando aliter fieri non potest, et excute per indulta collum tuum ab hoc onere. Verum haec intelligo de iis praeceptis, quorum opus non obstat necessitati aut caritati. Nam talia ⁵⁷), ut supra dixi, cum fiducia rumpenda sunt etiam gratis, adhibito consilio boni viri. De iis autem loquor hic, quae invitus facis, etiamsi non sit necessitas vel caritas causa omittendi. Hic

54) Consilium. 55) Nota. 56) Bullarum cauponationes. 57) Nota.

enim melius est, ut modicam pecuniam perdas, quam laqueo legum conscientiam torqueas. Nec simoniam timeas, quando non studio et voluntate emis (velles enim magis gratuitum dari tibi), sed velut exactionibus importunis cedis invitus. Si pauper es aut loci distantia prohiberis, saltem in publico pro vitando scandalo obtempera, in occulto penes te ipsum arbitrium consule boni viri, certus, quod, ubi pastor tuus curam tui posthabuit, Christus te mitius tecum aget, modo suis mandatis obedieris ex corda.],

Christo confixus sum cruci, vivo autem, jam non ego, vivit vere in me Christus.

Mortuum se dixerat legi, jam modum hujus mortis exprimit, qui est crux Christi. Huc pertinet, quod Gal. inf. 5. (v. 24.): „Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum concupiscentiis suis“, et Petrus 1. Pe. 4. (v. 1.): „Christe in carne passus et vos eadem cogitatione armamini, quia“) qui passus est in carne, desit a peccatis“, et c. 2. (v. 24.): „Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui iustitias vivamus.“ Hinc b. Augu. li. 3. tri. 4. passionem Christi esse et sacramentum et exemplum docet⁵⁸⁾, sacramentum⁵⁹⁾, quod significet et credentibus donet mortem peccati in nobis, exemplum⁶⁰⁾, quod et nos imitari cum oportet patiendo moriendoque corporaliter. Sacramentum est illud Ro. 4. (v. 25.): „Qui mortuus est

58) Christi passio est sacramentum et exemplum.

59) Sacramentum. 60) Exemplum.

*) Editt. I. II, V. qua.

propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram." Exemplum est 1. Pe. 2. (v. 21.): „Christus pro nobis passus est, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus." Sacramentum latissime tractat Ro. 6. *) 8. Coloss. 3. et aliis multis locis. Ita et hic crucifixum se dicit Christo juxta sacramentum, quod peccatum et concupiscentias mortificaverit.

Quod autem dicit apostolus, hoc est, ii, qui per legis opera justificari quaerunt, non modo non crucifigunt carnem suam, sed etiam augent concupiscentias ejus, tantum abest, ut justificari possint. Lex enim virtus peccati est⁶¹⁾, irritans invitam concupiscentiam, dum eam prohibet. Fides autem Christi⁶²⁾, cum diligit legem concupiscentiae prohibetricem, jam idem, quod lex jubet, faciens concupiscentiam aggreditur et crucifigit. Non ergo per legem peccati abolitio, sed cognitio tantum et auctio⁶³⁾, frustra in illa justificatio quaeritur. Tum vivit justus non ipse, sed Christus in eo⁶⁴⁾, quia per fidem Christus inhabitat, et influit gratiam, per quam fit, ut homo non suo sed Christi spiritu regatur. Nam dum nostro agimur spiritu, concupiscentias sequimur, non crucifigimus. Totum ergo Christo, non nobis dandum est⁶⁵⁾, quod credimus, quod justus sumus, quod legi mortui sumus, quod concupiscentias mortificamus.

61) Lex virtus est peccati.

62) Fides Christi.

63) Lex peccatum non abolet, sed docet et auget.

64) Justus ipse, non vivit, sed Christus in ipso. 65) Omnia tribuenda sunt Christo, non nobis.

*) Edit. VIII. † et.

Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei, qui dilexit me et tradidit se ipsum pro me.

[Optime Erasmus: „Quod autem nunc vivo“,] id est, quam vitam nunc vivo etc., [sicut et ad Romanos 6. idem interpretatur,] aut: Quod tempus vivo; sicut 1. Pe. 4. (v. 2.): „Voluntati Dei, quod reliquum est, vivat temporis *).“ [D. Hieronymus aliud putat, esse in carne, et vivere in carne, quod alibi dixerit: „Vos non estis in carne“, et Ro. 8. (v. 9.): „Qui in carne sunt, Deo placere non possunt.“ Hoc video, quod 2. Cor. 10. (v. 3.): „In carne enim ambulantes, non tamen secundum carnem militamus,“ malum semper intelligat, secundum carnem ambulare. Permanere autem in carne necessarium scribit ad Philippenses (1, 22. 24.). Proinde haud scio, an constans sit ista distinctio.]

Est autem sensus apostoli⁶⁶⁾: Dixi me jam non vivere, sed Christum in me, verum, ne existimetis aut haereticis futura occasio data videatur, quod vita christiana sit extra carnem, in religione angelorum, in mirabilibus supra⁶⁷⁾ se ambulando, sic vivit in me Christus, ut tamen in carne vitam agam, non autem sic in carne vivam, quod ex carne, in carne, aut secundum carnem sit vita mea, sed in fide filii Dei. Justitiae vero et ipsi in carne quidem vivunt, id est, in praesenti vita agunt, verum hanc.

⁶⁶⁾ Interpretatio apostoli.

^{*)} Edit. V. tempus.

⁶⁷⁾ Edit. VIII. super.

vitam non agunt⁶⁷⁾ in fide Christi, sed in operibus legis, ideo mortuam in peccatis vitam agunt⁶⁸⁾. Ubi Paulus vitam in iustitia viventem ducit⁶⁹⁾, sic utramque vitam simul involvit, corporalem et spirituales. Corporalem tunc vere esse vitam, si in Christo et spiritu⁷⁰⁾ fidei vita vivatur. Sicut enim lex occidit suos cultores spiritali morte, dum facit peccatum roborari et augeri, ita et vitam corporis mortuam, id est, peccatricam facit.

Ubi sunt ergo nostri neutrales⁷¹⁾, qui inter peccatum et iustitiam fidei medium statum finxerunt, scilicet moraliter bonum? cum apostolus ipsam legis iustitiam appellet mortuam. At mortuum, apud apostolum non dicitur, nisi quod peccatum prius sit, sicut dicit (1 Cor. 15, 56.): „Stimulus autem mortis peccatum est“, et Ro. 5, (v. 12.): „Per peccatum mora.“ Non ergo opus aliquod mortuum et non mortale (ut dicunt) seu non meritorium, sed mortuum simul et peccatum est.

Non abjicio gratiam Dei, si enim per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.

Tam magna injuria est⁷²⁾ velle operibus viri-

67) In iustificatos non in fide Christi, sed in operibus legis mortuam in peccatis vitam agentes. 68) In neutrales et morales theologos. 69) Magnopere notandum.

*) Editt. I. II. in praesenti vita agunt veram hanc vitam, non agunt cet. Edit. V. in praesenti vita agunt: veram hanc vitam non agunt cet. **) Editt. VIII. dicit. ***) Editt. I. II. V. spiritui.

busque nostris per legem justificari, ut apostolus id appellet abjectionem gratiae Dei, non tantum ingratitudinem (quae per se pessima est), sed et contemptum, cum gratia Dei summis studiis debuerat inquiri: at illi gratis acceptam repudiant [, vehemens certe objurgatio]. Illum syllogismum apostoli dignum est perpendere⁷⁰). „Si per legem justitia etc.“, cum fiducia pronuntiat*), aut Christum esse gratis mortuum (quod est summa blasphemia in Deum) aut per legem nihil nisi peccatum haberi. Nam illi procul a sacris literis arcendi sunt⁷¹), qui distinctionibus a sensu cerebro depromptis justitiam, aliam moralem, aliam fidei, et nescio quas alias, ad theologiam offerunt. Habeat sane civile jus**) suam justitiam, philosophi suam, et quicunque suam. Nos oportet hic justitiam ad intellectum scripturae accipere⁷²), quam apostolus plane negat esse, nisi per fidem Jesu Christi, cetera omnia opera, etiam sacratissimae legis Dei, adeo non praestare justitiam, ut etiam peccata sint, et hominem pejorem faciant coram Deo, quin tanta esse peccata, et a justitia tam longe, ut necesse fuerit filium Dei mori, quo justitia nobis donaretur. Ne ergo in theologia justitiam vocaveris, quod extra fidem Christi fuerit. Si autem justitiam non esse certum est, certum pariter est peccatum esse, et damnabile peccatum.

70) Syllogismus apostoli diligenter observandus.

71) In cerebrosos distinctores.
sensum scripturae accipienda est.

*) Edit. VIII. pronuntiaret.
civilis res.

72) Justitia hic ad
**) Edit. II. VIII.

Vide ergo novam justitiam novamque justitiae definitionem. Usitate enim dicitur ⁷³⁾: Justitia virtus est, reddens unicuique, quod suum est. Hic dicitur: Justitia est fides Jesu Christi ⁷⁴⁾, seu virtus, qua creditur in Jesum Christum, ut Ro. 10. (v. 10.): „Corde creditur ad justitiam“, id est, si quis velit justus esse, credat: necesse est corde in Christum, et b. Hieronymus c. 3.: Scita est sapientis vera illa sententia, non fidelem vivere ex justitia, sed justum ex fide, id est, non sua justitia fidei est, sed fide justus est. Pulchra certe sententia: Jam sequitur, quod justus per fidem nulli dat, quod suum est per se ipsum, sed per alium, scilicet Jesum Christum, qui solus ita justus est, ut omnibus reddat, quod reddendum est, imo omnia ei debent ⁷⁵⁾. Qui autem in Christum credit, et spiritu fidei unus cum eo factus est, jam non solum satisfacit omnibus, sed id quoque efficit, ut omnia sibi debeant, habens cum Christo omnia communia. Peccata sua jam non sua, sed Christi sunt. At in Christo peccata justitiam vincere non possunt, sed vincuntur, ideo in ipso consumuntur. Rursum, justitia Christi jam non tantum Christi, sed sui christiani est. Ideo non potest, ulli debere aut a peccatis opprimi tanta fultus justitia.

Haec est illa inaeestimabilis gloria christianorum ⁷⁶⁾, haec ineffabilis divinae caritatis circa nos dignatio, qua tanta, tam pretiosa nobis donata sunt, pro quibus, ne abjiciantur, merito sic aestuat Paulus.

73) Justitia moralis. 74) Justitia Christi. 75) Solus Christus justus omnibus reddenda reddit et debitores facit. 76) Inaeestimabilis christianorum gloria.

Unde et haec justitia Dei justitia⁷⁷⁾ vocatur, ut 1. Corin. 1. (v. 30.): „Qui factus est nobis a Deo justitia et sapientia et sanctificatio et redemptio.“ Sic Ro. 1. (vv. 16. 17.): „Non erubesco evangelium, justitia Dei revelatur in illo ex fide in fidem, sicut scriptum est: Justus ex fide vivet“; et Ro. 10. (v. 3.): „Ignorantes justitiam Dei, et suam quaerentes statuere, justitiae Dei non sunt subjecti.“ Haec est illa vox Psalmorum, 30. (31, 1.): „In justitia tua libera me“, non mea utique, quae ex lege est, et peccatum est, et iterum 42.: „Exaudi me in tua justitia“; et 71. (72, 17.): „Deus judicium tuum regis da, et justitiam tuam filio regis. Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis“, et 97. (98, 13.): „Judicabit orbem terrarum in justitia.“ Et quid multis? Justitia Dei in scripturis fere semper pro fide et gratia accipitur⁷⁸⁾, rarissime pro severitate, qua damnat impios, et liberat justos, ut nunc passim unus habet.

Quodsi justitia fidei dicenda est reddere unicuique, quod suum est⁷⁹⁾, ex nobis ipsis, potius intelligitur id facere per cessionem (ut vocant) omnium bonorum, quomodo [docuimus] Lucae 14. [in] parabola aedificantis turrem; et pugnaturi contra fortiores se docet. Hi enim aedificant turrem (exemplum eorum, qui Babyloniae turrem coeperant), qui suis viribus freti per opera legis sese quaerunt justificare et salvos facere, et occurrunt Christo judici futuro

77) Justitia Dei. 78) Justitia Dei in scriptura fere pro fide et gratia accipitur. 79) Ut justitia Dei dici possit, reddere unicuique, quod suum est.

robustissimo cum pauculis operum copiis. Quibus consulit, ut primum sumtus supputent et intendant, quod non possint, ideo relictis omnibus sapientiae, virtutis, justitiae praesumptionibus, adhuc ille longe agente, rogent pacem desperantes de se ipsis, et se in misericordiam venturi regis plena fide projicientes. Sic enim conclusit eandem parabolam (Luc. 14, 33.): „Sic eritis ex vobis, qui non renuntiaverit omnibus, quae possidet, non potest meus esse discipulus“, hoc est, non eris christianus, nisi sola fide nitaris tuis iustitiis penitus rejectis⁸⁰⁾.

CAPITULUM III.

O insensati Galatae, quis vos fascinavit
non obedire veritati?

Nunc ad Galatas revertitur. Nam hucusque contra Petrum dixisse divo Hieronymo putatur. Verum, an omnia ista praesente Petro effuderit, nescio. Ego divinarem ab illo loco: „Propter quod non justificatur ex operibus legis omnis caro“, demisisse cum Petro loqui, quia repetit, quod paulo superius ad Petrum dixisse se scribit, scientes, quod non justificatur homo ex operibus legis etc., atque jam ab isto loco cum Galatis deinceps disputare, et reliquis argumentis opera legis confutare. Tamen esto unicuique

80) Nota.

hic suum iudicium. Igitur Paulus totus actus piâ zelo, etiam totam epistolam fere argumentis et confutationibus repleverit, immisceat tamen aliquoties exhortationem, oburgationem, nonnunquam et eandem repetens inculcat, omnia tentans pro apostolica sollicitudine.¹⁾ insensatos, stultos, amentes eos vocat²⁾; auctore Hieronymo, vel quod regionis proprietate expulsi, sicut ad Titum Cretenses mendaces et alias gentes aliis vitiis notat; vel quod a maioribus ad minora venerant, ac velut repuerascere coeperant, ad paedagogum legis reversi. Et hoc magis mihi probatur, nam in sequentibus de elementis, de paedogo, de herede parvule disputat, manifeste eorum stultitiam ac pueritiam taxans. Hoc et verbum „fascinavit“ ostendit. Pueris enim et aetati parvulae, ut idem Hieronymus ait, dicitur proprie fascinus nocere.

Est autem fascinare³⁾ ad aspectu malefico laedere, ut Virgilius: Nescio, quis teneros oculus mihi fascinat agnos. Hoc utrum verum sit, nec ne, Deus viderit, inquit Hieronymus, quis potest fieri, ut daemones huic peccato serviant. Ego credo hunc esse morbum infantulorum, quem mulierculae nostrae vulgo dic Eibä seu das Seizgespann vocant, quo videmus infantes tubescere, macrescere ac misere torqueri, aliquando incessanter clamare et flere. Qui morbo rursus nescio quibus literis et superstitionibus tentant occurrere. Creditum est enim ab invidis illis et maleficis vetulis, si cui formosulum infantulum matri invideant, talia

1) Pia et fervens apostoli sollicitudo. 2) Galatas insensatos vocat auctore Hieronymo. 3) Fascinatio.

fieri. Unde et verbum graecum non tantum fascinare, sed et invidere quoque significat, teste Hieronymo.

Ita et Galatae⁴⁾, cum essent in Christo quasi modo geniti infantes et feliciter crescerent, a pseudoapostolis fascinantibus sint laesi, et ad legis incredinam, imo miseriam, tabescentes reducti, et satis pulchra stat similitudo. Nam ut fascinator diros figit in infantem oculos, donec noceat, ita pestilens doctor figit oculum suum nequam, id est, sapientiam suam impiam in simplices animas, donec [in eis] veram intelligentiam corrumpat. Oculus enim, ut Lucae 11. (v. 34.), in scripturis⁵⁾ doctrinam, cognitionem, etiam ipsam doctorem significat, ut Job. 31. (29, 15.): „Oculus fui caeco“, et (Matth. 18, 9.): „Si oculus tuus scandalizat te etc.“ Hi sunt, quos scriptura delosos, illusores mentiumque deceptores vocat. Psal. 1. (v. 1.): „In cathedra pestilentiae non sedit“⁶⁾, heb. in sessione illusorum. Proverb. 3. (v. 32.): „Abominatio est domino omnis illusor, et cum simplicibus sermocinatio ejus.“

Sed hic insurgit quaestio⁷⁾, an apostolus hoc loco credendus sit approbare fascinum esse aliquid. D. Hieronymus⁸⁾ putat eum usum sermone tauri et ex opinione vulgi exemplum summissee, non quod fascinum esse scierit, quomodo et nonnulla alia ex gentium fabulis⁹⁾ in scriptura assumi videntur, ut arcturus, arietes, pleiades in Job. (38, 31. 33.), syrene,

4) Pulchra similitudo. 5) Oculus in s. literis. 6) Locus in 1. ps. 7) Quaestio de fascino, an sit aliquid.

8) Sententia d. Hieronymi.

9) Edit. VIII. vocabulis.

onocentauri pilosi apud Isaiam (34, 14.). Ego (ut dixi) credo ⁹⁾ maleficas illas opera daemonum, Deo permittente, vere infantilibus nocere posse, in poenam infidelium et in probationem fidelium, cum et multa alia, ut evidens est experientia, noceant tam in corporibus hominum quam pecorum omniumque rerum, atque haec apostolum non ignorasse.

Ante quorum oculos Christus Jesua proscriptus est, et in vobis crucifixus.

[Varie hunc locum video tractari¹⁰⁾. D. Hieronymus¹¹⁾ „proscriptus“ intelligit, quod Galatæ Christum crucifixum non modo apostolorum voce, et *) ex scripturis quoque prophetarum cognoverint, et sic pro et ante scriptum cognoverint, quam dictum seu praedicatum, et ista gemina eruditione scripturae et vocis firmati non debuerant utique a Christo desciscere. B. Ambrosius¹²⁾, quem Lyra sequitur, arbitratur Galatis, quia in opera legis confidebant, Christum esse proscriptum, ut iuristae de proscriptione loquuntur, id est ejectum, damnatum et exsulem factum. B. Augustinus¹³⁾ „praescriptus“ legit, et sicut possessio amittitur per alterius praescriptionem, ita Christus amiserit Galatas „praescriptus“, scilicet a pseudopostolis. Nulla harum me capit.

Erasmus, sed et Stapulensis¹⁴⁾ non dissimiliter, sic accipiunt, Christum fuisse velut in pictura Galatis

9) Sententia Lutheri. 10) Varie hic locus tractatur.
11) D. Hieronymus. 12) B. Ambrosius. 13) B. Augustinus. 14) Erasmus et Faber.

*) Edit. V. sed.

praescriptum et depictum, ita ut manifestissime cognitum haberent, et tamen nunc fascinati et illusi eum non agnoscant. Sic enim solent incantamentis et praestigiiis capti nec id cernere, quod in oculis manifestissimum est, et id videre, quod nusquam est. Et huc verbum graecum *προεγράφη*¹⁵⁾ patrocinari videtur sensui. Id autem me movet, quod] Christum in aliquo crucifigi¹⁶⁾ nunquam in bonum accipitur in scripturis, sicut Heb. 6. (v. 6.): „Rursus crucifigentes in semet ipsis filium Dei“, et supra (2, 20.) non ait: Crucifixus est in me Christus, sed: „Vivit in me Christus.“ Hic autem dicit: „In vobis crucifixus“, utique hoc gemens et aestuans, quod Christus non vivit, sed mortuus in eis est, hoc est, fidem ejus per legis justitiam in eis extinctam esse.

P̄terinde [si auderem divinationem meam, hanc divinarem¹⁷⁾]. Primum] verbum „praescriptus“ sive de scriptura sive pictura accipiat, probo, ut sit „praescriptus“, quod coram positus et ad oculum monstratus, nam ideo addit: „Ante oculos“, ut exprimat hunc sensum; deinde deleta conjunctione „et“ (ut in graeco) sic stet textus: Quibus in oculis, seu ante oculos Jesus Christus praescriptus est, in vobis crucifixus, hoc est: Ecce vos ipsi cernitis, et argumentis praedictis effectum est a me, ut clarum et in oculis vobis depictum et antescriptum sit Jesum Christum esse in vobis crucifixum. Hunc esse sensum, si praecedentia, imo totius epistolae argumentum attendas, credo, non negabitur. Praemiserat enim: „Non ab-

15) *Προεγράφη*.

16) Christum in aliquo crucifigi.

17) Divinatio Lutherana.

jicio gratiam Dei, vivo non ego"; item: „Si ex lege justitia, jam Christus gratis mortuus est.“ Quae omnia eo tendunt, quod Christus sit in his crucifixus (sicut in Judaeis), quicumque non in eum, sed in se ipsos ac legem confidunt. Nam tunc*) est abjecta gratia Dei, non vivit in eis Christus. Quid ergo restat, nisi quod sit mortuus et crucifixus in eis.

Utitur autem apostolus pro aestu suo verbis epistasi multa ardentibus et velut impetuosis. „Ante oculos praescriptus“ (inquit), quasi dicat: Nescio, quomodo clarius monstrare possem, deinde, non solum nomen Christi, sed „Jesus Christus“, utrumque nomen cum pondere inelamans, tandem „in vobis crucifixus“. Mitius erat, si non in vobis, qui tanti fuistis, et levius erat, mortuus aut passus, aut infirmus, sed atrociter „crucifixus (inquit) in vobis“, ignominiosissime scilicet a vobis tractatus. Obsecro, quid faceret, si et modo videret¹⁸⁾ in ecclesia legibus hominum Christum etiam plusquam crucifigi? Nempe illud, quod Act. 20. (v. 29.) cum lacrymis: „Intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcetes gregi etc.“

Hoc solum a vobis volo discere, ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

Vide, quam efficaciter tractet locum ab experientia. Quid enim hic praetextent? Sint cetera (in-

18) In eos, qui hodie Christum plusquam crucifigunt.

*) Edit. VIII. cum.

quit) infirma argumenta, quibus usus sum, quid hic dicetis? Hoc solum docete, age, si hic discipulus vester, in operibus legis, qui versati estis, dicite, si nunquam Spiritum acceperitis, donec me praedicante Christum crederetis? Sic cum fiducia insultans, ac jam velut insolabili vinculo obstrictis dicit:

Sic stulti estis, ut, cum spiritu coeperitis, nunc carne consummamini.

Apparet autem iata ab apostolo scripta iis, qui ex iudaismo crediderant, et prius in operibus legis versati fuerant, deinde Spiritum sanctum visibili signo acceperant, sicut tunc dabatur, alioquin non satis urgeret hic locus, aut certe mixtim gentibus et Judaeis scribit, sed gentibus, quae a Judaeis antea in legem tractae fuerant, nisi dixeris apostolum loqui de operibus legis, in quae relapsi fuerant a fide Christi, quod sane mihi probabilius est. Nam ab apostolis falsis non acceperant eos Spiritum, sicut acceperant per Paulum antea, satis certus erat. Quod autem d. Hieronymus¹⁹⁾ hoc loco discernit opera legis ab operibus bonis, et Cornelium ex operibus Spiritum acceperisse putat, Act. 10., sane non credo, cum clarum sit ad praedicationem Petri, hoc est, ad auditum fidei (ut hic dicit) cecedissee super eos Spiritum sanctum. Neque etiam Abraham, Moses et ceteri sancti (sicut conatur) ex operibus legis naturalis iustificati sunt, sed ex fide, ut hic et Ro. 4. scribitur. Apostolus non legem ceremonialem tantum, sed om-

19) D. Hieronymus discernit hoc loco opera legis a bonis operibus.

nem prorsus legem notat, quia, cum sola fides justificet et opera bona faciat ²⁰⁾, sequitur, quod nulla prorsus cujuscunque legis operaificent, neque bona sint opera ullius legis, sed tantummodo fidei. Haec autem attuli, ut lectorem Hieronymianum monerem id ²¹⁾, quod ipsemet postulat et in prologo suo et epistola ad b. Augustinum, scilicet commentarios a se esse scriptos, in quibus usus est referre aliarum sententias, et lectoribus liberum iudicium relinquere. Hoc enim cum non pauci theologi et jurisperiti non observent, aliquando monstra sententiarum sequuntur pro domestica ecclesiae doctrina.

Illud autem „auditu fidei“ [pulchre Erasmus ²²⁾ (ut omnia)] pro ipso audibili, pro ipso [ut inquit] sermone, qui auditur, ut sit auditus fidei ²³⁾, id quod verbum fidei auditum. Acto. 10. (v. 44.): „Adhuc loquente Petro verba haec, cecidit Spiritus sanctus super omnes, qui audiebant verbum.“ Sic Isa. 53. (v. 1.): „Domine, quis credidit auditui nostro?“ et Abaeuc. 3. (4, 1.): „Domine, audiui auditionem tuam et timui.“ Item frequens hic tropus scripturae, ut Hiero. 49. (v. 14.), Abdiae 1. (v. 1.): „Auditum audivimus a domino etc.“ Sed hic rursus laborat d. Hieronymus ²⁴⁾, unde surdi fiant christiani, praesertim, quando Ro. 10. (v. 14.) dicit: „Quomodo audient sine praedicante? Quomodo credent, quem non audierunt?“ et ut habet illic gradatio apostoli,

20) Sola fides justificat et bona opera facit.

21) Admonet lectorem Hieronymianum. 22) Erasmus.

23) Auditus fidei. 24) Laborat hic d. Hieronymus.

primum est mitti, deinde praedicari, tum audire, tum credere, tum invocare, et sic salutem consequi.

[Addam ego, quomodo infantes salvi fiunt et baptisantur, cum et ipsi non audiant? Respondet²⁵⁾], primum, quod fidem ex auditu esse, et in parte et in toto accipi potest, sed hoc evincit Paulus. „Quomodo (inquit) credent, quem non audierunt?“ Deinde, quod aliorum gestu et conversatione possunt surdi evangelium discere, sed ubi infantes? Igitur, quod novissime sentit, sequor, scilicet, quod verbo Dei nihil absurdum est, et ad eas loquitur aures, de quibus dicitur: „Qui habet aures audiendi, audiat.“ Hanc responsionem fortiter amo eo²⁶⁾, quod nec in adultis et audientibus verbum Dei audiatur, nisi intus Spiritus incrementum det. Ideo verbum virtutis et gratiae est, simul dum aures pulsatur, intus Spiritum infundit. Quod si Spiritum non infundit, nihil differt audiens a surdo. Quocirca ipse sonus verbi ministerio ecclesiae super infantem prolatus eo facilius operatur per Spiritum, quo parvulus verbi est capacior, id est, patientior, nullis aliis rebus implicatus.]

Potentissime ergo Paulus hic confodit opera legis, tum etiam nostrorum theologorum somnia²⁷⁾, qui meritum congrui invenerunt ad gratiam obtinendam. Verum apostolus dicit: „Non operibus, sed auditu *) verbi“, hoc est, si patiaris verbum, quiescas tu et sabbatum domini a tuis operibus ferieris, ut audias, quid loquatur in te dominus Deus tuus. Ideo

25) Respondet d. Hieronymus. 26) Nota. 27) In querundam theologorum somnia.

*) Edit. VIII. auditui.

signabis hoc Pauli memorabile documentum²⁸⁾. Si vis gratiam consequi, id age, ut verbum Dei vel audias intente vel recorderis diligenter, verbum, inquam, et solum verbum, est vehiculum gratiae Dei. Nam quae tu operæ congrui vocas²⁹⁾, aut mala sunt, aut gratiam jam venisse necesse est, quae illa operetur. Stat fixa sententia, ex audita fidei accipi Spiritum. Hoc modo acceperunt Spiritum, quicumque acceperunt. [Tu ergo ne tibi propriam fabrices machinam consilii, rejecte consilio Dei.]

Observe, „carne consummari“ dicit³⁰⁾, hoc est; finiri, desinere, deficere. Ex quo loco claret carnem³¹⁾ non modo pro sensualitate seu concupiscentiis carnis accipi, sed pro omni eo, quod extra gratiam et Spiritum Christi est. Nam certum est Galatas non ideo consummari carne, quod luxurias, libidines, aut quibuscunque moribus carnem sequerentur, sed quod opera legis et justitiam relictâ fide quaererent³²⁾. At justitia et opera legis non sunt tantum res sensuales, cum huc etiam pertineat opinio et fiducia, quae in corde sunt. Quidquid igitur ex fide non est, caro est³³⁾. Heb. 9. „In variis justitiis et baptismatibus carnis.“ Sic Gen. 6. (v. 3.): „Non permanebit Spiritus meus in homine, quia caro est.“ Non ait: Quia carnem habet, sed: „Quia caro est.“ Et Ro. 7. (v. 18.): „Non invenio in me, hoc est, in carne mea bonum.“ Idem ergo ipsemet et caro sua, quan-

28) Memorabile dictum Pauli observa. 29) Opera congrui. 30) Carne consummari. 31) Caro. 32) Haec altius perpende. 33) Quidquid non ex fide est, caro est.

tum est ex Adam. Sic iterum (1. Cor. 15, 50.): „Caro et sanguis regnum Dei non possidebunt“, et Matth. 16. (v. 17.): „Caro et sanguis non revelavit tibi.“ Sed et 1. Corin. 3. (v. 3.): „Adhuc (inquit) carnales estis, homines estis“, cum tamen de apostolorum nominibus certarent.

Quibus fit, ut omnis omnium hominum, philosophorum, oratorum, etiam pontificum doctrina et iustitia carnalis sit³⁴), ubi non fidem doceant, et satis abusive sacros canones dici, qui de dignitatibus et opibus statuuntur, intelliges, si hic apostolam audias. Rursum nihil tam carnale est et externum, quin, si operatore fidei Spiritu fiat, spirituale sit. Consummantur ergo Galatae carne³⁵), dum affectum et opinionem accipiunt operum legis quorumcunque [praesertim] relicta fide. [Quod autem*) Origenes et d. Hieronymus triplicem hominem ex apostolo colligit, spiritualem, animale (quem neutralem et medium intelligit) et carnalem, infra forte videbimus, quid sentiendum sit.]

Tanta passi estis sine causa, si tamen sine causa.

Varie hunc locum d. Hieronymus enarrat³⁶), sed breviter unam sententiam sequor, quod Galatae, cum bene currebant in fide Christi, multa fuerant passi, praesertim a Judaeis, qui nullum christianum non persequabantur, ut in Actibus apostolorum et multis epi-

34) Omnis omnium hominum doctrina carnalis est.
35) Nota. 36) D. Hieronymus.

*) Editt. I. II. aut.

stolis Pauli patet. Quae tamen frustra passi sunt, ab in legem recedentes permanserint extra fidem, tamen, quia sperat eos redituros, dicit: „Si tamen sine causa“, quasi dicat: Si redieritis *), non frustra passi fuistis. Arguit enim ab eorum damno et frustraneo labore, ut commoveat eos, quia per legem non modo a justitia Christi, sed ab omnibus illius meritis et praemiis simul exciderint.

Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis an ex auditu fidei?

[Subaudi, tribuit et operatur.] Repetit autem et inculcat, quae jam supra dixerat. Examinat enim experientiam, qua fortissime eos stringit, simul ut addat et sequentia subjungat. Prius enim solum Spiritum acceptum, nunc et operationes virtutum opponit, hoc est, miracula, quae ex legis operibus sese prius operatos non fuisse non potuerunt negare.

Sicut Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam.

Hoc exemplum et argumentum late Ro. 4. (v. 9.) tractat, ubi probat Abraham ante circumcisionem credidisse, et hanc fidem sibi in justitiam reputatam**). Verisimile est et apud Galatas eundem locum ab eo fuisse vocaliter explicatum, et nunc illos commonefieri et revocari ad priorem intelligentiam.

*) Edit. VIII. reddideritis.

**) Edit. VIII. † esse.

Cognoscite ergo, quia, qui ex fide sunt,
hi filii sunt Abrahae.

Cognoscitis ex jam citata scriptura, non ergo, qui ex semine aut ex circumcisione, Ro. 4. (v. 11.): „Et signaculum accepit justitiae fidei, quae est in praepotio patris nostri, ut sit pater omnium credentium per praepotium, ut reputetur et illis ad justitiam“³⁷), et 9. (vv. 7. 8.): „In Isaac vocabitur tibi semen“, id est, non qui filii carnis, hi filii Dei sunt, sed filii promissionis aestimantur in semine. Ex hoc loco vides, quam intente et observanter velit scriptura legi³⁸). Quis enim haec argumenta ex textu Genesis traxisset, quod Abraham ante circumcisionem credidit, quod Isaac nonnisi per repromissionem obtinuit, et in hoc significari: Sicut Isaac acceptus est per fidem Abrahae credentis promittenti Deo, et in semen eius vocatus, ita nullus sit alius [quam] Abrahae filius aut semen nisi promissus et fide acceptus, et tam longe ante gloriam Judaeorum fuisse contusam, qua de carne gloriantur patrum? Tropus ille (esse ex fide, esse ex operibus) credo satis jam notus sit. Sunt ex fide, qui credunt, et infra³⁹), sunt ex operibus legis, qui operantur⁴⁰). Ejusdem generis sunt, esse ex lege, ex circumcisione, et similia apud Paulum.

Sed non servat apostolus regulas dialecticae consequentiae⁴¹). Dicis enim Spiritum tributum et virtutes factas ex auditu fidei, et hoc probat, quia sic

37) Locus apostoli. 38) Scriptura vult attente legi.

39) Sunt ex fide, qui credunt. 40) Sunt ex operibus

legis, qui operantur. 41) Apostolus non servat regulas dialecticae consequentiae.

Abraham fides est reputata ad justitiam. Ergone fidem reputari ad justitiam est Spiritum accipere? Aut ergo nihil facit, aut accipere Spiritum et reputari ad justitiam, idem erit, quod et verum est⁴²⁾, [et ideo refertur, ne divina reputatio extra Deum nihil esse putetur, ut sunt, quibus verbum apostoli gratia magis favorem quam donum significari putatur. Nam favente et reputante Deo vere accipitur Spiritus, donum et gratia. Alioquin ab aeterno gratia fuit, et intra Deum manet, si tantummodo favorem significat, eo quo in hominibus modo favor est. Deus enim sicut diligit re ipsa, non verbo tantum, ita et favet re praesente, non tantum verbo.] Nec ista ratio consequentiae videtur aliqua esse⁴³⁾, quod dicit: „Abraham credidit, ergo qui ex fide sunt, filii Abraham sunt.“ Posses eadem dialectica dicere: Abraham genuit ex uxore filium, aut comedit, aut aliud fecit. Ergo qui idem facit, est filius ejus. Denique Judaeis sua sententia firmabitur: Abraham est circumcisi, ergo circumcisi erunt ejus filii.

Verum apostolus ad Abraham respicit⁴⁴⁾, quando Isaac (qui ei solus in semen promittebatur) fidei merito obtinuit. Non enim de fide commendatus est, quando Ismael genuit, sed tunc pater fidei institutus est, et multarum gentium, quando verum suum filium et legitimum semen accepit. Ideo Isaac non tam carnis, quam fidei filius est, Abraham carne non potuit, sed fides Abraham eum genuit, tamen ex carne sua. Quare non tam Abraham, quam credentis

42) Nota. 43) Vide rationem consequentiae. 44) Apostolus ad Abraham respicit.

Deo promittenti filius est. Ideo tot verbis agitur in Genes., ut describatur promissio seminis, et fides Abrahæ in eandem, et appellatio seminis in Isaac⁴⁵), sic promissi et crediti, ut ostendatur Abrahæ non esse filios, qui ex carne, sed qui ex fide ei nascuntur. Ideo, quod brevius dixerat, jam latius prosequitur, quomodo sint filii Abrahæ, qui ex fide sunt, propter scilicet promissionem, quæ super Ismael non contigit, ideo nec in semen ei reputatus est.

Providens autem scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, praenuntiavit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes gentes.

Providens⁴⁶), id est, longe ante videns. [Scriptura, id est, Spiritus in scriptura⁴⁷). Si id, quod hic dicitur: „Benedicentur in te omnes gentes“, acceperimus pro eo, quod Genes. 12. scribitur, laborem nobis apostolus praebet non illum solum, quo b. Hieronymus laborat, quod apostoli sensum magis quam verba adducant, sed illum potius, quod eo tempore Abrahæ nondum erat de filio promissum, nec de fide commendatus ipse, quod c. 15. contigit. Proinde Hieronymus accipit istud Genes. 22., ubi post tentationem Abrahæ dicitur: „Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meae.“ Apostolus autem hoc loco non: In semine tuo, sed: „In te“ dicit, sicut Genes. 12. dicitur⁴⁸). Et ego

45) Promissio seminis, fides Abrahæ, appellatio seminis. 46) Providens. 47) Scriptura. 48) Benedicentur in te omnes gentes.

Hieronymum ⁴⁹⁾ secutus] *) puto apostolum brevitatis studio omisisse „in semine tuo“ ⁵⁰⁾, cum statim infra utrumque positurus esset. Abrahæ autem (inquit) dictæ sunt promissiones, et semini ejus, et ita verum est, in utroque, Abraham et in semine ejus promissionem factam. Non refert autem, utrum hic dixerit.

Cum igitur hæc dicta sint ad Abraham ⁵¹⁾, non qualemcumque aut carnalem, sed jam credentem, obedientem, spirituales et omnino alium hominem, denique habentem promissionem, sequitur, quod scriptura nos voluerit docere, non esse filios Abrahæ, nisi qui talis et hujus Abrahæ filii et semen essent, adeo, ut etiam illi fierent filii, qui de carne ejus non essent, sed gentes, ut hic dicit, quod Deus justificet gentes ex fide, ut scriptura providerat, et Abrahæ pronuntiaverat. Ergo in Abraham benedicimur, sed in quo Abraham? Credente utique. Quodsi extra Abraham sumus, maledicemur potius, etiamsi in Abraham carne fuerimus, quia de Abraham carne nihil agit scriptura. Sunt ergo in Abraham, qui credunt **) Deo, sicut Abraham.

Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum
fidei Abraham.

Observe epitheton Abrahæ „fidei“, cum credente Abraham benedicentur, non cum carne generante aut

49) D. Hieronymus. 50) Apostolus brevitatis studio hic omisit: „In semine tuo“. 51) Non sunt hic filii Abrahæ nisi credentes, obedientes et spirituales.

*) Pro loco uncis incluso in edit. VIII. legimus: Scriptura, id est, Spiritus in scriptura, dicit, sicut Gene. 12. **) Edit. VIII. † in.

alia faciente. Non enim scriptura ei tribuit filios aut semen, nisi credenti. Qui ergo sine fide sunt, patris sui imaginem et hereditatem non referunt. Ergo nec filii quidem sunt, nisi spurii⁵²⁾. Sed adhuc obstrepet argutulus, quispiam⁵³⁾, nec sic ratio consequentiae stabit: Abraham credit, ergo credentes sunt filii ejus, quia per fidem Abraham meruit quidem filium et semen, sed non hinc sequitur filios ejus oportere credere. Alioquin et omnia, quae credendo meruit, necesse erit ut credant, aut Abrahæ non erunt⁵⁴⁾. At jam necesse erit terram Cananaeam credere. Sat ergo est Abraham credidisse et filios meruisse, sed non ideo filios oportet esse credulos. Respondetur, primum, quod apostolus Galatis ut rudioribus satis esse credit, si filios Abrahæ esse non posse sciant, nisi sint similes eidem.

Profundiores hujus mysterii rationem, quam Ro. 10. prosequitur, consulto hic praetermittit. Nam vere non sunt filii Abrahæ, nisi promissionis filii⁵⁵⁾. Cum autem divina promissio et praedestinatio fallax non possit esse, sine difficultate et consequentia infallibili erit, ut omnes sint fideles, qui promissi sunt, ut sic fides promissorum stet, non necessitate operum et fidei illorum, sed firmitate divinae electionis. Hoc loco satis erat imitationem Abrahæ commendare, non promissionis et praedestinationis sublimitatem inculcare. Ideo quamvis consequentia illa non stet⁵⁶⁾: Abra-

52) Non credentes non sunt filii Abraham, sed spurii.

53) Notat argutulum quempiam sophistam. 54) Eludit

commentum argutuli. 55) Non sunt vere filii Abrahæ

nisi promissionis filii. 56) Nota consequentiam.

ham credit, ergo filii ejus credent, nisi dum promissis filios (qui non in sua neque Abraham iustitia firmabuntur, sed in electione Dei, nec ideo credant, quia filii Abrahæ erunt, sed ideo filii Abrahæ erunt, quia credent certissime, ut qui a Deo donabuntur Abrahæ non mendaciter promittente) consideres, tamen hæc stat: Abraham credidit, ergo filii ejus debent credere, si volunt esse filii. Hoc, inquam, satis erat Galatis insensatis, Romanis sapientibus aliis debebantur. Itaque sunt filii Abrahæ, qui credunt, non alii.

Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: „Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.“

Dixerat benedictos esse eos, qui ex fide sunt. Jam alio argumento, [et] a contrariis assumpto maledictos dicit, qui ex operibus sunt. Vide autem mirabilem syllogismum apostoli⁵⁷⁾. Adducit ex Deutro, c. 27. (v. 26.) esse maledictos, qui non faciunt ea, quæ scripta sunt in libro legis. Ex qua negativa colligit affirmativam hanc: Maledicti, qui operantur opera legis⁵⁸⁾. Nonne hæc affirmat, quod Moses negat? Et quo major sit absurditas, suam affirmativam per Mosi negativam probat.

Diceret aliquis Festus Portius: Insanis Paule, multæ literæ te ad insaniam convertunt. Quid ergo dicemus? An benedicti sunt, qui non operantur legi

57) Vide mirabilem syllogismum apostoli. 58) Nota.

opera, etiam tanto apostolo doctore?⁵⁹⁾ At Moses dicit⁶⁰⁾ maledictos, qui non faciant. Restat itaque, ut jam supra diximus, quod, quicumque extra fidem sunt, operantur quidem opera legis, sed legem non implent. Opera enim legis simulata opera sunt, sicut et infra c. 6. (v. 13.) dicit: „Neque enim, qui circumciduntur, legem custodiunt“, et 5. (v. 3.): „Testificor omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universae legis faciendae“⁶¹⁾.

Ecce nihil implet de lege tota, qui circumcidit se, ergo neque, si ullum aliud opus legis faciat. Consequens est, ut Moses eo verbo omnes homines sub maledictionem coegerit, et cum dicit: „Maledictus omnis etc.“, idem voluerit, ac si diceret: Nullus hominum haec faciet, quae scripta sunt, ideo omnes erunt maledicti, egentes redemptore Christo. Igitur apud apostolum et ipsam veritatem fixum est, quod operantes opera legis non implent legem⁶²⁾, et facientes non faciunt, sicut audientes non audire et videntes non videre Christus dixit. Videntur enim sibi legem implere et opera legis facere, sed simulant potius, dum sine gratia nec cor nec corpus mundare possunt. Ideo immundis nihil esse mundum necesse est.

Jam puto neutralenses meos⁶³⁾ hoc loco satis confessos, qui opera quaedam neutralia et in genere

59) Quaestio. 60) Solutio. 61) Omnis homo se circumcicens debitor est universae legis faciendae. 62) Operantes opera legis non implent legem. 63) In neutralenses theologistas, opera quaedam neutralia et in genere morum bona fingentes.

morum bona finxerunt. Hic apostolus legis opera maledicit, legis, inquam, Dei, quae utique meliora fuerunt, quam dictaminis naturalis, et ipsa adhuc atterentes facient securos. At dicunt apostolum loqui de legibus ceremonialibus, quae jam sunt mortifera. Contra ceremonialia nec sunt nec fuerunt unquam mala, sed fiducia eorum, ut b. Augustinus docet.

Deinde quod apostolus de omnibus legibus loquatur, patet, quod etiam querulante Hieronymo verbis Moysis addiderit „omnis“ et „omnibus“, inquiens: „Quae in libro legis scripta sunt“, fortissime autem, quod statim dicit Christum nos redemisse a maledicto legis, at gentes nunquam fuerunt sub maledicto ceremonialis legis. Ergo omnes redempti sub maledictione legis fuerunt⁶⁴). Sicut enim ante quoque dixi, parum praestitisset Christus, si a circumcisione, sabbatis, vestibus, cibis lotionibusque nos liberasset, et non multo magis a gravioribus legis peccatis, concupiscentia, cupiditate, ira, impietate. Tum vere non fuisset salvator animarum, sed corporum, quod haec omnia corporalia fuerunt. Vere itaque peccatum et maledictum opus est cujuscunque legis, si extra fidem, id est, extra puritatem cordis, innocentiam, justitiam, fiat.

Illud lectoris judicio relictum volo⁶⁵), an idem vel diversum sit, quod Paulus dicit: „Qui ex operibus legis sunt“, et quod Moses: „Qui non permanerit seu (ut heb. est) firmaverit omnia etc., ut faciat ea.“ Fortasse aliud est facere opera legis, et aliud

64) Nota. 65) Lectoris judicio relinquit.

facere ea, quae scripta sunt⁶⁶⁾; ut sit facere, quae scripta sunt, idem, quod implere, et facere opera legis⁶⁷⁾, idem, quod simulare quibusdam externis operibus impletionem; sicut Christus dicit (Luc. 6, 13.): „Quid vocatis me domine, et non facitis, quae dico vobis?“ et Roma. 2. (v. 13.): „Non auditores, sed factores legis justificabuntur.“

Certum est enim, quod maledictio utrisque manet, et iis, qui non faciunt, ut Moses dicit, et iis, qui sunt ex operibus legis, ut apostolus dicit. Ideo omnino tropus est Pauli, ut dixi, eos, qui operantur opera legis, non facere, quae scripta sunt in lege, in qua nimirum fides scribitur. Haec sola facit omnia legis⁶⁸⁾.

Quod autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est, quia justus ex fide vivet.

Haec est subsumtio explicaturi verbum Mosi adductum, ac si dicat: Audis ex Mose maledictum esse eum, qui non fecerit ea, quae scripta sunt, et ego pariter assumi tales esse, qui ex operibus sunt. Utrumque ita esse illud convincit, quia apud Deum in lege non justificabitur ullus⁶⁹⁾, si non justificabitur coram Deo, jam non facit, quae scripta sunt. Quod si hoc est, vere maledictus est. Ii enim, qui faciunt, quae scripta sunt, justificabuntur. At quod operatores legis non faciant, ex eo sane probatur, quia

66) Facere ea, quae scripta sunt. 67) Facere opera legis. 68) Sola fides omnia legis facit. 69) Apud Deum nullus in lege justificabitur.

justus ex fide vivet; Abacuc 2. (v. 4.). Si hic ⁷⁰⁾ scriptura vera est, sicut oportet, et opera legis ⁷¹⁾ sine fide sunt, mortua nimirum sunt, et injustus est; qui facit ea. Si injustus, ergo non facit, quae scripta sunt. Hic velim et illud „in lege“ pro, per legem, seu lege dici, ut sit sensus: Per legem nemo justus erit apud Deum, ut opera legis simul includat.

Lex autem non ex fide.

Hoc est, quod dixi, ideo lege neminem justificari, quia sola fide justificabitur justus ⁷⁰⁾. At lex et fides non sunt idem. Nec ipsa nec opera ejus sunt ex fide nec cum fide. Proinde coram hominibus justus sunt, sed non apud Deum, ut sequitur.

Sed qui fecerit ea, homo vivet in illis.

Hoc verbum ex Levit. 18. (v. 5.) adducit, et Rd. 10. (v. 5.). Est autem apostoli sensus ⁷¹⁾: Lex non vivificat, nec justificat coram Deo. Qui autem fecerit ea, quae legis sunt, vivet ut homo in illis, hoc est, evadet poenam legis acquiratque praemium legis, sed non vivet in Deo, nec ut filius Abrahae. Quare vim verborum expende. Homo vivet in operibus legis, qui tamen mortuus est apud Deum ⁷²⁾. Homo, inquam, non justus, et in illis operibus, inquam, suis vivet, id est, vitam tuebitur, ne occidatur judicio legis, non autem vivet justus in illis, sed

70) Justus non lege, sed sola fide justificabitur.

71) Apostoli sensus. 72) Homo vivet, in operibus legis mortuus; tamen apud Deum.

*) Edit. VIII. haec. **) Edit. VIII. † cum.

in fide. Memento itaque hoc loco⁷³⁾, te ex apostolo didicisse opera legis esse, quibus ad hominem apparemus justi et legis servantes, intus autem defectu fidei nihil minus quam justi sumus, ideo per legem non nisi hypocritam fieri, et sepulchrum foris speciosum, intus plenum spurcitia.

Nam quo minus d. Hieronymus⁷⁴⁾ Paulum intellexit in his et similibus locis, causa fuit operum legis non recta cognitio et nimia Origenis allegorizatio. Dicit enim hoc loco Moysen et prophetas sub operibus legis et maledicto fuisse, quod omnino falsum est. Fide enim justificati et sanctificati vixerunt apud Deum, etiam antequam lex et opera legis praeceperentur, qualia ipse vult ceremonialia tantum. [Postea tamen vi veritatis redit in viam, dicens eos fuisse peccatores, juxta illud Eccles. 7.: „Non est justus in terra, qui faciat bene, et non peccet“, quod de lege morali utique intelligi oportet⁷⁵⁾.]

Tale et illud est, quod justum ex fide vivere sic intelligit, quod justo si accesserit fides, justitia ejus viva erit, ita ut sine fide virtutes cesserat, sed vitiosas. Sed haec et alia prudens lector sic legat⁷⁶⁾, ut meminerit ex aliis ea^{*)}, per d. Hieronymum allata. Non est justus ullus ante fidem, sed gratis justificatur et bonum pro male accipit. Apostolus enim vult⁷⁷⁾ hominem ex lege vivere apud homines, sed justum hominem ex fide apud Deum, hoc est, quod justitia,

73) Impendio notandum. 74) Discedit ab Hieronymo. 75) Nota lector. 76) Admonet lectorem, et d. Hieronymum excusat. 77) Apostoli sententia.

*) Edk. VIII. alia.

vita et salus hominis apud Deum sit fides, non iustitia prior fide, sed per fidem iustitia et vita.

Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum (quia scriptum est: Maledictus omnis, qui pendet in ligno⁷⁸⁾), ut in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritus accipiamus per fidem.

Primus⁷⁸⁾, cum sit ex postulo, qui nec sub maledicto legis sunt, nec Christo redemptore indigent. Hi sunt, qui aliud esse contra legem, aliud contra intentionem legis statuunt. Contra legem agens peccat, sed contra intentionem legis non peccat, tantum a bono deficit. Haec venena quis ferat?⁷⁹⁾ Sed audi, quomodo probent (intentionem autem vocant, quod Deus opera legis requirat in caritate fieri). Si homo (inquiunt) teneretur ad intentionem legis, sequeretur, quod existens extra gratiam assidue peccaret, non occidendo, non moechando, non furando etc.

Respondet, non peccat non occidendo etc., sed peccat intus odiendo, concupiscendo, cupiendo latenter, et irritatus evidenter. Ista enim immundicia occulta cordis et carnis non tollitur, nisi fide per gratiam Christi. Non est ergo intentio legis, ut in gratia servetur, tanquam sit gratia exactio quaedam, sed intendit lex, ut servetur. Servari autem non potest sine gratia, ideo cogit quaerere gratiam. Ita-

28) Nota. 79) Excute pulcherrimum commentum,

que omnes sub legis maledicto sumus, qui sine gratia fidei sumus⁸⁰), ut jam satis est dictum. Cum enim solum ex fide justus vivat, patet maledictio legis in incredulos, ne Christi redemptionem frustremus, aut tantum ad ceremonialia referamus, a quibus et homo potuisset nos redimere. Denique opera legis fieri ex nobis potuerunt.

Reliquum ergo est, ut ab ira, impietate, concupiscentia et aliis malis, in corde et carne, per Adam et Evam plantatis, redemerit, quibus facti immundi omnes nos [justitias pellutas operabamur, et ita] nihil implebamus de lege. Quare juste^{*)} maledictioni et damnationi deputabamur. Sic per legem non adjutorium, sed nostri mali indicium^{**}) et monitorium habemus. Sicut autem ad Corinthios dicit (2 Cor. 5, 21.) Christum esse pro nobis factum peccatum⁸¹), ut nos essemus justitia Dei in illo, ita hic maledictum, ut benedictio Abrahae fieret in Christo eodem in gentibus, simili omnino tropo: Sic mortuus est, ut nos essemus vita in illo⁸²), sic confusus, ut nos gloria fieremus in illo, omnia pro nobis factus, ut omnia fieremus in illo. Hoc est, si credimus in eum, jam legem implemus, et liberi sumus a maledictione legis. Nam hoc, quod nos merebamur maledici et damnari, pro nobis subiit et exolvit.

D. Hieronymus mire laborat⁸³), ne Christum a

80) Omnes sub legis maledicto sumus, qui sine gratia fidei sumus. Nota, haec dura sunt, sed vera. 81) Christus pro nobis factus peccatum. 82) Christus mortuus est, ut nos essemus vita in illo. 83) D. Hieronymus mire laborat.

*) Edit. VIII. justae.

**) Edit. VIII. iudicium.

Deo maledictum admittat. Primum ponderat, quod apostolus non reponat verba legis, quae sic habent, Deut. 21. (v. 23.): „Maledictio Dei suspensus.“ Apostolus autem 70. sequutus dicit: „Maledictus omnis, qui pendet in ligno“, omittens particulam „a Deo“, quam illi addiderunt. Breviter, etiamsi in heb. non ponatur (in ligno et omnis), tamen praecedentia textus cogunt, de quolibet in ligno suspenso Moysen intelligi. Ideo nihil apostolus mutavit, quod movere possit. Quod autem omisit (a Deo), nec hoc movet, certum fuit apostolo, quod a Deo factum intelligeretur.

D. Augustinus⁸⁴⁾ refert quosdam parum eruditos id intelligi voluisse de Iuda traditore suspenso. [Stapulensis alia cogitat.] Verum stat textus apostoli clarus, ideo Christum esse maledictionem factum⁸⁵⁾, non, quod aliquid dignum maledicto admiserit, sed quia scripturae sententia generalis est, omnem, qui in ligno pependerit, esse a Deo maledictum. Ideo apostolus forte, quia dire sonabat Christum maledictum vocari, mollivit hoc statim adducta scripturae auctoritate. Nihil ergo est, quod d. Hieronymus hoc verbum non de Christo velit intelligi, cum apostolus, ut generalem sententiam adducens, de Christo voluit probare, quod dixerat. Nam cum ipsemet Christus ex Isaia 53. (v. 12.) dicat se cum iniquis deputandum, quid monstri est, eum maledictum cum maledictis nominare? Si cum sceleratis*) reputatus est,

84) B. Augustinus. 85) Cur Christus maledictio factus.

*) Edit. I. II. V. sceleritatis.

certe id quod scelerati vocantur patiunturque, voscandus est.

Est autem homo duplex, interior et exterior, ita duplex benedictio et maledictio⁸⁶⁾. Benedictio interior⁸⁷⁾ gratia et iustitia in Spiritu sancto. Haec proprie Abrahae promissa est in Christo. Maledictio interior⁸⁸⁾ peccatum, iniquitas, ut Psal. 119. (v. 21.): „Maledicti, qui declinant a mandatis tuis“, et Matth. 25. (v. 41.): „Ite maledicti etc.“, et Hier. 18. (48, 10.): „Maledictus, qui facit opus domini fraudulentum“, idem (17, 5.): „Maledictus, qui confidit in hominem.“ Benedictio exterior⁸⁹⁾ est abundantia rerum corporalium. Haec *) propria fuit veteris legis. Maledictio⁹⁰⁾ est penuria, ut Malach. 3. (v. 9.): „Et in penuria vos maledicti estis.“ Sic Christus maledixit ficum, et exaruit. (Matth. 21, 19.) Sic Heliseus filios Bethel. Nullus itaque scrupulus sit⁹¹⁾ Christum esse maledictum cum omnibus suis sanctis maledictione externa, simul benedictum benedictione interna, ut Psal. 109. (109, 28.): „Maledicent tibi, tu vero benedices.“ Sic nec horror est, Christum esse mortuum, passum, crucifixum, imo, „beati (inquit), cum maledixerint vobis homines.“

At dices⁹²⁾: Nondum probas, quod a Deo maledictus sit, id enim b. Hieronymus movit. Respon-

86) Ut duplex est homo, interior et exterior, ita duplex est benedictio et maledictio, interior et exterior.

87) Benedictio interior. 88) Maledictio interior. 89) Benedictio exterior. 90) Maledictio exterior. 91) Eximit lectori scrupulum Hieronymianum. 92) Obiectio.

*) Edit. I. II. hic.

deo⁹³): Maledictiones hominum sine dubio Deo ordinante quemquam tangunt, sicut 2. Reg. 16. (2. Sam. 16, 16.): „Dominus praecepit ei, ut malediceret David“, et ibidem (v. 11.): „Dimitte eum, ut maledicat mihi secundum mandatum domini.“ Non praecepit Deus Semei, ut malediceret, sed quando plenus erat maledictis, ut malo citius hunc uteretur, voluit, ut in David evaneret maledicta sua. Quod autem d. Hieronymus audacter negat⁹⁴) in scripturis inveniri quemquam a Deo maledictum et nunquam nomen Dei cum maledictione adjunctum, miror, quomodo intellexerit, quod Gen. 3. (v. 14.) serpens a Deo maledicitur, et terra in opere Adam (v. 17.). Sed et Cain v. 4. (v. 11.) maledixit Deus; 4. Reg. 3. (2. Reg. 3, 24.) maledixit Helias in nomine domini pueros Bethel; et Abacuc 3. (4, 14.): „Maledixisti sceptris ejus“; et Malach. 2. (v. 2.): „Maledicam benedictionibus vestris, et benedicam maledictionibus vestris.“ [Forte sanctus vir⁹⁵), quia usu loquendi maledictio fere sonat in perniciem rerum omnium, maxime spiritualium et aeternarum; quomodo certum est Cain et terram non maledictos, quia (inquit) „maledictus eris super terram.“ Nam illud Matth. 25. (v. 41.): „Ite maledicti“, forsitan denuntiari maledictum magis, quam maledici intelliget.]

Sed ad apostolum⁹⁶). „Ut benedictio Abraham fieret in gentibus in Christo“, id est, ut impleverat

93) Solutio. 94) Miratur d. Hieronymum audacter negantem quemquam a Deo maledictum in scripturis inveniri. 95) Excusat Hieronymum. 96) Interpretatur apostolum.

benedictio Abrahae promissa, quod esset pater multarum gentium in fide. Haec, inquam, fides promissa est in benedictione. Unde hic iterum breviter et obscure tangit gentes fore filios Abrahae⁹⁷⁾, non quia imitarentur, sed, quia promissae fuerunt, et ideo imitaturae essent, quia filii essent futuri, Deo promittente et implente, non gentibus facientibus et imitantibus. Non imitatio fecit filios, sed filiatio fecit imitatores. Addit autem „in Christo“⁹⁸⁾, ne a linea discedat, quia non suis meritis gentes, sed nec alia via Abrahae facti sunt filii, quam per Christum id eis promerentem et ab eis per fidem susceptum, ut sequitur, ut pollicitationem Spiritus, id est, promissionem dandi Spiritus sancti, per fidem acciperemus, Spiritus enim sanctus promissus est Abrahae, dum benedictio fidei [ei] est promissa. Fides etiam per Spiritum sanctum donatur merito Christi in verbo et auditu evangelii.

Fratres, secundum hominem dico, tamen hominis testamentum confirmatum nemo spernit aut superordinat.

Apocopen facit apostolus⁹⁹⁾, addendum est enim: Ergo multo minus testamentum Dei confirmatum nemo debet spernere et superordinare. Dicit: „Secundum hominem“¹⁰⁰⁾, ut rudibus Galatis humana similitudine persuadeat divina, ut Hieronymus sentit. Verum meo iudicio nullus tam eruditus est, qui non egeat

97) Gentes fore filios Abrahae.

98) In Christo.

99) Apostolus facit apocopen.
neminem.

100) Secundum hominem.

hujusmodi similitudinibus in discendo Christo, imo maxime necessarium fuit hoc similitudinis exemplum, alioquin difficiliter intelligeretur, quam Ro. 4., ubi idem tractat sine exemplo hujusmodi, et nondum vidi, qui digne explicaret.

Statuamus ergo utrumque ante oculos, similitudinem et rem ipsam, et videbimus, quanto iterum argumento legis justitiam expugnet. Intendit autem hanc inferre conclusionem¹⁾: Si justitia potest haberi ex nobis per legem et opera ejus, jam frustranea est promissio benedictionis Abrahae facta, quia sine ea justi esse possumus per legem, aut certe ipsa non satis est, ut justificet, si legis justitia superaddenda est, et sic testamentum et promissio Dei aut superfluit aut deficit, ut necesse sit aliud superordinari. Utrumque autem detestabilissimum, ergo oppositum verum, justitiam legis neque necessariam neque sufficientem. Ecce fortissimum certe argumentum.

Videamus itaque, in omni testamento²⁾ est testator, est, cui fit testamentum, est ipsum testamentum, est res, quae testatur seu legatur. Ita hic Deus est testator, ipse enim promittit et legat. Abraham et semen ejus sunt, quibus fit testatio, ut heredibus Dei testatoris. Testamentum est ipsa promissio, Gen. 21. (vv. 2. 3.) et 17. (v. 7.). Res testata est ipsa hereditas, id est, gratia et justitia fidei, scilicet

1) Consilium apostoli. 2) In omni testamento est testator, est is, cui fit testamentum, est testamentum, est res, quae testatur, quae hic sunt Deus, Abraham et semen ejus, ipsa promissio et hereditas, hoc est, gratia et justitia fidei.

benedictio gentium in semine Abrahae. Si ergo gratia promissionis et justitia *) Dei per Christum exhibitum (et sic testamento Dei per mortem suam confirmato, imo jam exsecuto et distributo) non sufficit, nisi et legis justitiam habeas, nonne jam testamentum Dei, non nuncupatum modo, sed confirmatum et expletum quoque, irritum fit, et aliquid ei superordinatur? quod re hominis testamento quidem fieri debet. Si autem sufficit gratia, et testamentum Dei firmum est, patet justitiam legis non esse quaerendam. Idem Ro. 4. (v. 14.): „Si qui ex lege sunt, heredes sunt, exinanita est fides, abolita promissio“, quod videlicet justitia legis satis esset, non opus esset fide et gratia Abrahae promissa.

Vides ergo ³⁾, quam digne tractet scripturas apostolus, ita, ut impossibile sit eum intelligi ab his, qui de lege ceremoniali tantum eum putant loqui. Nam eodem argumento concludit contra justitiam decalogi: Si operibus ejus justus fieri possumus, frustra est fides et benedictio Abrahae promissa, in gentes diffundenda, cum sine fide et benedictione [illa] simus justus.

Abrahae autem dictae sunt promissiones
et semini ejus.

Id est, testamentum Dei ad eum dispositum, quod hic promissiones, infra statim testamentum vocat. Observe ergo, quomodo similitudinem per testamentum

3) Nota.

*) Edit. VIII. justitiae.

applicet. „Promissiones (inquit) dictae sunt“, id est, res legatae testamentum. Quae autem res? Benedictio gentium in semine ejus, id est, gratia fidei in Christo, unde sequitur:

Non dicit: In seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, „in semine tuo“, qui est Christus.

Illud „quasi“⁴⁾ male ponitur, melius diceretur: Ut in multis, ut in uno, quod vi grammatici sensus patet. Vide, ut „semen Abrahae“ significatum docet Christum, ne Judaei se esse jactarent, in quibus gentes benedicerentur, cum tam multi sint, ut certum esse nunquam possit, in quo fieret satis promissioni, iterumque promissio periclitaretur, et testamentum Dei corrueret. Unum ergo semen oportuit huic benedictioni dandae nuncupari, non modo pro certitudine, sed et pro unitate unius populi Dei ad sectas prohibendas. Habes ergo testatorem, testamentum, rem testamenti ipsosque, quibus factum est. Jam restat, ut confirmetur, et confirmatum reveletur ac distribuat, hoc est, ut gentes eam in Christo benedictionem accipiant.

Hoc autem dico.

Id est, quod intendebar, nunc dico, nunc me explico, et applico.

Testamentum confirmatum a Deo in
Christum.

Id est, per mortem Christi ratum factum. Ratum autem factum in Christum, id est, ut in Christo

4) Quasi pro: ut.

tanquam repositum gentibus distribuatur. Nam per Christum, in Christum testamentum Dei impletum est. Non enim Christus sic mortuus est, ut gratia fidei diffunderetur, qua in alium quam Christum crederetur, sed in illum ipsum Christum.

(Quae post quadringentos et triginta annos facta est) lex non irritum facit ad evacuandam promissionem.

Obscurissime et involutissime loquitur apostolus pro aestu suo. Testamentum (inquit) Dei confirmatum in Christum non debet irritum fieri per legem et iustitiam ejus. Fieret autem irritum et evacuaret promissionem omnino, si ejus opera ad iustitiam necessaria forent, tanquam promissionis gratia non esset satis aut impotens ad justificationem nostri.

Quod autem addit: „Quae post CCCCXXX annos facta est lex“⁵⁾, per tapinosin facere videtur in legem, ac si dicat: Si promissio fuisset post legem data, poterat videri per iustitiam legis merito impleta. Nunc vero⁶⁾ a Deo^{*)} sine legis operibus gratia et iustitia datur, ut etiam tot annis ante legem, multo magis ante iustitiam ejus fuerit promissa, nullis merentibus, nullis petentibus, sed sola Dei misericordia gratuito promittente. Cur ergo lex evacuabit hanc gratiae promissionem, et nunc exhibitionem, cum ad utrumque lex nihil fuerit operata? Et Roma. 3. (v. 21.) dicit: „Sine lege manifestata est iustitia Dei“, imo Ro. 4. (vv. 14 — 16.): Contra

5) Quae post CCCCXXX facta est lex.

6) Nota.

*) Edit VIII. adeo.

operata est lex; dum iram potius operatur, et offensiones auget. Absit ergo, ut justitia innitatur legi et operibus nostris, imo innitatur fidelissimae promissioni Dei⁷⁾, qui non mentitur, etiamsi nos per legem peiores et indigniores efficiamur.

Nam si ex lege hereditas, jam non ex promissione.

Id est, si justitia, quae Abrahae promissa est in benedictione, ex operibus legis et ex nobis est, evacuata et superflua est promissio. Non potest idem ex nobis et Deo esse, cum ipse verax, nos mendaces simus. Probat hoc verbo, quod jam dixit, promissionem non evacuari per legem⁸⁾, quia (inquit) si ex lege, jam promissio evacuatur per legem, sicut et Ro. 4. (v. 14.): „Si ex lege heredes, abolita est promissio.“ Tropum apostoli⁹⁾ satis supra commendavi, quod legem et opera legis et justitiam legis pro eodem habet, quod justitia ejusmodi non volentibus nobis, sed sola lege exigente fiat. Nostri theologi hoc vocant ex nobis, seu ex viribus nostris, seu ex puris naturalibus. Ideo Paulum nequeunt capere, qui legem videtur accusare.¹⁰⁾

Abrahae autem per repromissionem donavit Deus.

Non per legem reddidit, sed per gratuitam pro-

7) Justitia non innititur legi nec operibus nostris, sed fidelissimae Dei promissioni. 8) Promissio non evacuatur per legem. 9) Tropus apostoli, quo legem, opera legis et justitiam legis pro eodem accipit. 10) Nostri theologi Paulum non capiunt.

missionem donavit, cum lex nondum esset, multo minus lege veniente implevit eandem. Sic habes totam hoc apostoli argumentum.

Nunc id videndum¹¹⁾, quod legem post CCCCXXX annos datam dicit^{*)}. Supputantur enim anni isti ab exitu Abrahæ de terra sua, quando primo accepit promissionem, Gen. 12. usque ad exitum filiorum Israel, hoc modo. Abraham 75. anno egressus est de terra sua, Gen. 12. centenarius autem genuit Isaac (sic habes 25. annos). Isaac sexagenarius genuit Jacob et Esau, Gen. 21. (signa 60. annos). Jacob nonagenarius genuit Joseph (90. annos signa), ut ex Gen. per multa cap. colligitur. Joseph vixit 110. annos, Gen. ultimo. Post hunc duravit servitus Aegypti 65., ut Jo. Anninus ex Philone dicit^{**)}. Tunc Moses natus, cujus anno 80. exierunt filii Israel. Igitur a 75. anno Abrahæ ad 80. annum Mosi sunt CCCCXXX anni. [Hæc an ita habeant, alii viderint. Ego cum d. Hieronymo sentio dicente: A multis hæc res quesita, et nescio, an sit inventa.] Credo enim apostolum non ex supputatione ista dixisse, sed ex c. 12. Exodi, ubi dicitur: Habitatio filiorum Israel, qua habitaverunt in Aegypto, fuit CCCCXXX annorum. Sic et Stephanus Act. 7. ex Genesi recitans historiam, ubi c. 15. Abrahæ Deus prædicit CCCC annos servituum semen suum, ipse miscens utrumque locum CCCCXXX annos numerat.

11) Annorum ab exitu Abrahæ ad exitum filiorum Israel supputatio.

*) Edit. I. II. V. data est.
videtur ex Philone.

**) Edit. VII. ut

Illud quoque nota, quod ¹²⁾ apostolus promissiones Dei testamentum vocat, sicut et aliis locis scripturae vocantur, in quo subobscurè indicavit fere, ut Deus moreretur, atque ita in promissione Dei, tanquam in nuncupato testamento, simul incarnatio et passio Dei intelligeretur, nam ut Heb. 9. (v. 17.): „Testamentum in mortuis confirmatur.“ Quare nec Dei testamentum confirmari debuit, nisi Deus moreretur, ut ibidem (v. 15.) de Christo dicit: „Idcirco novi testamenti mediator est, ut morte intercedente repromissionem accipiant“, et hunc esse diem Christi, quem promittente Deo Abraham cognovit et gavisus est. Quo *) simul concordari potest, quod d. Hieronymus in heb. pactum ¹³⁾ potius quam testamentum ¹⁴⁾ haberi dicit. Is paciscitur**), qui vivus manet, testatur moriturus. Ita Jesus Christus, Deus immortalis, fecit pactum, idem simul testamentum, quia futurus mortalis, sicut idem Deus et homo, ita idem pactum et testamentum.

Quid igitur lex? ¹⁵⁾

Quia negavit per legem justitiam haberi, idque satis robustis argumentis atabilivit, justissime sibi obijci posse videt, ad quid tum lex valeat, cum omnis lex propter justitiam et bonos mores poni videatur. Et satis vides, quod de omni lege loquatur, etiam decalogi, per omnia, ut ad Roma. 4. et 5.

12) Nota. Apostolus promissiones Dei testamentum vocat. 13) Pactum, 14) Testamentum. 15) Quaestio.

*) Edit. V. quod. **) Edit. VIII. paciscitur.

Respondet autem.¹⁶⁾

Propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem unius non est, Deus autem unus est.

Quis unquam*) expectasset talem responsionem, contrariam certe omnibus, qui de utilitate legum sapere et dicere solent? Legem dicit positam seu additam et appositam, ut transgressionem abundarent¹⁷⁾, eodem sensu, quo Ro. 5. (v. 20.) dicit: „Lex subintravit, ut abundaret delictum.“ Verum, quod d. Hieronymus negative intelligit, ut per legem transgressionem cohiberentur, huic resistit, primum¹⁸⁾, quod tum **) potius propter justificationem posita dici debuit, lex enim propter observationem ponitur; secundo, quod iste sit tropus apostolo familiaris: Lex est virtus peccati, occasio peccati, lex mortis, lex irae. Sic Ro. 4. (v. 15.): „Lex iram operatur. Ubi enim non est lex, nec praevaricatio.“ Ita certe, ubi non est praevaricatio, nec remissio, ubi non est remissio, ibi nec salus. Proinde¹⁹⁾ ut remissio propter salutem, ita praevaricatio propter remissionem, ita lex propter transgressionem. Lex ponit peccatum, peccatum remissionem, remissio salutem. Hoc totum, quia siue lege peccatum mortuum est et non cognoscitur. Ro. 5. et 7. Peccatum erat in mundo, sed

16) Solutio. 17) Lex posita est, ut transgressionem abundarent. 18) Argumentatur contra d. Hieronymum. 19) Nota.

*) Edit. VIII. nunquam. **) Edit. VIII. tunc.

non imputabatur usque ad Moysen. Est ergo sensus²⁰⁾: Lex propter transgressionem posita est, ut transgressio sit et abundet, atque sic per legem homo in sui cognitionem perductus quaerat manum miserentis Dei, qui sine lege peccatum ignorans sibi sanus videtur.

Tertio, nec sequentia *) consonant: „Donec veniret semen.“ Absurdum est enim transgressionem cohiberi, donec Christus veniat, quasi tum sit non cohibenda, cum apostolus contrarium voluerit, quod peccatum²¹⁾ per legem non solum sit non cohibitum, sed auctum quoque, donec Christus veniens peccatum finiret, legem implendo et gratiam dando, ut Daniel 9. (v. 24.) Gabriel dicit: „Ut finem accipiat peccatum, et adducatur justitia sempiterna“, ac si dicat: Peccatum sumsit initium in **) Adam, per legem etiam incrementum, per solum Christum finem accipiet, qui justitiam adducit, mortuo peccato sempiternam, ut Psal. 110 et 111. (111, 3 112, 3.): „Justitia ejus manet in saeculum saeculi.“

Quarto, nec cum illo convenit: „Ergo lex adversus promissa Dei?“ Hoc non inferretur, si apostolus vellet intelligi legem pro cohibenda transgressionem positam, quia tum non esset adversus promissa, sed pro promissis. Nunc vero²²⁾, quia peccatum auget iramque provocat, apparet non provocare Deum.

20) Sensus apostoli. 21) Peccatum non solum non est cohibitum per legem, sed etiam auctum, donec Christus veniens legem implendo et gratiam conferendo peccatum finiret. 22) Nota.

*) Edit. VIII. ne consequentia. **) Edit. VIII. ab.

ad solvenda promissa, sed potius irritare et impedire. Sic intelligendo contextus sibi pulchre cohaeret, alioquin tot fingas sententias, quot sunt constructiones, necesse est.

[Quinto, quod dicit: „In manu mediatoris“²³), quod meo iudicio dicit, quia lex non sit posita in manu nostra, ut nos eam impleamus, sed in futuri Christi eam impleturi. Quare non ut justificaret, posita est, sed magis peccatores argueret, et manum mediatoriā requireret. Resistendum enim fuit humanae superbiae, ne filium Dei suis meritis incarnatum crederet, et tantae misericordiae ingrata fieret. Nunc²⁴) lege indemerita lapsi tanto fidiorem et misericordiorum Deum amamus, quo indignioribus tantam caritatem exhibuit. Nobis enim per legem cognitio, soli autem Christo impletio et operatio.] „Donec veniret semen, cui promissum erat“²⁵), id est, in quo benedictio, justitia et plenitudo legis danda erat, et transgressionēs, quae per legem erant, non jam colibendae, sed extinguendae, quod per fidem Christi efficitur. [Jam quae sequuntur, ego apud nullum doctorem invenio explicata, transeunt Hieronymus, Augustinus, Ambrosius nihil nisi Christum mediatorem Dei et hominum dicentes, non ostendentes, quae verborum sit consequentia aut intelligentia. Porro recantiores etiam aliena hic comminiscuntur. Quare pio lectori submitto, quae ipse meditari possum.]

„Ordinata (inquit) per angelos in manu mediatoris“²⁶), et b. Stephanus quoque Act. 7. (v. 53.):

23) In manu mediatoris. 24) Nota. 25) Donec veniret semen, cui promissum erat. 26) Ordinata per angelos in manu mediatoris.

„Qui accepistis legem in dispositione angelorum, et non custodivistis“, et Heb. 2. (v. 2.): „Si enim, qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus etc.“ Apparet itaque apostolum velle, legem esse literam, ideoque nonnisi virtutem peccati existere, et ut 2. Corin. 3. (v. 6:) dicit: „Litera occidit, Spiritus autem vivificat.“ Magnum quidem est per angelos ordinatam esse, sed hoc nihil ad justitiam, cum angeli non possint nec pro nobis eam implere, nec dare id, quo impleatur, id unum possunt, quod ordinante Deo nobis eam tradiderunt. At, quoniam ordinante Deo tradita est, nimirum simul datur intelligi, omnino implendam esse, non enim angeli auctores, sed ministri legis erant [, per quos ordine ad nos veniret. Rumpatur ergo ordo ille, et jam non sit inter Deum et hominem mediator angelus, sed ipse, qui per angelos ordinat, et nos longe sibi habet, ipse, inquam, veniat, et legem nos doceat, cujus verba erunt spiritus et vitae verba. Nihil enim proficit, quod nuntios quoscunque mittit, nisi ipsemet venerit. Sit ordinata per angelos, sed non in manu angelorum, imo mediatoris alienius, qui reos per legem absolvat et iustificet.]

[Nam hoc intelligo „in manu mediatoris“²⁷⁾, ut ipse legem per angelos ordinatam in potestate habeat solus, non subjectus legi, ut cui ipse nihil debeat, et quem volet, ab eadem liberet. Nos vero ipsa lex in manu habet, et subjectos per peccatum. Quibus omnibus id vult, impossibile esse, nos per nos salvos fieri, facile autem esse per manum alterius, scilicet

27) In manu mediatoris.

mediatoris. Quedam quis putet sic intelligendum „ordinata per angelos in manu“, id est, potestate et imperio mediatoris, non resisto, nisi quia patet simpliciter per mediatorem intelligi oportere Moysen, qui sit mediator veteris, sicut ad Heb. (8, 6.) Christum melioris et novi testamenti mediatorem appellat.] *)

[Jam illud: „Mediator autem unius non est“²⁸⁾, ex nomine mediatoris concludit non: adeo esse peccatores, ut legis opera satis esse nequeant. Si (inquit) lege justi estis, jam mediatore non egetis, sed neque Deus, cum sit ipse unus secum optime conveniens. Inter duos ergo quaeritur mediator, inter Deum et hominem, ac si dicat: Impiissima sit ingratitude, si mediatorem rejicitis, et Deo, qui unus est, remittitis. Rejicitis autem, si justificari potestis ex lege, ita fiet, ut nec vobis mediator esse possit, ut qui nolitis, nec Deo, ut qui non ageat. Proinde, jam lex in manu vestra quoque erit, et non sic ordinata per angelos, ut per mediatorem impleatur, sed pror-

28) Mediator autem unius non est.

*) Pro hoc loco uncis incluso legimus in edit. VIII.: In manu mediatoris. Hic est Moyses, qui inter Deum et populum sequester legem ab angelis accepit et populo tradidit. Ideo minister peccati et mediator mortis est. Christus autem mediator melioris testamenti ad Ebraeos dicitur. Ex hoc arguit Paulus, adeo non potuisse populum per legem justificari, ut etiam legem non posset ferre et audire, sed Moysen mediatorem accepit, quod non fuisset opus, si ipsi per se legem audire potuissent. Quomodo ergo eam facient aut per eam justificari possunt?

sua impleta per vos ipsos. Si quid profundius latet, alii quaerant; ego mea vela collige.]* *)

Lex ergo adversus promissa Dei? Absit.

Sic enim soluta una quaestione aliam sibi suscitavit. Si enim lex transgressiones augeat, jam irritare promittentis bonitatem videtur. Hoc verum esset, si promissio benedictionis inlitteretur legi, aut justitia nostris in lege. Nunc vero 29) soli veritati promittentis nititur, ideo lex non adversus promissa Dei, imo, pro promissis Dei. Quomodo? Quia, dum peccata ostendit, et convincit non posse per eam ququam justificari, quia et augeri peccatum per eam contingit, jam eo magis promissionis impletionem quaeri, invocari, exspectari cogit, ut multo magis necessariam, quam dum lex non esset. Tantum ergo abest, ut contra promissa sit, ut eadem vehementer commendat, et optatissima reddat iis, quos suorum peccatorum cognitione humiliavit.

Si enim data esset lex, quae posset vivificare, vere ex lege justitia esset.

Id est, non est adversus promissa, quia data est, ut occidat et peccatum augeat, hoc est 30), ut per

29) Vide quaeso. 30) Quid est, legem peccatum augere.

*) Pro hoc loco uncis incluso in edit. VIII. legimus: Mediator autem unus non est, Deus autem unus est. Id est, Deo pro se non fuit opus mediatore nec in danda lege nec in donanda gratia. Sed nobis fuit opus utroque, ut legem ferre et gratiam accipere possemus, quia mediator inter duos necessario mediat, Deus autem unus est, nec cum alio Deo vel secum indiget mediatore. Indigemus autem nos cum ipso non indigente.

legem homo agnoscat, quam vehementer promissionis gratia indigeat, dum per legem bonam, justam, sanctam nonnisi pejor efficitur, ut sic non in lege nixus fiducia operum legis securus fiat, sed longe aliud et melius a lege*) quaerât, id est, promissionem. Si enim lex vivificare petuisset, justi essemus**). At nunc occidit potius, et peccatores amplius facit³¹⁾, atque hoc ipso pro promissis facit, dum ea fortuna optari cogit, et omnem justitiam operum funditus destruit. Si enim non destrueret, promissionis gratia non quaereretur***), ingratis susciperetur, imo repudiaretur, sicut fit in iis, qui legem non recte intelligunt. Non destrueret autem, nisi non solum non justificaret aut vivificaret, sed occasio quoque fieret plarium peccatorum, et magis occideret.

Nam³²⁾ prohibita concupiscentia semper irritatur et major fit. Idcirco etsi adversus promissa videatur lex esse, dum auget peccatum apud eos, qui peccatum per legem non agnoscant****), hoc tamen legis vitio non fit, quia ne lex quidem est, ubi non recte intelligitur. Tunc autem recta intelligitur, quando peccatum per eam cognoscitur. Ubi autem intelligitur, et peccatum agnoscitur, ibi certe pro promissis facit, quia et gratiam promissionis suspirari facit, simul ostendens, quam nullo merito sibi gratia debeat, ut stet et firmetur per legis intellectum purissima pro-

31) Lex non vivificat, sed occidit, et amplius peccatores facit. 32) Nota.

*) Edit. VIII. per legem. **) Edit. VIII. † et contra promissionem faceret, imo eam vero tolleret. ***) Edit. I. II. quaeretur. ****) Edit. VIII. agnoscunt.

mittentis dignatio et sincerissima exhibitae dignationis gratitudo.

Sed conclusit scripturam omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus.

Hoc verbo ad utrumque respondet simul, quod lex sit³³⁾ causa transgressionis angustiae posita, non tamen per transgressionem auctas adversus promissa Dei. Omnes (inquit) sub peccatum conclusit Deus per scripturam, hoc est, per legem et literam ostendit id, quod eramus peccatores et impotentes ad justitiam seu legis impletionem, ut sic peccato per legem manifestato infirmitateque ad implendam convicta cogeret humiliatos, de se ipsis desperatos, tremientes ad gratuitam misericordiam Dei, in Christo propositam, currere, et sic daretur (ut hic dicit), daretur, inquam, non persolveretur; daretur autem indignis et per legem longe contraria meritis promissio Abrahae facta, hoc est, gratia benedictioque justificationis ex fide Christi omnibus, qui crederent in eum.

Idem Rom. 11. (v. 32.): „Conclusit Deus omnes sub peccato³⁴⁾, ut omnium misereatur“, et obstruatur^{*)} omne os, et subditus fiat mundus Deo, quia ex operibus legis non justificatur omnis caro coram illo. Quomodo conclusit? Per scripturas, per legem, per literam, hoc est, quod supra fidenter de operibus

33) Lex est causa transgressionis posita. 34) Conclusit Deus omnes sub peccato per scripturas, per legem, per literam.

*) Edit. VIII. obstruat.

legis exposuit; quod Moyses scripserat: „Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus“, hoc est, quod Ro. 3. (v. 23.) causari se dicit cum fiducia, Judaeos et Graecos omnes sub peccato esse, et illud Psal. 14. (v. 3.) constanter super omnes pronuntiare: „Non est justus³⁵), non est intelligens, omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt“, hoc est, quod et Judaeos de specie operum fidentes ipse nihil aestimata specie audet Ro. 2. reos diffinire. „Eadem (inquit (v. 21.)) facis, quae judicas. Qui doces non furandum, furaris“, scilicet cupiditate etc. Adeo certus erat, sicut et revera certum est, omnia, quae extra gratiam fiunt, peccata esse et meras simulationes³⁶). Ita et h. Augustinus illud proverbium ult. tractans, de spiritu et litera. 10. Lex et clementia in lingua ejus, praeclarissime dicit. Propterea de sapientia scriptum est, quod gerat legem et clementiam in lingua, legem, ut reos faciat superbos, clementiam, ut iustificet humiliter.

Stat ergo sententia³⁷): „Omnis homo mendax“ (Rom. 3, 4.). Stat sententia³⁸): „Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens“ (Ps. 143, 2.), ut stet simul gloria Dei, laus gratiae et magnificentia misericordiae suae. „Nobis (inquit Dan. 2. (v. 9.)) confusio, Deo nostro justitia etc.“ Vides ergo, quid sit per fidem Christi justificari³⁹), nempe per legem

35) Nota. 36) Omnia, quae extra gratiam fiunt, peccata sunt et merae simulationes. 37) Sententia.

38) Sententia. 39) Per fidem Christi justificari est, cognita infirmitate et iniquitate nostra per legem, de nostris viribus, de scientia, de lege ejusque operibus, ac

cognita iniquitate et infirmitate tua desperare de te, de viribus tuis, de scientia, de lege, de operibus, prorsus de omnibus, et cum tremore ac fiducia in humilitate implorare solius Christi dexteram seu manum mediatoris, fortiter credens, quod gratiam consequaris, sicut Ro. 10. (v. 13.) ex Iohel (2, 32.) dicit: „Omnes, qui invocaverit nomen domini, salvus erit“, simulque vides totum genus humanum, quantumlibet sapientia aut justitia coram hominibus fulgeat, nihil esse nisi massam perditionis et maledictionis. Quod et ex verbo promissionis licet cognoscere: „In semine tuo benedicentur omnes gentes.“

Quid est, omnes gentes benedicendas esse, nisi omnes gentes maledictas esse? Ita justificandas, salvandas esse, et quidquid nomine benedictionis significatur, est eas peccatrices, perditas esse, et quidquid maledictionis nomine significatur⁴⁰⁾. Est itaque lex posita, ut peccatum augescat. At non solum peccati augmentum quaesitum est, sed, ut homo superbus id ipsam cognosceret et terreretur per legem, coactusque in sui desperationem misericordiam sitiret, sicut ille Psal. 42. (v. 2.): „Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.“ Item (v. 4.): „Fuerunt mihi lacrymae meae, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus?“ Hinc omnis clamor, gemitus, desiderium patrum et

prorsus de omnibus nostris diffidendo, cum timore et fiducia ad Christi auxilium suppliciter confugere.

40) Homines, quantumlibet sua vel sapientia vel justitia coram hominibus fulgeat, nihil sunt aliud, quam massa perditionis et maledictionis.

prophetarum et anxia Christi expectatio, et de legis onere gravissima questio.

Lex ergo bona, justa, sancta, sed non justificat. Ostendit mihi, quis ego sim, dum per eam irritor, et magis odi justitiam quam prius, magis diligo concupiscentiam, quam prius, solo terrore minantis legis coercitus ab opere malo, nunquam autem a concupiscentia mala. Et ut rem similitudine tibi tradam⁴¹⁾: Aqua bona est, sed superfusa calci incendit eam. Numquid vitium aquae est, quod calx calescit? Imo, calx, quae frigere putabatur, per aquam convicta est, quid intus haberet. Ita lex concupiscentias et odia irritat et ostendit, non autem sanat. Si autem oleum calci superfuderis, non calescit, sed exstinguitur ardor ejus occultus. Ita gratia diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum exstinguit odium et concupiscentiam. Verbosissime haec dixi, quod nostro saeculo non satis queat ista res inculcari, adeo rursus invaluit tyrannis justitiarum legelium.

Verum tu observa, si lex sanctissima Dei non potuit nos justificare sed magis peccatores facit, quid facient⁴²⁾ maria ista nostrarum legum, traditionum, caeremoniarum in ecclesia, praesertim, quando ea opinione servantur, qua existimant sese justificari in illis, nec scire permittant, quid Christus, aut cur in eum credendum sit? Non enim utuntur eis legibus⁴³⁾, ut peccatum per eas cognoscerent, neque ut fidem Christi gratuita caritate exercerent, sed servatis eis ju-

41) Apposita similitudo. 42) In maria nostrarum legum, traditionum, caeremoniarum. 43) Nota quaeso communem, sed perniciosum errorem.

stes sese confident, nec aliquo alio amplius indigere se credunt. Aut si gratiam Christi implorant, ad hoc implorant, ut opera ejusmodi facere possint, non ut liberi fiant ab interna carnis corruptione et immundicia. Itaque, ut saepe dixi, per imprudentes et tot infelices leges, necesse est ecclesiam funditus perire, nisi Deus nobis remedium providerit.

Prius autem, quam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quae revelanda erat.

Omnibus (inquit), qui sub lege sunt, antequam fide justificentur, lex ipsa velut quidem carcer est, in qua concludantur et servantur ⁴⁴⁾, quia vi et terrore legis arcentur a libertate peccandi, invita et reluctante concupiscentia. Furit enim concupiscentia et odit legem, carcerem suum, sed cogitur tamen ab operibus abstinere peccati. Hanc autem miseriam qui intellexerint ⁴⁵⁾, utique humiliati gratiam aspirant, nec possunt de legis justitia confidere, quando sentiant se invitos ad legem et pronos ad peccatum per legem fieri. Mallent enim legem non esse, ut impune liceret concupiscentias explere. At hoc mallo est legem odiasse, legem odiasse est veritatem, justitiam, sanctitatem odiasse. Hec jam non solum est peccatum, verum et amor peccati, non solum non esse justum, sed odiasse etiam justitiam, quod est vere

44) Lex ante justificationem fidei est velut quidam carcer.

45) Cur non in legis justitia, sed in misericordia et Dei gratia fidendum.

peccatum per legem augeri⁴⁶⁾. Unde b. Augustinus hoc loco: Quod per legem⁴⁷⁾ praevaricatores legis ipsius inventi sunt; non ad perniciem, sed ad utilitatem valuit eis, qui crediderunt, quia per cognitionem maioris aegritudinis, et desiderari medicum vehementius fecit, et diligere ardentius. Qui enim plurimum dimittitur, plurimum diligit; et hoc Ro. 5. (v. 20.): „Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia.“ Non ergo lex solum posita est⁴⁸⁾, ut peccatum revelaret et augeret, alioqui melius dilata fuisset ad extremum iudicium, ne duplici contritione contereremur, sed ut per peccatum revelatum humiliaret et ad Christum urgeret.

Illud: „Priusquam veniret fides“, non tantum de fide, quae post Christum revelata est, sed de omni fide omnium justorum intelligitur. Nam et patribus olim eadem fides venit, quia et lex Dei eis primo revelata, coegit eos gratiam⁴⁹⁾ quærere. Licet tum non ita per orbem praedicaretur, praedicabatur tamen privatim per familias patrum. Item, vide, ne sic contextum ordines⁴⁹⁾: Conclusi in eam fidem, quasi in fide, velut in carcere, conclusos intelligi velit, cum hoc de lege affirmet, sed eramus conclusi carcere legis, et hoc in fidem, id est, ad fidem futuram, seu in hoc, ut fide futura liberaremur, quando lex carcere suo id fecit, ut per fidem optaremus liberari, sicut

46) Quid peccatum per legem augeri. 47) Fructus legis. 48) Lex est posita, non tantum, ut peccatum revelet et augeat, sed ut peccato cognito ad Christum cogat. 49) Ordo contextus.

*) Edk. V. † Dei,

supra: „Testamentum Dei confirmatum in Christum“, id est, ut in futuro Christo confirmaretur, et mox: „Lex paedagogus noster in Christum“, id est, ad Christum fuit.

Itaque lex paedagogus noster fuit in Christum, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub paedagogo.

Pulchra certe similitudo⁵⁰). Paedagogus a puero et ago nomen habet, quod pueros agat et exercent⁵¹). Sicut (inquit) parvulis paedagogus assignatur, qui lascivientem refrenet aetatem, ita lex nobis data est, quae cohiberet peccata. At sicut pueri solo timore disciplinae coercentur, plerumque et odiunt paedagogum, et liberi esse malunt, omniaque faciunt vel coacti vel blanditiis illecti, nunquam autem amore rei ipsius nec libertate voluntatis, ita qui sub lege sunt, timore minantis legis coercentur ab operibus peccati, odiunt legem, maluntque et ipsi liberas cupiditates habere. Faciunt autem omnia coacti terrore poenae aut amore temporalis promissionis illecti, nunquam autem gratuita liberaque voluntate. Deinde, ubi pueri ad hereditatem pervenerunt, intelligentes, quam utilis fuerit paedagogus, jam incipiunt diligere quoque et laudare officium paedagogi, damnareque se ipsos, quod non libentes et valentes obtemperarint. Nunc vero⁵²) sine paedagogo sua sponte faciunt hilariter, quae sub paedagogo nolentes faciebant et inviti.

50) Pulchra similitudo a paedagogo sumta. 51) Paedagogus ἀπὸ τοῦ ἄγειν τοὺς παῖδας. 52) Nota.

Ita nos fide acquisita *), quae vera est hereditas nostra, Abrahae et semini ejus promissa, intelligentes, quam sancta salubrisque sit lex, quam foeda vero cupiditas, jam legem diligimus, laudamus et mire probamus. Rursum cupiditates nostras eo magis damnamus et vituperamus, quo magis lex ipsa placet, et nunc hilariter et libenter facimus, quod ignorantibus tunc nobis salubris lex vi et terrore extorquebat foris, et tamen intus extorquere nequivit. Hoc est, quod dicit, jam non esse nos sub paedagogo, postquam fides venit, sed paedagogus amicus factus est, et a nobis honoratur magis, quam timetur.

Iterum (ut dixi) cave, ne sic contextum legas⁵³⁾: Lex paedagogus noster fuit in Christo, quasi in Christo jam viventibus lex paedagogus noster sit, ut nostra translatio habet et sapere videtur. Hoc enim apostoli sensum penitus subvertit, sed sicut pueri sunt sub paedagogo ad hereditatem, id est, quo erudiantur, ut ad hereditatem pertingant, ita lex est noster paedagogus ad Christum, id est, ut per legem acti et exerciti ad Christum, ad fidem, ad hereditatem quaerendam et suspirandam paremur. Lex enim (ut dixi) ad gratiam praeparat⁵⁴⁾, dum peccatum revelat et auget, humilians superbos, ad auxilium Christi desiderandum.

Et hunc sensum apostolus juvat particula sequente. „Ad Christum“⁵⁵⁾, inquam, ut fide scilicet justificemur, qui per legem peccatores fiebamus. Sic

53) Admonet lectorem contextus. 54) Legis virtus.

55) Ad Christum.

*) Edit. VII. obtenta.

Paul. 68. (100, 31.): „Quoniam suavis est misericordia tua domine.“ Quare? Quia amara est lex tua domine. Non ergo puer sub paedagogo manebit, sed ad hereditatem dulcius accipiendam erudietur. Ita et lex gratiam Dei dulciorem reddit et commendat⁵⁶⁾. Egrege itaque finem legis declarat, non esse scilicet nostram justitiam et impletionem, sed suspirium ad Christum, ut per fidem ejus quaeratur impleri. At nostri justitiarum⁵⁷⁾ legum suarum finem habent ipsas leges et opera earum, nec eas ad Christum ordinant, sed in opera solum, ut in aeternum peresent cum Judaeis, quos imitantur, nec legem nec opera ejus intelligentes.

Omnes enim filii Dei estis per fidem, quae est in Christo Jesu.

Quia fides est ipsa benedictio, ipsa hereditas Abrahae, in semine suo Christo promissa, ideo, qui fidem in Christum habet, hereditatem Dei habet⁵⁸⁾. Si hereditatem habet, jam non sub paedagogo, sed liber et dominus et heres^{*)}. At nullis datur hereditas, nisi^{**)} filiis. Sequitur, quod credens in Christum sit filius Dei, ut Joann. 1. (v. 12.): „Dedit eis potestatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine ejus“⁵⁹⁾.

56) Lex gratiam Dei dulciorem reddit. 57) In justitiosos mire stupidos. 58) Qui fidem in Christum habet, ipsam hereditatem habet. 59) Credens in Christum est filius Dei.

*) Edit. VIII. † est. **) Edit. VIII. † in.

Quicumque enim in Christo Jesu baptisati estis, Christum induistis.

Declarat esse eos filios Dei per fidem Christi. Baptismus (inquit) facit, ut Christum induatis ⁶⁰). Christum autem induere ⁶¹) est justitiam, veritatem omnemque gratiam totiusque legis plenitudinem induere. Quare per Christum habetis benedictionem et hereditatem Abrahae. Si autem Christum induistis, Christus autem filius Dei, et vos eodem indumento filii Dei estis. Est autem hic tropus apostolicus ⁶²), quo et Ro. 13. (v. 14.) unus dicit: „Sed induimini dominum Jesum Christum“, Ephe. 4. (v. 24.): „Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est, in justitia et sanctitate veritatis.“ Veritatis (inquit), quia sola lex sanctitatem et justitiam simulationis induit ⁶³).

Non est Judaeus, non est Graecus, non est servus neque liber, non est masculus neque foemina.

Non (inquit) ideo justus es, quia Judaeus es et legis observator, sed quia in Christum credens Christum induisti. Quid ergo ad judaismum trahimini per pseudoapostolos? In Christo, sicut persona judaeae observantiae non est, ita nec ulla alia. Humanarum et legalium justitiarum est ⁶⁴), per sectas dividi et penes opera discerni, aliud illis, aliud istis profitentibus, agentibus, sectantibus. In Christo omnia omni-

60) Baptismus. 61) Christum induere. 62) Tropus apostolicus. 63) Nota. 64) De humana et legali justitia.

bus; communis, omnis nomen est nomen omnis. Sic infra 5. (v. 6.): „In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides et nova creatura.“ Idcirco christianus sive fidelis est homo sine nomine, sine specie, sine differentia, sine persona⁶⁵). Psal. 133. (v. 1.): „Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum.“ Ubi unitas, ibi nec species nec differentia, sed neque nomen. Sic inclitus martyr Attalus⁶⁶); requisitus de nomine Dei, optime respondit: Qui plures sunt, discernuntur nominibus, qui unus est, non indiget nomine.

Et hac ratione⁶⁷) vocatur ecclesia in scripturis abscondita et occulta, et mire observatur, ut, quoties describuntur justi, sine ullius sectae aut personae vocabulo describantur, ut Psal. 1. (v. 6.): „Quoniam novit dominus viam justorum“, non ait: Judaeorum, virorum, senum, puerorum, et 15. (v. 1. 2.): „Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?“ Respondet: „Qui ingreditur sine macula“, non ait: Judaeus, hujus aut hujus professionis; et Psal. 109. (111, 1.): „In consilio justorum et congregatione“, non ait: Sacerdotum, monachorum, episcoporum. Eodem judicio dicendum de alia quacunque persona⁶⁸), quia Deus personam non respicit⁶⁹). Non est ergo dives nec pauper, nec formosus nec deformis, nec civis nec rusticus, nec benedictinensis, nec chartu-

65) Homo est christianus seu fidelis sine nomine, specie, differentia, persona. 66) Responsum Attali martyris. 67) Qua ratione ecclesia in scripturis vocatur abscondita seu occulta. 68) Vide pulchram observationem. 69) Deus personam non respicit.

siensis, nec minoritanus, nec augustinus⁷⁰). Omnia haec talia sunt, ut christianum non faciant, si a-sint, nec infidelem, si desint, et prorsus in hoc coepta et facta, ut christianum exerceant et meliorem faciant.⁷¹)

Unde hoc loco b. Augustinus: Ista differentia Judaeorum et gentium, vel conditionis vel sexus manet propter corpus in hac vita mortali, ablata est autem per unitatem fidei in spiritu; quia de illa non tantum apostoli, sed et ipse dominus saluberrimas tradiderunt doctrinas. Christus enim mandat dare caesari, quae sunt caesaris, apostoli servos obedire dominis suis, uxores subjici viris suis, omnes vero magistratibus parere, cui tributum, tributum, cui honorem, honorem. At haec omnia sunt personalia. Hoc solum quaeritur, ut iis personis non contra unitatem fidei, sed pro unitate fidei serviamus, ut non sit fortior dissimilitudo externae conditionis, quam similitudo internae fidei, sicut, pro dolor⁷²), nunc inter titulos, professionum, dignitatum, religionum, ecclesiarum, artium, gentium, regionum, familiarum, amicitiarum, foederum videmus pugnas et lites infinitae diversitatis, ut vel hoc argumento probatum sit fidem in ecclesia [prope] extinctam esse, et solas larvas et (ut Isaias de Babylone dicit (13, 21, 22.)) pilosas, ululas, syrenas in ea bacchari.⁷³)

70) In illos, qui vitae sanctimoniam cucullis et professionibus metiuntur. 71) Ad quid instituti religiosi. 72) Miseretur morum hujus saeculi. 73) Nota.

Omnes enim vos unum estis in Christo
Jesu.

Id est, in fide Christi unum estis ⁷⁴⁾, etsi pro corporis et hujus vitae necessitate necesse sit in diversas personas dividi, sicut multa membra, tamen unum corpus sub uno capite.

Si autem vos Christi, ergo semen Abrahae estis, secundum promissionem heredes.

Quia dixit induisse nos Christum, et unum in Christo factos, idem ergo, quod de Christo dictum est, etiam de nobis propter Christum dictum intelligitur. Non enim potest Christus separari a nobis, nec nos ab illo, cum unum simus cum illo et in illo ⁷⁵⁾, sicut membra unum in capite et cum capite uno. Ut ergo de alio quam Christo promissio Dei intelligi non potest, ita, cum aliud quam Christus non simus, de nobis quoque intelligatur oportet. Vere ergo Abrahae semen sumus et heredes, non secundum carnem, sed secundum promissionem, quia illi sumus, de quibus in promissione fit mentio, de gentibus, inquam, in semine Abrahae benedicendis. Sic Ro. 10. (9, 8.): „Filii promissionis aestimantur in semine, non qui filii carnis, hi filii Dei etc.“

74) In fide Christi unum estis. 75) Christus non potest separari a nobis, nec nos ab illo, cum unum simus cum illo et in illo.

CAPITULUM IV.

Dico autem, quanto tempore heres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium, sed sub tutoribus et actoribus est usque ad praefinitum tempus a patre.

Adbuc alio ariete pulsat justitiam et opera legis¹⁾, sumta jam tertia ex hominibus similitudine, propinqua priori de paedagogo similitudini, ut de eodem parvulo, sed et illa de testamento ad parvulum, aut ad heredem saltem pertinet. Adeo locuples est apostolus in declaranda promissione Dei. Primum, heres parvulus non differt a servo²⁾, aequae potestatem non habens in bonis paternis, ac servus. Secundo, est tamen dominus omnium in spe et nuncupatione patris. Tertio, sub tutoribus et procuratoribus est usque ad praefinitum tempus a patre. Sive hic apostolus leges Romanas sequitur, sive alias, nihil refert. Nam, ut Hieronymus³⁾ dicit, legitimum tempus heredis legibus Romanis viginti quinque annorum terminatur. Nos, quantum sat est, exemplo utemur.

Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes.

Reddit singula singulis. Parvulus heres nos sumus. Tutores sunt elementa mundi. Nihil differimus

1) Alio ariete justitiam et opera legis pulsat.

2) Heres parvulus non differt a servo.

3) D. Hieronymus.

a servis, quia eramus servientes, et tamen domini fuimus omnium, praedestinante scilicet patre coelesti. De heredibus et hereditate abunde satis est dictum, esse videlicet heredes⁴⁾ semen Abrahae, id est, Christum et christianos, hereditatem⁵⁾ autem gratiam et benedictionem fidei christianae in gentibus. De servitute autem heredum aliis verbis superius dictum est. Servi⁶⁾ enim sunt, qui non pro hereditate patrisfamiliae, sed pro mercede serviunt, aut etiam timore poenae coacti opera faciunt, ideo ut Christus ait (Joh. 8, 35.): „Servus non manet in domo in aeternum [filius autem manet in domo in aeternum“].

Quod pulchre figuratum est Gen. 21. (v. 14.), quando filius ancillae Ismael ejectus est, datis ei victualibus, et c. 25. (vv. 5. 6.): „Dedit Abraham cuncta, quae possederat, Isaac, filiis autem concubinarum largitus est munera, et separavit eos a filio suo Isaac.“ Ita et nos, quando citra gratiam in lege sumus, opera legis facimus serviliter, hoc est, aut timore poenarum coacti aut temporali mercede allekti. Quibus tamen omnibus ita erudimur, ut ad hereditatem, id est, fidem et gratiam suspiremus, qua de servitute hac erepti libertate spiritus legem impleamus, non jam timentes poenam aut cupientes mercedem, id est, non amplius servientes. Interim sumus domini omnium⁷⁾, praedestinante et praeparante Deo nobis hanc hereditatem, et nos per servilem timorem poenae et amorem rerum,

4) Heredes sunt semen Abrahae, id est, Christus et christiani. 5) Hereditas est gratia et benedictio christianae fidei. 6) Servi. 7) Domini omnium.

quae sunt in lege erudiente, ut illam appetamus, nequaquam autem in servitute cum Judaeis et hypocritis perstemus, quod faciemus, si per timorem poenae et amorem mercedis sentiamus non legis amorem, sed odium potius in nobis augeri, quia (ut dixi) mallems legem non esse. Sic omnino lex cogit ad hereditatem⁸⁾, per quam domini efficiamur omnium, id est, possessores benedictionis in Christo per fidem.

De elementis mundi, tutoribus et procuratoribus, varie cogitatum est⁹⁾. Breviter, elementa¹⁰⁾ hic non philosophice pro igne, aere, aqua, terra^{*)} accipiuntur, sed proprio apostoli tropo et grammatico pro ipsis literis legis, quibus lex constat, sicut et 2. Corinth. 3. (v. 6.) et alias (Rom. 2, 27. 29.) literam vocat, ut sint^{**)} elementa pluraliter, quod scriptura vel lex scripta nec alia opus est probatione, quam ipsius apostoli auctoritate, qui dicit: „Sub elementis mundi eramus“, et mox sequitur: „Ut eos, qui sub lege erant, redimeret“, ut ostendat idem se intelligere per legem et elementa, alioquin et redempti in tempore plenitudinis sub naturalibus elementis sunt; et infra (v. 9.): „Quomodo convertimur iterum ad infirma et egena elementa hujus mundi, quibus denuo servire vultis?“ Et se ipsum exponens, sequitur: „Dies observatis et annos etc.“ Ergo dies et annos observare, hoc est, ad elementa, id est, ad literam legis converti.

8) Lex cogit ad hereditatem. 9) De elementis, tutoribus ac procuratoribus, variatur. 10) Elementa hic dicuntur ipsae literae, quibus lex constat.

*) Edit. VIII. terraque. **) Edit. VIII. sit.

Sed¹¹⁾ et ratio non sinit per elementa intelligi idola aut naturalia elementa, ut aliqui putarunt, tum quod nusquam legitur Iudaeos unquam elementa co-luisse, tum quod potius debuerat dicere: Sub pote-state idolorum aut tenebrarum eramus, ut ad Romanos et ad alios facit, tum quod generalissime loquitur, quod omnes, quotquot sunt hominum, sub elementis servierint citra fidem Christi, quod, nisi de lege intelligatur, nullo modo intelligitur. Lex enim conclusit omnia sub peccatum, ut supra dixit, praesertim, cum hic aliud non faciat, quam quod legem et gratiam invicem comparat, ut hanc elevet, illam deprimat, maxime vero¹²⁾, quod hic locutionis tropus apostolo familiaris est, ut Col. 2. (v. 8.): „Videte, ne quis vos decipiat per inanem philosophiam, secundum traditionem hominum, secun-dum elementa mundi, et non secundum Christum.“ [Neque enim d. Hieronymo credendum est¹³⁾, aliena recitanti, et elementa illo loco non eadem esse, quae hac epistola ponuntur, nam sunt utique eadem. Ele-menta enim vocat scripta et doctrinas mundi¹⁴⁾, id est, hominum, vel potius de rebus mundi statutas. Ibidem paulo infra (Col. 2, 20.): „Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid adhuc tanquam viventes mundo degernitis?“ Hanc esse sententiam apostoli sequentia mox probant, ubi de superstitionibus judai-cis docet, sicut et hic facit. Sed Heb. 5. (v. 12.) eodem modo utitur. „Indigetis (inquit, ut doceamini, quae sint elementa exordii sermonum Dei.“]

11) Dissentit a quibusdam.

12) Nota diligenter.

13) Non consentit d. Hieronymus.

14) Elementa hic

vocat scripta et doctrinas mundi.

Appellat autem legem elementa mundi utroque vocabulo per tapinosin¹⁵⁾, id est, humiliationem et dejectionem utens, ut extenuet gloriam et opinionem justitiae et operum legis, quasi dicat: Quid ex lege habemus, nisi literas, et eas inanes spiritu, ut quae nec dent, quo impleantur, nec nos eas implere possumus? Mundi autem vocat, quod sint de iis rebus, quae in mundo sunt, ut de externis operibus, sicut scientia Dei dicitur, quae de Deo scitur. Non enim lex aliquem ad Spiritum perduxit, sed in carne tantum observabatur, intus rebelle et odiente concupiscentia. Jam vide¹⁶⁾, quomodo possint apostolum intelligere, qui spiritualia vocant tonsuras, vestes, loca, tempora, ecclesias, altaria, ornamenta, et omnem illam pompam ceremoniarum, siquidem negare coguntur haec esse mundana, nisi velint ipsi quoque mundani (quod summe abhorrent) vocari. Negantes autem haec esse mundana, simul sibi apostoli intellectum praeccludunt, qui mundi nomine haec omnia censeret, elementa mundi contemptibiliter vocans decreta et doctrinas in his rebus externis statuta, imo, et ipsa decalogi externa opera. Idcirco nostro saeculo spiritualia sunt divitiae, tyrannis, fastus, libertas, aut summo gradu omnes *) vocales sine intellectu, et vestes et loca doctrinis hominum asserta. Corporalia sunt opera misericordiae, et quaecumque alia opera et loca hominum, etiamsi ex spiritu pleno fidei sint sanctissima.

15) Per tapinosin legem elementa mundi appellat.

16) Quorundam abusum notat.

*) Edit. VIII. orationes.

Sed redeamus ad apostolum. Elementa ista*) sunt tutores et procuratores, sicut lex paedagogus, quia litera legis, dum timore poenae invitos cogit ad opera sua, simul cogit agnita hac invita voluntate currere ad Christum, spiritus libertatis largitorum. Non ergo perdit lex, sed officiosissime prodest¹⁷⁾, modo intelligas te per eam, velut pium procuratorem, ad Christum, ad hereditatem duci, imo, pellī. Quod si non sic eam intelligas¹⁸⁾, erit tibi exactor et adversarius, tradens te tortoribus, erit iudex et persecutor tuus, quia nunquam tibi quietam conscientiam relinquet, dum nunquam in te tuisque operibus invenire possis, quo illa sit impleta et contenta. Sic autem eam intelligunt, qui non ad Christum se dirigi per eam, sed suis viribus eam implendam accipiunt.

At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.

Plenitudinem temporis¹⁹⁾ huic reddit, quod supra dixerat „praefinitum tempus a patre“. Ita enim et Deus praefinierat tempus, quo benedictio Abrahæ promissa in semine suo Christo impleatur**), non, quod non interim sancti patres eandem benedictionem consecuti sint, sed, quod in Christo revelanda erat

17) Lex non perdit, sed officiosissime prodest.

18) Nota haec quaeso diligenter.

19) Plenitudinem temporis.

*) Edit. VIII. itaque.

**) Edit. VIII. impletur.

per mundum, et ipse manifestandas, in quo et illi et nos benedicimur, et hoc vocat plenitudinem temporis, id est, impletionem temporis praefiniti.

[Alii plenitudinem temporis²⁰) tempus plenitudinis, id est, gratiae vocant. Ille²¹), quisquis est, quem d. Hieronymus recitat, qui sibi ipsi opponens dicit: Si necesse fuit, ut sub lege fieret, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ergo necesse quoque fuisset, ut sine lege fieret, ut eos (puta gentes), qui sine lege erant, redimeret, aut si hoc non necessarium, illud quoque superfluum est; ille, inquam, de sola lege ceremoniali apostolum intelligit, cum apostolus de tota lege loquatuf. Non enim Christus de ceremoniis tantum, ac non potius de concupiscentiis seu lege concupiscentiam prohibente redemit, ipse enim nulli debuit, et tamen debitorem sese fecit, conversatus sicut peccator.]

Proinde tropus apostoli servandus est²²). Non enim sub lege esse²³) est id, quod tempore et decreto legis vivere; sic nec Job nec Naaman Syrus sub lege fuerunt, nec Sareptana Sidonis mulier; sed est, esse debitorem legis, non habere, quo impleas, et reum esse omnium poenarum a lege positarum. Christus autem, cum non esset nec esse posset^{*)}) sub lege, factus tamen est sub lege, peccator et peccator, non contra legem operans sicut nos, sed poenas peccatorum a lege statutas pro nobis susci-

20) Plenitudo temporis.

d. Hieronymo recitatum.

22) Tropus apostoli servandus.

23) Esse sub lege.

*) Editt. I. II. V. posait.

21) Revellit quempiam a

22) Tropus apostoli servandus.

piens innocenter. Quare omnes gentes sub lege fuerunt, saltem naturae et decalogi²⁴⁾. Non ergo eodem modo Christus sub lege factus est²⁵⁾, quo nos sub lege sumus, sicut nec eodem modo maledictum et peccatum fuit, quo nos sumus, ipse tantum corpore, nos utroque, corpore et spiritu, et ut b. Augustinus lib. III. Trip. IV. suo simple, nostro duplo consonat, et pulchrum diapason adimplet.

Illud „factum ex muliere“²⁶⁾ non videtur prope *) contumelia virginis matris? Potuit enim eodem verbo factum ex virgine dicere. D. Hieronymus **) propter Manichaeum ita dictum, qui Christum per mulierem, non ex muliere natum dicit, non veram, sed putativam ejus carnem simulans. Potest etiam dici, commendari ab apostolo divinam dignationem, quae eo descenderit, ut non modo ex natura humana, sed et ex infirmiore sexu ejusdem nasci voluerit, ideo nomen sexus aptius fuisse, quam nomen conditionis. Simul, quod illud monet, quod Adam non ex muliere factus est, Eva ex viro, non muliere, ut, sicut mulier ex viro facta causa fuit peccati et perditionis, ita vir ex muliere factus causa fieret justitiae et salutis, contrariis sexibus contraria operantibus, quod citra nomen sexus non potuit observari, quanquam nec virginitatem Mariae in hoc intactam relinquit. Nam cum ceteri omnes ex viro et muliere veniant, solus hic ex muliere, satis commendat miraculum, esse

24) Aliiter omnes gentes sub lege fuerunt. 25) Aliar Christus sub lege factus est. 26) Factum ex muliere.

*) Edit. VIII. pro.

**) Edit. VIII. † putat.

matrem mulierem virginem, et filium virginis. Denique quia homo naturalis esse debuit, et filius, necesse fuit, ut nasceretur. Ad nascendum autem et sexu muliebri opus est. Non enim esset homo filius, nisi per mulierem natus esset, sicut nec [in] Adam filius homo nec Eva filia homo fuit.

Adoptio filiorum²⁷⁾ aptius [in] graeco υιοθεσία²⁸⁾ dicitur a ponendo et filius, sicut legispositio eadem compositione dicitur. Υιοθεσία²⁹⁾ autem haec fit, ut supra docuit, per fidem Christi, quam Deus in ipso futuram promisit Abrahae. Credere enim in Christum³⁰⁾ est eum induere, unum cum eo fieri. [At] Christus filius est, quare in ipso quoque credentes filii cum eo sunt. Propter eos, qui nondum satis in Christo sunt eruditi, repeto, quae supra saepius dixi³¹⁾, hoc est, verba illa: „Redimeret“, „adoptionem reciperemus“, „estis filii“, „misit Spiritum“, „non est servus, sed filius et heres“, et similia, non sunt intelligenda, quod completa in nobis sint, sed quod Christus hoc explevit, quo in nobis et ipsa explerentur. Sic enim omnia incepta sunt, ut de die in diem sint magis ac magis perficienda, ideo et phase domini (id est, transitus) dicitur, et nos Galilaei, id est, migrantes vocamur, quod assidue de Aegypto per desertum, id est, per viam crucis et passionis eximus ad terram promissionis, redempti sumus et assidue redimimur, recepimus adoptionem et

27) Adoptio filiorum. 28) Υιοθεσία. 29) Υιοθεσία.

30) Credere in Christum.

31) Repetit, quae supra quoque dixit, propter radiiores.

adhuc recipimus, facti sumus filii Dei et sumus et firmus, missus est Spiritus, mittitur et mittetur, cognoscimus et cognoscemus.

Et ita vitam christiani ne imagineris statum et quietem esse, sed transitum et profectum de vitis ad virtutem, de claritate in claritatem, de virtute in virtutem³²⁾, et qui non fuerit in transitu, hanc nec christianum arbitreris, sed populum quietis et pacis, ad quos inducit propheta hostes ejus. Ne ergo credas theologis istis deceptoribus³³⁾, qui tibi dicunt: Si unum et primum gradum caritatis habeas, satis habes ad salutem, stultis opinionibus suis otiosam, ac velut in vase vinum, in corde caritatem fingentes. Non est otiosa caritas, sed crucifigit carnem assidue, et suo gradu stare non potest contenta, sed se dilatat in totum hominem expurgandum. Illi autem cum suo uno gradu tempore tentationis et mortis nec primum nec secundum gradum habebunt.

Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum filii sui in corda vestra, clamantem:

Abba pater!

D. Hieronymus corda nostra habet³⁴⁾, quod et Graecus habet, quin ita consonat Ro. 8. (v. 15.): „Accepistis Spiritum adoptionis filiorum, in quo cla-

32) Vita christiana non est status aut quies, sed transitus et profectio de vitis ad virtutem, de claritate in claritatem, de virtute in virtutem. 33) Monet cavendum a theologis istis deceptoribus, qui jactant unum et primum gradum caritatis satis esse ad salutem.

34) D. Hieronymus corda nostra habet, non vestra.

mamus: Abba pater!“³⁵) Non ait: In quo clamatia, cum tamen in secunda persona ad eos locutus sit, ita et hic facit. Abba pater, cur geminarit, cum grammatica ratio non appareat, placet vulgata ratio mysterii, quod idem Spiritus fidei sit Judaeorum et gentium, duorum populorum unius Dei; sicut apostolus Rom. 1. et 2. Judaeo primum et Graeco dicit.

Observat apostolus, quia de filiis Dei dixerat, ideo Spiritum sanctum Spiritum filii Dei appellat, ut eundem Spiritum in fidelibus missum ostendat, qui in Christo est filio Dei. Manifeste autem sanctam trinitatem unum Deum notat³⁶). Nam filius cum sit verus Deus, vivit Spiritu suo, quo et pater sine dubio vivit, et quem alibi Spiritum Dei vocat, hic Spiritum filii vocat. Ita et nos in Deo sumus, movemur et vivimus. Sumus³⁷) propter patrem, qui substantia divinitatis est. Movemur³⁸) imagine filii, qui ex patre nascitur, divino et aeterno velut motu motus. Vivimus³⁹) secundum Spiritum, in quo pater et filius quiescunt et velut vivunt. Sed haec sublimiora sunt, quam ut huic loco conveniant.

Hoc magis observandum, quod apostolus credentibus mox et Spiritum filiorum dari testatur. „Quia (inquit) estis filii (utique per fidem, ut jam saepe dictum est), misit Deus Spiritum filii in corda nostra.“⁴⁰) Quibus facile solvitur illorum quae-

35) Abba pater. 36) Manifeste sanctam trinitatem unum Deum notat. 37) Nos in Deo sumus. 38) Movemur. 39) Vivimus. 40) Quia estis filii, misit Deus Spiritum filii sui in corda nostra.

stio⁴¹⁾, quomodo sola fide hominem justificari et salvari doceatur. Nihil est, quod movearis. Si vera est fides, et vere filius, non deerit Spiritus. Si autem assit Spiritus, caritatem diffundet, et omnem illum virtutum concentum absolvet, quem 1. Corin. 13. (vv. 4. 5.) tribuit caritati: „Caritas patiens est, benigna est etc.“ Ideo quando de fide justificante loquitur, de fide, quae per dilectionem operatur, ut alias dicit, loquitur. Fides enim meretur, ut Spiritus detur⁴²⁾, sicut et supra: „Ex operibus an ex auditu fidel Spiritum accepistis?“ [Ceterum⁴³⁾ fides, qua et daemones contremiscunt et impii miracula faciunt, vera non est, cum nondum sint filii nec heredes benedictionis.]

Itaque jam non est servus, sed filius, quod si filius, et heres per Deum.

Per Christum, d. Hieronymus legit, et ita graece legitur. Hoc enim addit, ne vel per legem vel aliunde hanc hereditatem sibi quisquam speret, quam per Christum, quia in semine Abrahæ (qui est Christus) promittitur et exhibetur benedictio. Idem Ro. 8. (v. 17.): „Si autem filii, et heredes, heredes quidem Dei, coheredes autem Christi.“ Quid sit servus et servitus⁴⁴⁾, satis dictum est, nempe, qui legem servat et non servat. Servat in operibus vel timore poenae vel amore commodi. Non servat in voluntate,

41) Solvitur quaestio, quonam pacto sola fide homo justificetur et salvetur. 42) Fides meretur, ut Spiritus detur. 43) Solvit aliam objectionem. 44) Servus. Servitus.

qua mallet non esse legem, ac sic jam intus odit iustitiam legis, quam foris simulat coram hominibus. Filius autem gratia adjutus libere servat, nollet non esse legem, imo gaudet esse legem⁴⁵), illi manus est [in lege domini], huic voluntas in lege domini.

Sed tunc quidem ignorantes Deum iis, qui natura non sunt Dii, serviebatis.

Dupliciter Deum dici⁴⁶), manifeste indicat, Deum natura, id est, verum; unum, vivum et aeternum, alios multos falsos; mortuos, hoc est, homines, bestias, volucres, ut Ro. 1. (v. 23.): „Qui commutaverunt gloriam immortalis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentum.“ Ergo non natura, sed opinione et errore hominum Dii sunt, quibus contra praeceptum secundum nomen et gloriam Dei veri in vanum assumentes tribuerunt, sicut et nunc nomen domini infinitis superstitionibus servit. Cum enim sit sanctum et terribile⁴⁷), non potest nisi nocentissime praetexti quibuscunque iniquitatibus et deceptionibus, quod illius terrore homines efficacissime trahantur⁴⁸). Natura insita est veneratio nominis divini, sed difficillimum est nosse, quando invocatur in veritate. Haec⁴⁹) enim ignorantia a vero Deo subtrahit insidiosissime, qua et Galatas dicit olim fuisse cum ceteris gentibus deceptos.

45) Filius gratia adjutus servat legem, et gaudet esse legem. 46) Deus dicitur dupliciter. 47) Difficillimum est nosse, quando nomen Dei invocatur in veritate.

*) Edit. VIII. trahantur.

**) Edit. I. II. V. hic.

Distinguunt recentiores ignorantiam, aliam invincibilem, aliam crassam et affectatam⁴⁸⁾. Invincibilis (inquiunt) excusat a toto peccato, crassa non a toto, sed a tanto, affectata vero magis accusat. Haec mihi videntur ad hoc conficta⁴⁹⁾, ut gratiae Dei injuriam faciant, et liberum arbitrium inflent, deinde homines securos in perditione sua reddant. Nam dum homo fecerit, quod in se fuerit, securus est, quia invincibilis ignorantia non nocet. Breviter⁵⁰⁾, ignorantia invincibilis vel dicitur quoad nos nostrasque vires, tunc certum est nullam esse vincibilem ignorantiam, saltem in iis, quae pertinent ad Deum. Joann. 3. (v. 27.): „Non potest homo quidquam accipere, nisi fuerit ei datum desuper“, et Joann. 6. (v. 44.): „Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum.“ Nihil enim boni ex nobis possumus, sed tantum errare, ignorantias augere et peccare. Proinde, qui suis viribus ignorantiam quamcunque evadere tentat, duplici peccato et ignorantia se excoecat⁵¹⁾, primum, quod ignarus est, secundo, quod ignorat se ignarum esse, et per ignorantiam ignorantiam praesumit pel- lere, et opus efficere, quod solius Dei est. Ita dum ad meliora per se ipsum nititur sine Deo, de peccato impietatem facit, et quod a Deo quaerere debuerat, in se ipso invenisse se mentitur. Solus Christus est lux et vita omnium hominum, non ratio nostra. Vel

48) Distinctio ignorantiae ad opinionem recentiorum in invincibilem, crassam et affectatam. 49) Causa magistralis distinctionis.

50) Eludit distinctionem.

51) Qui suis viribus ignorantiam quamcunque evadere tentat, duplici peccato et ignorantia se excoecat.

dicitur invincibilis⁵²⁾ quoad gratiam Dei nobiscum. Sic nulla est invincibilis, quia omnia possibilia credenti.

Igitur⁵³⁾ non sunt docendi homines⁵⁴⁾, ut ignorantiam invincibilem non timeant, ne in se et sua confidentes timorem Dei remittant, quin potius, sive fecerint, quod in se est, sive non, desperare de se ipsis debent, et in solum Deum confidere, ejus judicium etiam in bonis timere, ejus misericordiam etiam in malis sperare, ut nihil unquam faciant, quo securi sint, nihil unquam peccent, in quo desperent. Ita semper est ignorantia invincibilis, eo ipso tamen, dum timent et sperant, sunt sine omni ignorantia. Quare non excusat ignorantia invincibilis, sed confessio et agnitio gemebunda ignorantiae invincibilis excusat, vel potius gratiam impetrat⁵⁵⁾.

Nunc autem, cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo, quomodo iterum convertimini ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis?

Nescio, an locum ab ingratitude tractet apostolus, an a minori, utrumque tentemus. A minori⁵⁶⁾, si tunc, quando Deum ignorantes Dñs falsis serviebatis, non convertebamini ad elementa infirma, quomodo nunc, cum cognoveritis Deum, ad illa convertimini? cum tunc magis videbamini illorum egere,

52) Alio modo ignorantia dicitur invincibilis. 53)

Nota. 54) Quomodo homines docendi sunt. 55) Ignorantia invincibilis non excusat, sed potius ejus confessio et agnitio gratiam impetrat. 56) Locus a minori.

quod iudaismus non parum excelebat gentilitatem. Nunc autem incomparabiliter etiam iudaismo superiores facti nihil prorsus illorum egetis. Ab ingratitude⁵⁷⁾ sic: Memores estis, quam foeda idololatria Diis immandis servieritis, et nunc misericordia Dei ad veri Dei cultum vocati sitis. Num ergo vos pudet tantae ingratitude, quod a Deo rursus disceditis, qui e tantis malis in tanta bona vos vocavit? Aut utrumque locum forte simul involvit more suo.

Illud „imo cum cogniti sitis“⁵⁸⁾ putat s. Augustinus dictum velut infirmis explicandi gratia, quia rudes intelligerent cognitionem Dei, qua eos cognovisse dicit, facie ad faciem fuisse, et ita apostolum non intelligerent, ideo se ipsum exposuerit, quod cogniti magis sint, quam cognoverint. Verum sub hac simplicitate latet non minus sublimis illa intelligentia^{59 a)}, quod nostrum agere est pati Deum in nobis operantem^{59 b)}, quomodo videmus instrumentum artificis magis agi, quam agere. Quod et Isa. 26. (v. 12.): „Omnia opera (inquit) nostra in nobis operatus es domine.“ Ita nostrum cognoscere est cognosci a Deo, qui et operatus est in nobis hoc ipsum cognoscere (de fide enim loquitur), ergo prior cognovit nos. Et aptissime hoc utitur tropo in eos, qui jam in sua justitia niti coeperant⁶⁰⁾, quasi Deum velint praevenire operibus suis, et justitiam Deo parare, quam ab ipso acceptam oportuit. Qui furor

57) Locus ab ingratitude. 58) Cum cogniti sitis.

59a) Sub simplicitate sublimis latet intelligentia. 59b) Nostrum agere est pati Deum in nobis operantem. 60) Utitur tropo in eos, qui in sua justitia niti coeperunt.

communis est omnium legalium et ceremonialium iustitiarum. Simul tamen eodem verbo praedestinationem occulte tangit, sicut et superius alicubi eandem indicat tantum et transit. Nam ⁶¹⁾ non ideo cognoscuntur, quia cognoscunt, sed contra, quia cogniti sunt, ideo cognoscunt, ut sit non volentis neque currentis, sed miserentis Dei omne bonum et omnis gloria boni. [Simili modo de fide et Spiritu sentiendum.]

Ecce*) pondus verborum et mira tapinosis⁶²⁾. „Ad elementa“⁶³⁾, id est, literam et signa rerum, cum ipsi ad rem ipsam sibi viderentur**) conversi. Deinde „infirma“⁶⁴⁾, quia lex prorsus ad iustitiam juvare non potuit, quis potius angebat peccatum. „Et egena“⁶⁵⁾, vacua, quia lex non solum non potest ulterius provehere, sed nec servare et fovere vos potest in eo, quod estis, sed peiores vos per eam fieri necesse est. Gratia autem fidei in Christo potens est⁶⁶⁾, non modo servare, sed et ad perfectum promovere. [Dictum est supra, quid sint et quare sint elementa. Vides ergo⁶⁷⁾, quam contemtim de lege loquatur contra magniloquos pseudoapostolos.] Quaerit hic d. Hieronymus⁶⁸⁾, an Moses et prophetae Deum cognorint, et sic legem non servarint, aut legem servarint, et sic Deum non cognorint, quia apostolus haec duo facit pugnantia, et utrumlibet de prophetis asserere periculosum est. Sed uno verbo apostolus hoc dissolvit. „Quibus (inquit) denovo vultis

61) Nota. 62) Mira tapinosis. 63) Elementa.
64) Infirma. 65) Egena. 66) Gratia fidei in Christo potens. 67) Nota. 68) Quaestio Hieronymi.

*) Editt. VIII. + autem. **) Edit. VIII. videntur.

servire.“ Servare legalia non est malum, sed servire legalibus, malum est⁶⁹⁾. Servit autem, qui timore (ut jam saepe dictum est) minarum eadem facit coactus velut necessaria, quibus mereatur justificari. Libere autem facta nihil obsunt. Sic prophetae ea observaverunt non pro justitia obtinenda, sed pro caritate Dei et proximi exercenda, ipsi ex fide justificati.

Dies observatis, et menses, et tempora,
et annos.

[B. Augustinus⁷⁰⁾ dubie hunc locum exponit, magis tamen de gentium, quam Judaeorum ritu. Dicit enim: Vulgatissimus error est gentilium, ut vel in agendis rebus vel exspectandis eventibus vitae ac negotiorum suorum ab astrologis et Chaldaeis notatos dies, menses, tempora et annos observent, et hoc sensu apostolum passim decreta allegant⁷¹⁾ pro more suo, quo et multa alia assueverunt hoc nomine, quod a sanctis patribus dicta sunt, non qua causa dicta sunt. Quanquam statim b. Augustinus de Judaeis quoque intelligendum dicat, b.] Hieronymus⁷²⁾ simpliciter et recte de Judaeis tantum accipit. „Dies“ (inquit), ut sabbati et neomeniae. „Menses“ autem, ut primum et septimum mensem. „Tempora“, quibus ter veniebant in Hierusalem per singulos annos. „Annos“ autem, septimum remissionis et quinquagesimum, quem jubilaum illi vocant.

69) Servare legalia non est malum, sed servire legalibus malum est.

70) B. Augustini expositio.

71) Decreta apostolum passim allegant.

72) B. Hieronymi sententia.

Quaerit idem⁷³⁾, an et nos eodem crimine teneamur, quod quartum sabbati, parasceven, diem dominicam, quadragesimae jejuniae, pascae et pentecosten, et pro varietate regionum diversa in honore martyrum constituta tempora observamus. Respondet primum⁷⁴⁾, nos non Judaeorum, sed alios dies observare; secundo, constituti sunt dies, non quo celebrior sit illa, qua convenimus, sed ne inordinata congregatio populi fidem minueret in Christo; tertio, qui acutius respondere conatur, affirmat omnes dies aequales esse⁷⁵⁾, semper esse sanctum resurrectionis diem, semper licere jejunare, semper vesci dominico corpore, semper orare, ideo jejunia et congregationes inter dies propter eos a jurisprudentibus constitutos, qui magis saeculo vacant, quam Deo etc.⁷⁶⁾. Hoc verum est. Sic enim Isa. ultim. (v. 23.) futurum esse praedixit: Erit sabbatum ex sabbato, et mensis ex mense. Re vera enim omnis dies festus est in nova lege⁷⁷⁾, nisi quantum ecclesiae praecepto constituitur pro verbo Dei audiendo et communicando et orando communibus precibus. Sed nunc longe in majorem superstitionem abierunt⁷⁸⁾, quam Judaeorum festivitates, adeo ut se obsequium Deo nunc praestare arbitrentur, si hos dies multiplicent, non orandi, non audiendi verbi Dei, non communicandi gratia, sed tantum feriandi, et vere feriantur perfectius quam

73) Quaestio Hieronymi.

74) Solutio Hieronymi.

75) Omnes dies quibusdam aequales.

76) Jejunia et sabbata instituta sunt propter eos, qui saeculo magis vacant quam Christo.

77) Omnis dies in nova lege festus.

78) In superstitionem nostri saeculi.

Judaei. Hi enim saltem Moſen et prophetas legunt, nos nec Deo nec hominibus ſervientes abſolutiſſime vacamus ab omniſus, niſi quod ventri et otio aliisque portentiſus ſervimus.

Nec ſic tamen pontifices populorum miſerti dies aliquot feſtos abrogant et minuunt, timentes forte Romani pontificiſus auctoritatem haec ſanctientiſus, quaſi non hec ipſum impiam ſit, putare⁷⁹⁾, quod Romanus pontifex [intenderit aut] potuerit ſtatuerre vel tolerare eos dies, qui diabolum tot monſtris colunt in ſummum dedecus chriſtiani nominis et blaſphemiam divinae majeſtatiſus, aut ſi putant illum haec intendere, et tolerare velle, impiſſimum eſt obedire, et hominiſus ſtatutum in tantam creatoris contumeliā vergens non penitus et cum fiducia diripiſſus et caſſaſſus. Non eſt excuſatus epiſcopuſ aut ulluſ paſtor, ſi viderit dieſ feſtoſ in ſua eccleſia ebrietatiſus, ludis, libidinibꝯ, caedibꝯ, otio, fabuliſus, ſpectaculiſus conſumi, ſicuti fere conſumuntur praeter paucos celeberrimoſ, et non eoſ abrogarit. Non (inquam) excuſatus eſt⁸⁰⁾, quod ſine auctoritate papae non licet; nam, ſi et angeluſ de coelo ſic conſtituiſſet, pluſ tamen divinae gloriae et honori debemuſ, in cujuſ injuriā quidquid ſtatuitur, aut quidquid a quocunqꝯ toleratur, tollendum eſt cum fiducia, niſi quiſ malit omnium malorum tali permiſſione factorum reuſ fieri. [Non ligat mandatuſ Romanae eccleſiae⁸¹⁾], niſi ubi cum honore et gloria Dei ſervari poteſt. Quod ſi

79) Attende ſanum et pluſ pro chriſtiano profectu conſiliuſ. 80) Graviter et pie dictuſ. 81) Quatenuſ Romanae eccleſiae mandatuſ ligat.

servari non ita potest, jam impios esse pronuntiamus⁸²⁾, qui illud mandatum cogunt videri, sicut nos impiissimi homines ludunt, qui hominis timorem praeponunt Dei timori, et sub nomine papae et s. Petri diabolum coronant in ecclesia Christi, imo aderant.

De bello in Turcas⁸³⁾ cogitamus, de hoc et aliis necessitatibus ecclesiae longe quam Turcarum tyrannia sit peioribus, securi sumus, et in utramque dormimus aurem⁸⁴⁾, quasi non melius sit Turcam vere virgam Dei venire et nostris malis vel morte corporis moderi, quam tanta licentia populi, tanta seguitie pastorum ecclesiae populum in peiores Turcas degenerare. Ille sane corpora occidet, et terra spoliabit. At nos animas occidimus et coelo privamus; si tamen vera est diffinitio novissimi concilii, animas scilicet esse immortales, praesertim christianorum.]

Ad apostolum redeundo, sicut circumcisio, ita dies quoque festi nihil conferebant iustitiae, neque alia, quorum latins meminit Col. 3. (2, 16.) Non ergo ut necessaria fuerunt observanda, non magis certe quam nostri festi dies nobis iustitiam conferunt observati, aut ulla alia onera traditionum⁸⁵⁾, sed ex fide Christi iustitia nostra est, quae non fit ex caeremoniis, sed utitur caeremoniis libere pro caritate Dei et proximi, nisi id lucri tibi fecerint multiplicati dies festi⁸⁶⁾, quo ab operibus manuum feriatas rem

82) In personatos christianitatis tyrannos. 83) De bello in Turcas. 84) Nota. 85) Ut circumcisio et alia in veteri lege nihil contulerunt ad iustitiam, ita nec festi dies a nobis observati ad eam faciunt in nova; verum ex fide christiana est iustitia. 86) Vido, quanto lucro sunt multiplicati dies festi.

familiarē extenuas, et sic paulatim ad inopiam venias, juxta illud evangelii (Matth. 5, 3.): „Beati pauperes“, ut dies festi⁸⁷⁾ non ad cultum Dei, sed ad paupertatem adducendam valeant, aut ad evacuandum praeceptum Dei saluberrimum, veteri homini impositum (Gen. 3, 19.): „In sudore vultus tui vesceris pane tuo.“ [Sed alias haec et alia misere habet ecclesia Christi, irascente peccatis nostris coelo et terra.]

Timeo vos, ne sine causa in vobis laboraverim,

„Timeo vos“ b. Hieronymus pro: Timeo de vobis, dictum putat⁸⁸⁾, et defectum mihi videtur oratio asperē, tanquam voluerit apostolus eos terrere periculo eorum, et dicere: Timeo vos perituros esse in aeternum, et ita frustra omnia in vobis laboraverim. Verum vertit verba, et ut dura haec supprimit, et suum dampnum tantum causatur. Ita enim convenit apostolicae lenitati, non nimium asperē invadere⁸⁹⁾, quos recuperare cupiebat, aliquidem, ut est humanus affectus, praesertim in culpa deprehensus magis trahitur et ducitur *) lenitate, quam cogitur minis et terrore, et vehementer movet, si aliorum mala tua feceris, et te in illis deploraris, ut permoveas tandem, quae **) sua saltem tecum deplorent. Dicat ergo Paulus: O Galatae, etsi vestrum malum non satis vos

87) Nota. 88) B. Hieronymus „timeo vos“ pro: timeo de vobis, accipit. 89) Apostolicae lenitati convenit, non acerbē invadere.

*) Edit. V. corrigitur. **) Edit. VIII. quod et.

movet, misereamini saltem mei, condeleto mihi, qui in vobis me perdidisse timeo non rem, non famam, non honorem, nec solum verbum aut opus, sed universum laborem. Mitius erat, si tantum locutus fuisset: Nunc laboravi pro vobis, oravi, multa passus, multa periclitatus, sicut ad Corinthios recitat copiosius, et haec omnia nunc frustra consumsi. Lacrymas Pauli haec verba spirant.

Estote sicut ego, quia et ego sicut vos.

[Et hic obscuritas varietatem parit. D. Hieronymus duas affert⁹⁰⁾, priorem⁹¹⁾: „Estote sicut ego“, id est, robusti et viri in fide Christi, sicut ego jam sum, ut sit exhortatio ad perfectiora, „quia et ego sicut vos“, scilicet fui, tunc scilicet, quando primum vobis evangelii lac dedi. Nam feci me parvulum et infirmum vobis abscondens perfectiora, et infirmiora fidei vobis dedi, et talem doctorem exhibui, quem vos infirmi intelligere possitis. Eram ergo tunc sicut vos. Quare nunc vicem rependite, et ait sicut ego, id est, potentes me capere fortiora tradentem. Alteram⁹²⁾: Fui et ego quondam in ceremoniis, sicut vos modo estis; sed arbitratus sum ut stercora, ut Christum crucifacerem. Et vos quoque sic facite, et estote, sicut ego modo sum.]

[B. Augustinus⁹³⁾? „Estote sicut ego“, qui contemno legalia Judaeus, „quia et ego sicut vos“, id est, homo sum sicut vos. Si mihi, qui similis sum vobis homo, licet elementa negligere, et vobis quoque lice-

90) D. Hieronymus duas affert sententias. 91) Unam.
92) Alteram. 93) B. Augustinus.

bit. Potest et ita cogitari⁹⁴),] quia dure eos increparat, ne exasperarentur et laederentur, praecoccupat et expostulat, ut sese praebeant ei, qualem ipse se praebet illis, ut sit sensus: Ego quidem non sum laesus a vobis, non exasperastis me. Ita rursus nolite a me laedi et exasperari, sed commune malum utrumque *) deploramus. Meum malum est, quod vos reciditis, ideo non a vobis offensus sum, sed a malo jam meo; ita vos nolite offendi mea increpatione, sed vestro malo potius.

Et hunc sensum sequens contextus videtur juvare. „Nihil (inquit) me laesistis.“ [Huic non multum absimilis est sensus, si cum praecedentibus jam dictis ita nectatur: Quando ego vestro hoc malo non secus afficior, ac si meum esset, ita, ut jam vere cum infirmis infirmus, cum flentibus fleam, omnibusque omnia factus sim, ita rursus peto, ut mihi quoque timenti, ne frustra laborarim, assimilemini, et cum timente timeatis, cum dolente perditum laborem esse doleatis, ut si vestro malo non movemini, meo moveamini, ut sic ad vestrum quoque perveniat malum deplorandum. Sic enim et Christus teste d. Bernardo⁹⁵), cum nos peccata nostra non cruciarent, pro nobis doluit et passus est, ut suo pro nostris peccatis dolore multo fortius nos ad luctum moveret, sicut ad mulieres sequentes dixit (Luc. 23, 28.): „Nolite flere super me, sed flete super vos ipsas.“ In his liberum linquo iudicium lectori.]

94) Alia interpretatio.

95) Sententia b. Bernhardi.

*) Edit. VIII. utriusque.

Fratres, obsecro vos, nihil me laesistis.

[D. Hieronymus⁹⁶⁾ ad superiorem sententiam hoc jungit, sic legens: **Fratres, obsecro vos, estote sicut ego, quia ego sicut vos, nihil me laesistis.** Verum cum apostolus soleat ingredi novam sententiam, quando dicit: „Fratres, obsecro vos“, nescio an iste ordo sit tenendus. Quid si per eclipsim hoc vel simile voluerit⁹⁷⁾: **Obsecro, ignoscite mihi, durus fui, sed necessario, sustinete modicum quid zelotypiae meae.** B. Hieronymus⁹⁸⁾ sic: **Quam hucusque non me laeseritis, quando vobis parvulis et infirmis infirmus factus infirma tradidi, cur nunc laedor a vobis, ad maiora vos provocans? Et hanc sententiam statuit ex sequentibus, ubi per infirmitatem se eis praedicasse dicit, et tamen susceptum sicut angelum Dei etc. Igitur] certum est apostolum hoc contextu pro paterna sollicitudine lenire, et mollire suam totius praecedentis sermonis asperitatem⁹⁹⁾. Arguerat insensatos, cito translatos, conversos ad elementa mundi, carne consummatos, fascinosos, crucifixum in eis Christum, contentam gratiam, irritum testamentum Dei, serves ex filiis factus, et jam in summa¹⁰⁰⁾, frustra se omnia fecisse et laborem universum perdidisse, ac ita jam prope de eis omnia pessima et desperata significarat. Et haec omnia pro vehementia et studio ardentissimo tuendae gratiae Dei. Ideo nunc temperat et castigationem mitigat oleo lenitatis, postulans, ut**

96) D. Hieronymus.

97) Videtur esse eclipsis.

98) B. Hieronymus.

99) Observa paternam apostoli sollicitudinem.

100) Dictorum epilogus.

sint patientes, donec aliquid zelo Dei, quo eos zelat, sicut ipse patiens fuit, multa et hoc praesens quoque malum eis donans. Obsecro (inquit) carissimi fratres, non sum haec locutus odio vestri, vera vobis dico, sed non ideo inimicum vestrum me arbitremini. Nam quod timuerit eos nimium offensos, satis indicat, quod infra dicit: „Ergo inimicus factus sum vobis, veram dicens?“ Et iterum: „Vellem autem esse apud vos modo, ut mutarem vocem meam“, quasi dicat: Timeo, ne scripta nimis offendant, ut videbimus, et ut efficacissime suadeat non amaro animo se esse, neque odio haec locutum, incipit eos copiosissime commendare. Non sum inimicus vobis fratres, nihil enim me laesistis unquam, imo adeo non laesistis, ut et eximie sicut angelum Dei susceperitis.

Scitis enim, quia per infirmitatem carnis evangelisavi vobis jampridem, et temptationem vestram in carne mea non spreveritis neque respuistis, sed sicut angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum.

„Infirmitatem carnis“ [d. Hieronymus ad Galatas refert¹⁾], ut quibus tanquam infirmis et adhuc carnalibus non potuerit spiritualia praedicare, quod non placet; sed] tropus est Paulinus²⁾, qui exprimit conditionis vilitatem. Infirmitas enim imbecillitas est, qua apostoli, cum essent pauperes, contenti, variis deinde persecutionibus subjecti, et ut ad Corinthios (1. Cor. 9, 4 sqq.) dicit, novissimi omnium secundum

1) Dissentit a d. Hieronymo. 2) Tropus Paulinus.

carne[m] et ceram hominibus, omnino impotentes, et nihil habebantur. Nihil tamen minus sub hac infirmitate operabantur virtutes, et erant potentiores in verbo et opere, quam totus mundus. Ideo³⁾ genitivus „carnis“ neque ad apostolum neque ad Galatas referri debet, sed absolute, sicut ab apostolo ponitur, ad spiritum comparari, ut Ro. 1. (v. 3.): „Qui factus est ex semine David secundum carnem, et declaratus filius Dei in virtute Spiritus sanctitatis etc.“, et 1. Pe. 3. (v. 18.): „Mortificatus quidam carne; vivificatus autem Spiritu.“ Ita et hic „infirmitas carnis“, id est, imbecillitas, quae est secundum carnem, si virtutem non videas, quae est in spiritu.

Quod autem infirmitas⁴⁾ significet ea, quae dixi, ex 2. Corin. 11. (v. 18 sqq.) et 12. (vv. 9. 10.) patet, ubi omnia recensens, quae gesserat et passus fuerat, „libenter (inquit) gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi, et virtus in infirmitate perficitur, et cum infirmor, potens sum.“ Laus ergo Galatarum eximia, quod illis offendiculis non sunt offensi, quibus totus mundus scandalizatus irrisit apostolos tum propter infirmitatem carnis tum propter stultitiam crucis, qua futuram vitam docebant et praesentia omnia contemnenda, in quibus gloriantur de virtute sua homines, imo, sicut angelum, sicut Christum ipsum, sine dubio summa reverentia et humilitate exceperunt. Tentationem autem Galatarum d. Hieronymus varie interpretatus⁵⁾ ultimo tandem

3) Quo genitivus „carnis“ referendus. 4) Infirmitas carnis. 5) S. Hieronymus tentationem Galatarum varie interpretatus.

meo iudicio recte dicit contumelias, persecutiones et talia, quae a Iudaeis maxime, et a gentibus pro verbo Christi tulisse et ferre eum viderunt in carne sua, hoc est, coram hominibus (nam in spiritu semper triumphabat *) eum Deus per Christum, ut alibi dicit), non spreverunt neque respuerunt, cum tamen his quam fortissime tentarentur, ut illorum timore verbum fidel relinquerent.

Nam et hodie ista tentatio multos cito subvertit, qui pro veritate Dei passos et afflictos considerant, quae tunc Galatas prorsus nihil movebat**), per omnia apostolum afflictum cernentes, vere apostolicam quandam virtutem in eis praedicat, qui contemptis omnibus victores hujus tentationis sicut Christum susceperunt apostolum. Nonne putas, vitae et omnium rerum periculo hoc fecerunt? Nonne propter Paulum omnium Pauli hostium vim et iram in se derivarunt? Non potuerunt Paulum suscipere *), et non laedere Pauli persecutores, imo et irritarunt eos magis, quod non solum susceperunt, sed ut angelum, ut Christum susceperunt, summa scilicet reverentia, quem adversarii summa contumelia affectum, ut omnium pessimum, quaerebant ad mortem.

Monet⁷⁾ hoc loco d. Hieronymus episcopos. Discant (inquit) ab apostolo, errantes, insipientes Galatas fratres vocari, discant post increpationem blanda verba dicentis: „Obsecro vos.“ Quod obsecrat, illud est, ut sint ejus imitatores, sicut et ipse

6) Nota. 7) Monet hoc loco d. Hieronymus episcopos, et tu, bone lector, quid velis, attende.

*) Edit. VIII. † per. **) Edit. VIII. movebant.

Christi. Decutiant haec supercilium episcoporum, qui velut in aliqua sublimi specula constituti vix dignantur videre mortales, et alloqui conservos suos. Haec retuli⁸⁾, quia nostro saeculo miraculum, imo plusquam impietas est, pontificum vitia vel recitare. Aliud dixisset, si nostri saeculi pontifices pro magna parte regum et principum fastus superare, rursum, in Christi vita vel scientia nec idiotas aut mulierculas aequare vidisset. At apostolus pulchre memor, quod ad Timotheum (2. Tim. 4, 2.) scripsit⁹⁾: „Argue, obsecra, increpa, insta opportune, importune, cum omni patientia etc.“, idem¹⁰⁾ in hac epistola et exemplo docet, non excommunicat, non clamat ad ignem, non mox haereticos pronuntiat, non aggravat, nec reaggravat, sed ignem caritatis et flammam cordis sui iactat, quia non occidere homines sed hominum vitia et errores atuduit, nescit¹¹⁾ fulmina latae sententiae, nisi fulmen verbi Dei et tonitru evangelicum, quo solo occiduntur et vivificantur peccatores.

Ubi est ergo beatitudo vestra?

Vel¹²⁾, quia pro tantae fidei constantia beatos ipse tunc eos dixerat, vel quia, qui tales sunt, quales commendavit Galatas, vere beati dici possunt, nisi quis existimet apostolicam verecundiam hic signari, ut qui vellet dicere: Ubi nunc est vestra illa in me reverentia, observantia et quaedam velut adoratio?

8) Nota.

9) Apostoli ad Timotheum salutaris

doctrina.

10) In perversos nostri saeculi mores.

11) Apostolus nescit fulmina latae sententiae. 12) Varia huius contextus accommodatio.

Maluerit verecunde eorum beatitudini, quam suae gloriae tribuere, exemplo Christi, qui et ipse virtutes suas fidei eorum, quibus fiebant, deputare solebat, aut si simplex sensus placet, fidem Christi, in qua*) beatificabantur, expostulat et exprobrat.

Testimonium enim vobis perhibeo, quia, si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi.

Hyperbolen esse putat d. Hieronymus¹³⁾. At non puto necessariam hyperbolen, cum ex praedictis pateat eos et vitam suam pro apostolo in periculum posuisse, ideo non mirum, si fieri potuisset, hoc est, si ipse permitteret, et ita fieri oporteret (alioquin, quomodo non potuit fieri, si vellent), eos eruturos fuisse et oculos, nisi ad occultam reprehensionem per mysterium oculorum alludit, ut qui tunc oculos suos, id est sensum suum¹⁴⁾, libentissime apostolo submiserunt, ut fidem docerentur, quae¹⁵⁾ stultificat sapientes, et videntes reddit, ut non videant, nunc receperunt, ut suo oculo scandalisentur, quem dominus erui iussit, et projici a nobis. Vide¹⁶⁾, quid sit, pastorem negligere oves Christi, tantam caritatem, tantam fidem, tam sinceram religionem Galatarum pseudoapostoli tam cito subverterunt brevi, absente apostolo, quid faciat diabolus, ubi nullus est

13) D. Hieronymus hyperbolen putat, aliter Lutherus.
 14) Nota. 15) Fides stultificat sapientes, et videntes reddit, ut non videant. 16) Vide, quantum sit, pastorem negligere oves Christi.

*) Editt. I. II. quam.

pastor, aut si est, oves Christi nunquam visitet aut pascat. Numquid solo titulo, nomine, potestate pastores *) poterunt servari? Nam his illaesis putatur ecclesia esse illaesa ¹⁷⁾).

Ergo inimicus vobis factus sum, verum
dicens?

Recte hoc Hieronymus exponit ¹⁸⁾ de veritate, quam in hac epistola ad eos loquitur, non de illa, qua primum eos instituit. Nam, ut dixi, id agit apostolus, ne Galatae iniquius ferrent, quae hucusque in eos dixerat, nonnullae satis durae, sed tamen verae, ideo praevenit eos, ac dicit: Non accipite verba mea, quod dura sunt, sed hoc potius videte, quam vera sunt. Esto durius vos invasi, numquid ideo inimicum me habetis, ac non magis amicum, quia veritatem, etsi necessario duram, vobis loquor? O pulcherrimum docendae veritatis exemplum! ¹⁹⁾ Sic enim vulnus infligere oportet, ut scias et mitigare et sanare, sic severum esse, ut benignitatis non obliviscaris. Sic ²⁰⁾ et Deus fulgura in pluviam facit, et tristes nubes atrumque coelum in fructiferos imbres resolvit; ita habet proverbium ²¹⁾, innoxiam esse tempestatem fulgurum, quae pluvia mixta fuerit, formidabilem autem et noxiam, quae sicca et sola. Neque enim verbum Dei in perpetuum irasci neque in aeternum comminari debet.

17) Nota.

18) B. Hieronymus recte exponit.

19) Pulcherrimum docendae veritatis exemplum. 20) Simile. 21) Proverbium.

*) Edit. VIII. pastoris.

Aemulantur vos non bene, sed excludere vos volunt, ut illos aemulemini.

Occurrit excusationi²²⁾, quam videt eos posse praetexere, et dicere: Quod nos illis obedivimus, ideo fecimus, quia pio studio et bona (ut nunc dicitur) intentione nostram salutem quaerere videbantur, praesertim, cum nemo debeat suus esse magister, et sicut Deutro. 12. (v. 8.) dicitur: „Non faciendum est, quod rectum nobis videtur.“ Respondet: Scio, zelum habent, sed non bonum nec secundum scientiam. Hic sciendum, quod, verbum aemulari²³⁾ quamquam frequenter idem sit, quod imitari, apostolus tamen familiarem ejus habet usum, pro invidere cum amore seu alicujus amore contendere et conniti, et ut plenius rem pro opinione nostra tractemus. Amare²⁴⁾ dupliciter contingit, in bono et in malo, ita et aemulari. Diligimus enim quandoque, sed non bene [, ita aemulamur quandoque, sed non bene]. Verum ut amor est diligere bonum, odium odisse malum, ita aemulatio seu zelus utrumque involvens propriae est odisse malum in re amata, et quo vehementius ames, eo ardentius odias et invidias malum amati. Unde ego solco zelum intelligere iratum amorem vel amarosam invidiam. Sic apostolus²⁵⁾ 2. Cor. 11. (vv. 1. 2.): „Aemulor enim vos Dei aemulatione“, ubi de imitatione loqui ne potest quidem fingi, quia sequitur: „Despondi enim vos uni viro. Timeo autem, ne sen-

22) Occurrit excusationi. 23) Verbum aemulari pro invidere cum amore, seu alicujus amore contendere et conniti. 24) Amare dupliciter contingit, in bono et malo, ita et aemulari. 25) Locus apostoli.

bus vestri corrumpantur etc.“, quasi dicat: Ita diligo castam fidem vestram, ut non possim non timere et odisse corruptionem vestri, clare exponens, quid sit aemulari aemulatione Dei.

Quin hoc ipso verbo duplicem illam aemulationem indicat. Aemulatio Dei²⁶⁾, id est, secundum Deum est odium mali in re amata [secundum veritatem], seu amor boni et odium mali in re amata secundum veritatem, aemulatio hominum²⁷⁾ odium mali in re amata seu amor boni, et odium mali in re amata, sed secundum speciem et erronee. Talis est pseudoapostolorum, de qua dicit: „Aemulantur vos, sed non bene“, hoc est, quaerunt bonum vestrum, et abominantur malum vestrum, sed male, quia malum justitiae legis velut bonum in Galatis quaerebant statueri. Iste est stultus ille zelus²⁸⁾, quo et Iudaeos scribit ad Ro. (v. 2.) zelare Deum, id est, ea, quae Dei sunt. Non enim aemulari²⁹⁾ hoc loco pro imitari accipi potest, quod pseudoapostoli Galatas utique non imitarentur, sed contra (inquit) excludere vos volunt, scilicet a Christo et fiducia ejus, in fiduciam legis incarcerandos, ut ipsos aemulemini. Hoc loco potest pro imitari positum esse, quanquam nec a priori significatione abhorret, si intelligas pseudoapostolos voluisse a Galatis diligi, pio studio ambiri et (ut discipuli pro praeceptoribus solent) zelo in se affici, amari, quae illorum essent, odio haberi, quae contraria, et non inepte dixisset: Excludere nos volunt. Sed, ne arrogantiam vel specietenus incurreret, „vos

26) Aemulatio Dei.

27) Aemulatio hominum.

28) Stultus zelus. 29) Aemulari.

(inquit) volunt excludere“, ut nobis exclusis simul vos quoque excludant.

Bonum autem aemulamini in bono semper, et non tantum, cum praesens sum apud vos.

Alteram partem excusationis eorum confutat. Una enim erat, quod illi pio studio quaerebant eorum salutem, quod apostolus negat. „Non bene (inquit) aemulantur vos“, non quae vestra, sed quae sua sunt, quaerunt, ut in vobis gloriantur, ut infra 6. (v. 13.). Altera, quod obediendum sit, et non sibi ipsi credendum. Ad hoc respondet: Bonum quidem est aemulari et imitari alios, sed hoc praestate in re bona semper, nunquam in mala, non tantum me praesente, sed etiam absente, ne mei causa ac non rei ipsius causa facere videamini. [Quocirca miror interpretem et d. Hieronymum hunc contextum ita praeteriisse, cum satis sit obscurus, si dixeris: „Bonum aemulamini in bono.“ Quid est bonum in bono aemulari? Quare officiose Erasmus et Stapulensis³⁰⁾ e graeco sic reddiderunt: Bonum est aemulari in bona re semper, vel bona est aemulatio in re bona semper. Est enim^{*)} infinitivus aemulari, non imperativus aemulari, nisi sciolus depravator quispiam et interpretem et Hieronymum violaverit. Quod apostolus vult, hoc est³¹⁾: „Omnia probate, quod bonum est, tenete.“

30) Erasmus. Stapulensis. 31) Regula apostoli: „Omnia probate, quod bonum est, tenete.“

*) Pro hoc loco uncis incluso legimus in edit. VIII.: In graeco sic habetur: Bonum est aemulari in bona re semper, vel bona est aemulatio in re bona semper. Est cet.

(1 Thess. 5, 21.) Quam regulam videmus omnibus ecclesiis ab eo traditam, et tamen per multos annorum centenarios penitus est oblitterata.

Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis.

Vide miram apostoli caritatem³²⁾, ut totus est nihil aliud, quam Galatae. Adeo omnia in se transformat, sui penitissime oblitus, ut patitur in illis, ut laborat, ut aestuat, de nulla sua re, sed Galatarum sollicitus. O exemplum apostolicum pastoris christiani!³³⁾ Vera *) caritas non quaerit, quae sua sunt. Dulcissimi filii mei, materna mea viscera torquentur, pater fui, mater factus sum, porto vos in utero, formo fingoque vos. Vellem vos parere et in vitam edere, si quo modo possem. Commendat affectum hunc multis d. Hieronymus. Nam hoc demum est animas quaerere, non pecunias. Nota verborum observationem³⁴⁾, non ait: Donec Christum formem in vobis, sed: „Formetur“, plus gratiae Dei tribuens, quam operi suo, velut mater gestat eos in utero, rude semen, donec Spiritus cooperatus formet eos in Christum.

Anxiosi potest praedicator, quomodo pariat christianos, sed formare non potest, non plus quam mater carnis format foetum, sed tantum portat formandum et pariendam. Nec dixit: Donec in Christum forme-

32) Vide miram apostoli caritatem. 33) Apostolus christiani pastoris exemplum. 34) Nota verborum observationem.

*) Edit. V. Veram. Edit. VIII. Vere.

mini, sed: „Formetur Christus in vobis“, quia vita christiani non est ipsius, sed Christi in eo viventis³⁵), ut supra 2. (v. 20.): „Vivo jam non ego, vivit vero in me Christus.“ Nos oportet destrui et difformari, ut Christus formetur, et solus sit in nobis.

Vellem autem esse apud vos modo, et mutare vocem meam.

[Hoc Hieronymo videtur dicere³⁶), quia scriptura divina lecta quidem aedificat, sed multo magis prodest, si de literis vertatur in vocem, sicut et ad Paulinum scribit de energia vocis vivae. Non solum autem hoc apostolus intendit³⁷), verum,] „vellem (inquit); ut essem modo apud vos“, ad hoc, „ut vocem possem mutare“, non musica mutatione, sed theologica, hoc est, quia epistola scripta, si nimium objurgat, offendit, si blandior est, non satisfacit apud insensatos. In tam seria re scriptura mortua est, tantum dat, quantum habet. At si praesens esset, posset pro varietate auditorum temperare sermonem, illos objurgare, hos mitigare, illos rogare, hos increpare, et in omnem affectum, sicut opportunum esset, mutare. Nam apparet apostolum sollicitum esse, ne et in superioribus nimium in partem objurgandi et hic inter laudandum et blandiendum nimium ad commendationem declinarit, timens piissime, ne utrumque aut nimium laedat, aut minus, quam necesse est, percutiat, et ita inter utrumque haerens confunditur, ig-

35) Vita christiani non est ipsius christiani, sed Christi in eo viventis.

36) D. Hieronymi sententia.

37) Sententia apostoli.

marus, quid faciat, nec integrum habens objurgare nec commendare. Hanc sententiam probat verbum, quod sequitur.

Quia confundor in vobis.

Hoc est, [ut dignissime Erasmus reddidit ³⁸⁾.] haereo, perturbor, inopsque consilii sum, quid vobiscum agam. [In quam sententiam et divus Hieronymus ³⁹⁾ multa commentus, tandem aegre ac paene imprudens et alia agens, confundor (inquit) in vobis, et ignoratione huc atque illuc distrahor, et ignorans, quid agam, in diversas distractus laceror dilaniorque. Nescio enim, quae primum verba promam etc. Haec ille sparsim.]

Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis?

Legem non audistis, Hieronymus et Graecus habent ⁴⁰⁾. Laborat Hieronymus, legem vocari hoc loco Genesin, de qua apostolus sumit, quod dicit. At quando Hebraeis quinque libri Mosi מֹשֶׁה, id est, lex vocantur, non inepte apostolus legem appellat libram Genesis, in qua, si nihil aliud, certe circumcisio saltem praecipitur, praecipua Judaeorum lex omniumque prima.

38) Erasmus. 39) S. Hieronymus. 40) Hieronymus et Graecus habent: Non audistis.

Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est, qui autem de libera, per repromissionem, quae sunt per allegoriam dicta.

Non, quod in Genesi allegorice sint intelligenda, sed apostolus a se dicta per allegoriam, quae filio ad literam dicuntur, significat. Quaeritur⁴¹⁾, quomodo non et Ismael per repromissionem natus sit, de quo Gen. 16. (vv. 11. 12.) tam multa per angelum domini promittuntur matri suae, antequam natus esset. Rursus 17. (v. 20.) multo plura ad Abraham de eodem ab ipsomet Deo promittuntur, cum jam natus esset. [D. Hieronymus multa adducit, et incertum relinquit.] Verum clarum est⁴²⁾, quod Ismael non promittente Deo, sed iubente Sara naturali virtute in adolescentula Agar conceptus est, Isaac autem de sterili vetulaque matre, supernaturali virtute promittentis conceptus⁴³⁾. Nam quod angelus ad Agar dixit (Gen. 16, 11.): „Ecce concepisti, et paries filium“, certe non est promittentis concipiendum, sed praedicentis futura de jam concepto, aut etiam praecipientis est. Ideo Isaac filius repromissionis est, tamen ex carne natus, sed non virtute *) nec secundum carnem conceptus.

41) Quaestio. 42) Responsio, 43) Ismael adol. lescutulae, Isaac aterilis filius.

*) Edit. VIII. † carnis.

Haec enim sunt duo testamenta, unum quidem a monte Sina, in servitutem generans, quae est Agar.

Quia Galatae fideles erant, allegoricis doctrinis erudiri potuerunt. Alioquin, ut 1. Cor. 14. (v. 22.) dicit, infidelibus*) sunt linguae in signum, infidelibus vero allegoricis nihil potest probari⁴⁴⁾, ut et d. Augustinus ad Vincentium docet, aut certe, quod apostolus Galatis ut infirmioribus paternae sollicitudine et volens rem similitudinibus et allegoriis deliniat, ut verbum eorum captui attemperet. Nam rudiores similitudinibus, parabolis, allegoriis etiam cum voluptate capiuntur⁴⁵⁾. Ideo et Christus in evangelio (sicut Matthaeus dicit)^{**)} parabolis docet pro captu uniuscujusque. Videamus ergo, quomodo locum hunc allegoricum tractet adversus legis justitiam. Haec (inquit) duo testamenta, hoc est, duae mulieres Sara et Agar figura fuere duorum testamentorum, sub uno eodemque Abraham, qui patrem coelestem repraesentat.

[Verum, quod paene transieram, de mysticis et allegoricis quoque aliqua videnda sunt, quando haec res postulat et tempus.] Habentur in usu quatuor sensus scripturae⁴⁶⁾, quos literam, tropologiam, allegoriam, anagogen vocant, [ut Hierusalem juxta literam civitas Judaeae metropolis est, *τροπολογικῶς*

44) Allegoricis doctrinis fideles institui possunt, infideles non item.

45) Rudiores similitudinibus, parabolis, allegoriis capiuntur.

46) Quatuor sensus

scripturae in usu.

*) Edit. VIII. fidelibus.

**) Edit. VIII. † in.

conscientia pura vel fides, allegorice ecclesia Christi, anagogice coelestis patria. Ita Isaac et Ismael hoc loco literaliter filii duo Abrahae, allegorice duo testamenta seu synagoga et ecclesia, lex et gratia, tropologice caro et spiritus seu virtus et vitium, gratia et peccatum, anagogice gloria et poena, coelum et infernus, imo aliis angeli et daemones, beati et damnati. Permittatur sane is ludus iis⁴⁷⁾, qui volunt, modo ne assuefiant aliquorum temeritati, scripturas pro libidine lacerare et incertas facere. Quin potius ad capitalem legitimumque sensum haec velut accessoria ornamenta adjiciunt, quibus vel oratio locupletius ornatur, aut exemplo Pauli rudiores velut lactea doctrina mollius foveantur, non autem in contentionibus pro stabilienda fidei doctrina proferantur. Nam ista quadriga (etsi non reprobem)] non *) scripturae auctoritate nec patrum usu nec grammatica [satis] ratione [juvatur].

[Primum manifestum est⁴⁸⁾, quod]**) apostolus hoc loco allegoriam et anagogen non distinguit, imo quod illi anagogen, hoc ipse allegoriam vocat, Saram interpretatus coelestem Hierusalem, quae sursum est, mater nostra, hoc est, illorum anagogica Hierusalem. [Deinde sancti patres allegoriam grammaticae una cum aliis figuris tractant in sacris literis, sicut abunde docet b. Augustinus in lib. de doctri. christ.⁴⁹⁾. At-

47) In praedicti ludi nimios miratores. 48) Sententia Lutheri de ista quadriga. 49) B. Augustinus in li. de doctri. christiana.

*) Edit. VIII. nec. **) Pro hoc loco uncis incluso in edit. VIII. legimus: Nam.

que anagoge non tam figuram propriam, quam generalem dictorum conditionem significat, hoc est, anagoge dicitur, quoties in recessu et inseparato aliud intelligi potest, quam sonat, unde et reductio interpretatur⁵⁰), quod et allegoria significat, id est, alieniloquium⁵¹), hoc est, ut b. Hieronymus ait, aliud præcendit in verbis, aliud significat in sensu. Tropologiam sermopem de moribus esse convenit⁵²), quam aliquando esse allegoriam nihil obstat, dum scilicet aliud dicitur, sub quo mores boni aut mali significantur.]

[Liber igitur patrum usus in his nominibus videtur anxietate quadam in captivitatem hujus quadrupli coactus, sicut et multa alia temere distinxerunt multi, quæ et re et voce idem sunt⁵³).] Illud magis memendum, quod et supra dictum est, apud Origenem et Hieronymum sensum spirituales eum videri, quem hic apostolus allegoriam vocat. Literam enim ipsi figuram et historiam accipiunt. Mysticam autem et allegoricam spirituales dicunt, et virum spirituales, qui sublimiter omnia intelligat, nihil (ut inquit) Judæicæ traditionis admittat. Hac regula incedit fere totus Origenes et Hieronymus⁵⁴), et ut audacter dicam, non raro in difficultates inextricabiles labuntur. [Veram expeditius mihi incedit b. Augustinus⁵⁵).] Nam ut omittam illud, quod mysticus sensus⁵⁶) sit vel

50) Anagoge reductio. 51) Allegoria alieniloquium.
 52) Tropologia sermo de moribus. 53) In temere distinguentes, quæ rêvera idem sunt. 54) De Origene et Hieronymo. 55) De b. Augustino. 56) Sensus mysticus.

allegoricus vel anagogicus, aut omnino, qui aliud habet in recessu, quam in fronte ostenditur, et huic opponatur historicus sensus aut figuralis, haec tamen duo vocabula, litera et spiritus, literalis deinde et spiritualis intelligentia, segreganda sunt⁵⁷⁾, et in sua propria significatione servanda. Nam litera⁵⁸⁾, ut idem *) Psalm. 70. pulchre et breviter dicit, est lex sine gratia. Quod si verum est, omnia lex litera est [, sive allegorica sive tropologica]. Denique, ut supra diximus, quidquid scribi, dici, cogitari citra gratiam potest. Sola gratia autem est ipse Spiritus⁵⁹⁾. Unde spiritualis intelligentia**) non dicitur⁶⁰⁾, quae est mystica vel anagogica, quae et impii praestant, sed ipsa proprie vita et experimentalis lex in anima per gratiam digite Dei scripta, et omnino totum illud impletum, quod lex praecipit ac requirit. Nam et decalogum Ro. 7. (v. 7.) vocat spiritualem legem, cum tamen sit litera: „Non concupisces.“ Quodsi intelligentia spiritualis dicitur, quia Spiritum significat, quem lex requirit, ut impleatur, nulla lex est, quae non sit spiritualis. Tunc autem solum est literalis, quando gratia, quae impleat, non adest, tunc non sibi, sed mihi est literalis, maxime vero, si sic intelligatur, quod gratia non sit necessaria.

Concludimus ergo, lex in se semper est spiritualis, id est, Spiritum significans, qui est plenitudo

57) Litera et spiritus, literalis et spiritualis intelligentia sunt discernenda. 58) Litera. 59) Sola gratia est ipse Spiritus. 60) Spiritualis intelligentia.

*) Edit. VIII. Aug.

**) Edit. VIII. septentia.

ejus⁶¹⁾. Aliis autem, non sibi unquam est literalis. Nam quando dico: „Non occidas“⁶²⁾; literam audis sonantem, sed quid significat? Nempe, ne sis iracundus, hoc est, rem ipsam, quae est mansuetudo suavitasque ergo proximum. Haec est autem caritas et Spiritus, quo impletur. Ab hac significatione rei verissimae et solius spiritualis lex quoque spiritualis dicitur, quia semper hanc significat. Sed quia nobis hanc non dat nec dare potest, nobis litera dicitur, quantumlibet spiritualis ipsa sit. Cum autem nullum opus sine caritate bene fiat⁶²⁾, claret omnem legem, quae opus bonum praecipit, bonum opus, id est, caritatis significare et requirere, ideoque spirituale esse. Quare spirituale intelligentiam legis⁶³⁾ recte appellamus eam, qua scitur lex requirere Spiritum, et nos carnales convincere; literalem⁶⁴⁾ autem eam, qua putatur, imo erratur, legem posse impleri operibus et viribus nostris citra Spiritum gratiae. Ideo litera occidit⁶⁵⁾, quia nunquam recte intelligitur, dum sine gratia intelligitur, sicut nunquam recte habetur, dum sine gratia habetur, utrobique mors et ira est. Haec ex b. Augustino in lib. adversus Pelag. exucta sunt.

Ad apostolum redeundo⁶⁶⁾. „Unum quidem a monte Sina in servitutem generans.“ Satis dictum est, quae sit servitus legis, in quam tradimur, quando legem sine gratiam accipimus, aut enim timore

61) Lex in se semper est spiritualis; hoc est, Spiritum significans.

62) Nullum opus sine caritate bene fit.

63) Spiritualis intelligentia legis.

64) Literalis.

65) Litera occidit.

66) Apostolum explicat.

*) Edit. VIII. occides.

mali intentati aut spe mercedis, hoc est, simulate eam servamus, utrimque serviliter, non liberaliter agentes. Testamentum autem vocat ideo, ut intelligatur, videndum est et hic testamenti symbolum⁶⁷⁾. Primum est ipsum testamentum, quod erat nuncupatio terrae promissionis, ut Exo. 1. (3, 8.) scribitur. Testator fuit angelus in persona Dei, testata hereditas ipsa terra Canaan, hi, quibus fiebat testamentum, filii Israel, ut omnia haec Exodus describit. Sed hoc testamentum confirmabatur morte et sanguine pecudis, quo adaspergebantur, ut Exod. 24. (v. 8.) legitur, quia carnalis hostia carnali promissioni et carnali testamento, carnalibus heredibus conveniebat. „Quae est Agar“ (inquit), id est, hoc testamentum servitutis servos generans est allegorica Agar ancilla.

Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei, quae nunc est, Hierusalem, et servit cum filiis suis.

Primum hoc movet, quod Sinam mentem dicit conjunctum Hierusalem, civitati Judaeae⁶⁸⁾, cum illum in Arabia esse dicat [D. Hieronymus⁶⁹⁾ legit: Qui conterminatus est, et inter interpretandum dicit: Qui confinis est], forte, quod mons Sina ideo confinis recte dicitur Hierusalem esse, non quod mons civitatem attingat, sed quod Judaea (in qua est Hierusalem velut medio) et Arabia deserta (in qua est Sina mons) sunt confines. Nam Judaea ab oriente habet

67) Testamentum ejusque symbolum. 68) Sina, mons Arabiae, conjunctus Hierusalem, civitati Judaeae.
69) D. Hieronymi lectio et interpretatio.

Arabiam petraeam, et juxta hanc [ad meridiem] tangit Arabiam desertam, ut sic propter totius cōfinitatem pars quoque parti confinis et conjuncta dicatur. [Stapulensis ⁷⁰⁾ vim graeci verbi explorans dicit intelligendum, quod Sina mons conjunctus est, id est, incedit et tractu quodam pertingit, seu ut verbo cosmographico dicam, pertinet usque Hierusalem, quod atque non potest intelligi, nisi quod Sina mons continente sua jungitur continenti Hierusalem, sicut Vuittemberga conjungitur Lipsiae, illa in Saxonia huic in Mysia.]

[Item Erasmus optimus ⁷¹⁾ addit in graeco sic haberi: Nam Agar Sina mons est in Arabia etc.]^{b)} et Agar ⁷²⁾ hic genere neutro dici^{**)}, ut ad montem referatur, qui Graecis est neuter, quae mox jam dicta est foeminino genere, ubi ait: „Quae est Agar“, ut sit ordo ⁷³⁾: Quae est Agar. Nam hic Agar Sina mons est in Arabia etc. ⁷⁴⁾, [dicitque in graecis scholiis moneri, Sinam arabice dici Agar. Et ipse contextus apostoli forte hoc vult ⁷⁵⁾, quando dicit: „Agar Sina mons est in Arabia“,] hoc est, Agar est et dicitur in Arabia, qui nobis Sina dicitur, seu Arabes appellant montem Sina sua lingua Agar, ut sic reddat rationem ejus, quod dixerat, unum testamentum a monte Sina esse, et hanc ideo esse Agar, quia

70) Faber Stapulensis.

71) Erasmus optimus.

72) Agar.

73) Ordo.

74) Sina Arabiae Agar.

75) Interpretatio.

*) Pro hoc loco uncis incluso in edit. VIII. legimus: In graeco sic habetur: Agar autem est mons Sina in Arabia. **) Edit. VIII. dicitur.

allusione Arabica Sina mons Agar dicatur, quare Deo sic ordinante Agar praeparata fuerit figura montis Sinae per legem generantis in servitutem.

Diximus autem supra⁷⁶⁾, quod apostolus non abhorreat a peregrinae linguae allusionibus, quod Galatas quoque translatos suo nomine hebraica allusione notarit, sicut hic arabica allusione Agar ancillam notat. Sed et Salomon⁷⁷⁾ in canticis suis montem Amanum vocat Samir et Hermon et Libanum pro varietate linguarum (ut Dentre. 3. (v. 9.) scribitur: „Usque ad montem Hermon, quem Sidonii Sarion vocant, et Amorrei Samir“), sumens allusionem et allegoriam peregrinam ad suae sponsae laudem. Itaque, cum per allegoriam se locuturum praediceret, opportunum fuit, ut Agar ancillae nomen cum monte Sina (ubi coepit testamentum Agarenum) aliqua allusione componeret, et hoc commoditate communis nominis. [Nec est hic exigenda ab apostolo alia ratio, cum allegoriset infirmorum gratia.]

Verum, quid hoc ad rem, quod Sinam montem conjunctum dicit Hierusalem? An non fuit satis, quod unum testamentum Sinae et Agar esset ancillae? Nec ego habeo, quod dicam, quando ceteri omnes transeunt. Divinandum ergo⁷⁸⁾. Videtur id velle, quod, cum inter allegorisandum (ut fit) allegoria allegoriam pariat, dum de Agar ancilla ad montem Sina nominis similitudine pervenit, simul de Hierusalem terrestri incidenter ad coelestem ἀλληγορικῶς, eodem nominis argumento provocatus, pervenerit, ut quae

76) Admonet lectorem.
vinatio Martini.

77) Salomon.

78) Di-

visio pacis interpretetur, et rectius tamen Sina, id est, tentatio appellaretur. Verum antequam nomen Hierusalem ad coelestem transferret, sola collatione utriusque contentus allegorias multas implicat. Alioquin lucide dixisset: Nam Hierusalem civitas est in coelo, in libertatem generans, hoc enim verbo sustulisset anapodoton obscurissimum. Proinde (inquit) quando Hierusalem coelestis tanto intervallo distat ab ista terrestri, nihil refert, quod haec non Sina, sed in Judaea est, contermina Arabiae, idem est, ac si esset ipsa Sina, cui contermina est. Convenit cum eo monte communi termino terrae, ita communi legis generatione, quando illi coelesti nulla ex parte confinis est, nec ad eam pertinet, sed ad Sina Agar potius, cui confinis est.

[Multas hic praetermitto allegorizandi miras rationes, quas apostolus hic indicat, ne obscuritatibus majores tenebras addam.] Quare illud: „Hierusalem, quae nunc est“⁷⁹⁾, referri debet ad futuram Hierusalem, sicut Agar ad aliam Agar retulit, ut sit sensus: Hierusalem, quae hujus vitae est, et confinis tum re tum mysterio Sinae monti. [Deinde, quod addit:] „Et servit cum filiis suis“⁸⁰⁾, *) ideo facit, ut excipiat eos, qui fuerunt in Hierusalem, ad supernam Hierusalem pertinentes. Eam (inquit) Hierusalem appello, quae nunc est, et in futuro non erit, nec omnem, sed eam, quae servit cum filiis suis, id est, qui sunt in ea servientes legi, cujus termino terrae

79) Hierusalem, quae nunc est. 80) Et servit cum filiis suis.

*) Edit. VIII. † Hoc.

confines sunt. [Servire legi, satis et ad taedium usque dictum est. Tropum hebraicum quoque observa⁸¹⁾. Filii Hierusalem vocantur, quia civitas mater, habitantes in ea filii vocantur, ut Psal. 147. (vv. 12. 13.): „Lauda Hierusalem dominum, benedixit filiis tuis in te.“ Haec autem vulgata et trivialia sunt in prophetis.]

[Nunc nominum quoque allegorias⁸²⁾ juxta Hieronymum.] Sara⁸³⁾ princeps dicitur genere foeminao, seu domina. Ideo filii Sarae filii dominae, filii principis, filii liberae recte dicuntur, contra ancillae filii filii servae et servitutis. Nam et nomen Sarae paene expressit apostolus, quando eam liberam vocat. Principes enim in scriptura etiam בְּרִיּוֹת, id est, liberi et spontanei vocantur. Agar⁸⁴⁾ vero peregrinatio seu advena, incola, mora, quae recte opponitur civibus et domesticis Dei. Non estis (inquit) advenae et hospites, quasi dicat: *) Agareni, sed Saraceni, non advenae, sed liberae et dominae filii. Servus non manet in domo in aeternum, filius autem manet in aeternum. Legis autem iustitia temporalis est, sed Christi iustitia manet in saeculum saeculi, quia illa mercenaria hujus vitae, illa heres gratuita futurae.

Arabia⁸⁵⁾ occasus vel vespas, qui vergit in noctem, at ecclesia et evangelium aurora et matutinum vocatur in multis locis. Ita lex et synagoga occumbunt tandem, sed gratia regnat et cubat in meridie aeternitatis. Quid si Arabiam apostolus deser-

81) Tropum hebraicum observa. 82) Nomina allegoriae. 83) Sara. 84) Agar. 85) Arabia.

*) Edit. VIII. † non.

tum quoque notet, nam id quoque significat Arabia, imo Arabia in sacris literis fere semper pro deserta Arabia accipitur⁸⁶). [Nam Arabia felix Saba et aliis nominibus partialibus,] Arabia petraea Cedar, Amon, Moab et multis nominibus appellatur, ita, ut [a] vastitate Arabia sic videatur appellata, ut significet sterilem et desertam synagogam seu legis justitiam coram Deo, contra ecclesia foecunda coram Deo, etsi deserta coram hominibus. Sina tentatio dicitur⁸⁷), d. Hieronymo teste, id est, inquietudo et turbatio pacis, quam ex lege habemus, per legem enim cognitio peccati, ideoque et turbatio conscientiae. Hierusalem⁸⁸) visio pacis, quies conscientiae. Per evangelium enim in ecclesia videmus remissionem peccatorum, quae est pax cordis.

Ismael⁸⁹), auditus Dei seu audiens Deum, populus est, qui praecedens audivit post se venturum Christum, sed non videns ante faciem et manifesto. Audiit prophetas, legit Moysen, sed tamen non cognovit praesentem Christum, semper habens eum in dorso, semper audiens et nunquam videns. Ita est omnis, qui in lege justificatur, audit justitiam legis, et non videt eam in Christo esse. Alio *) respicit et alia audit. Respicit in ea, quae sunt ante se, et in suas vires, non in virtutes Christi, semper tamen audit sese ad justitiam per legem cogi, ad quam nunquam pervenit. Isaac risus dicitur⁹⁰), hoc enim est

86) Arabia in sacris literis fere pro deserta Arabia accipitur. 87) Sina tentatio dicitur. 88) Hierusalem, visio pacis. 89) Ismael, auditus Dei. 90) Isaac risus.

*) Edit. VIII. alia.

gratiae, quae exhilarat faciem hominis oleo suo. Cui fletus contrarius est, hoc est, culpae, quae est ex lege. Quare singula nomina suis contrariis collata pulchre differentiam legis et evangelii, peccati et gratiae, synagogae et ecclesiae, carnis et spiritus, vetustatis et novitatis ostendunt.

Illam autem, quae sursum est, Hierusalem libera est, quae est mater omnium nostrum.

Diceret alterum testamentum a Hierusalem, quae sursum est, sed interim aliam Hierusalem intuitus mutavit distributionem, et anapodoton fecit⁹¹⁾, aliis tamen verbis satisfaciens, quia revera alterum testamentum coepit in Hierusalem, misso Spiritu sancto de coelo in montem Zion, ut Isa. 2. (v. 3.): „De Zion exhibit lex, et verbum domini de Hierusalem“, et Psal. 110. (v. 2.): „Virgam virtutis tuae emittet dominus ex Zion.“ Verum, quia Hierusalem terrena erat quidem hereditas in Sina priori testamento promissa, nobis autem alia promissa in coelo, ideo et aliam Hierusalem habemus, quae non sit confinis monti Sina, et servituti legis propinqua ac cognata quaedam. Sed et illa differentia est. Lex literae est a monte Sina data⁹²⁾, quibus promissa sunt temporalia, sed lex spiritus⁹³⁾ non a Hierusalem, imo de coelo data est in die pentecostes, cui promissa sunt coelestia bona. Ideo, sicut Hierusalem est mater omnium et metropolis eorum, qui in lege sunt Sina.

91) Apostolus anapodoton fecit. 92) Lex literae est a monte Sina. 93) Lex spiritus de coelo.

es, filii ejus, cives ejus, ita Hierusalem superna mater omnium eorum, qui in lege sunt gratiae coelestis, filii ejus, cives ejus⁹⁴). Hi enim sapiunt, quae sursum sunt, non, quae super terram, quia Spiritum habent pignus et promissionis arram ac primitias futurae hereditatis, civitatis aeternae et novae Hierusalem.

Sicut scriptum est: „Laetare sterilis, quae non paris, erumpe et clama, quae non parturit, quia multi filii desertae⁹⁵), quam ejus, quae habet virum.“

Esa. 54. (v. 1.) haec scripta sunt, mira quae antithesi et antilogia⁹⁶) sibi pugnant. Sterilis et vidua gaudet multis filiis, rursum maritata et foecunda caret filiis. Quis intelliget haec? Allegoricus est et in spiritu loquitur, sumpta ex carnali generatione parabola⁹⁷), in qua filii generantur seminante viro ex muliere. Vir iste allegoricus, qui tum maritatus, tum viduas, tum steriles, tum foecundas facit, lex est⁹⁸), quod in graeco (ut b. Augustinus ait) aptius dicitur, ubi νόμος masculino genere dicitur, sicut et θάνατος, quem aequae apostolus genere masculino novissimum inimicum vocat. Lex (inquam), vir synagogae seu populi cujusque extra gratiam Dei positi, generat quidem, sed cum suo dolore filios multos, omnes autem peccatores⁹⁹), ut qui sapientia legis et justitia ope-

94) Hierusalem inferna. Hierusalem superna. 95) Mira antithesis et antilogia. 96) Sumpta parabola ex carnali generatione. 97) Vir allegoricus, qui maritatus viduas, steriles foecundas facit, lex est. 98) Lex, vir synagogae seu populi extra gratiam, generat cum dolore multos filios, sed omnes peccatores.

*) Edit. VIII. † magis.

rum legis freti in lege gloriantur, quod ex lege tales facti sint, et parenti suo, id est legi, tota facie vitae similes, cum intus in spiritu sint longe diversi a legis forma, quandoquidem lege potius augescit peccatum (ut dixi), quae peccatum ostendit, non aufert, id quod Ro. 7. (v. 5.) latius tractat. „Cum essemus (inquit) in carne, passiones peccatorum, quae per legem erant, operabantur in membra nostris, ut fructificarent morti.“

Seminat itaque vir ille in mulierem suam, id est, docet bona synagogam. At illa deserta Spiritu gratiae non parit nisi peccatores, qui simulant legem, magis autem contra legem irritantur, sicut Iudaei contra Moysen in deserto, qui fuit figura legis et viri huius⁹⁹). Solvitur ab hoc viro ecclesia vel quilibet populus per gratiam¹⁰⁰), qua sic moritur legi, ut lege jam urgente ac exigente non egeat, sed sponte ac libere omnia faciat, quae legis sunt, ac si lex non esset, quia justo lex non est posita¹). Ita fit, ut, quae legi subjecta erat, velut uxor foecunda prole peccatrice, jam sit vidua et sine lege ac deserta sterilisque, sed bona et felici tum viduitate tum sterilitate, per hoc enim fit alterius viri, scilicet gratiae seu Christi. Nam legi gratia, Moysi Christus succedit²), e quo viro alia foecunditate donata dicit illud Isa. 49. (vv. 21. 22.): „Quis genuit mihi istos? Ego sterilis et non pariens, transmigrata et captiva, et istos quis enutrivit? Ego destituta et sola, et isti abi hic erant? Haec dicit dominus Deus. Ecce

99) Nota. 100) Nota. 1) Justo non est lex posita. 2) Legi gratia, Moysi Christus succedit.

levabo manum meam ad gentes, et ad populos exaltabo signum meum, et afferent filios tuos in ulnis, et filias tuas super humerum portabunt.“ Haec ideo, quia ecclesiae filii non doctente litera, sed tangente Spiritu Dei erudiuntur, sicut Joann. 6. (v. 45.) dicit: „Erunt omnes docibiles Dei.“ Ubi enim Spiritus non tangit, docet quidem lex, et parit multitudo populi, sed nonnisi peccatores, ut dixi, solumque opus hominis ibi agitur; tales faciunt, quales sunt et ipsi, neutri vero boni. Boni fiunt sine lege, sola gratia Spiritus³⁾.

Hunc autem Pauli tropum allegoricum oportet habere familiarem, ne peregrina sensus raritas nobis offundat caliginem verborum Paulinorum. Nam et b. Augustinus egregie concubitus filiarum Loth cum patre suo monstrat hoc praesens negotium significare⁴⁾. Loth est ipse νόμος, lex scilicet, quem inebriant filiae suae, id est, abutuntur lege, nec recte eam intelligunt synagogae populorum, vino sensus sui eam inebriant, cogentes hoc legem esse et videri, quod non est. Deinde ex lege in hunc modum inebriata inpraegnantur, docentur, concipiunt, assentiunt, et pariunt Moabitas [et Ammonitas], id est, homines superstitiosos et sine gratia Spiritus de legis opere praesumentes, qui usque in aeternum non ingrediuntur in ecclesiam Dei⁵⁾. Unde recte Moab ex patre Ammon populus moeroris interpretatur⁶⁾, quod justitiorum et hypocritarum haec una sit jactantia, se ex

3) Boni fiunt sine lege sola gratia Spiritus. 4) B. Augustinus de filiabus Loth. 5) Nota. 6) Moab populus moeroris.

lege esse, secundum legem vivere, scripturas sibi solis arrogare, tanquam filii legis sint legitimi. Unde et Moab apud Hieronymum superbus valde esse dicitur⁷⁾. Interim tamen non advertunt, quam iniqua sit eorum conscientia, et sint populus moeroris, cum sine gratia cor stabiliente in operibus legis quieti esse nequeant, frustra portantes pondus diei et aestus.

Major sane filia⁸⁾ impudentior gloriatur se ex patre filium habere, Moab (inquit) ex patre. Haec est sensualitas et caro, in qua gloriantur iustitiiarii, quod ex lege sint. Nam ad hominem fulgent opera legis [et operatores legis]. Minor vero⁹⁾ non gloriatur, sed infelicem populum suum filium appellat. Haec est conscientia, quae ex lege et operibus ejus requiem non habet, sed magis inquietudinem eturbationem¹⁰⁾. Haec satis.

[Dicit ergo apostolus¹¹⁾ matrem nostram habere multos filios, etsi sit deserta, sterilis, vidua, sine viro, lege, sine filiis ex lege doctis et factis, ideo hoc ipso laetandum ei est et erumpendum, et prae gaudio clamandum, quod hoc modo sterilis sit, et nec pariat, nec parturiant, cum interim filii legis minuuntur, et filii gratiae multiplicentur. Ad hanc rem pulcherrime valet figura, 1. Reg. 1. (1 Sam. 1, 4. 5.) de Anna et Phenenna, praesertim cum addito cantico Annae, ut videri possit Isaiam ex eo loco suam prophetiam, quam apostolus hic ponit, hausisse praesente et illuminante eum eodem Spiritu. „Donec sterilis

7) Moab superbus. 8) Major filia. 9) Minor.

10) Conscientia ex lege et operibus ejus caret requie.

11) Sententia apostoli.

(inquit (2, 5.)), peperit plurimos, et quae multos habebat filios, infirmata est“, quia non in fortitudine sua roboratur vir etc.

Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filii sumus.

Applicat allegoriam¹²⁾. „Nos secundum Isaac“, id est, liberae et dominae filii sumus, sicut Isaac, et sicut ille filius non carnis, sed promissionis per carnem fuit, ita et nos, quia in semine Abrahae promissi ei sumus, ut superius latius dictum est. Judaei autem secundum Ismael, id est, ancillae filii sunt, non promissionis, sed carnis filii, ita et omnes, qui ex lege operibusque ejus confidunt justificari.

Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequabatur eum, qui secundum spiritum, ita et nunc.

Non exprimit Gen. 21., quae fuerit persecutio, qua Ismael persequabatur Isaac, sed ex verbis Sarae licet eam trahere, quae, cum vidisset filium Agar Aegyptiacae ludentem cum filio suo Isaac, dixit ad Abraham: „Ejice ancillam hanc et filium ejus, non enim erit heres filius ancillae cum filio meo Isaac“, ac si diceret: Video eum velle eo niti, ut sit heres contempto filio meo, oblitus, quod sit filius ancillae. Apparet autem hunc lusum fuisse talem¹³⁾, quod Ismael inflatus primogenitura exsultaverit, irriserit et insultaverit Isaac, tanquam primus filius Abrahae,

12) Allegoriam tractat.

13) Ludus Ismaelis et Isaac.

quod Sara videns contrarium statuit: „Non erit, inquam, heres filius ancillae“, per tapinosin¹⁴⁾ „filium ancillae“ appellans. Et hunc sensum textus hebraeus juvat, ubi habemus: „Cumque vidisset Sara filium Agar Aegyptiae, quem pepererat Abrahae ridentem seu ludentem“ (nam „cum filio suo Isaac“ additum est in nostris¹⁵⁾), quasi diceret: Hoc inflabatur [, hoc ridebat] et gestiebat adversus Isaac, quod Agar eum genuisset Abrahae, ideo securus de hereditate fastidiebat Isaac verum heredem.

Et in hoc consonat mysterium figurae¹⁶⁾, quod apostolus tractat. Sic enim et nunc Israel (inquit), quorum vesica haec est, se solos esse semen Abrahae, se solos heredes promissionis. Veros autem filios Abrahae nemo atrocius persecutus est, quam illi ipsi, ut in Actis apostolorum legimus. Nam ipsi sunt Ismael¹⁷⁾, qui Deum audiunt in prophetis post se venturum et coram positum non agnoscunt, referentes in hoc et nomen et sensum et morem Ismael patris sui. Denique, vocabulum „ludentem“ est idem, de quo nomen Isaac formatur, qui risus vel gaudium interpretatur¹⁸⁾, ut significet forte Ismaelem dicaculum*) fuisse, et nomen Isaac acuto scommate in irrisionem illius vertisse, quasi vere ridiculum heredem et nihili hominem duxerit. Non enim frustra sic usurpat scriptura vocabulum „ludentem“ seu „ridentem“, eo-

14) Filius ancillae per tapinosin. 15) Addititium est cum filio suo Isaac. 16) Mysterium figurae apostolus tractat. 17) Filii Ismael. 18) Isaac risus vel gaudium interpretatur.

*) Edit. VIII. piaculum.

que tam sanctam mulierem fuisse commotam recenset. Apostolus autem hoc adducit¹⁹⁾, ut confortet Galatas, ne propter persecutionem istorum Ismaelitarum desinant esse Isaaceni, quia sic oportet fieri. Futurum autem est, ut ejiciantur, ut sequitur.

Sed quid dicit scriptura? Ejice ancillam et filium ejus, non enim erit heres filius ancillae cum filio meo Isaac.

Epitaticè loquitur²⁰⁾, et omnino contraria praesumptioni ancillae et filii ejus. Ancilla est (inquit), et domina esse praesumit; filius ille ancillae et filium dominae irridet, et ironiis ludit^{*)}; sed absit, ejiciantur potius. Quo iterum intelligitur Agar ancillam consensisse, aut saltem indulsisse filio suo Ismael, ut Isaac irrideret, ut quae idem sperabat, quod filius suus, se fore scilicet dominam. Nee dicit: Ejice filium tuum, sed „filium ejus“, contendens Ismael nec Abrahae filium esse, sed ancillae²¹⁾. „Ita et nunc“ (inquit) fiet. Non sunt heredes filii carnis, sed filii promissionis. Proinde, si non vultis ejici cum filio ancillae, filii liberae perseverate. Scriptura non mentietur, quae filium ancillae, etiam invito Abraham, tamen auctoritate quoque Dei ejiciendum pronuntiat.

Itaque**) fratres non sumus ancillae filii, sed liberae.

Applicat historiam et allegoriam, et summam ab-

19) Consilium apostoli.

20) Epitaticè loquitur.

21) Ejice ancillam et filium ejus.

*) Edit. V. illudit.

**) Edit. VIII. Ita.

solvit brevi conclusione, quae jam ex dictis abunde intelligitur. Esse enim filium ancillae²²⁾, est servire legi, debere legi, esse reum legis faciendae, peccatorem, filium irae, filium mortis, alienum a Christo, excisum a gratia, exsortem hereditatis futurae, vacuum benedictione promissionis, esse filium carnis, esse hypocritam, esse mercenarium, vivere spiritu servitutis in timore, et si qua alia recensuit hic et alibi. Sunt enim infinita hujus mali nomina. Et quamvis noster translator²³⁾ in fine hujus capituli adjunxerit: „Qua libertate nos Christus liberavit“, tamen nos cum Graecis hoc exordio capitulum quintum tractemus.

CAPITULUM V.

Qua igitur libertate nos Christus liberavit, state, et nolite jugo iterum servitutis contineri.

[Usque ad nauseam inculco libertatem et servitutum esse eas, de quibus Ro. 6. (vv. 6. 7.) dicit: „Cum enim servi essetis peccati, liberi fultis justitiae. Liberati autem a peccato, servi facti estis Deo.“ Constituamus autem ordine et figura.

Libertas justitiae }
 Servitus justitiae }

{Servitus peccati
 {Libertas peccati.]

22) Allegoria, esse filium ancillae.

23) Noster

translator.

Qui enim liber est a peccato, servus factus est justitiae¹⁾. Qui vero servus est peccati, liber est a justitia, et e diverso²⁾. Haec omnia repeto, sciens, quod multitudine locustarum et bruchorum eo pervernerint terrae nostrae fruges, ut servitus et libertas ista passim non intelligatur, adeo inhaesit atque penitus incedit humanum commentum de libere arbitrio in utrumque contrariorum aut contradictoriorum³⁾. Quin et carnaliter quoque de libertate sapiunt, quibus et apostolus eodem Roma. 6. (v. 12 sqq.) coactus est occurrere, quasi in Christo licitum sit quodlibet fieri, cum haec sit libertas ea⁴⁾, qua facimus sponte et hilariter sine poenarum aut mercedum respectu, quae in lege dicta sunt; servitus autem⁵⁾, qua timore servili⁶⁾ aut amore puerili facimus. Non igitur refert, nec differunt servus peccati et servus legis⁶⁾, quod is, qui servus legis est, semper peccator sit, nunquam implens legem, nisi in speciem operum, cui detur *) merces temporalis, sicut filiis ancillarum et concubinarum; hereditas autem filio liberae. Christus (inquit) nos liberos fecit hac libertate⁷⁾. Spiritualis est libertas, in spiritu servanda⁸⁾, [non gentilis illa, quam nec gentilis Persius satis esse novit,] libertas est a lege, sed contrario modo, quam in hominibus fieri soleat. Libertas

1) Liber a peccato servus est justitiae. 2) Servus peccati liber est a justitia, et contra. 3) Aristotelicos theologos notat, qui profanis commentis sacram philosophiam adulterant. 4) Libertas. 5) Servitus. 6) Servus peccati et legis non differunt. 7) Christus nos liberos fecit. 8) Spiritualis est libertas.

*) Edit. VIII. datur.

enim humana est, quando non mutatis hominibus leges mutantur. At christiana libertas est⁹⁾, quando non mutata lege mutantur homines, ut lex eadem, quae prius libero arbitrio odiosa fuit, jam diffusa per Spiritum sanctum caritate in cordibus nostris jucunda fiat. Hac libertate fortiter et pertinaciter standum docet, quia Christus pro nobis legem adimplens et peccatum exsuperans Spiritum caritatis in corda eorum, qui credunt in eum, mittit, quo efficiuntur justī et legis amatores, non suis operibus, sed gratuita Christi largitione. A qua si recedas, et ingratus es Christo, et superbus in te ipso, volens te ipsum sine Christo justificare et a lege liberare.

Nota pondus verborum¹⁰⁾: „Nolite iterum“, „nolite servitute“, „nolite iugo servitutis“, „nolite contineri“, seu ut graece significantius dicitur, *μη ἐνδεδέσθε*¹¹⁾, fere quod supra dixit: „velut conclusi in carcere“, hoc est, ne sub gravissimo et importabili onere legis, in qua tamen nonnisi servos esse liceat et peccatores, concludamini, possideamini, [ut Erasmus,] illaqueamini^{*}), implicemini. Minus est teneri, sed in servitute teneri durum est, durissimum, iugo servitutis, praesertim post acceptam libertatem. „State“¹²⁾ dicit, praesumens majora de eis, quam inveniat, scilicet nondum cecidisse eos, alioquin dixisset: Surgite. Nunc blandius „state“ inquit, ut simul eripiat nomen oportere statim cum desperatione reparandi corripere, imo cum magno spei bonae argumento, quod

9) Libertas humana et christiana pugnant. 10) Nota pondus verborum. 11) *Μη ἐνδεδέσθε*. 12) State.

*) Edit. VIII. illaqueemini.

nap faciant fulminatores nostri saeculi, quibus satis est suae potestatis libidinem fecisse terribilem¹³⁾.

Eoce ego Paulus dico vobis, quoniam, si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.

Postquam apostolus multis et fortissimis argumentis legis justitiam convulsit, rationemque de fide in Christum copiosissime reddidit, nunc non minore impetu exhortatur, deterret, minatur, promittit, rigans, quae jam plantaverat, et omnia plane apostolico ardore et zelo tentat et temperat, ut sit jucundissimum videre tantum speculum apostolicae sollicitudinis¹⁴⁾. Primum terret, 'Christum non prodesse, si circumcendantur, et [hoc] ego Paulus (inquit) denuntio vobis, repetens nomen suum in pondus auctoritatis. Iterum hic et ego repeto, circumcidi non esse malum, sed justitiam (in hoc enim circumcidebantur) in circumcisione quaerere, impietas est. Atque in operibus ceremonialibus facilius est cognoscere falsam justitiae fiduciam, quam in operibus moralibus decalogi, quia neque in his quaerenda est justitia, sed in Christi fide¹⁵⁾, quod dico, ne hinc aliquis existimet apostolum solum contra ceremonialia legis pugnare, sed manifestissimum opus legis assumsit, simul omnia opera legis intelligens.

Contrarium huic videtur Ro. 2. (v. 25.): „Cir-

13) In fulminatores nostri saeculi, qui pro libidine suae potestatis vel ignem vel mortem intentant. 14) Jucundissimum est, speculum apostolicae sollicitudinis intueri. 15) Pia et necessaria admonitio.

circumcisio quidem prodest, si legem observas." Quo-
modo (inquit Hieronymus), circumcisio prodest, si le-
gem serves, quando nec Christus prodest circumcisis?
Multa hic congerit idem s. vir. [Verum] breviter,
impossibile est legem impleri sine Christo, ut jam sae-
pius dictum est, hoc enim pro constanti hypothese
apostolus habet¹⁶), et satis probavit¹⁷). Servanti-
bus autem legem (id est, Christum legis consumma-
torem per fidem habentibus) liberum est circumcidi et
non circumcidi, omnia eis prosunt, omnia cooperantur
in bonum, sed qui circumcidantur serviliter et timore
legis, quod inde legi satisfacere et necessaria justitia
justificari volunt, utique Christum et gratiam Dei ab-
jiciunt, alia via legem implere quam per Christum
praesumentes. Ita Christus eis propter circumcisio-
nem nihil prodest, cum illis circumcisio propter Chri-
stum nihil noceat.

Eadem stultitia¹⁸), imo impietate pereunt, qui
vel tremore conscientiae vel periculo instantis mortis,
cum vitam suam pessimam tandem aliquando senserint,
videntes, quanto intervallo a lege Dei distent, aut
desperant, aut aequali impietate irruunt¹⁹) volentes
satisfacere pro peccatis, et deinceps legem servare
pro serenanda conscientia sua, arbitantes se bonos
futuros, si, quod lex praescribit, impleverint. Porro
implere non intelligunt credere purissimum (in Chri-
stum legis impletozem), sed operibus multiplicatis legi

16) Hypothesis apostoli. 17) Lex impleri nequit
sine Christo. 18) In stultos quosdam homines ac im-
pios. 19) Nota.

satisfecisse. Has impias justitias²⁰⁾ ex decretis hominum et monstrosa theologia, cujus caput est Aristoteles et pedes Christus, cum sola regnent, discimus. Sic enim satisfactiunculas jactitant, easdemque mirum est quanti faciant per nundinas indulgentiarum, quasi parum sit in Christum credere, in qua fide sola est justitia, redemptio, satisfactio, vita et gloria nostra. Tu ergo, cum lege duce in peccatorum tuorum veneris cognitionem, cave, ne primum praesumas deinceps legi satisfacere, melius victurus, sed desperans de vita tua praeterita et futura prorsus in Christum crede fortiter²¹⁾. Credens autem et sic justificatus ac legem implens impia eundem, ut et in carne tua peccatum destruat, et ibi etiam lex impleatur, sicuti jam in corde tuo per fidem impleta est, et tum primum opera bona juxta legem facias.

Proinde placet iste modus, quod meritoris nominis Christus crucifixus inculcatur²²⁾, et ad fidem ac spem hortentur. Hic saltem (quantumlibet totam nostram vitam illuserint mentium deceptores) ruit liberum arbitrium²³⁾, ruunt bona opera, ruit legis justitia, reliqua sola fide et invocatione purissimae Dei misericordiae, ita ut mihi saepe fuerit opinio, in morte aut plures aut meliores esse christianos, quam in vita. Nam²⁴⁾ quanto purior ab operibus propriis fiducia, et absolutior in solum Christum, tanto meliorem reddit

20) Impia justitia ex decretis hominum et monstrosa theologia, cujus Aristoteles caput est, discitur. 21) Nota. 22) Solum Jesum Christum meritoris inculcandum probat. 23) In eos theologistas, qui libero arbitrio nimium tribuunt. 24) Nota.

christianum, et in hanc fidem opera bona totius vitae exerceri debent.

At nunc ²⁵⁾ nebulis et nubibus et turbinibus traditionum legumque humanarum, deinde indoctorum scripturae interpretum et concionatorum in merita nostra trudemur, ex nobis satisfacimus peccatis, et non ad purganda vitia carnis destruendumque corpus peccati opera nostra dirigimus, sed velut jam puri et sancti tantum cumulamur ea, velut frumentum in horreum, quibus Deum debitorem faciamus, et in coelo, nescio quanta altitudine, sedeamus. Caeci, caeci, caeci, his omnibus Christus nihil prodest, alio consilio justificant se ipsos.

Consequens autem est hoc verbum „circumcidamini“ ²⁶⁾ non tam opus externum, quam internum votum operis exprimere, in spiritu enim loquitur apostolus de interiore conscientia. Externum opus indifferens est ²⁷⁾. Tota autem differentia ²⁸⁾ in opinione, mente, conscientia, consilio, dictamine etc. consistit. Quare si opera legis fiant conscientia necessitatis et fiducia iustitiae adipiscendae, abitur in consilio impiorum, statur in via peccatorum, et qui hoc docet, sedet in cathedra pestilentiae. Si autem fiant ²⁹⁾ pietate caritatis et fiducia ac libertate, jam per fidem adeptae iustitiae, merita sunt. Fiunt autem pietate caritatis, quando ad necessitatem vel volun-

25) Perstringit indoctos scripturae interpretes, qui nebulis humanarum traditionum objectis nos perstringunt et excaecant. 26) Circumcidamini. 27) Externum opus indifferens. 28) Operis differentia. 29) Nota de operibus legis christianissimam sententiam.

tatem alterius sunt. Tunc enim non sunt opera legis, sed opera caritatis, nec propter legem imperantem, sed propter fratrem volentem vel indigentem, sicut apostolus ipse eadem fecit.

Haec tibi stet sententia firmiter in omnibus operibus quarumcunque legum. Nam³⁰⁾ ita sacerdos ac religiosus, si opera suarum ceremoniarum, imo castitatis et paupertatis facerit, quod in illis justificari et bonis fieri velit, impius est, et Christum negat, cum illis jam justificatus fide uti debeat ad purgandam carnem, et veterem hominem, ut fides in Christo crescat, et sola in ipso regnet, et sic fiat regnum Dei. Ideo hilariter ea faciet, non, ut multa mereatur, sed ut purificetur. At hui, quantus nunc in gregibus istis morbus est³¹⁾, qui et summo taedio nec nisi pro hac vita religiosi et sacerdotes sunt, ne pilum quidem videntes, quid aint, quid faciant, quid quaerant.

Ignosce lector mihi verborum. Madian iste super ecclesiam sic multiplicatus est, ut sexcentis Gedeonibus opus sit, nedum trecentis tabis et lagenis, quibus exturbentur. Aquae Assyriorum fortes usque ad collum Juda pervenerunt, implevitque extensio alarum ejus latitudinem terrae tuae, o Emanuel, quia aquas Siloe, quae vadunt cum silentio, rojecimus. Itaque meruimus ligantibus clavibus nonnisi innumera- biles laqueos animarum.³²⁾

30) Mira, sed vera sententia. 31) Observa christiani gregis morbum. 32) Horrendum ac miserabile.

Testificor autem jurans omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universae legis faciendae.

Primum malum, quod vos terrere debeat, est, quod Christus vobis nihil prodest, hoc est, nihil aliud, quam legem non esse a vobis impletam. Ideo alterum malum est, quod adhuc legis pondus super vos est, et debitores estis totius legis faciendae. Utrumque certissime maximum damnum³³⁾, carere tanto bono, quod in Christo est, et premi tanto malo, quod ex lege est. Sed³⁴⁾, qua quaeso, Paule, dialectica stabit, imo curret ista consequentia: Circumcideris, ergo totius legis reus es? Nonne saltem circumcisionis legem servat circumciscus? Respondet³⁵⁾ Hier. 9. (v. 26.): „Omnes gentes habent praeputium, omnis autem domus Israel incircumcisus est corde.“

Iterum apostolus ex hypothesi sua loquitur³⁶⁾, quod nullius legis opus sit verum, nisi in fide cor purificante fiat, ideo neque circumcisio aut quodcumque aliud satisfacit legi, nisi foris et simulanter. Hoc enim opus solum bonum est, quod ex bono puroque corde procedit³⁷⁾. Bonum autem cor non nisi ex gratia nascitur, gratia non ex operibus, sed ex fide Christi venit. Sic circumcisio Abrahae prorsus nihil fuisset, nisi prius credidisset, qua fide justus reputatus fecit bonum opus circumcidendo se, hoc est, quod Roma. 2. (v. 25.) dicit: „Si praevaricator legis sis,

33) Vide, quid agatur. 34) Objectio. 35) Responsio. 36) Apostolus ex hypothesi sua loquitur. 37) Opus bonum est, quod ex bono puroque corde procedit.

circumcisio tua praeputium factum est.“ Quid hoc est aliud, quam circumcisis non est circumcisis, et servans legem non servat legem, quia non servat eam majore et meliore sui parte, scilicet corde, sed carne duntaxat?

Sic Jacobus (2, 10.): „Qui offendit in uno, factus est omnium reus.“ Nam qui fide unum implet, omnia implet. Fides enim plenitudo omnium legum est propter Christum impleto³⁸rem. Quodsi in uno fide careas, jam in nullo eam habes. Recte ergo dicit: Qui se circumcidit sine fide, sine interna circumcisione, non se circumcidit, sed nec ullum opus ullius legis facit, universae autem legi adhuc debet. [D. Hieronymus intelligit³⁹], si circumcidantur, necesse esse, ut et reliquam universam legem servant, quasi Galatae tantum circumcisionem servarint. Quae sententia mihi non placet⁴⁰), quia totam legem Mosi imposuerant Galatis pseudoapostoli, ut supra dixit: „Dies, menses, annos et tempora servatis“; ideo potius vult ostendere longe contrarium eis evenisse per observantiam legis, scilicet nullam observantiam, imo veram ac majorem transgressionem⁴¹).]

Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini, a gratia excidistis.

Ecce, quod dixi, non circumcisionis opus, sed fiducia justitiae ab apostolo damnatur. „Qui in lege (inquit) justificamini“, vitium impietatis est, quod ju-

38) Fides est plenitudo omnium legum propter Christum impleto³⁸rem. 39) D. Hieronymi sententia. 40) Dissentit ab Hieronymo. 41) Consilium apostoli.

stificari vultis operibus legis; fieri opera legis bene possunt a justis; sed justificari in illis nullus impius potest. Deinde et justus, si illis justificari praesumat, amittit potius, quam habet justitiam, et excidit a gratia, qua justificatus erat, translatus videlicet a bona terra in sterilem, iterum hic alludere videtur occulte ad nomen Galatarum⁴²⁾, quod translationem significat, quod e gratia in legem exciderint. Vides ergo⁴³⁾, quam constanter apostolus sola fide nos justificari contendat, et opera non esse justitiae parandae principia, sed jam partae officia et augendae ministeria.

Taxat [d.] Hieronymus interpretem in verbo: „Evacuati estis“⁴⁴⁾, quod significet magis: Ab opere Christi cessastis, et mire placet hujus verbi emphasis. Vult dicere: Otiosi, inanes, vacui estis opere Christi, et Christi opus non est in vobis, siquidem (ut supra dictum est) christianus non vivit, non loquitur, non operatur, non patitur, sed Christus in eo. Omnia opera ejus sunt opera Christi, tam inaestimabilis est gratia fidei⁴⁵⁾. Qui ergo in legem transfertur, jam ipse in se vivit ipso, suum opus, suam vitam, suum verbum exercet, id est, peccat et legem non implet, otiosus est Christo, Christus non habitat in eo, nec utitur eo, agitque pessimum et infelix quoddam sabbatum ab operibus domini, cum contra sabbatissare deberet ab operibus suis, vacare et otiosus esse, ut opera domini in eo fierent, quod per sab-

42) Ad nomen Galatarum videtur alludere. 43) Nota.

44) Notat d. Hieronymus interpretem in verbo: „evacuati estis.“ 45) Observa amabo diligentissimo.

batam olim figuratum docet b. Augustinus. Igñtur, qui credit in Christum, evacuatur a se ipso⁴⁶⁾, fit otiosus ab operibus suis, ut vivat et operetur in eo Christus. Qui lege quaerit justificari, evacuatur a Christo⁴⁷⁾, fit otiosus ab operibus Dei, ut vivat et operetur in se ipso, hoc est, pereat et pendatur.

Nos enim, Spiritu ex fide, spem justitiae expectamus.

„Spiritu ex fide“ hebraice dici videtur⁴⁸⁾ pro eo, quod est: Nos Spiritu, qui ex fide est, non quia credimus, ideo non carnaliter, sed spiritualiter expectamus spem justitiae. Illi vero, qui non credunt, vacui Spiritu sunt. Ideo ex operibus [carnaliter expectant spem justitiae suae. Fides facit spirituales, opera] carnales⁴⁹⁾. Dixi et ante, non possum hominem citra gratiam legem operari, nisi vel timore poenae vel spe promissae, utrumque autem carnaliter et mercenarium agitur, quare non Spiritu expectatur ibi spes, sed carnis appetitur res, qua fruatur. Nos enim amore justitiae, sed commodo praemii facimus bene.

Quid illud: „Spem justitiae expectamus?“⁵⁰⁾ Quis spem expectat? Aliqui spem pro re sperata accipiunt⁵¹⁾, sicut Ith. 3. Sen. fidem pro re credita seu verbis fidei accipi dicitur apud Athanasium: Haec est fides catholica etc. Verum ego non libenter fi-

46) Nota: Qui credit in Christum, evacuatur a se ipso. 47) Quaerens justificari per legem, evacuatur a Christo. 48) „Spiritu ex fide“ hebraismus videtur. 49) Fides facit spirituales, opera carnales. 50) Spem justitiae expectamus. 51) Aliquorum opinio.

dem et spem sic accipi sado. Sicut enim recte dicitur: Vivo vitam⁵²⁾, ita non absurde: Spero spem⁵³⁾, dici posse videtur, tamen interim non contendam. Sequatur quisque, quod poterit aut volet. Ego scio, quod tropus scripturae ferme habet, ut illud fidei et spei tribuat, quod fide et spe attingitur⁵⁴⁾. Sic enim Dei vocantur, vocantur veraces, justi, sancti, quae solius Dei sunt, ejus participatione et adhaesione tales sunt. Ita spes, quia futuris inhaeret, eorum adhaesione speratio seu res sperata vocatur, non (ut illi putant) nudo arbitrio abutendae voci, sed justissima ratione, quomodo seorsum quodque citra adhaesionem divinae justitiae justos aliquos somniant, cum fides ideo sit justitia Dei, quia divinae justitiae et veritati adhaeret et consentit, quod gratiae est, non naturae.

Nam in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides, quae per dilectionem operatur.

Hic manifestissime probatur circumcisionem esse licitam, quod tanto strepitu d. Hieronymus cum suis impugnat⁵⁵⁾, quia, si non est licita, praeputium erit necessarium. At praeputium (inquit) non valet, ergo non est necessarium. Rursum, et praeputium est licitum⁵⁶⁾, quia, si non est licitum, circumcisio est necessaria. At circumcisio nihil valet, ergo non est

52) Vivo vitam. 53) Spero spem. 54) Tropus scripturae tribuit fidei et spei, quod fide et spe attingitur. 55) Circumcisio licita, contra d. Hieronymum. 56) Praeputium licitum.

necessaria. [Quid ergo restat, nisi quod b. Augustinus recte hic dicit? Nec enim Timotheo non profuit Christus, quia Paulus eum jam christianum circumcidit, fecit enim hoc propter scandalum aliorum, nihil simulans omnino, sed ex indifferentia illa: Circumcisio nihil est, et praeputium nihil est (1. Corin. 7, 19.). Nihil obest enim circumcisio ei, qui salutem in illa esse non credit.]

Ad hanc indifferentiam commendandam prudentissime Paulus utrumque posuit, quia, si dixisset: Circumcisio nihil prodest, jam videbatur necessarium praeputium. Rursum, si dixisset: Praeputium nihil valet, jam circumcisio videretur necessaria. Nunc vero ⁵⁷⁾ sola opinio, fiducia et conscientia inter haec discernit, quae utraque sunt licita, indifferentia, neutra, sicut et omnia alia opera legis ⁵⁸⁾. Sic 1. Corin. 7. (vv. 18. 19.): „Circumciscus aliquis vocatus est, non adducat praeputium, in praeputio aliquis vocatus est, non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et praeputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei.“ Quid hoc est? Non est observare Dei mandatum circumcidi? Nonne per Moysen et Abraham illud praecepit? ⁵⁹⁾

Dixi supra ⁶⁰⁾, quod circumcisi carne, sine circumcisione cordis, coram Deo incircumcisi sint, quamquam verum est, quod ceremonialia legis usque ad Christum necessario fuerunt Judaeis servanda. Usque ad Christum enim Abrahae promissio et Mosi lex durabat, ut Deutro. 18. (v. 15.) Moyses clare dicit, quod prophetam, quem suscitaturus erat Deus, audirent,

57) Nota. 58) Opera legis sunt licita, indifferentia, neutra. 59) Objicit. 60) Diluit.

sicut ipsum Moysen. Non ergo voluit Moses audiri ultra hunc prophetam, qui Christus est; sicut apostolus Petrus eundem locum, Act. 3. (v. 23.) contra Judaeos adducit. Et cum Abrahae circumcisionem mandavit, utique usque ad benedictionis promissae exhibitionem voluit eam durare. Veniente enim semine, cui promissio facta fuit, certe simul finita est promissio, et pactum promissionis cum signaculo suo. Post Christum igitur circumcisio nihil est, neutra tamen et licita, sicut quaecunque alia de diebus, obis, vestibus, locis, hostiis etc., quanquam nec ante Christum aliquid erant, quando sine interiore justitia fiebant, ut Isai. 1. (v. 11.) dicit: „Quo mihi multitudinem victimarumstrarum?“ et Micheas 6. (v. 6.): „Quid dignum offeram domino?“ etc. Sic Heb. 9. (v. 10.) dicit illa omnia ad tempus correctionis imposita. Sed et opera decalogi extra gratiam erant, et sunt finienda, ut succedant vera opera illius in Spiritu⁶¹⁾.

Haec dixi, ne quis me putet circumcisionem etiam ante Christum asserere neutram fuisse et indifferentem, aut Judaeis praepitium licitum. Job enim et multi alii orientales, Naaman Syrus, Sareptanae mulieris filius, rex Nabuodonosor conversus, justi erant, et tamen incircumcisi, quia lege Mosi non tenebantur, nisi Judaei; qui illam acceperant.

[Illud, quod ait:] „Fides, quae per dilectionem operatur“⁶²⁾, declaratio est sermonum illuminans, et intellectum dans parvulis, ut intelligamus, de qua fide

61) Opera etiam decalogi extra gratiam sunt finienda, ut illius vera opera succedant in spiritu. 62) Fides, quae per dilectionem operatur.

totius loquatur, nempe, de vera et sincera, atque ut ad Timotheum primo (1 Tim. 1, 5.) dicit: „Conscientia bona et fide non ficta. Ficta vero est, quam theologi nostri acquisitam vocant, tum, quae eadem infusa est, sine caritate est⁶³).

Neque hic tracto frivolas quaestiones et rancidas opiniones eorum, quibus statuunt fidei infusae necessariam fidem acquisitam, quasi Spiritus sanctus nostri egent, et non potius nos illius in omnibus. Nam⁶⁴), quod somniant, si puer recens baptisatus inter Turcas et infideles sine christiano doctore aleretur, non possit scire, quae sint christiano homini sciendae, nugae sunt, quasi non quotidie ad sensum experiantur*), quid prosit christiana doctrina illi, qui non trahuntur intus a Deo; rursus, quanta fiant per eos, qui foris non doceantur tot et tanta, quanta theologi docent et docentur. Viva⁶⁵), imo vita et res est, si Spiritus doceat, scit, loquitur, operatur omnia in omnibus, quem Deus docuerit, non secus certe, quam dum creat hominem e novo. Quis enim rude semen viri decet vivere, videre, sentire, loqui, operari, et totum mundum in omnibus operibus suis vigere? Ridicula sunt illa commenta et de Deo nimis stulte cogitantia⁶⁶). Igitur qui verbum Christi sinceriter audit, et fideliter adhaeret, mox quoque Spiritu caritatis induitur⁶⁷), ut supra dixit (3, 2.): „Ex auditu fidei, an

63) In fictam theologorum fidem, quam acquisitam vocant. 64) Somnium theologistarum de puero recens baptisato etc. 65) Nota. 66) Ridicula quorundam commenta et stulta. 67) Qui verbum Christi sinceriter audit, fideliter adhaeret, spiritu quoque caritatis induitur.

*) Edit. VIII. experiamur.

ex operibus Spiritum acceptistis? Neque enim fieri potest, si Christum sincere audis, non etiam mox sum diligas, ut qui tanta pro te fecerit ac tulerit. Si diligere potes eum, qui te 20. florens donat, aut honorat officio quocunque, quo modo non diliges eum, qui non aurum, sed se ipsum pro te tradit, tot vulnera pro te accipit, sanguinem sudat et fundit, moritur, et omnia extrema subit? Sin autem non diligis, certum est, quod haec nec sincere audis nec pure credis pro te facta esse, hoc enim Spiritus facit, ut facias. [Reliqua autem fides, quae miracula facit, donum est Dei liberale⁶⁸], in ingratos dispersum, qui in suam gloriam operantur, quae operantur. De quibus 1. Cor. 13. (v. 2.) dicit: „Si habuero omnem fidem etc.“] Elegantissime ergo et significantissime dicit: „Fides, quae caritate operatur, id est, [(ut Erasmus⁶⁹) ex graeco docet] efficax est,] non quae per acquisitionem sui atertit⁷⁰), [nec quae per miracula potens est,] sed quae per caritatem efficax est, quomodo superius dixit: „Qui operatus est Petro, operatus est et mihi inter gentes“, energiam enim sonat.

Currabatis hanc.

Tropus scripturae⁷¹) est, ire, ambulare, ingredi, via, iter, gressus, vestigia et similia, pro conversari, imo, et pro credere et diligere accipi. Nam Deo non appropinquatur (ut Augustinus⁷²) ait) loco, sed af-

68) Fides miracula faciens donum est Dei liberale.

69) Erasmus. 70) In stertentes theologos fide acquirit.

71) Tropus scripturae. 72) B. Augustinus.

fectu et amore, quod est cordis et animi ambulare. Unde et conversationem nostram in coelis esse dicit, dum sapimus ea, quae sursum sunt, ubi Christus est. Haec quanquam vulgatissima et frequentissima sunt in scripturis, opus tamen est ea commemorare, quod nunc passim vulgatissimus error dominetur⁷³⁾, quae pro religione contra religionem cursitant. Romam, Hierusalem, ad s. Jacobum, et mille alia loca, quasi regnum Dei non sit intra ipsos. [Ad quam impietatem⁷⁴⁾ non segniter patrocinantur magnificae et immodestae ostentationes indulgentiarum, quibus vulgus indoctum (quia nescit distinguere) illusum has discursitationes longe praefert exercitiis caritatis, quae sola ad Deum curritur, quam et in locis suis abunde possent exercere. Sed lucrum excaecat pastores, quominus huic errori vulgato occurrant.]

Apostolus vero non dicit: Ambulabatis, sed: „Currebatis“⁷⁵⁾, quo eximie eos commendat, et paterne eis blanditur. Nam cursus perfectorum est, sicut Psal. 19. (v. 6.): „Exsultavit ut gygas ad currendam viam“; et ad Corinthios (1. Cor. 9, 24.): „Sic currite, ut comprehendatis.“ Rursum de iis, qui perfecti sunt et obstinati in malo, dicit Proverb. 1. (v. 16.): „Pedes eorum ad malum currunt et festinant, ut effundant sanguinem“, et idem repetit Isa. 59. (v. 7.). Quare „currere in Christo“⁷⁶⁾ est festinare, ardere, perfectum esse in fide et caritate Christi.

73) In vulgatissimum et frequentissimum peregrinandi errorem. 74) Nota. 75) Currebatis. 76) Currere in Christo.

Quis vos impedit veritati non obedire?

Quis impedit vos in cursu bono⁷⁷⁾, et adeo impedit, ut veritati non crederetis? quasi dicat: Nullus astus, nullius auctoritas, nullius quantalibet persona seu species vos debuit movere. Stertentēs et vix reptantes in Christo (hoc est infirmiores) queat aliquis fallere, impedire, seducere, at currentes, ardentēs, et plane eos, qui me sicut Christum exceperunt, qui oculos suos eruerunt, qui omnia pericula rerum et vitae pro me obiverunt, tam cito non modo impediri, sed eo etiam transferri, ut veritati non credant, quis non miretur? Vere Galatae et nimium transferibiles estis, a tanta perfectionis sublimitate in tantam contrariae superstitionis profunditatem tam cito dejecti. Simul recordare, quid sit humana natura, quid liberum arbitrium, si Deus manum subtrahat, deinde, quid facturi sint populi bonis pastorum officiis carentes, quando Galatae tanti in Christo tam cito absente Paulo tam graviter lapsi sunt.

Eant nunc⁷⁸⁾, qui multorum locorum pastores, imo multorum pastorum pastores esse volunt, et de potestate sua gloriantur, pasturam interim nec sibi ipsis providentes, [siquidem hodie corruptissimae affectiones id, quod Christus ad Petrum dixit (Joh. 21, 6.): „Pasce oves meas“⁷⁹⁾, sic interpretantur: Esto super oves praelatus, et dominare earum, et hoc solum est hodie pascere oves Christi, etiamsi evangelii (quod solum pascua est ovium) nec viderint

77) Explanatio apostoli. 78) In multorum locorum, immo in multorum pastorum pastores. 79) „Pasce oves meas“, hodie corruptissime interpretantur.

syllabam. Deinde Iud (Matth. 16, 18.): „Tu es Petrus⁸⁰⁾“, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam“, idem interpretantur sic: Supra petram, id est, super potestatem ecclesiae, quando Christus fidei soliditatem in Spiritu significavit, facientes nobis ex fide Christi spiritualissima potentiam terrenissimam⁸¹⁾. Proinde⁸²⁾ nobis non opus est dicere: „Quis vos impedit non obedire veritati?“ sed: Quare vos nemo impedit obedire mendaciis, in quibus pessime curritis? Quid enim aliud faceremus, quando pastores, non quo cursamus, sed quantum ipsi dominantur, spectant?]

Nemini consenseritis.

Hieronymus hanc particulam penitus rejiciendam arbitratur⁸³⁾, quod in graecis libris non invenitur, nec in ullis eorum, qui in apostolum commentati sunt, quare et nos eam praestareamus.

Haec persuasio non est ex eo, qui vocat vos.

[D. Hieronymus legit: Persuasio vestra⁸⁴⁾, et multa de libero arbitrio disputat, quae prudenter intelligenda sunt, praesertim, cum aliorum recitet sententias, id est, commentaria scribat. Mihi Erasmi sententia placet, qui dicit] nec vestra, nec est, nec haec in graeco haberi⁸⁵⁾, et responsionem esse^{**)}

80) Tu es Petrus. 81) Nota. 82) Contra dominantes pastores. 83) D. Hieronymus hanc particulam rejicit. 84) D. Hieronymus legit: Persuasio vestra. 85) Erasmus in graeco nec haec nec est nec vestra haberi dicit.

*) Edit. VIII. habetur.

**) Edit. VII. responsio est.

ad quaestionem precedentem, hoc modo: „Quia vos impedivit non obedire veritati? Certe nonnisi persuasio, quae non est ex Deo, qui vocat vos.

Persuasio autem utraque modo accipi potest, active et passive⁸⁶), nisi quod vehementius objurgat, et magis praecedenti quaestioni quadrat, si passive accipiatur, ut sit sensus: Impediti estis, quia nimis cito persuasi estis. Galatae estis, [cito] transferimini ab eo, qui vocat vos, ut supra dixit⁸⁷). Debuissent tam perfecti non tam cito persuaderi, quantumlibet suaves urgerent. Interim nota, quod fidem magis persuasionem vocat, quia res est, quam nisi suadenti credas, demonstrari non possit. Non enim prophetarum pugnas fides patitur.

Modicum fermentum totam massam corrumpit.

[Male in nostris codicibus habetur: Modicum fermentum totam massam corrumpit, et sensum potius interpret sum, quam verba apostoli transtulit⁸⁷). Haec d. Hieronymus sic autem transfert: Modicum fermentum totam conspersorem fermentat.] Eandem sententiam, imo eadem verba 1. Cor. 5. (v. 6.) ponit: „Nescitis, quod modicum fermentum totam massam corrumpit?“ videturque apostoli familiare quoddam proverbium esse, sane pulcherrimum, et multae emphasis. Apostolus autem 1. Corin. 5. (vv. 7. 8.) manifesta

86) Persuasio active et passive accipi potest.

87) Male in nostris codicibus habetur: Modicum fermentum totam massam corrumpit; haec d. Hieronymus.

*) Editt. V. VII. dixit.

indicat duplex esse fermentum⁸⁸), quando dicit: „Expurgate fermentum vetus“, et iterum: „Non in fermento veteri.“ Est ergo et novum fermentum.

Vetus⁸⁹) est pestilens doctor, pestilens doctrina, pestilens exemplum. De primo et secundo loquitur hic apostolus, de tertio 1. Cor. 5. (vv. 6. 7.), ubi fornicarium jubet auferri de medio tanquam fermentum vetus, „ut sitis (inquit) nova conspersio“. Item Matth. 16. (v. 6.) et Lucae 12. (v. 1.): „Attendite a fermento pharisaeorum, quod est hypocrisis“, quod infra evangelistae ipsi exponunt de doctrina pharisaeorum. Massa seu conspersio⁹⁰), populus, discipulus, vel pia doctrina purae fidei. Sicut autem fermentum simile est conspersioni, ita perversa doctrina semper induit speciem veritatis, nec nisi sapore, id est, discretionem spirituum *) discernitur.

Fermentum novum⁹¹) Christus est, verbum Christi, opus Christi ac omnis **) christiani, id est, doctor, doctrina, exemplum. Massa⁹²) autem populus, sapientia carnis, vetus homo, vita mundi etc. Unde Matth. 16. (13, 33.): „Simile est regnum coelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentaretur totum.“ Mulier⁹³), ecclesia vel sapientia Dei, fermentum accipit, (id est, verbum evangelii) et abscondit, quia verbum fidei in interiore conscientia viget, non in operibus externis legis, ut dictum est. „In corde meo (inquit) abscondi

88) Duplex est fermentum, vetus et novum. 89) Vetus. 90) Massa seu conspersio. 91) Novum. 92) Massa. 93) Mulier.

*) Edit. VIII. spiritus. **) Edit. VIII. omnes.

eloquia tua." (Ps. 119; 11.) Justificat enim in spiritu coram Deo. „In tribus sath farinae"; in certo numero et mensura plectorum suorum.

Est enim teste Hieronymo satum⁹⁴⁾ hebraice [more] Palaestinae provinciae mensurae genus, unum et dimidium modium capiens (et tantum ferme solent mulierculae pro fermentanda farina accipere). Sata ergo tria, quocunque quis interpretetur mysterio, permittendum est, modo certum numerum et modum populi intelligat, vel sanctae trinitatis electione, vel aliter. „Donec fermentaretur totum"⁹⁵⁾, hoc est, quod supra dixi, fides, qua justificamur in spiritu, est velut abaconsio fermenti, et verbi Dei cum anima nostra, quaedam temperatura id facit, ut carnem castiget, peccatum destruat, fermentum vetus expurget, ut sola ipsa in omnibus membris regnet, et totum fermentet.

Cum igitur in scripturis nos vocemur unus panis, unus potus et doctrina, similiter panis et potus, oportet allegoriis istis assuefieri⁹⁶⁾, et temperaturas et mutaturas farinae ac fermenti, doctrinarum et populorum mutationes in animabus intelligere. Quanquam igitur de doctrina mala apostolus hoc loco dicat, tamen, quia generali utitur sententia, debet etiam intelligi de qualibet mala concupiscentia [qua cum coeperimus titillari, mox hoc verbo retundenda est⁹⁷⁾]: „Fermentum modicum corrumpit totam massam", quia, nisi in principio resistas, invalescet, et totum corpus

94) Satum. 95) Donec fermentaretur totum. 96) Oportet allegoriis a. scripturae assuefieri. 97) Titillatio concupiscentiae retundenda.

et animam polluet, consensu aut delectatione. Si autem fermentum⁹⁸⁾ est lex illa Mosi, ut apostolus sentit, quae nihil vitiosum sapuit, quid nostrae traditiones erunt, quae tam grave olent et crasse spirant carnem et sanguinem⁹⁹⁾].

Ego confido in vobis, in domino, quod nihil aliud sapietis.

Pulchre temperat verbum, ne in hominem confidere putaretur. Confido in vos, non autem in vos, sed in domino¹⁰⁰⁾. [Et quanquam sensus idem sit: Confido de vobis in domino, nescio tamen, quid latentis mihi magis arrideat energiae, cum velut hebrais-sans: „Confido in vos in domino“, dicit. Videtur enim et haec esse blanda quaedam paternae curae adulatio, quod in illos confidat, sed non nisi in domino.] Jam hoc verbum „sapietis“¹⁾, quod tam frequens est in novo testamento, aliquando sapientia, prudentia dicitur, ut Rom. 8. (v. 6.): „Prudentia carnis mors est“, tandem familiare nobis esse debet. Nam res illa, quae vocatur animi [nisus, conatus,] intentio, videri, sensus, sentimentum, opinio, sententia, propositum, institutum, consilium, cogitatio, mens etc., hoc verbo graeco exprimitur, *φρόνημα*²⁾, *φρόνησις*. Inde Psal. 1. (v. 1.): „Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum“, quod germanice Gutdunkel*) vocatur, quando dicimus: Es dunkt mich so recht. „Nihil aliud“

98) Fermentum. 99) Nota. 100) Confido in vos, non autem in vos, sed in domino.

1) Sapietis.

2) *φρόνημα*.

*) Edit. VIII. Dunkel.

non potest referri ad proxime praecedens, sed ad totius epistolae argumentum et summam, ut sit sensus: Didicistis ex me evangelium, spero, nihil novum, nihil aliud³⁾ sapietis, non mutabitis; iterum blandiens, et pie praesumens, cum jam aliudaspere coepissent, seu aliud videri illis coepisset.

Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicumque est ille.

„Conturbat“⁴⁾, id est, de vera fide doctrinis suis dejicit, ac deturbat a statu, in quo stabatis. Sed numquid excusabit illum pius zelus et bona (ut dicunt) intentio, aut ignorantia, aut quod apostolorum discipulus est, et magnus? Non (inquit), quicumque, quantuscunque sit, non leve peccatum fecit, „iudicium suum portabit.“ Et iste tropus est scripturae „portare suum onus“, „suum iudicium“, „suam iniquitatem“⁵⁾, quo significatur damnatio eorum. Nam il, qui sunt in Christo, non portant onus suum, sed ut Isa. 53. (vv. 4. 5.) dicit: „Christus languores nostros tulit, et dominus posuit super eum peccata omnium nostrum.“ Unicuique autem suum peccatum est importabile, et tamen portare cogitur⁶⁾, ut Psal. 38. (v. 5.): „Quoniam iniquitates meae supergressae sunt caput meum, et sicut onus grave gravatae sunt super me.“

Horribile est ergo, quod Paulus hic dicit: „Portabit iudicium suum.“ Item vide, quanta superbia

3) Nihil aliud. 4) Conturbat. 5) Tropus scripturae „portare suum onus“, „suum iudicium“, „suam iniquitatem“. 6) Unicuique suum peccatum est importabile et tamen portandum.

detrahat illi personam, „quicumque sit ille“⁷⁾. Nihil moror, sit apostolus aut discipulus apostolorum, persona nihil est. Tantam videmus personarum despectionem in Paulo, et tanta mala sub personis et larvis hominum perpetrata, nec sic satis potest nobis persuaderi, quin videntes et volentes seduci delectemur titulo sanctitatis, auctoritatis, potestatis, praescriptionis, privilegiorum, et hujusmodi vanissimarum rerum.

Nam id nunc in ecclesia non permittitur dici: „Quicumque sit ille“, sed satis est dicere: Hic sic sentit, sic vult, sic jabet⁸⁾, tum: Hoc totum ecclesia universalis dixit, [donec quidam antichristi praecones eo venerint, ut foedissime garriant non licere, praesertim Romano pontifici dicere: Cur ita facis? non habere cum in terra judicem, nec satis ecclesiae suae providisse Christum, si non tantam potestatem homini tribuisset, quantam ipse habet. Has voces omnium impietatum impietatibus insaniore dignum est nostrum saeculum audire pro meritis suis in Christum].

Ego autem fratres si circumcisionem adhuc praedico, quid adhuc persecutionem patior?

Quia, ut supra c. 1. (v. 10.) dixit: „An quaero hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.“ Quibus verbis idem, quod

7) Apostolus detrahit personam. 8) Religio est die cum Paulo dicere: „Qui vos conturbat, judicium portabit, quicumque sit ille“; sed pietas est jactare: Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione libido.

hic significat, se scilicet propter verbum Christi, quo circumcisio tollitur, a Judaeis passum persecutiones, ut in Actibus et multis epistolis scribitur. Dicit ergo: Etiam eo argumento discite circumcisionem nihil esse, quod ipse, sicut vobis scribo, ita facio, ut etiam persecutionem propterea patiar, quam non paterer, si illis consentiens circumcisionem docerem. D. Hieronymus *) putat pseudoapostolos illos nomine Pauli quoque abusus fuisse ad subvertendos Galatas, quod videlicet et Paulus Timotheum circumciderit, et votum fecerit in Cenchraeis, ut dictum est supra. Sed vide, non dicit: Si adhuc circumcisionem patior, sed: „Praedico“; praedicanda non erat ut necessaria, etsi toleranda erat ut innoxia, modo fides Christi dominetur.

Ergo evacuatum est scandalum crucis?

Si circumcisio praedicatur, Judaei placantur, cessat ergo eorum offendiculum. Nam idem verbum, quod supra: „Evacuati estis“, id est, sine opere, otiosum, inane est, significat, quod videlicet scandalum amplius nihil aget in Judaeis. Sed quae consequentia: Circumcisio praedicatur, ergo crucis scandalum cessat? Deinde ¹⁰⁾ non est optandum, ut non sit ullum scandalum crucis? An vis Paule, ut quam plurimi offendantur? Quis hoc ferat? Ad primum ¹¹⁾, apostolus proprie tribuit Judaeis scandalum in Christo. Sic 1. Cor. 1. (vv. 23. 24.): „Nos praedicamus Christum crucifixum, Judaeis quidem scandalum, gen-

9) D. Hieronymus. 10) Duo quaeruntur. 11) Respondetur ad unum.

tibus autem stultitiam, nobis vero, qui credimus, Dei virtutem et sapientiam“; et Lucae 2. (v. 34.) de Judaeis dicit Simeon: „Positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israel“; et Isai. 8. (vv. 13. 14.): „Dominum exercituum ipsum sanctificate, et ipse pavor vester, et terror vester, et erit vobis in sanctificationem, in lapidem autem offensionis et petram scandali duabus domibus Israel, et in laqueum et in ruinam habitantibus Hierusalem. Quare recte dicitur, si Judaeis placaret praedicando circumcisionem, et eorum justitias impias probaret, non offenderentur ipsi, nec eum persequerentur.

Ad secundum¹²⁾ potest dici, non velle apostolum, ut sit scandalum, sed evidentem experientiam allegat, quod non sit evacuatum scandalum crucis, ut probe circumcisionem non praedicari a se, ut sit sensus: Hoc ipso cognoscite circumcisionem à me non praedicari, quod videtis scandalum crucis non cessare; durat Judaeorum furor et offensio, sicut et mei persecutio; utrumque sine dubio quietum esset, si circumcisionem praedicarem; ipsa ergo utrimque experientia, quod ego patior et illi offenduntur, sit vobis abunde argumentum, de circumcisione nos dissentire. Haec satis pro insensatis Galatis. Ceterum, qui sublimiorem hujus quaestionis solutionem quaerit, illud evangelii tractabit (Matth. 18, 7.): „Necesse est, ut scandala veniant“; et Ro, 11. (v. 8.): „Dedit eis spiritum compunctionis etc.“, et quomodo sic oportuit fieri, ut implerentur scripturae, quod pelagus hic praeterimus

12) Respondetur ad alterum.

etiam non negem, ab apostolo tenuiter illud hoc loco tactum *) esse.

Utinam abscondantur, qui vos conturbant.

D. Hieronymus¹³⁾ apostolum hic maledicere putat, sed multum laborat, ut excuset aut extenuet saltem. Verum, cum ex praedictis didicerimus solere ac solitos fuisse olim sanctos maledicere¹⁴⁾, et Christus ficum quoque maledixit, aut si ficum maledici parum videtur, Helisaeus certe homines, pueros Bethel, in nomine domini maledixit, et Paulus fornicarium 1. Cor. 5. (v. 5.) Satanae tradidit, et ejusdem ultimo (v. 22.) dicit: „Si quis non amat dominum Jesum Christum, sit ἀνάθημα, μαρὰν ἀθά, quod Burgensis¹⁵⁾ pessimum maledicendi genus apud Hebraeos esse dicit, ubi nostri μαρὰν ἀθά: dominus venit, intelligunt, non absque errore, ut puto: nihil mirum sit, si et hic maledicat, externi hominis malum detestans, quo bonum spiritus impediri cernebat. [„Abscondantur“¹⁶⁾ Hieronymus ad partes corporis refert verandas, meminit enim eorum, qui castrantur, quae tanta sit passio, ut, si invitis illata fuerit, publicis legibus vindicetur, si sponte, infamia incurratur.]

[Legimus Deutro. 23. (v. 1.): „Eunuchus¹⁷⁾ attritis vel amputatis testiculis et abscisso veretro non intrabit in ecclesiam domini“, et vicesimo quinto

13) D. Hieronymus hic laborat, ut maledicentem apostolum excuset.

14) Quod maledici olim consueverit, historiae.

15) Burgensis μαρὰν ἀθά.

16) Abscondantur.

17) Eunuchus.

*) Edit. VIII. tractum.

(vv. 11. 12.) amputanda sine ulla misericordia manus mulieri jubetur, quae rixantibus viris, ut virum suum eruat, verenda alterius apprehenderit. Nonne stulta et ridicula haec, etiamsi in gentilibus libris scriberentur? Ita sane, nisi Deus libenter stultificaret sapientiam mundi¹⁸), qui nostram superbiam in rebus tam foedis (nostro tamen vitio) tanta sacramenta non voluit fastidire. Duo testiculi certe utrumque testamentum sunt¹⁹). Scriba enim doctus in regno coelorum proferet de suo thesauro nova et vetera. Uterus foeminae²⁰) nonne voluntatem et conscientiam significat? Sed omitto haec, quia ii, qui puri sunt, per se inveniunt, qui impuri, non sine periculo haec audiunt. Mulieris autem amputanda manus²¹), quod verenda apprehenderit alieni viri, suspicaretur mihi esse eorum temeritas, qui in contentione veri et falsi doctoris, postpositis, imo tortis scripturis, suo sensu et humanis opinionibus vincere tentant.]

[Sed quid ista?²²) Nempe, quod Paulus in lege eruditissimus, cum de circumcisione circumcisiisque doctoribus agit, videtur eis optare, ut non modo circumcidantur, imo penitus abscindantur, non tantum praeputium, sed tam testiculis quam veretro, manifeste ad mysterium alludens, quod et graecus textus indicat, qui addit copulam et, sic: Utinam et abscindantur, quasi dicat: Si omnino volunt circumcidi, opto, ut et abscindantur, et sint eunuchi illi am-

18) Deus libenter stultificat sapientiam mundi. 19) Duo testiculi utrumque testamentum. 20) Uterus foeminae. 21) Mulieris amputanda manus etc. 22) Sententia Pauli.

putatis testiculis et veretro, id est, qui docere et gignere filios spirituales nequeunt, extra ecclesiam ejiciendi. Episcopus enim, imo Christus vir est ecclesiae²³⁾, quam foecundat semine verbi Dei per testiculos suos et veretrum suum pudicitia et sanctitate plenissima. Impiorum autem abscindendi sunt, quod alienum semen et adulterinum verbum seminant.]

Vos enim in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem carni, subaudi, detis.

Nam verbum, detis, per reticentiam non posuit.

Sed per caritatem servite invicem.

[Alii: Per caritatem spiritus servite invicem, parumque refert. Ea, quae hic Origenes referente d. Hieronymo de obscuritate, de carne legis comminacitur, nec intelligo nec sequor. Mihi plana videtur apostoli sententia et consequentia.] „Qui vos (inquit) vocati estis in libertatem“, hoc est, de servitute legis in libertatem gratiae, de qua, quia toties illi titubant, cogor toties et ipse loqui. Lex (inquam) facit servos²⁴⁾, quae timore minarum et amore promissorum, non gratuito ab illis impletur, et sic non impletur. Non impleta autem reos tenet et servos peccati. Fides autem facit, ut accepta caritate neque coacti neque allecti temporaliter, sed libere ac stabiliter legem faciamus. Circumcidi ergo servitutis est, sed diligere proximum, libertatis²⁵⁾, quia illud

23) Christus vir ecclesiae. 24) Lex facit servos, fides liberos. 25) Circumcidi servitutis est, diligere proximum, libertatis.

minante lege sit ab invitis, hoc fluente ac hilarescente caritate agitur a spontaneis.

Porro illud: „Tantum ne libertatem in occasionem carni“²⁶⁾, ideo dicit, ne juxta stultam opinionem eam libertatem intelligamus, qua cuique, ut libitum est, licitum et liberum esse cupimus, quomodo et Ro. 6. (v. 14.) occurrit, quando eandem libertatem docens dicit: „Non estis sub lege, sed sub gratia.“ Hic libertas asseritur a lege, sed mox sibi ipsi opponit: „Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege? Absit.“ Hoc est, quod hic dicit, occasionem carni fieri, si sic libertas acciperetur carnaliter; non sumus liberi a lege humano more (ut dixi supra), quo lex tollitur et mutatur, sed divino et theologico²⁷⁾, quo nos mutamur, et ex hostibus legis efficimur amici legis²⁸⁾.

In hanc sententiam et 1. Petri 2. (v. 16.) dicit: „Quasi liberi, et non quasi velamen habentes nequitiae libertatem, sed sicut servi Dei.“ Ecce occasio carnis quid sit, velamen nequitiae, qua, quia nulla jam lege tenentur, putant se non debere bona operari, et bene vivere, cum potius id agat libertas, ut jam non coacte, sed hilariter et gratuito bona operemur^{*)}. Sed et hoc loco²⁹⁾ ipsemet apostolus hanc libertatem dicit servitutem caritatis esse. „Servite (inquit) per caritatem invicem.“ Haec est enim liber-

26) Tantum ne libertatem in occasionem carni.

27) Non sumus liberi a lege humano more, sed divino.

28) Libertas a lege non id agit, ne bona operemur, sed ut hilariter, ultro et gratis recte faciamus. 29) Nota.

*) Edit. VIII. operentur.

tas, quod nonnisi proximum diligere debemus, Dilectio autem omnia facillime docet benefieri, sine qua nihil satis doceri potest. Proinde, vide stultos³⁰⁾, si per libertatem, qua a lege et peccato liberamur, intelligunt dari licentiam ad peccandum, cur non rursus per libertatem, qua a justitia liberi sunt, etiam intelligunt dari licentiam ad bene operandum? Si enim recte inferri putant: Solutus sum a peccato, ergo faciam peccatum, etiam inferri debet: Solutus sum a justitia, ergo faciam justitiam. Si hoc non sequitur, neque illud. Venit haec stulta imaginatio ex humano sensu et usu propriae justificationis (ut dixi), quia humana justificatio per opera fit, ideo libertas et otium justitiae post finem acquisitae justitiae intelligitur.

At fidei justitia ante opera donatur³¹⁾, et ipsa principium est operum. Ideo est libertas faciendi, sicut illa est libertas omittendi, longe contrario modo sese habentes ambae, sicut Isa. 55. (v. 9.) dicit: „Quomodo exaltantur coeli a terra, sic exaltatae sunt viae meae a viis vestris.“ Ista ergo carnalis imaginatio libertatem justitiae potius intelligit servitutem odiosam. Odit enim legem et opera ejus³²⁾, ideo non aliam libertatem metitur, quam ut lex mutetur et tollatur, odio suo manente. Non ergo „carni“ hoc loco allegorice, sed proprie accipitur pro vitiis carnis seu carne³³⁾, in qua sunt vitia, quibus movemur ad

30) Stulti per libertatem a lege et peccato intelligunt licentiam peccandi, sed humana, i. e. stulta collectione.

31) Fidei justitia donatur ante opera. 32) Carnalis imaginatio peccat. 33) „Carni“ hic non allegorice, sed proprie accipitur pro vitiis carnis.

quaerenda ea, quae nostra sunt, et negligenda ea, quae proximi sunt. Hoc est autem contra caritatem, et qui sic libertate utitur, in occasionem carnis utitur, ut caro jam libertate donata occasionem habeat, suis desideriis serviendi, contempto proximo.

Omnis enim lex in uno sermone hoc impletur: „Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.“

Levi. 9. (v. 18.), idem Ro. 13. (vv. 8 — 10.) dicit: „Nulli quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem implevit³⁴⁾. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, et si quod*) aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.“ Graece pro „instauratur“ capitulatur seu summatur, ut Hieronymus in variis locis transfert. Ideo et hoc loco verbum „impletur“³⁵⁾ intelligi debet, summatur, comprehenditurve. Quod ideo dico, ne quis apostolum putet docere, per novam legem sic impleri veterem, quod illa sit spiritualis intelligentia et spiritualia verba, cum sola gratia sit plenitudo legis, et verba verba non implent, sed res implent verba, et virtutes confirmant sermonem; alioquin hoc praeceptum diligendi proximi spiritualissimum, nonne Levi. 19. (v. 18.) scribitur? Summatur ergo hoc verbq̄ omnis lex, sed gratia impletur. Igitur in libertatem vocati sumus, omnem legem facimus, si proximus ea opus habeat, huic uni caritate servimus.

34) Qui diligit proximum, legem implevit. 35) Impletur. *) Editt. I. II. quid.

Quare recte superius dictum est³⁶⁾ servitutem spiritus et libertatem peccati seu legis eandem esse, sicut servitutem peccati et legis esse eandem cum libertate justitiae seu a justitia et spiritu. Itur³⁷⁾ de servitute in servitutem, de libertate in libertatem, hoc est, de peccato ad gratiam, de timore poenarum ad amorem justitiae, de lege ad legis plenitudinem, de verbo ad rem, de figura ad veritatem, de signo ad substantiam, de Mose ad Christum, de carne ad spiritum, de mundo ad patrem, omnia haec simul fiunt. Quando autem hoc praeceptum ab apostolo summa summarum vocatur omnium legum, et in hoc uno capitulo caritatis omnia concluduntur (ut Hieronymus transfert), illi paulisper immorandum est.

Primum, quam multi describunt, quid loquendum, quid agendum, quid ferendum, quid cogitandum, nempe, multa sunt, quae erga homines invicem fieri possunt, tot sensibus, tot membris, tot objectis, tot casibus, ita, ut legum et librorum faciendorum non sit finis³⁸⁾. Quantis enim praeceptis sola indiget lingua? quantis oculi? quantis aures? quantis manus? quantis gustus? quantis tactus? Deinde, quantis res familiaris? quantis amici? O reptilia, quorum non est numerus!³⁹⁾ Si non credis, vide jurium et legum hodie infelicissimum studium. At hoc praeceptum, quanto compendio, quam cito, quam efficaciter omnia absolvit, ad caput, ad fontem, ad radicem horum

36) Servitus spiritus et libertas peccati seu legis eadem est, ut servitus peccati et legis est eadem cum libertate justitiae. 37) Gradatio christiana. 38) Nota. 39) O reptilia innumera!

b. Hieronymus hoc loco deplorat eos⁴⁴), dicens: At nunc, cum omnia difficiliora sunt, vel modica ex parte facimus. Hoc solum non facimus⁴⁵), quod et factu facilius est, et absque quo cassa sunt universa, quae facimus. Jejunii corpus sentit injuriam, vigiliae carnem macerant, eleemosynae labore quaeruntur, et saoguis in martyrio, quamvis ardeat fides, tamen sine dolore et timore non funditur. Haec omnia sunt qui faciant, sola caritas sine labore est etc.

Quid putas dixisset, si nostro saeculo vidisset multitudinem legum et superstitionum, nedum sine labore esse caritatem, sed penitus extinctam? Neque enim meo judicio caritati aliud perniciosius potest oriri, quam legum et traditionum copia⁴⁶), quibus homines seducuntur in opera, et justitiis hominum occupantur, ut caritatis etiam cogantur oblivisci. Jam igitur emphasin et epitasin verborum videamus. Primo, nobilissimam describit virtutem, puta dilectionem⁴⁷). Non enim (inquit) affabilis esto proximo tuo, da ei manum, benefac, saluta, aut ullum aliud opus externum, sed: „Diliges“, siquidem sunt, qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum⁴⁸). Deinde nobilissimum depingit objectum, quia detractis omnibus personis dicit: „Proximum tuum.“ Non dicit: Diliges divitem, potentem, doctum, sapientem, probum, justum, formosum, jucundum etc., sed absolute: „Proximum tuum“, per hoc ipsum declarans nos omnes esse quidem diversos per-

44) B. Hieronymi querimonia. 45) Nota. 46) Nihil perniciosius caritati vi et tyrannide humanarum legum. 47) Nobilissima virtus dilectio. 48) Nota.

sonis ac conditionibus eorum hominibus, verum ubi massae et aequalis opinionis apud Deum. Personarum enim differentia observata⁴⁹⁾ penitus exstinguit hoc praeceptum, ut qui indoctos, pauperes, infirmos, humiles, stultos, peccatores, difficiles fastidiunt, hi enim non homines, sed larvas et facies eorum considerant, atque ita falluntur.

Tertio, nobilissimum exhibet exemplum utriusque hujus, „sicut te ipsum“ (inquit). Ceterarum legum exempla extra nos petenda sunt, hoc intra nos nobis monstratur. Deinde externa exempla, quia non sentiuntur neque vivunt, non satis movent. Hoc *) autem exemplum intus sentitur, vivit ac efficacissime docet, non literis, non vocibus, non cogitationibus, sed ipso experientiae sensu⁵⁰⁾. Quis enim non sentit vitaliter, [quam se ipsum diligit,] quam omnia quaerit, cogitet, tentet, quae sibi salutaria, honesta, necessaria sunt? At universus hic sensus vivus est iudex, intimum monitorium, praesentissimum documentum, quid proximo debeas, nempe eadem eodemque affectu.

Quid est ergo, quod multis libris occupamur? Quid multos magistros quaerimus? Quid operibus et justitiis laboramus? Ad hujus intimi sensus et affectus amussim omnes leges, omnes libri, omnia opera exigenda sunt⁵¹⁾. In hoc exercitandus christianus

49) Personarum differentia observata exstinguit diligendi proximum ardorem. 50) Commendatio praecepti diligendi proximi a facilitate. 51) Ad dilectionis amussim omnia dirigenda.

*) Editt. I. II. Voco.

homo per omnia opera, per totam vitam. Non potuit igitur efficacius tradi exemplum hujus doctrinae divinae, quia hoc non videmus et audimus, sicut ceterarum legum exempla, sed experimur et vivimus, nec unquam nos ab ipso, et ipsum a nobis abesse potest, nec dignius tradi objectum, quam proximus tuus, id est, simillimus et cognatissimus tuus, nec perfectius tradi virtutis genus, quam dilectio, quae est fons omnium bonorum, sicut radix omnium malorum cupiditas⁵²⁾, et sunt plane omnia summa in isto brevissimo praecepto, ut verissime sit summa, caput, perfectio, finis omnium legum; sine quo omnes merito nihil sunt.

Nihil est ergo, quod queraris te nescire, quid aut quantum debeas proximo tuo. Pereant acutae illae magistrorum distinctiones⁵³⁾. Prope est verbum in corde tuo, tam crassis scriptum literis, ut palpare queas, ut qui vivas et sentias hanc regulam: „Sicut te ipsum“ (inquit) diligas, non minus quam te diligas, quantum autem te diligas, nemo tibi melius dixerit, quam tu ipse, qui hoc ipsum sentias, quod ab alio non nisi divinari tibi potest. Ideo nec ullus melius dixerit tibi, quam tu ipse, quid faciendum, dicendum, optandum sit proximo tuo? Hic enim locum non habet proverbium⁵⁴⁾, pessimum esse magistrum sui ipsius, imo optimus, et minime omnium fallax magister tui ipsius hic fueris, ceteris omnibus fallacibus. Adeo

52) Dilectio fons est omnium bonorum, cupiditas omnium malorum. 53) Pereant acutae istae magistrorum distinctiones. 54) Proverbium.

facilis et prope posita est. lex Dei, ut nullus possit excusari, si non bene vixerit.

Et proh dolor, quod haec res hodie ita negligitur tam praedicantibus quam audientibus, cum interim tot scateant erucæ et locustæ, imo sanguisugæ, qui indulgentias, vigiliæ, oblationes, fabricas ecclesiarum, institutiones altarium, memoriarum, anniversariorum et reliqua id genus plus quaestui quam caritati servientia commendent, inclament, ingeminent et inculcent semper, ea praetermissa, quæ sola operit multitudinem peccatorum, caritate fraterna⁵⁵). Consequens est theologos istos recte quidem dicere, qui nullum opus sine caritate bonum esse asserunt⁵⁶), verum omnium pessime docent, quando dicant nos nescire, quando sumus in caritate. Cogunt sane nos imaginari caritatem esse velut quietam latentemque qualitatem in anima, quo somnio quid moliantur, nisi quod negant nos sentire praesentissimum et vivacissimum illud, quod in nobis est, ipsum videlicet pulsum vitae, hoc est, affectum cordis? An quendam Sosiam Plautinum ex nobis facit iste Mercurius, ut nos ipsos neque sentiamus neque agnoscamus^{*)}?⁵⁷) Non possum, obsecro, sentire, an mihi placeat vel displiceat alter? Cur ergo criminor aut laudo vel fastiditum

55) In eos, qui praetextu religionis suum agunt negotium, neglecta interim omnium maxime necessaria fraterna caritate.

56) Recte theologî decent nullum opus sine caritate bonum esse, sed omnium pessime, nos ignorare, quando sumus in caritate.

57) Mercurius isto Plautinum Sosiam e nobis facit, ne nos agnoscamus?

*) Edit. VIII. cognoscamus.

vel amatum? An etiam non sentio me maledicere, malefacere, benedicere, benefacere?

At (inquiunt*) naturalis iste potest affectus esse, natura autem gratiae fallacissima aemula est. Respondeo ⁵⁸⁾: Fateor, natura vehementer aemulatur gratiam, sed nonnisi usque ad crucem, a cruce vero in totum diversa, imo contraria sentit, et gratiae hostilissime repugnat. Crucem autem voco adversitatem ⁵⁹⁾. Tam diu enim diligit, laudat, benefacit, benedicit natura, quamdiu non fuerit offensa. At ubi laeseris, aut voluntati ejus restiteris, jam facit natura opus suum, et excidit**) ejus amor, vertiturque in odium, clamorem, malitiam etc.

Haesit enim in facie, non in veritate, dilexit personam et speciem, non rem ipsam. Amica fuit non proximo, sed proximi bonis et rebus. Caritas autem nunquam excidit, omnia suffert⁶⁰⁾, omnia credit, omnia sustinet, aequè diligit hostem ut amicum, nec mutatur mutato proximo. Sicut enim proximus manet proximus, quantumlibet varietur, ita caritas manet caritas, quantumlibet vel laedatur vel juvetur.

Itaque crux est probatio et Lydius (quod ajunt) lapis caritatis⁶¹⁾, in qua non est, quod dicas qualitatem esse latentem, neque te nosse neque sentire, an diligas proximum tuum. Si ibi sentis te dulcem affectum servare; ne dubites, natura superior es, et

58) Respondet ad subjectionem. 59) Crux, adversitas. 60) Caritas nunquam excidit, omnia suffert.

61) Crux est probatio et, quod ajunt, Lydius lapis caritatis, in qua experiris, an proximum diligas.

*) Edit. VIII. inquit. **) Edit. V. excidit.

caritate Christus te donavit, si amarescis, naturam agnosce, et caritatem quaere. Amor naturae quaerit esse dulcis et quietus, imo, ut poeta ait, amicitias utilitate probat, sua quaerens, et solum recipere bonum intentus. At caritas fortis amor est, in media turbatione perseverans, amicitias officiis suis probans, quaerens, quae aliorum sunt, non recipere, sed dare prompta, imo vera caritas bona tribuit, mala recipit. Carnalitas vero bona recipit, mala tribuit, aut saltem fugit ⁶²).

Cave etiam ab iis ⁶³), qui orationem aut quodlibet opus in caritate fieri sic cogitant, quod nullo respectu ad proximum habito fiat, modo ex qualitate illa intus praesente et latente procedat. Rudissimus, imo perniciosissimus iste sensus ^{*}). Tunc potius oras in caritate, quando dulci affectu in fratrem vel amicum vel inimicum motus pro eo oras. Tunc benedixis in caritate, quando detractori resistis nulla alia causa, quam quia fratrem, amicum vel inimicum animo complexus non potes ferre, ut ejus fama polluatur, nulla (inquam) spe vel gloriae vel amicitiae, sed purae benevolentiae, qua illi bonum optas. Sic, cetera omnia in caritate facis, quando in eis nonnisi bonum et commodum proximi tui, prorsus cujuslibet amici vel inimici spectas ⁶⁴).

Ecce haec eruditio docebit te, quantus sis in christianismo ^{**}). Hic invenies, quos diligas et non

62). Vera caritas bona tribuit, mala recipit, contra ficta bona recipit, mala tribuit. 63) Cavendum est ab iis, qui putant bonum opus in caritate fieri non habita ratione proximi. 64) Nota verae caritatis officia.

^{*}) Edit. VIII. † est. ^{**}) Edit. I, II. christianissimo.

diligas, quantum proficias aut deficias. Nam, si unum habes, in quem non es dulcis affectu, jam nihil es, etiamsi miracula opereris⁶⁵). Hac denique regula disces tu ipse sine magistro discernere inter opera et opera bona. Clare tunc tu videbis⁶⁶) melius esse proximo bene velle, benedicere, benefacere, et totam vitam tuam facere, ut sit servitus proximi in caritate (ut apostolus paulo supra dixit), quam si omnium omnes ecclesias aedificares, omnium monasteriorum merita haberes, omnium prorsus sanctorum miracula faceres, absque hoc, quod proximo in iis serves⁶⁷). Ecce haec est doctrina, quam hodie non modo ignorant, sed suis traditionibus velut copiis infinitis penitus expugnant⁶⁸), quorum institutum hoc est, ut proximum nunquam nisi personalem doceant diligere, dum inter opera tantum digladiantur et facies distinguunt.

[Nec minus caute intelligenda est vulgatissima illa distinctio legis naturae, legis scriptae, legis evangelicae⁶⁹). Cum enim apostolus hic dicat omnes in uno, et in summa convenire, certe caritas omnis legis finis est, ut 1. Timo. 1. dicit. Sed et Christus Matth. 6. (7, 12.) illam legem naturae (ut vocant): „Omnia, quae vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis“, expresse eandem facit cum lege et prophetis dicens: „Haec enim lex est et prophetarum.“ Cum autem ipse evangelium doceat, clarum est tres

65) Omnia in caritate facis, quando solum proximi, amici vel inimici commodum spectas. 66) Nota. 67) Res digna observatione. 68) In quorundam sycophantiis. 69) Legis naturae, scriptae et evangelicae distinctio caute intelligenda.

has leges non tam officio, quam falso sensu intelligentium differre.] Proinde haec lex scripta ⁷⁰⁾: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum“, prorsus idem dicit, quod lex naturae: „Quae vultis, ut faciant vobis homines (hoc enim est se ipsum diligere), eadem facite vos illis“ (hoc certe est sicut se ipsum, ita diligere et alios, ut claret). At quid aliud totum evangelium quoque docet? Igitur una est lex, quae transiit per omnia saecula, omnibus nota hominibus, scripta in omnium cordibus, nec excusabilem relinquit ullum ab initio usque in finem, licet Judaeis accesserint caeremoniae, tum aliis gentibus suae propriae leges, quae non universum mundum obligabant, sed haec sola, quam spiritus dictat in cordibus omnium sine intermissione.

Illud quoque diligentissime observandum ⁷¹⁾, quod ex hujus praecepti verbis aliquot patres sumserunt hanc opinionem, quod ordinata caritas incipit a se ipso, quia (inquiunt) dilectio sui praescribitur regula, qua diligere debeas proximum tuum. Haec existima-
bam, ut intelligerem, sed labor est ante me, nulli praedudicabo, sed meam temeritatem revelabo. Ego ⁷²⁾ praeceptum hoc sic intelligo, ut non praecipiat amor sui, sed amor proximi tantum, primo, quod

70) Lex scripta: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum“, idem dicit, quod lex naturae: „Quae vultis, ut faciant vobis homines, eadem facite vos illis.“ 71) Quorundam opinione ordinata caritas incipit a se ipso. 72) Lutherus modeste contra aliorum sententiam putat hoc praecepto: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum“, tantum amorem proximi, non amorem sui praecipere.

amor sui ipsius per se in omnibus est, deinde, quod, si hunc ordinem voluisset, dixisset: Diligas te, et proximum tuum sicut te ipsum. At nunc dicit: „Diliges proximum tuum, sicut te ipsum, id est, sicut jam te ipsum diligis, citra praeceptum.

Sed et apostolus Paulus 1. Cor. 13. (v. 5.) hoc tribuit caritati, quod non quaerit, quae suae sunt, prorsus abnegans amorem sui. Christus praecipit abnegari se ipsum, et odisse animam suam, et Phil. 2. (v. 4.) clare dicit: „Non quae suae sunt, singuli considerantes, sed quae aliorum.“ Denique, si homo sui ipsius rectam caritatem haberet, jam gratia Dei non egeret, quia eadem caritas, si recta est, se et proximum diligit*). Non enim aliam, sed eandem esse, praeceptum hoc jubet. At (ut dixi) praeceptum praerequirat hominem se ipsum diligere, et Christus, quando Matth. 6. (7, 12.) dicit: „Omnia, quaecunque vultis, ut faciant vobis homines“, certe declarat iam inesse eis voluntatem et amorem sui, nec praecipit ibi eandem, ut claret. Quare pro mea temeritate (ut dixi) videtur praeceptum loqui de perverso amore, quo quisque oblitus proximi ea tantum quaerit, quae suae sunt, qui tunc rectus fit, si rursus se ipsum oblitus proximo tantum serviat⁷³⁾.

Hoc et membra corporis indicant, quorum quodlibet alteri servit suo periculo⁷⁴⁾. Nam manus pro capite pugnat et laesiones excipit, pedes in lutum, aquam ruunt pro corpore redimendo. Sed et pericu-

73) Vide, quid dicat.
alteri servit suo periculo.

*) Edit. VIII. diligit.

74) Quodlibet membrum

lesissime nutritur affectus proprii commodi sub isto ordine caritatis⁷⁵⁾, quem tamen Christus hoc praecepto funditus perdere voluit. Quodsi omnino amorem sui hic primum ordinari concedendum est, certe altius adascendam⁷⁶⁾, et dicam amorem ejusmodi semper iniquum esse, dum fuerit in se ipso, nec esse bonum, nisi extra se ipsum sit in Deo, hoc est, ut voluntate mei et amore mei prorsus mortuo nihil quaeram, nisi purissimam*) voluntatem in me fieri, promptus ad mortem, ad vitam et ad omnem formam figuli mei, quod est arduum et difficillimum naturaeque impossibile. Hic enim amo me non in me, sed in Deo, non in voluntate mea, sed in voluntate Dei. Atque ita tum diligam et proximum sicut me ipsum, optans et faciens, ut sola voluntas Dei in eo fiat, non autem ipsius ullo modo. Verum sic non intellexisse illos credo, nec de hoc amore proprie praeceptum loqui videtur. Quare quemque monitum volo, caveat ab his gentilibus doctrinis⁷⁷⁾: Proximus esto tibi, et similibus. Perversae enim sunt [et contra vim grammaticae quoque tortae. Nam proximus nonnisi ad alterum dicitur. Ideo proximus esto alteri, dicendum est christiano], ut et hoc praeceptum indicat.

At hic quaeritur⁷⁸⁾, quomodo omnis lex in uno isto praecepto comprehendatur, praesertim veteris te-

75) Affectus proprii commodi rejiciendus sub isto caritatis ordine periculosissime nutritur. 76) Altius repetit ordinem amoris sui ipsius. 77) Monet cavendum a gentilibus doctrinis. 78) Quaeritur, quonam pacto omnis lex et prophetae comprehendantur in uno isto praecepto: „Diliges proximum tuum sicut te ipsum.“

*) Edit. VIII. † Dei.

stanti, tot ritus, tot ceremoniae. Numquid enim qui diligit proximum, eadem illa facit? Nam decalogi praecepta in eo comprehendendi, nihil est difficultatis, ut ex apostolo Ro. 13. (v. 9.) deductum est. Verum, quis modo mactat pecora, circumciditur, servat tempora et annos etc., sicut servamus honorem parentibus, non occidimus, non adulteramus, non furamur etc.? S. Hieronymus⁷⁹⁾ suo more spiritualiter impleri leges ceremoniales sentit. Verum, quid de legibus gentium aliarum dicemus, quas similiter apostoli et ipse adeo Christus servari mandaverunt? Denique apostolum hoc modo aequivocum*) faciemus, ut qui alio modo decalogum et alio ceremonias impleri doceat, eodem utens verbo.

Ego superioribus meis consentiens dico⁸⁰⁾, accepto ex fidei auditu caritatis spiritu omnia alia facta esse licita, quaecumque ceremonialiter et humaniter statuuntur, sive apud Judaeos sive gentes, nec esse servanda, quod salus sit in eis servatis aut operibus eorum, sed quod pro caritate servanda sunt propter eos, cum quibus vivendum est nobis, donec ipsi easdem servari a nobis exigunt, ne pax solvatur in schismata et seditiones, nam caritas omnia suffert. Neque in his adeo timendum, ne contra ipsas leges veniatur, quam ne offendantur ii, qui secundum eas vivunt, quorum votis nos jubet caritas servire.

Ideo⁸¹⁾, si Deus legis ceremonias voluisset du-

79) S. Hieronymus sentit leges ceremoniales spiritualiter impleri. 80) Lutherus omnia accepto ex fidei auditu caritatis spiritu libera esse. 81) Quatenus humanis legibus serviendum.

*) Edit. VIII. ambiguum.

rare, aut si pro necessitate aliqua unum vel plures ex eis servare oporteat, omnino faciendum est. At postquam eas abrogavit, nihil nos ligant. Ita serviendum est legibus imperialibus, pontificiis, municipalibus, politicis ac provincialibus, solum, ne eas (ut Christus ait (Matth. 17, 27.)) scandalisemus, et caritatem et pacem laedamus. Ac sic clare patet, quod ne cogitari quidem lex potest, quae non sit complexa in caritate⁸²⁾. Nam sine omni dubio, si tu quidquam statuisses, velles tibi obtemperari, quare lege naturas et caritatis urgeris et alteri id praestare, praesertim Deo et vicariis potestatibus Dei, modo id cures, ne in his hominum praecceptis salutem constituas, sed serviendum tibi intelligas aliis per caritatem.

Verum, contra ipsi legislatores multo magis debitores sunt caritati, ut, quando viderint leges suas esse onerosas subditis, aut etiam noxias, curent omnibus modis aliorum commodo servire, et eas abrogare. Multo autem maxime hoc ad ecclesiasticos pertinet legislatores⁸³⁾. Nam ipsi absque dubio nollent vel una syllaba legis onerari, quod nisi et aliis praestiterint, non pontifices, sed tyranni sunt, imponentes importabilia hominibus, quae nec digito ipsi volunt attingere.

Hinc intelligis⁸⁴⁾, mi lector, cur leges quasdam pontificias soleam tyrannides appellare, quod hodie

82) Nulla lex ne cogitari quidem potest, quae caritate non comprehendatur. 83) Legislatores, praesertim ecclesiastici, si viderint leges suas cum sibi ipsis, si observarent, tum subditis esse oneri et damno, discant ex caritate abrogare. 84) Causae abrogandaram legum.

plurimis et justissimis causis abrogandae sunt, primum⁸⁵), quod onerosae et odiosae sunt toti orbi terrarum, cui credendum *) est per pontifices; deinde⁸⁶), quod mere laquei sunt pecuniarum, et per dispensationes impudenter venduntur; tertio⁸⁷), quod impietati serviunt, interim veram justitiam, in qua salus est, et caritatem funditus perdentes. [Servandae tamen sunt, ubi scandalo fuerit earum contemptus, propter caritatem.]

In fine iterum clarere satis puto, apostolum non de ceremonialibus tantum legibus loqui, sed prorsus de omnibus. Caritas enim fide accepta omnes implet hilariter et libere (quod est vere eas implere), et non in ipsas ipsarumque opera fiduciam statuit salutis, quod est serviliter et nullam implere⁸⁸).

Quod si invicem mordetis et comeditis, videte, ne ab invicem consumamini.

In omnibus epistolis apostolus suasurus caritatem⁸⁹), simul fere adjungit, ut unum sapiant, ut de donis differenter eis collatis non influatur alter adversus alterum. Nam sic Ro. 12. (v. 4 sqq.) et 1. Cor. 12. (v. 12 sqq.) proponit imaginem corporis et membrorum, quomodo membra pro invicem sollicita sint, et alterum alteri serviat ac non laedat. Scit apostolus homines

85) Prima. 86) Secunda. 87) Tertia. 88) Caritas fide accepta omnes leges hilariter, libere et vere implet, statuens nec in ipsas nec in earum opera salutis fiduciam. 89) Suadet mutuam operam et caritatem exemplo a corporis membris sumto.

*) Edit. VIII. caedendum.

et 3. (v. 8.): „Dentes peccatorum contrivisti“; et Proverb. 30. (v. 14.): „Generatio, quae habet pro dentibus gladios, et molaribus suis commandit, ut comedat inopes de terra, et pauperes ex hominibus.“ Inde verbum devorare, Proverb. 1. (v. 12.): „Deglutiamus eum sicut infernus viventem“; et Psal. 52. (v. 6.): „Dilexisti verba praecipitationis (id est, devorationis, absorptionis) lingua dolosa.“ Videtur autem per „mordere“ criminationem, detractionem, vituperia intelligere, per „comedere“ vindictam et oppressionem⁹⁶), ex altera parte, per „consummari“ utriusque perditionem.

Nota vim verbi: „Non perficietis“ (inquit). Nam inter „facere“ et „perficere desideria carnis vel spiritus“ sensu Paulino, ut est apud b. Augustinum lib. 3. contra Jul. cap. ult., hoc interest⁹⁷), quod „facere concupiscentias“ est eas habere, titillari et moveri ab illis sive ad iram sive libidinem. Sed „perficere“ est eis consentire, et eas implere, haec sunt opera carnis. Sed eas non habere aut non facere, tunc erit secundum b. Augustinum lib. 1. Ret. 24., quando nec mortalem carnem habebimus. Inde omnes sanctos dicit esse adhuc carnales ex parte, licet secundum hominem interiorem sint spirituales, li. 6. contra Jul. Sic concupiscentia spiritus ipsa caritas concupiscit, ut possit non concupiscere secundum carnem, sed non perficit, quia non potest non habere carnis concupis-

96) Videtur per „mordere“ criminationem et detractionem, per „comedere“ vindictam et oppressionem intelligere.

97) Inter „facere“ et „perficere desideria carnis et spiritus“ secundum Augustinum interest.

docet, infletur contra eum, qui tribuere potest, quod forte non tribuerit, quantum volet, nec qui tribuere potest, contra eum, quod forte sibi non egere videatur illius doctrina, sic in ceteris omnibus donis. Nam (ut dixi) inflatio ejusmodi proxima est iis⁹³⁾, qui aliquid possunt, ut aliorum se non egere gloriantur, ac sic non invicem serviant in caritate, sed consummentur mutuo contemptu, odio, superbia, detractatione etc.

Dico autem, spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis.

Vult dicere: Hoc quod dixi: „Ne vos morderetis et comederetis“, tantum est, quod volo vos spiritu vivere, tum fiet, ut ejusmodi non perficietis. Scio in vobis ejusmodi desideria aliquando concitari, verum, ne obtemperetis, sed spiritu ambulate, hoc est, proficite et magis spirituales efficiamini, ut Ro. 8. (v. 13.) eadem sententia dicit: „Si secundum carnem vixeritis, moriemini, si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis“⁹⁴⁾. Spiritu facta carnis mortificari dicit hic spiritu ambulare, et resistere tentationi, ac *) mordeant et moriantur. Impossibile est non moveri nos ad mordendum et comedendum, verum motibus istis spiritu resistendum est.

Est autem pulchra haec allegoria „mordere et comedere“⁹⁵⁾, in sacris literis frequentissima. Inde in Psal. (57, 5.): „Filii hominum, dentes eorum arma et sagittae“;

93) Jactatio fere est potentium. 94) Secundum carnem viventes moriuntur, secundum spiritum, vivant.

95) Pulchra allegoria in verbis „mordere et comedere“.

*) Edit. VIII. no.

ta apostolo et Augustino credē⁵⁾), qui dicunt bonum fieri, sed non perfici. Fieri autem bonum bonum est, sed non perfici malum est, quia lex Dei perfici debet, a qua omnes sancti deficiunt, et ita in omni opere peccant⁶⁾). Nec est peccatum improprie, sed vere peccatum, quia non est improprie gratia, nec improprie Deus, nec improprie Christus, nec improprie Spiritus sanctus, qui haec remittit et expurgat. Verum est quidem, quod teste Augustino in baptismo reatus transit peccati, sed actus tamen mansit, hoc est, quod Deus (juxta Psalmum 82. (v. 2.)) non imputat, sed sanat⁷⁾). Qui si imputare vellet, sicut vere et juste posset, totum mortale et damnable esset.

**Caro enim concupiscit adversus spiritum,
spiritus autem adversus carnem.**

Sicut spiritus hoc loco non significat solam castitatem, ita necesse est, ut caro non solam significet libidinem⁸⁾), hoc pro necessitate⁹⁾), quia inveteravit usque fere apud omnes, carnis concupiscentiam pro libidine tantum accipi, quo usu apostolus intelligi non posset. Hanc sententiam Ro. 7. (vv. 22. 23.) egregie tractans et copiosius declarans dicit: „Condelector enim legi Dei secundam interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, captivantem me in legem pec-

5) Credendum apostolo et b. Augustino. 6) Omnes sancti in omni opere peccant. 7) Deus non imputat, sed sanat. 8) Ut spiritus non solam castitatem, sic caro non solam libidinem significat.

9) Edit. VIII. † dixi.

cati, quae est in membris meis etc.“ Non enim haec in persona aliorum locutus est Paulus, sicut b. Augustinus li. 6. contra Jul. c. 11. dicit⁹⁾ se aliquando intellexisse, imo, non intellexisse. Manichaeos autem dicit et Pelagianos sic intellexisse. Sic b. Petrus, c. 2. epist. 1. (v. 11.): „Obsecro vos tanquam advenas et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desideriis, quae militant adversus animam.“

D. Hieronymus hoc loco profunde se quaestioni involvit, quomodo inter spiritum et carnem medium inveniatur, et media opera, et suum Origenem secutus spiritum, animam, carnem distinguit¹⁰⁾; inde spirituales, animales et carnales hominem distribuit. Et quanquam ista trinitas¹¹⁾ videatur statui ex illo 1. Thess. ult. (v. 23.), „ut integer spiritus vester, et anima, et corpus servetur etc.“, [tamen nec accedere nec recedere audeo, tum quod spiritum et animam manifeste pro eodem accipit Petrus in dicto loco, appellans animam, contra quam militant desideria, ubi contra spiritum concupiscere carnem dicit Paulus, et hominem carnalem ac animalemi mihi pro eodem apostolus videtur accipere]. *)

9) B. Augustinus. 10) B. Hieronymus suum Origenem secutus spiritum, animam, carnem distinguit.
11) De triplici homine, spirituali, animali, carnali.

*) Pro hoc loco uncis inclusio legimus in edit. VIII.: tamen satis apparet ex 1. Cor. 2. et animalemi hominem damnari, cum ait: „Animalis homo non percipit ea, quae sunt Spiritus Dei.“ Itaque cum animalis homo non vivat vita spiritus, nec moveatur spiritualiter, non dubium est, quin animalemi et carnalem hominem apostolus eundem esse velit. Quare nemo recte collegerit ex Origenis sen-

Ego [non temeritate] carnem, animam, spiritum prorsus non separo^{*)} 12). Non enim caro concupiscit, nisi per animam et spiritum, quo vivit, sed spiritum et carnem intelligo totum hominem, maxime ipsam animam. Breviter, ut dem crassissimam similitudinem¹³⁾: Sicut carnem sanctam aut morbosam utrumque appello, sanam et morbidam (neque enim ulla est tota morbus), quae, in quantum incipit sanari et sana est, sanitas vocatur, ubi vero vulnus aut morbus reliquus est, morbus vocatur, atque ut morbus seu vulnus reliquam sanam carnem impedit, ne perfecte faciat, quod caro sana faceret: ita^{**)} idem homo¹⁴⁾, eadem anima, idem spiritus hominis, quia affectu carnis mixtus et vitiatas est, quatenus sapit, quae Dei sunt, spiritus est, quatenus carnis movetur illecebris, caro est, quibus si consenserit^{***)}, totus caro est, ut Gen. 8. (v. 21.) dicitur, rursum, si consenserit totus legi, totus spiritus est, quod fiet, quando corpus erit spirituale. Non ergo duo isti homines diversi imaginandi sunt, sed velut crepusculum matutinum¹⁵⁾, quod neque dies neque nox est, utrumque tamen dici potest, magis autem dies, ad quam de tenebris noctis vergit.

tentia media quaedam opera. Ita et Genes. 2. videmus animalem hominem dici, qui naturali vita et motu praeditus est.

12) Lutherus carnem, animam, spiritum non separat pro sua temeritate. 13) Crassissima similitudo. 14) Idem homo, eadem anima, idem spiritus hominis, quatenus sapit, quae Dei sunt, spiritus est, quatenus carnis movetur illecebris, caro est. 15) Alia similitudo.

*) Edit. VIII. separabo.

**) Edit. VIII. item.

***) Edit. I. II. censurit. Edit. VIII. consenserint.

Verum longe pulcherrime utrumque ostendit¹⁶⁾ semivivus ille apud Lucam (cap. 10.), qui a samaritano susceptus quidem curari, nondum tamen plenus factus est. Ita et nos in ecclesia sanamur quidem, sani autem plene non sumus. Ob hoc caro, ob illud spiritus vocamur. Totus homo est, qui castitatem amat, idem totus homo illecebris libidinis titillatur. Sunt duo toti homines, et unus totus homo¹⁷⁾. Ita fit, ut homo sibi ipsi pugnet contrariusque sit, vult et non vult. Atque haec est gloria gratiae Dei, quod nos fecit nobis ipsis hostes. Sic enim superat peccatum, sicut Gedeon superavit Madian, gloriosissimo videlicet triumpho, ut hostes se ipsos trucident. Sic aqua vino infusa in altari primum pugnat cum vino, donec absorbeatur et vinum fiat¹⁸⁾, ita *) gratia, et ut supra dictum est, fermentum in satis tribus absconditur, donec fermentetur totum.

Haec autem sibi invicem adversantur, ut non, quaecunque vultis, illa faciatis.

Vide audacem apostolum, nihil timet ignem, negat liberum arbitrium, quod est mirabile in auribus nostris¹⁹⁾. Dicit non posse fieri, quae volumus, cum nos voluntatem constituerimus (auctore vel Aristotele) reginam et dominam omnium virium et actuum²⁰⁾.

16) Exemplum semivivi apud Lucam. 17) Sunt duo toti homines et unus totus homo. 18) Aqua vino infusa cum eo pugnat, quoad in vinum abiit. 19) Audax apostolus nihil timens ignem negat liberum arbitrium. 20) Voluntas (auctore vel Aristotele) est regina et domina omnium virium et actionum.

*) Edit. VIII. † et.

Atque hic error et haeresis maxima erat tolerabilis, si hoc dixisset de iis, qui sunt extra gratiam. Nunc ut nulla sit ei excusatio, quin comburatur, affirmat id de iis, qui Spiritu gratiae vivunt. Idem Ro. 7. (v. 14.) dicit: „Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato, quod volo bonum, non facio, quod nolo malum, hoc facio.“ Si justus et sanctus sic queritur de peccato, ubi peccator et impius apparebant cum operibus suis de genere bonorum et moraliter bonis? Gratia Dei nondum perfecit liberum arbitrium et ipsummet se ipsum liberum faciet? quid insanimus?

Satis dictum est de diversitate spiritus et carnis, neutrum exstinguit alterum in hac vita, etsi spiritus invitam carnem domet sibi subiciat, quo fit, ut nemo audeat gloriari se mundum habere cor, aut mundum esse a sordibus²¹⁾. Non enim caro mea aliquid facit, quod non ipse facere dicar. At si cor immundum est, jam nec opus mundum est. Qualis enim arbor, talis et fructus²²⁾. Quod iterum dico contra improprietas²³⁾, qui inveniunt in se ipsis actus bonos, sine omni vitio aut peccato improprie dicto vitiosos, suas *) opiniones Pauli tam aperte textui opposcentes. Non facitis (inquit), quae vultis, propter carnis rebellionem, repugnantem legi mentis vestrae et spirituali voluntati vestrae. Non servat apostolus hic **) distinctionem superius datam inter „facere et perficere“²⁴⁾, quia „non faciatis“, pro: Non perfi-

21) Nemo gloriari potest se mundum habere cor.

22) Qualis arbor, talis et fructus. 23) In improprietas, suas opiniones Paulo opposcentes. 24) Non distinguit hoc loco apostolus inter „facere“ et „perficere.“

*) Edit. VIII. vitiosas suas. **) Edit. VIII. hinc.

clatis, accipit, ut clarum est, sed et Ro. 7. (v. 19.) non servat, quando dicit: „Quod volo bonum, non facio“, id est, non perficio. At [quando dicit:] „Quod odi malum, hoc facio“, hic servat eam distinctionem, quia facit malum, sed non perficit. Quod si cui haec distinctio Augustini non placet, aliter meditetur, modo hunc sensum non omittat, esse in nobis pugnam spiritus et carnis, qua impediti non implemus perfecte legem, ideoque peccatores nos esse, quamdiu in carne sumus, atque in omni opere bono egere ignoscente misericordia Dei²⁵), et dicere: „Non intres in iudicium cum servo tuo, domine, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.“ (Ps. 143, 2.)

Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege.

Dixi (inquit), ut spiritu ambuletis, concupiscentiam spiritus sequeremini, resistentes concupiscentiae carnis, ne morderetis et comederetis invicem, sed serviretis invicem in caritate, quae est plenitudo legis²⁶). Nam si hoc facitis, et ita spiritu ducimini, concupiscentiaeque spiritus obeditis, ecce non estis sub lege, nihil debetis legi, sed impletis legem. Quid ergo rursus ad legem reverti voluistis? Quid alia via legem implere tentatis? Dixi satis supra, quod esse sub lege est eam non implere, aut serviliter sine affectu hilari implere²⁷). Affectum autem hunc hilarem non

25) Peccatores sumus, quamdiu in carne sumus, et misericordiae Dei in omni bono opere indigentes. 26) Caritas est plenitudo legis. 27) Esse sub lege est eam non implere, aut serviliter sine hilari affectu.

lex, non natura, sed fides impetrat in Christo Jesu. Atque hoc duci spiritu, hoc obedire concupiscentiae spiritus, haec pugna et conatus (quī est tota vita nostra) facit, ut Deus misericorditer ignoscat, quod illa non facimus, quae volumus²⁸). Nondum enim spiritus sumus, sed spiritu ducimur. Nam Joann. 3. (v. 6.): „Quod natum est ex spiritu, spiritus est,“ ostendit, quid esse debeamus, hic autem, quid sumus; debemus esse spiritus, sed huius adhuc in ductu et, ut sic dixerim, in formatione spiritus.

Qui autem sunt sub lege, sunt et in operibus carnis, ut Ro. 7. (v. 5.): „Cum essemus in carce, passionibus peccatorum, quae per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent mortem“ Ita Ro. 8. (v. 14.) quoque: Qui Spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt²⁹). Nam hoc „ducere et agere“ idem est, quod trahere³⁰), de quo Joann. 6. (v. 44.): „Nemo venit ad me, nisi pater meus traxerit eum“; item 12. (v. 32.): „Cum exaltatus fuero, omnes traham ad me ipsum“, id est, suaviter movebo, hilares et spontaneos faciam, Spiritus concupiscentiam in eis suscitabo, quos Moses et lex terroribus tristes et invitos cogebant aut velut pueros temporalibus promissis interim fovebant. Sic sponsa Cant. 1. (v. 4.): „Trahe me post te, in odorem curremus unguentorum tuorum“, quasi dicat: Moses et prophetae verbo legis, trucibus minis terrent et urgent aridam et invi-

²⁸) Deus misericorditer ignoscit, quum non perficimus, quod volumus, modo hoc totis viribus conemur et illud pura fide credamus. ²⁹) Qui Spiritu Dei aguntur, sunt filii Dei. ³⁰) Hoc „ducere et agere“ est trahere.

tam, tu autem verbo gratiae et memoria exhibitas misericordiae dulciter trahere, et unge suaviter. Odor enim unguentorum evangelium gratiae Dei est³¹⁾, in quo olit, id est, fide percipitur, unguentum gratiae Dei. Hinc illud Ecclesi. 24. (v. 20.): „In plateis sicut cynamomum et balsamum aromatizans odorem dedi, quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris“; et Psal. 44. (45, 9.): „Myrrha et gutta et casia a vestimentis tuis.“ Sic Paulus: „Odor bonus Christi sumas, aliis in vitam etc.“ (2. Cor. 2, 15.)

[Idem trahere etiam sibilare dicitur³²⁾ apud Esaiam 7. (v. 18.): „In die illa sibilabit dominus muscae, quae est in extremis finibus Aegypti etc.“, id est, Spiritu sancto afflebit, spiritum eorum excitabit, ut concupiscant contra carnem etc. Sic 3. (1.) Reg. 9. (10, 12.) scribitur Helias neque in spiritu forti neque in commotione neque in igne (quae omnia sunt terrores legis), sed in sibilo aurae tenuis sensit dominum, quia non ex tristitia aut necessitate, sed hilaritate ac suavitate impletur lex domini.]

Manifesta autem sunt opera carnis, quae sunt fornicatio, immundicia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitiae, contentiones, aemulationes, irae, rixae, dissensiones, sectae, invidiae, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia.

Hic omnium manifestissime patet carnem³³⁾ non

31) Odor unguentorum evangelium est gratiae Dei.

32) Trahere etiam sibilare dicitur. 33) Caro.

pro libidinosis accipi tantum concupiscentia, sed pro omni prorsus eo, quod contrarium est Spiritui gratiae. Nam ³⁴) haereses seu sectae et dissensiones sunt vitia subtilissimarum mentium et sanctissima specie fulgentium. Quod ideo dico, ut stabiliam, quae supra dixi, per carnem totum hominem significari, per spiritum aequè totum, atque hominem interiorem et exteriorem, seu novum et veterem non distinguì juxta differentiam animae et corporis, sed juxta affectus. Nam cum fructus seu opera spiritus sint pax, fides, continentia etc. ³⁵), et haec in corpore fiant, quis potest negare spiritum et fructum ejus in corpore membrisque carnalibus esse, sicut expresse 1. Cor. 6. (v. 15.): „An nescitis (inquit), quod membra vestra templum sunt Spiritus sancti?“ Ecce non tantum anima, sed membra quoque sunt spirituale templum ³⁶). Et iterum (v. 20.): „Glorificate et portate Deum in corpore vestro“; non dicit: in anima vestra. Contra, quando invidiae, inimicitiae vitia sunt animorum, quis negabit carnem esse in anima? Igitur spiritualis homo ³⁷) totus homo est, quantum sapit, quae Dei sunt, carnalis ³⁸) totus, quantum sapit, quae sua sunt.

Apostolus ignarus Aristotelicae philosophiae ³⁹) non appellat haec vitia habitus in anima, sed opera ipsa, quibus omnibus unum habitum tribuit, carnem,

³⁴) Nota. ³⁵) Fructus seu opera Spiritus sancti, pax, fides, continentia etc. ³⁶) Anima et membra templum Spiritus sancti. ³⁷) Spiritualis homo. ³⁸) Carnalis homo. ³⁹) Apostolus ignarus Aristotelicae philosophiae.

hoc est, totum hominem ex Adam natum. Nam illi adhuc hodie quaerunt subjectum vitiorum et virtutum, nec dum invenerunt, an in rationali, an *) irrationali parte locanda sint⁴⁰⁾. Beatus, quem tu erudieris domine, et de lege tua docueris, ut liberetur a stultis illis et vanis cogitationibus, et mitiges ei a diebus istis pessimis, donec fodiatnr peccatori fovea. Igitur cum apostolo contentis habitibus aliisque delirio moralis philosophiae scito aut carnem aut spiritum te esse, et utrumque ex fructibus suis cognosci, quos hic apostolus aperte enumerat.

In isto vitiorum numero nulli fere consentiunt⁴¹⁾. B. Augustinus 13., b. Ambrosius 16., noster 17. ponit. B. Hieronymus 15. recitat, omittens impudicitiam et homicidia, dicensque: In latinis codicibus adulterium quoque et impudicitia et homicidia in hoc catalogo vitiorum referuntur scripta, sed sciendum non plus, quam quindecim carnis opera nominata, de quibus disserimus. Haec ille. [Erasmus et Stapulensis⁴²⁾ fere cum nostro consentiunt, nisi quod adulterium addunt, et vel luxuriam vel impudicitiam tollunt.]

Opponit autem apostolus non singulos fructus singulis operibus, sed confuse unum multis, et multa multis, ut caritatem et gaudium fornicationi, immunditiae, luxuriae, quae sunt perversae dilectiones perversaque gaudia, pacem, patientiam, longanimitatem, benignitatem, bonitatem inimicitias, contentionibus, litibus, irae, rixis etc., fidem haeresibus, idololatriae,

40) In curiosa quorundam nugalia. 41) Variatur in numero vitiorum. 42) Erasmus. Stapulensis.

*) Edit. VIII. † in.

veneficis, continentiam ebrietatibus et comensationibus.

Primum est fornicatio⁴³), nota satis. Secundum immundicia⁴⁴), qua d. Hieronymus comprehendit omnes extraordinarias infandasque voluptates. Tertium luxuria⁴⁵) (nam impudicitia nostri textus videtur e margine relata in textum, ut quam aliquis glossandi studio super immundiciam vel luxuriam signavit, aut ita in aliis haberi notavit). Hanc autem licet d. Hieronymus generaliter extenderit, etiam ad excessum conjugum, graece tamen aselgia, lascivia vel, ut Ambrosius, obuscoenitas dicitur, quod ad mores, gestus quoque et verba pertinere potest. Quartum idololatria⁴⁶), etiam ipsa nota satis, sed nunc nulla saltem crassa illa, et quae in gentibus erat. Ceterum, quorum Deus venter est, et qui avari sunt, etiam apostolo auctore idololatrae sunt. Idololatrae⁴⁷) sunt omnes adulatores et superbi, ac quicunque gloriantur in homine, vel se ipso vel altero. Ita hodie non parum multi principes et pontifices idola sunt⁴⁸). Quintum veneficium⁴⁹) est, quod malum hodie mire increseit. Dicitur autem Hieronymo teste ara malefica. Pharmacum enim graece venenum vel medicamentum dicitur, inde pharmaceutria venefica. Igitur magos, maleficos, carminatrices, et si qui alii, qui pactis demonum sui illudent, nocent, furantur proximis animis, apostolus significat. Claret autem tanti apostoli que-

43) Primum vitium fornicatio. 44) Secundum immundicia. 45) Tertium luxuria. 46) Quartum idololatria. 47) Idololatrae. 48) Nota. 49) Quintum veneficium.

que auctoritate beneficia illa non esse nihil, sed posse nocere, quod multi non credunt. Sextum inimicitiae⁵⁰⁾, similitates et silentia inter se odia esse videntur. Lites⁵¹⁾, quod noster textus contentiones, graecus *ἔρις*, id est, lis, opus inimicitiarum, contumeliones seu zeli, supra dictum est [has⁵²⁾ notum est.] Rixae, quae d. Hieronymus graeco *ἔριδες* dicit aptius putat, quando scilicet aliquis ad contradicendum paratus stomacho delectatur alieno, et muliebri jurgio contendit, et provocat contendentes.

Haec omnia experientia et exemplo duorum adversariorum melius quam descriptione colligere possis. Primum enim sunt inimici atque discordes, tum data quacunque occasione mox litigant, litigantes autem contumeliantur, dum quisque alteri superior esse nititur, contumeliantes autem irascuntur, irati autem quaerunt utriusque, quod dicant, aut faciant, aut omittant, quod alterum mordeat ac provocet, hoc est rixantur, rixantes autem dissentiunt, et quisque sua defendere promptus est, alienaque infirmare. Ex quibus⁵³⁾ tunc sectae et haereses fiunt, dum quisque alios in suam partem trahit, et alteri abstrahit. Hinc alitur invidia, atrox malum, tandem in caedes et homicidia ruunt. Et hic finis hujus mali. Exemplum sume inter duos forenses adversarios, aut duas respublicas invicem adversarias, aut inter duos sophistas ac theologistas pro opinionibus suis certantes. Novem ergo gradibus seu capitibus distinxit concupiscentiam illam canis amarulentam atque cholericam, adeo detestatur ad-

50) Sextum inimicitiae.

51) Lites.

52) Rixae.

53) Nota.

versarios caritatis apostolos. [Addit hic d. Hieronymus haereticum dici omnem, qui scripturam aliter intelligit, quam sensus Spiritus sancti flagitat, etiamsi de ecclesia non recesserit, dura sententia super Aristotelicos theologos⁵⁴).]

Deinde *) septimum ebrietas⁵⁵), quae non tantum vine, sed omni alio genere potus prohibetur. unde Lucae 1. (v. 15.): „Vinum et siceram, id est, inebriativum, non bibet.“ Commendatur sane abstinentia vini et sobrietas in variis scripturae locis. Contra quid ebrietas praestiterit, satis ejusdem probant scripturae historiae in Nee, Loth, quorum ebrietas sine propria culpa, non tamen sine malo aliorum contigit. Sed notae sunt historiae passim. Unde Christus Lucae 21. (v. 34.): „Attendite, ne graventur corda vestra crapula et ebrietate“ [et certe ebrietatem satis apparet esse quandam pestem in nostris regionibus⁵⁶), divino furore immissam. Fugimus passim pestilentiam carnis, et omni studio nos armamus et curamus, ne corripiamur ab ea. In hanc vero pestem insigni caecitate nos ipsi irruimus, nec est, qui saltem moneat, nedum prohibeat. Denique impetuosius grassatur, quam ut spes esse possit eam expurgandi].

Ultimum comessatio⁵⁷), quae Lucae 21. (v. 34.) crapula dicitur. Sicut ebrietas nimium bibendo, ita crapula nimium comedendo gravat corda [et hoc celebre malum mire crescit etiam in ducibus populi et magnatibus Israel tanto luxu, tanto apparatu, tanto

54) D. Hieronymi gravis in Aristotelicos theologos sententia. 55) Ebrietas. 56) Ebrietas est pestis quaedam. 57) Comessatio.

*) Editt. I. II. VIII. Decimum.

ferculorum copia et varietate, ut praeorum insignes crapulas videantur data opera velle irridere]. Venit autem verbum comessatio a nomine *Κομῶς* ⁵⁸⁾, qui Graecis Deus convivii et crapulae dicitur est, ut sicut a Venere libido, ita a *Κομῶ* crapula dicitur, utrumque sane nomen potentissimum et vicinum, huic venter, illi ea, quae infra ventrem sunt, servant, et *Κομῶς*, Venerem servat ac vegetat, alioquin sine Cerere et Baccho friget Venus.

In fine addit: „et haec similia“, quia, quis omnem lernam carnalis vitae recenseat? Nam superbiam et vanam gloriam satis sub aemulatione et zelo comprehendit, detractionem, maledicta, clamorem, blasphemias sub ira, invidia, dissensione etc., dolos, fraudes, insidias, mendacia sub eadem, partes enim aliquot signavit, ne Galatae causarentur sese nescire, quomodo carnis concupiscentiis resisterent.

Quae praedico vobis, sicut praedixi, quoniam, qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

Ecce hoc est, spiritu ambulare, et non perficere carnis desideria, spiritu duci, non esse sub lege, atque omnem legem in uno caritatis capitulo complecti, scilicet, si haec non fiant. Jam vides, quam *) non sufficiat sola fides, et tamen sola fides justificat ⁵⁹⁾, quia, si vera est, impetrat spiritum caritatis. Spiritus autem caritatis haec omnia fugit, ac sic legem

58) Origo comessationis.
ficit, sola tamen justificat.

*) Edit. V. quod.

59) Sola fides non suf-

implet, et regnum Dei consequitur. Proinde⁶⁰) totum fidei tribuendum, fides autem verbo, verbum autem divinae misericordiae mittentis verbi apostolos et praedicatores, ut sit omnis sufficientia nostra ex Deo, a quo venit omne donum et datum optimum. Haec sunt, quae in populo tractari oportuit, et eo ordine tractari, quo ab apostolo traduntur⁶¹), ut primum de suis viribus desperantes verbum fidei audiant, audientes credant, credentes invocent, invocantes exaudiantur, exauditi spiritum caritatis accipiant, accepto spiritu spiritu ambulent, et desideria carnis non perficiant, sed crucifigant, crucifixi cum Christo resurgant, et regnum Dei possideant.

Nos autem in operibus a nobis electis et statutis animas occupamus, semper docentes, et nunquam veritatis scientiam attingentes, imo contra pietatem liberum arbitrium et virtutes nostras erigentes, praesumptionem docentes, et merita congrui et condigni vanissime jactantes, tandem notitiam Christi penitus tollentes, et miserrimas conscientias hominibus multiplicantes⁶²).

B. Augustinus super verbo: „Qui talia agunt“⁶³), agunt (inquit) et talia, qui cupiditatibus carnalibus consentientes facienda esse decernunt, etiamsi adimplendi facultas non datur, et subjungit miram distinctionem⁶⁴). Aliud (inquit) est non peccare, et aliud,

60) Nota. 61) Apostolica populi docendi ratio.

62) In perversos et pestiferos theologiae doctores.

63) B. Augustinus super verbo: „Qui talia agunt.“

64) Mira Augusti distinctio inter non peccare et peccatum non habere.

peccatum non habere. Nam in quo peccatum non regnat, non peccat, hic est, qui non obedit desideriis ejus, in quo autem non existunt omnino ista desideria, non solum non peccat, sed etiam non habet peccatum. Quod etiam multis ex partibus in ista vita possit effici, ex omni tamen parte non nisi in resurrectione atque commutatione carnis sperandum est. Haec distinctio idem docet, quod supra satis est dictum, quod homo, in quantum spiritu ambulat, justus et sanctus est, ac non peccat, at in quantum desideriis adhuc movetur, peccator est et carnalis. Habet ergo peccatum in carne, et peccat caro ejus, ipse vero non peccat. Mira sententia: Idem homo simul peccat et non peccat⁶⁵). Hic concordantur duae illae Joannis apostoli sententiae⁶⁶). Prior Joann. 1. (1. Jo. 1, 8.): Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus. Posterior 3. (v. 9.) et 5. (v. 18.): „Omnia, qui natus est ex Deo, non peccat.“ Omnes ergo sancti habent peccatum suntque peccatores, et nullus peccat. Justi sunt juxta illud, quod gratia in eis sanavit, peccatores, juxta quod adhuc sanandi sunt.

Fructus autem spiritus est caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas.

Non est dubium, quin tantum novem fructus numeravit Paulus, ut ex d. Hieronymo, h. Augustino et Graeco liquet, ubi sic censentur: Fructus spiritus est caritas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas,

65) Mira sententia: Idem homo peccat et non peccat. 66) Duae apud Joann. sententiae.

[bonitas,] fides, mansuetudo, continentia. Apparet autem numerum duodecimum istum crevisse imperita aliquorum diligentia, qui, cum vel in glossa, vel margine, vel in Hieronymo invenissent patientiam, in textum rethulerunt, in quartum locum, in quo longanimitas ponenda fuit, quam in septimum transtulerunt. Deinde continentiam id quod modestiam et castitatem ex d. Hieronymo significare viderunt, adjecerant has duas textui, et fidei ac mansuetudinis loca permutarunt.

Perit ergo fundamentum doctrinae illorum de duodecim fructibus ⁶⁷⁾ non modo defectu numeri, verum et ratione intelligentiae. Illi enim ex fructibus faciunt suos habitus in anima subjective haerentes. Apostolus autem facit eos opera spiritus vitalia et per totum hominem diffusa, opponit enim eos operibus carnis. Sed et spiritus hoc loco (licet refragante Hieronymo) non Spiritum sanctum significat, sed spiritualement hominem, ut sit antithesis: Opera carnis, fructus spiritus. Caro arbor mala, proferens spinas et tribulos, spiritus arbor bona, proferens uvae et ficus, ut Matth. 7. (v. 16. sqq.) Nam et Ambrosius dicit, quod lex spiritus haec operatur, et b. Hieronymus in viam rediens spiritum arborem bonam interpretatur. Item, carnis opera, non fructus, spiritus fructus, non opera vocat. Cur hoc? ⁶⁸⁾ Nempe, quod opera carnis non sunt utilia, quia spinis et tribulis nemo frui potest, sed sunt opera mala, tantum nocentia. At opera

67) Fundamentum doctrinae de duodecim fructibus corrumpitur. 68) Cur opera carnis, non fructus, sed spiritus fructus, non opera appellat.

spiritus presunt, et frui illis possumus in aeternum, sunt ficus et uvae terrae promissionis, recte ergo fructus nomine commendantur.

Primus est caritas⁶⁹⁾, de qua dictum est, non esse eam qualitatem latentem⁷⁰⁾, sed sicut de fide b. Augustinus dicit, quod unusquisque eam certissime videt, si eam habet, ita et spem certe sentit se habere, [ita et caritatem, praesertim tempore tentationis, certissime videt,] si habet. Est ergo haec dulcis motus in Deum irascentem et proximum offendentem, tunc enim probatur caritas Dei, quando percutit et perturbat, sicut in martyribus monstratum est, et in Christo passo. Tunc autem probatur caritas proximi, quando proximus offendit et odium mereri videtur⁷¹⁾. Alioquin nulla ferme virtus simulationi magis patet, adeo, ut Ro. 12. (v. 9.) apostolus id unum curarit, d. „caritas sine simulatione.“ Habet enim Deus multos amatores, qui in Psal. scribuntur (49, 19.): „Confitebitur tibi, cum benefeceris ei,“ et Psal. 78. (v. 36.): „Et dilexerunt eum in ore suo, et lingua mentiti sunt ei.“ Lateat ergo in pace, sed in bello nihil vivacius sentitur, quam caritas, spes, fides, nisi diffidentiam, desperationem, odium quoque non sentiant.

Gaudium, secundus fructus, (aeque ut caritas) in Deo et proximo est⁷²⁾. In Deo, quando de divina misericordia laeti sumus, etiam in mediis mundi pro-

69) Primus fructus est caritas. 70) Caritas non est qualitas in anima latens et otiosa.

71) Caritatis Dei et proximi probatio. 72) Secundus fructus est gaudium in Deo et proximo.

celle, laudantes et benedicentes dominum in cantibus
ignis die ac nocte. In proximo vero, quando illius
bonis non invidemus, sed congratulamur tanquam
nostris propriis, laudantes dona Dei in illis *). At
sicut carnis sectatores fingunt caritatem tempore se-
reno, ita et gaudium, laudant Deum et dona Dei in
hominibus, sed donec offendantur, tum opera carnis
proruant, detrahunt donis Dei, quae prius laudarent,
tristantur, si detractio ei eorum non sit successus,
nec minuat existimatio proximi. Nemo enim credit,
quam profunda sit malitia carnis⁷³⁾, tam multos se-
cure perdit, donec tententur et probentur.

Plana videntur et aperta apostoli verba, sed si
in usum ponas, invenies, quam arduum sit non ope-
rari opera carnis⁷⁴⁾, quae insensatis illis videntur a-
de esse longissima, cum sint illis plenissimi. Nam⁷⁵⁾
etiam super religione, super observantiis, super bonis
operibus, super regulis, statutis, traditionibus, mori-
bus hominum pleno impetu proruant. Sed hic acci-
piunt velamentum zeli et amorem justitiae, et pro
sancta religione secure vastant caritatem et pacem
et gaudium. Qui furor hodie omnia fere monasteria,
omnes ecclesias, et, ut Psal. (v. 31.) ait, electiores
Israel occupat. Nam in iis, qui publice mali sunt,
facile dignoscuntur. At sub tenebris, infulis aliisque
sacris nitibus pulchre saginatur ac secure regnat Be-
hamoth iste, dum credunt ac obsequium Deo praestare,

73) Carnis malitia profundissima.
non facere opera carnis, si experiaris.
nota.

74) Arduum est
75) Nota, nota,
nota.

*) Edit. VIII. donum Dei in illis.

si suae factionis carnem ament, extraneos vero immortali odio persequantur ac criminentur.

Tertius est pax⁷⁶⁾, quae et ipsa duplex est. In Deo, haec est bona conscientia in misericordia Christi nixa, sed exsuperat quandoque^{*)} omnem sensum, dum turbatur, abscondente se Deo [et] faciem avertente, conscientia sibi relicta. In proximo vero, dum ceditur ejus voluntati. Nam pax haec cum hominibus stare nunquam potest, si quilibet sua iustificet, tueatur, quaerat, expostulet, sicut hodie forum Romanum et jura ecclesiam repleverunt litibus, jurgiis, causis⁷⁷⁾, interim frusto parvulo pacis contenti, quae cum suis conveniunt, faciuntque sub^{**)} ipsis operculum nequitiae, ut nihil minus putent quam se in operibus carnis esse submersos. Non enim cum quantis discordent, sed cum quantis concordent, attendant, reliquos etiam docere pacem parati. Prorsus hi nihil de pace intelligunt, quam apostolus Ro. 12. (v. 18.) commendat, dicens: „Quantum in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes“⁷⁸⁾; et Matth. 5. (v. 9.): „Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.“ Verum hujus pacis dissolutionem juristae sane doctissime excusant, quando vim vi repellere docent, et justitiam tuendam esse jactant⁷⁹⁾, quasi non sit summa omnium justitia, justitiam suam relinquere, et ad-

76) Tertius fructus est pax erga Deum et proximum. 77) Hodie forum Romanum et jura replent ecclesiam litibus et jurgiis. 78) Cum omnibus pacem habenda. 79) Jurisconsulti pacis dissolutionem excusant, docentes vim vi repellere licere.

*) Edit. VIII. † et. **) Edit. VIII. sibi.

versario tollenti pallium cedere, etiam tunica adjecta. Breviter, impossibile est evangelium et jura hominum simul servare. Ideo impossibile est pacem simul cum juribus stare⁸⁰⁾, maxime nostra aetate, ubi evangelium nihil est, jura sunt omnia in omnibus. [Hic est angelus in apocalypsi missus in ira Dei, ut sumeret pacem de terra.]

Quartus est longanimitas⁸¹⁾, graece μακροθυμία. Non est enim ὑπομονή, id est, patientia, nec ἀνοχή, id est, tolerantia, quanquam d. Hieronymus pro eodem *) accipere velit patientiam et longanimitatem. Verum aliud videtur esse, malos tolerare, aliud eorum injurias pati, et adhuc eorum expectare emendationem, optare salutem, non cogitare vindictam, quod proprium est longanimitatis. Rom. 2. (v. 4.): „An divitias bonitatis, et patientiae, et longanimitatis ejus contempnia?“ Bonitas est, qua benefacit eis, patientia, qua eos patitur abuti beneficiis, ingratos red dentes malum pro bono, longanimitas, qua expectat emendationem eorum⁸²⁾.

Quintus est benignitas⁸³⁾, sextus bonitas⁸⁴⁾, quae sic differunt auctore Hieronymo: Benignitas est virtus lenis, blanda, tranquilla, et omnium bonorum apta consortio, invitans ad familiaritatem sui, dulcis alloquio, moribus temperata⁸⁵⁾, unde b. Ambrosius

80) Non possunt simul humana jura et evangelium servari. 81) Quartus fructus est longanimitas. 82) Patientia injuriam tolerat, longanimitas etiam emendationem et salutem expectat.

83) Quintus est benignitas. 84) Sextus bonitas. 85) Benignitas est quaedam lenitas, suavitas et, ut sic dicam, amicitia.

*) Edit. VIII. eadem.

habet lenitas. Haec passim et barbare vocatur amicitia; vernacula freundlich, [holdselig,] leutselig, graece χρηστότης, quam 2. Corinth. 6. (v. 6.) suavitatem interpretatur, dicens: „In suavitatem, in Spiritu sancto“, et hinc Rom. ult. (16, 18.) χρηστολογία dulces sermones dixit, et rectius suavis, quam benignitas mihi diceretur, quod malignitas, contrarium vitium, atrocius est, quam ut difficiles illos et insuaves significet. Dicitur enim de insuavibus: Bonus homo est, sed nescit hominum se moribus attemperare, er ist*) frumm, aber gar zu unfreundlich, und nit leutselig. Bonitas⁸⁶⁾ ergo potest esse tristior et fronte severis moribus irrugata, ad benefaciendum tamen exposita, nemini nocet, omnibus prodest, sed humanitatis aliquid ei deest.

Septimus fides⁸⁷⁾, quam d. Hieronymus eam intelligit, quae ab apostolo substantia rerum sperandarum Heb. 11. (v. 1.) scribitur. [Nam substantiam exponit pro possessione⁸⁸⁾, dicens: Quia, quod fide possidemus, speramus esse venturum. In qua sententia et ego diu fui, quod observassem substantiam in sacris literis fere ubique pro facultatibus et possessione usurpari, maxime, cum ad hoc Hieronymi huius loci tenerem auctoritatem. Nam, quae de substantia sententiarum comportarunt, quid est recensere?]

[At postquam Philippus meus Melanchthon, adolescens corpore, senex venerabili mentis canitie⁸⁹⁾,

86) Bonitas. 87) Septimus est fides. 88) Hieronymus substantiam exponit pro possessione. 89) Philippus Melanchthon mirabilis adolescens.

*) Edit. VIII. † wohl.

quo in graecis uter praeceptore, me sic sapere non permisit, ostenditque substantiam, quando facultatem significat, non *ὑπόστασιν* (quo verbo apostolus Heb. 11. utitur), sed vel *εὐσίαν* vel *βροτὸν* vel *ὑπαρξιν* graece dici, mutavi sententiam, cedeque sensu meo, hypostasim seu substantiam significare proprie substantiam et substantiam, qua quodlibet in se subsistit, ut Chrysostomus sapit, vel etiam promissionem, pactum, de quo non est nunc tempus latius disputandi, expectationem, quae verbi, unde descendit *ὑπόστασις*, vis et proprietas admittit.] Potest autem fides ⁹⁰⁾ hoc loco non absurde accipi pro veritate seu fidelitate seu simplicitate, quae neminem fallit, quae in negotiis et communi mortalium vita summe est necessaria, ut etiam duplicem sic fidem inveniamus ⁹¹⁾, unam erga Deum, cui fideles sumus, non tantum quod servamus nostra promissa, quantum quod credimus illius promissis, alteram erga hominem, cui sumus fideles, servantes et tenaces pactorum ac promissorum.

Octava mansuetudo ⁹²⁾, quam Hieronymus opponit irae et rixis, quae a longanimitate forte difficulter distinguitur. At nota est mansuetudo et mititas, quod sit virtus, quae non irritatur ad iram, non vindicat, ultra quam longanimitas est, quae expectat emendationem malorum [, qui etiam non irritant].

Nonus continentia ⁹³⁾ seu rectius temperantia, quam non tantum in castitate debemus accipere, sed et in pota et cibo, quare ejus sententia *) castitatem

90) Fides.

91) Duplex fides.

92) Octava

fructus mansuetudo.

93) Nonus continentia.

*) Edit. VIII. cibo, qua sententia.

et modestiam complectitur. Itaque et conjugum hic frenat licentiam, ut continenter vivant, modestia temperantes carnis libidinem.

Adversus hujusmodi non est lex.

Memor argumenti suscepti semper inoleat legem, quae non justificat confidentes in eam. Sic Timoth. 1. (1. Tim. 1, 9.): „Lex non est justo posita⁹⁴), sed rebellibus et parricidis etc.“ Non indigent lege, qui tales sunt. Ut quid ergo Galatae ad legem revertuntur, non modo decalogi, sed etiam caeremoniarum? Vides enim apostolum non de caeremoniali tantum lege, sed maxime et de merali loqui. Iterum autem suo tropo theologizat apostolus, quare cavendum est a stulta intelligentia⁹⁵), quasi justus non debeat bene vivere bonaque facere. Nam hoc rudes intelligunt, non esse sub lege; sed ideo justus non habet legem, quia nihil debet legi, ut qui habet caritatem, quae facit et implet legem.

Sicut 3. et 7. (paradigma est Augustini) non debent esse decem, sed sunt decem, nec ad hoc, ut decem fiant, quaerenda est ulla lex aut regula; sic domus aedificata non debet aedificari, est enim, quod ars aedificatoris velut lex quaerebat, ita justus non debet bene vivere, sed bene vivit⁹⁶), nec indiget lege, quae doceat eum bene vivere. Sic virgo non debet esse virgo. Quodsi per aliquam legem quaere-

94) Lex non justificat in se confidentes, nec est justae lex posita. 95) A stulta sciolorum sapientia cavendum. 96) Justus non debet bene vivere, sed bene vivit.

ret fieri virgo, nonne insaniret? Injustus autem debet bene vivere, quia non bene vivit, quod lex requirit⁹⁷). Hoc totum urget, ne ex lege et operibus justī fieri praesumant, sed per fidem accipiant Spiritum sine lege et operibus, quo legi satisfaciant, ut abunde satis dictum est in superioribus.

Qui autem sunt Christi, carnem crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.

Ad occultam respondet quaestionem, qua ex praedictis quispiam motus quaereret⁹⁸): Si adversus huiusmodi non est lex, et sunt iusti nec debitores legis, ut quid praecipis, ut opera carnis non faciant, spiritu ambulent, et alia faciant? Nonne debitum ab eis exigis? Nonne legem praescribis? Nonne adversus eos tua praecepta sunt? Quid tibi ipsi contradicis? Quid putas aliud responderet⁹⁹), quam quod supra didicimus, quod ii, qui perfecti in iis sunt, sub lege non sunt, legem implent plene. Ideo lex nihil adversus eos, verum dum in carne nemo est, qui hanc metam perfecte attingit^{*)}, in hoc saltem servantur, qui Christi sunt, quod carnem suam crucifigunt, et pugnant cum desideriis ejus, et sic spiritu implent legem Dei, licet carne (ut Ro. 7. (v. 25.) dicit) serviant legi peccati. Quare fructuum spiritus descriptio, contra quos lex non est, potius praefixa meta est, ad quam attendendum est spiritualibus, quam quod aliquos illuc pervenisse sentiat, tantum ergo illis non adver-

97) Injustus debet bene vivere, quia male vivit.

98) Subjectio. 99) Solutio.

*) Edit. VIII. attingat.

satur lex, quantum spiritu vivunt, tantum adversatur, quantum carnis moventur desideriis.

Et hunc canonem esse intelligendi omnia alia, in quibus justī et sancti in terra commendantur¹⁰⁰), pulchre et copiose probat b. Augustinus de natura et gratia. Sic Ro. 6. (v. 6.): „Vetus homo noster simul crucifixus est cum Christo“, et supra 2. (y. 19.): „Christo concrucifixus“) sum, vivo jam non ego, vivit vero in me Christus.“ [Transeō, quae hic d. Hieronymus ex Origene recenset, neque satis placent.] Dixerat apostolus non esse legem adversus spiritum, qui fructificat fructus lege praeceptos, ita contra non operantur opera carnis, faciunt bonum et declinant a malo. Quare? Quia sunt Christi, pertinent ad Christum, non ad Moſen, non ad legem. Si autem sunt Christi, sine dubio carnem crucifixam habent, non per legem, quae carnem magis irritabat, sed per Christum, quasi dicat: Christi esse non potestis, si legis esse vultis¹⁾. Si legis estis, carnem non crucifigētis, eritque adversus vos lex. Ideo ii, qui sunt Christi, sub lege non sunt, et simul carnem crucifigunt cum vitiis et desideriis.

Vitia²⁾ seu graece passionēs Hieronymus putat generalius dictum, ideo additum concupiscentiis, quia passionēs etiam ad dolorem referuntur. Quid autem, si per vitia seu passionēs intelligat perturbationes irascibilis virtutis, in amarulentia cordis furentes, et

100) Generalis canon, quo justī et sancti in terra commendantur.

1) Christi non sunt, qui legis sunt.

2) Vitia.

*) Edit. V. crucifixus.

per concupiscentias affectus concupiscibiles in titillatione carnis blandientes (quisque suo sensu abundet). Nota est forma hujus crucifixionis³⁾. Nam clavi sunt verbum Dei per impulsu gratiae Dei penetrantes et carnem prohibentes, ne sequatur sua desideria. Sic Ecclesi. ultimo (12, 11.): „Verba sapientium⁴⁾ sicut stimuli et quasi clavi in altum defixi, quae per magistrorum consilium data sunt a pastore uno,“ id est, per apostolos et prophetas a Christo.

C A P I T U L U M VI.

Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus.

Non referre multum credo, quod nostri codices hic capitulum sextum ordiuntur, quod Hieronymus et Graeci infra incipiunt: „Fratres, etsi homo praecupatus etc.“ Eundem servat ordinem in hac epistola, quem *) ad Ro. Nam et illic primo fidem docet per undecim capitula, duodecimo caritatem et fractus spiritus tractat, tertiodecimo et reliquis pro suscipiendis infirmis in fide laborat. Ita et hic institutis in fide et caritate inter alios mores id curat quoque, ut infirmos aut lapsos non fastidiant. Sic enim b. Augustinus recte (meo iudicio) putat haec dici in eos¹⁾, qui de litera reducti in spiritum infirmiores despiciunt,

3) Forma crucifixionis. 4) Verba sapientiam.

1) B. Augustini sententia.

*) Edit. I. II. quam.

de se ipsis vane gloriantes, ideo moneri, ut, si sunt spirituales, non sibi placeant, sed infirmitates imbecillium sustineant, ut Ro. 14. et 15. dicit. Nam nisi hoc facerent, spiritu quidem inceperant, sed non ambularent spiritu, facti superbi fratrum contemtores.

Est ergo sensus²⁾: Certus sum, quod sive ex hac sive priore mea doctrina in spiritu edocti fueritis, aliquot inter vos relinqui, qui scrupulosi sunt, nondum fidei sanam opinionem ab operibus legis potentes discernere, ut qui timore conscientiae nolunt ab operibus legis desistere, non satis fidentes iustitiae solius fidei, hos (inquam) oportet non despiciere, sed blande fovere, donec usu et exemplo fortium reborentur firmenturque. Nam ad hoc illi semper relinquuntur, velut pauperes in medio populi, ut sint, in quos caritatis officia possitis exercere. Ideoque, si spiritu vivimus, spiritu incedamus³⁾, hoc est, perseveremus et procedamus, quod fiet, si infirmorum imbecillitate non sinamus nos tentari ad fastidium eorum et nostri propriam complacentiam. Hoc enim esset de spiritu declinare, nobis placere, non per caritatem aliis servire⁴⁾ [sicut hodie quoque abundat infirmorum vulgus, etiam inter doctissimos, qui misere torquentur conscientia legum humanarum, nec audent fidere soli fidei in Christum, et pueri ac effeminati, qui regnant in ecclesia, nihil prorsus cedant infirmitatibus nostris, sed in turbine et violentia robustas effas opinionum suarum nobis proponunt⁵⁾, modo tyrannidem stabiliant,

2) Sensus apostoli. 3) Si spiritu vivimus, et spiritu incedamus. 4) A spiritu declinat, qui sibi placens aliis ex caritate non servit. 5) Regnantes in ecclesia robu-

statim, ut non responderis, quod volunt: Ergo tu es haereticus, ethnicus, schismaticus (inquiunt), sed haec alias].

„Ambulemus“⁶⁾ idem verbum est, quod supra 4. c. „conjunctus est ei etc.“, ut⁷⁾ sit sensus: „Sina mons est in Arabia, qui conjunctus est“, id est, qui pertingit, ambulat, incedit, „usque ad Hierusalem“, sicut dictum est illic, et infra (v. 16.): „Quicumque hanc regulam secuti fuerint“, id est, inceserint, ambulaverint. Est enim vis hujus verbi et propria significatio: Ordine incedere, recta via gradi, procedere [ut Erasmus⁷⁾ dedit]. Utitur autem eo verbo apostolus commodè hoc loco, ut non declinent, neque ad sinistram, neque ad dextram, sed ordine recte incedant et ambulent spiritu coepto.

Nam in populo, cum sint firmi et infirmi, duplex oritur scandalum⁸⁾, unum a sinistris infirmorum, alterum a dextris firmorum, quos in medio retinere nititur apostolus, et scandala utraque prohibere. Scandalum infirmorum est, quando ea fiunt, quae infirmi non capiunt, et speciem malam distinguere non possunt, de quo Ro. 14. latissime. Exempli gratia⁹⁾, quando infirmi videbant alios vesci cibis omnibus, qui in lege prohibiti erant, ceu immundi et urgente conscientia non audebant et ipsi manducare et tamen nec exemplum aliorum improbare. Hic cum Judaeis Judaeus fiebat Paulus, cum infirmis infirmus, ut serviret

stas offas opinionum suarum nobis obficient. 6) Ambulemus. 7) Erasmus. 8) Duplex scandalum oritur. 9) Exemplum.

⁷⁾ Edit. I. H. V. et.

eis per caritatem, donec firmarentur in Christo¹⁰⁾. Unde Ro. 14. (v. 15.): „Si propter cibum tuum frater tuus contristatur, jam non secundum caritatem ambulas.“ Sic de omnibus aliis ceremoniis dierum, festorum, vestium etc. sentiendum. Aliud est superborum¹¹⁾, qui rursus offenduntur in infirmis impatientes eorum tarditatis et crassitudinis. Ita nulla habita ratione infirmorum nimis libere utebantur libertate Christi contra legem, quod cum scandalo infirmorum haec agebant, cum potius omnem legem debuissent servare, antequam unum scandalisarent. Sic enim ambulatur spiritu. Quid enim prodest spiritu libertatis contra spiritum et caritatem uti?¹²⁾ Licet (inquiunt), ita sane, sed tua licentia debet posthaberi fraternae infirmitati, quod tibi non noceat impedita tua licentia, nocet autem fratri offensa sua per tuam libertatem: infirmitas. Caritatis autem est, ut ea, quae alterius sunt, consideres, non tam quantum liber tibi sis, quam quantum fratri prosis. Huic enim servituti te caritas subjicit, dum te a servitute legis liberat. [At hodie¹³⁾, Deus bone, quanta monstra pessimae speciei perpetrantur, et relinquuntur postea infirmis haec omnia portanda et pie interpretanda, quae vix robustissimi ferre possunt; sed sine pastore hodie pastores non sunt, omnia sunt alia in specie, alia in virtute et re ipsa.]

10) Apostolus omnia fiebat omnibus, ut omnes Deo iacerentur. 11) Superbum hominum genus. 12) Non prodest spiritu libertatis contra spiritum et caritatem uti. 13) Nota.

Non efficiamur inanis gloriae cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.

Exponit latius ¹⁴⁾, quod dixerat. Tunc (inquit) ambulabitis et inceditis *) recte in spiritu, si vos, qui firmi estis, non inflemini adversus infirmos, non vobis placeatis et gloriemini contra illos, quod non sunt sicut vos, quemadmodum pharisaeus ille in gloria sua Deum glorificavit et publicanum confudit. Si enim hoc feceritis, provocabitis et irritabitis vanissima gloria infirmiores ad invidiam, et ita invicem eritis vos provocantes, et illi invidentes, neutri in recto spiritus ordine incedentes, vos ad dextram, hos ad sinistram deturbat diabolus, vos per gloriam, hos per invidiam. Quin exemplo Christi vestra firmitas portet super se infirmitatem illorum, donec et ipsi firmentur. Non enim nobis, sed fratribus vivimus ¹⁵⁾, si in spiritu et caritate vivimus. Ideo quid illis conveniat et necessarium sit, faciemus. „Nulli (inquit) debeatis, nisi ut invicem diligatis.“ (Rom. 15, 8.) Si esca scandalisat fratrem meum, non manducabo carnes in aeternum ¹⁶⁾. Quare? Quia fratrem diligo, cujus salus mihi incomparabiliter praeferenda est meae libertati, qua mihi licet, quod ille nondum capit esse licitum. Sic si scandalisat fratrem meum mea justitia, sapientia, potentia, aut quodlibet opus, quod licitissimum sit, omittendum est, et serviendum caritati.

[At nunc vide, quid faciant exemptiones, privile-

14) In gloriosos. 15) Non nobis, sed fratribus in spiritu et caritate vivendum. 16) Si esca scandalisat fratrem, non manducandum.

*) Edit. VIII. incedetis.

gia, indulta, confessionalia¹⁷⁾. Nonne leges pontificum factae sunt nonnisi retiâ pecuniarum et scandala conscientiarum? Nonne tota Germania repleta est querimonia assidua, quod butyrum et lacticia permittuntur in diebus jejunii iis, qui emerunt plumbum et ceram Romanae curiae, ceteris pro sua ruditate interim credentibus haec non licere fieri, etiamsi pontifex summus concederet. Adeo leges humanae illis insederunt¹⁸⁾. Nam homicidia et fornicationes et ebrietates et invidias et omnia opera carnis longe minora ducunt, quam butyrum istud privilegiatum comedere, nec est ullus hic pontificum aut privilegiatorum, qui hujus turbæ misereatur, sed multiplicat avaritia incredibilis haec privilegia sine fine, sine modo, quibus nonnisi proveantur infirmi ad detrahendum, maledicendum, judicandum¹⁹⁾. At hos rursum illi firmi et legum robustissimi contemtores fortiter inflati contemnunt et appellant bon christian, hoc est, semifatuus. Iste est mos et modus implendae caritatis hodiernus²⁰⁾. Quanto rectius facerent summi pontifices²¹⁾, ut aut in totum abrogarent leges, quo sci- rent omnes libertatem suam, quam habent in Christo, aut nullis cum tanto tot infirmarum conscientiarum barathro privilegia concederent. Quomodo reddent rationem Christo pro tot offensis fratribus suis, pro quibus Christus mortuus est? Sed furor avaritiae hanc caritatem ne a longe quidem audire permittit.]

17) Contra exemptiones, privilegia, indulta et confessionalia. 18) Attende perversam religionem pariter et impotentem tyrannidem. 19) Scandala infirmorum.

20) Nota, nota, nota. 21) Consilium.

[Verum, haec adhuc puerilia et levissima. Veniamus ad ea, in quibus scandalisuntur etiam doctissimi et robustissimi (tanta est diaboli victoria in ecclesia). Obsecro, quantus tumultus, quantus rumor, quantus foetor Romanae curiae de palliis et annatis, quibus eviscerantur funditus episcopatus et sacerdotia Germaniae? ²²⁾ Quid de rapina omnium sacerdotiorum, comedendis et devorandis monasteriis ecclesiis-que? ita, ut non sit altare, vel sub terra, quod non Romanorum milionum avaritiae totum serviat, interim doctis bonis et populo salutaribus viris fame et inopia pereuntibus ²³⁾. Vere ²⁴⁾ metunt Romani carnalia nostra, et seminant nobis spiritualia ²⁴⁾, hoc est, ventosa, ut de spiritu et vento vivamus. Spiritus enim ventus est, sicut Ephraim (apud Oseam) pascit ventos. Non mirum (inquam), si robustissimi haec ferre nequeant, sunt enim ultra modum, etiam apostolicae perfectioni difficilia ad portandum. At haec adeo nemo curat pontificum, ut videantur gaudere de provocatione nostri et invidia sui, et illud caesaris praetendere: Oderint, dum metuant ²⁵⁾. Nam non desunt inflatae ejusmodi vesicae, de potestate tantummodo gloriantes.]

[Deinde, quis non amarissime provocatur primis omnium scandalorum (nam ea, quae dicta sunt, temporalia sunt), quot compositiones rapinarum, usura-

22) Obsecro, parumper advertas, ut Germania evisceretur. 23) O tempora, o mores! 24) Romanenses spiritualia seminant et carnalia metunt. 25) Oderint, dum metuant.

*) Edit. V. Veram.

rum, hereditatum, testamentorum, plane omnium restitutionum tam vagarum, quam certarum, sive haec pupillis sive pauperibus debeantur, inundant, et remissiones horrendorum peccatorum, etiam obtrudunt, nedum levissime vendunt tam invitis quam volentibus, praetextu unius mortuae fabricae sancti Petri, aut alicujus levioris causae?²⁶⁾ Fateor, haec ferenda sunt, non licet invidere, non mordere. At quis dabit nobis tam robusta ossa, quae haec portent? An non licet querulari infirmitatem nostram? Non licet dicere, ferenda sunt, sed non possumus. Utique non est detractio neque invidia, si onus importabile ferendum imponitur, et ego vires mihi deesse clumem.]

[Deinde, quando sacras literas tractamus²⁷⁾, haec et similia, si arguantur, si mordeantur, si proscindantur, sancte et pro officio agitur. Aut, cur illi proceres tam docti et robusti exigunt a nobis horum tolerantiam, non multo magis etiam ipsi a se exigunt, ne nos provocent? praesertim, cum prius ducere debeant, non provocari, quam non invidere, tum majori caritati debitores pro statu suo longe diligentius cavere, ne provocent, quam nos ne invideamus, ut sic nec nos provocati, nec ipsi invidi, spiritu iaceremus, qui spiritu vivere debemus.]

[Dices forte²⁸⁾, mi lector, me semper in Romanam curiam grassari, quod hucusque nimis insolitum fuit. Respondeo: Testis mihi dominus est, non studio aut libidine mea me hoc facere, qui nihil optem

26) Expende. 27) Officium tractantium sacras literas. 28) Vide quaeso ardens et necessarium Lutheri in christianam pietatem studium.

ardentius, quam in angulo latere. Sed quando omnino sacras literas publice tractare debeo, domino Jesu Christo volo pure servire, quantum possum. Nam si literae divinae sic tractantur, ut tantum de praeteritis intelligantur, ac non nostris moribus quoque accommodentur, quid proderunt? Frigidae, mortuae et ne divinae quidem tunc sunt²⁹⁾. Vides enim, quam apte et vivaciter hic locus, imo quam necessario in nostrum saeculum cedat, quod quia alii vel non sunt ausi vel non intellexerunt, quid mirum, si citra invidiam fuerunt theologiae magistri. Mihi certum est verbum Dei non posse sine invidia et mortis periculo recte tractari, atque hoc esse unicum signum, recte fuisse tractatum, si offendat, maxime principes et optimates populi. Petra est scandali, juxta quam absorbentur iudices popularum. Denique, ecclesia clamat, quod principes eam persequantur, et principes Christum crucifixerunt.]

Fratres, etsi praeoccupatus homo fuerit in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne et tu tenteris.

[Erasmum lege, cur] apostolus repente numerum mutarit*), ac non continenter dixerit**): Considerantes vos ipsos, ne et vos tentemini. Majorem enim

29) Nulles est usus divinarum literarum, si tantum praeteritis moribus, non etiam praesentibus accommodantur.

*) Edit. VIII. mutat.

**) Edit. VIII. dicit.

vim habet, si ad unum vertatur singulariter, et quæque seorsum conveniat. Plane et haec doctrina dignissima est et arte mira ab apostolo temperata ad formandam in illis caritatem³⁰⁾. Primum fratres appellat magis exhortatione blanda, velut ab aequalibus petens, quam auctoritate exigens, velut ab inferioribus. Deinde: „Si homo“³¹⁾, non ait: Si frater, quasi dicat: Si frater pro humana infirmitate, quia homines sumus, „ceciderit“, hoc ipso verbo ostendens, quod oculo videre debeamus aliorum casus, nempe commiserationis, et ut promptiores simus extenuare quam aggravare. Hoc enim diaboli et detractorum est, illud paracleti et spiritualium.

Et „praeoccupatus“³²⁾, praeventus, improvidè lapsus, in quo similiter docet peccatum fratris extenuare, quia, nisi manifeste indurata malitia et incorrigibiliter peccarit, nostrum est illud non malitiae, sed improvidentiae deputare, seu etiam infirmitati, sicut divus Bernardus suos docuit, ut si quis peccatum fratris nullo modo potuerit excusare, saltem dicere debet³³⁾ magnam fuisse eam et insuperabilem tentationem, qua praeventus et plusquam ferre posset, occupatus sit. „In aliquo delicto“, in aliquo casu, nam cadere facillimum est. Non ait: In aliqua malitia, iterum verbo extenuationis usus, nam peccatum levius et tenuius nominare non possumus, quam lapsum seu casum, quod delictum hic vocat.

„Vos, qui spirituales estis“³⁴⁾, mirum verbum,

30) Mira caritas apostoli. 31) Si homo. 32) Praeoccupatus. 33) Non potens fratris erratum excusare, extenuet. 34) Vos qui spirituales estis.

quod simul moneant officium, et deceat officium. Do-
cet officium, quod esse debent spirituales. Si sunt
spirituales, faciant, quod est spirituum. Quid autem
est esse spirituum, nisi filium*) Spiritus sancti, et
habere Spiritum sanctum? At Spiritus sanctus para-
cletus est³⁵⁾, advocatus, consolator, qui accusante
nos conscientia nostra coram Deo patrocinatur nobis
et consolatur, reddens bonum testimonium conscientiae
et fiduciae in Dei misericordiam, excusans, extenuans,
omninoque tegens peccata nostra, rursus magnificans
fidem et bona opera nostra. Hunc imitantes in pec-
catis hominum coram hominibus sunt spirituales.

Contra Satan vocatur diabolus³⁶⁾, detractor et
calumniator, quia non solum accusat nos et conscien-
tiam malam auget coram Deo, sed etiam bonis detra-
hit, et merita nostra fidemque conscientiae calumnia-
tur. Hunc imitantur in peccatis aut etiam bonis ope-
ribus hominum coram hominibus, qui aggravant, in-
crassant, dilatant peccata hominum, rursus extenuant,
accusant, criminantur bona opera eorum. Unde b.
Augustinus hoc loco: Nihil ita probat spirituum
virum³⁷⁾, quam peccati alieni tractatio, cum libera-
tionem ejus potius quam subsannationem, potiusque
auxilia, quam convitia meditatur. Contra carnalem
hominem³⁸⁾ probabis, qui alienum peccatum tractat,
tantum ut judicet atque vituperet, sicut pharisaeus
ille publicano insultavit, non autem misertus est.

35) Paracletus et imitatores ejus.

36) Satan et

imitatores ejus. 37) Vir spiritualis.

38) Homo car-

nalis

*) Edit. VIII. filius.

„Instruite in spiritu lenitatis“³⁹⁾. Vera est enim divi Gregorii sententia: Vera iustitia compassionem habet, falsa indignationem. Ita et Christus, Lucae 9., cum Joannes et Jacobus exemplo Heliæ vellent ignem de coelo super Samaritanos vocare, prohibuit eos dicens: „Nescitis, cujus spiritus filii estis? Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare etc.“ Ita et non quomodo perdamus, sed quomodo salvemus fratrem peccatorem, cogitare debemus. Hunc locum Ro. 15. (v. 1.) tractans dicit: „Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobis placere.“ Nota verecundiam et modestiam spiritus Paulini⁴⁰⁾. Imbecillitates et infirmos vocat, quae superbus aliquis iustitarius aut haereticae pravitatis inquisitor dixisset (ut sunt prompti damnare et exurere homines) haeresim aut crimina in sanctam Romanam ecclesiam. Sic enim loquuntur, quando*) de maximis peccatis loquuntur. Paulus autem, quaecunque illa sint peccata, infirmitates appellat et peccatores infirmos, quia non diaboli, sed paracleti lingua loquitur.

Denique subjungit exemplum. Etenim Christus non sibi placuit⁴¹⁾, sed sicut scriptum est: „Improperia improperantium tibi ceciderunt super me“ (Ps. 69, 11. Rom. 15, 3.), hoc est, juxta Isaiam, peccata nostra portavit, nedum nos cum et in illis desiquit, accusavit, damnavit, non secus nobiscum agens, quam si ipse ea fecisset, quae nos feceramus,

39) Instruite in spiritu lenitatis.

40) Nota verecundiam et modestiam Paulinam. 41) Christus non sibi placuit.

*) Edit. V. quantum.

quae non rapuit exsolvens. Sic et Phil. 2. idem exemplum inducens dicit: „Hoc sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, qui, cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem Deo, sed exinanivit semet ipsam, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo etc.“ Ecce similis Christus hominibus, id est, peccatoribus et infirmis⁴²⁾. Nec alium habitum nec aliam formam prae se fert, quam hominis et servi, dum nos non despicit in forma Dei, sed formam nostram gerit, portans peccata nostra in corpore ano. [Sed dignior est haec auctoritas, quam ut paucis verbis tractetur, neque enim ejus intelligentiam habent magistri theologiae. Differemus eam interim.]

Igitur in hac vita *) sic ecclesiam, Christus administrat⁴³⁾, ut sicut in veteri testamento praedixit, semper fore pauperes in populo, ut eis occasio fieret caritatis fraternae exercendae, ita in novo semper relinquit aliquos peccatores, sinit aliquos labi, ut habeant firmiores causam, qua evangelicam et christianam fraternitatem exerceant, ne caritas otiosa sit, ruatque et ipsa. At hanc divinae voluntatis dispensationem non intelligentes hypocritae, perversissimi omnium hominum, ad suam invidiam exercendam arripiunt⁴⁴⁾ lapsus fratrum, tantum ad accusandum, mordendum, persequendum considerant, nec aliud agere possunt,

42) Christus similis hominibus et peccatoribus. 43) Consilium Dei in ecclesia administranda in veteri et novo testamento. 44) Divinam dispensationem hypocritae perversissimi tantum ad suos affectus exercendos rapiunt.

*) Edit. VIII. in hoc.

quam quod Simon leprosus super Mariam Magdalenam et pharisaeus super publicanum.

[Denique addit:] „Considerans te ipsum, ne et tu tenteris“⁴⁵). Etiam hic modeste loquitur. Non ait: Ne et tu cadas, sicut alibi (1. Cor. 10, 12.): „Qui stat, videat, ne cadat“, sed: „Ne tenteris,“ tentationem vocans ejus casum, quasi dicat: Si cecideris, dicerem fuisse tentationem magis, quam crimen tuum, eadem lenitate et tu puta tentationem fuisse, quoties lapsum vides, ac non atrocibus nominibus casum fraternum persequaris. Ecce verba apostoli non solum documento, sed simul exemplo sunt⁴⁶). [Apud rhetores saeculi gloriosissimum est, verba ita ponere, ut in eis rem ipsam simul observari et geri videas, quod Paulus, imo Spiritus sanctus proprium habet.] Optime itaque dicit d. Gregorius⁴⁷): Quoties peccatores conspiciamus, necesse est, ut nos ipsos primum in eis defleamus, quia vel in similia lapsi sumus, aut labi possumus. Neque enim est peccatum (ait Augustinus⁴⁸), quod fecit homo, quod non facere possit et alter homo, si Deus deserat. Non etiam rejicio versiculum, quem sibi quidam in hujus rei memoriam fecit: Aut sumus, aut fuimus, aut possumus esse, quod hic est⁴⁹). [Atque utinam Thomistae, Scotistae, Moderni huc referrent suum universale reale et naturam indifferentem. Homo est homo, caro caro,

45) Considerans te ipsum, ne et tu tenteris. 46) Paulus, imo Spiritus sanctus ita rem exprimit, ut non legi, sed geri videatur. 47) Suavis Gregorii sententia. 48) Gravis item Augustini. 49) Versiculus non rejiciendus.

nunquam fecit caro, quod similis caro non faceret, ubi Deus non discerneret⁵⁰).]

Alter alterius onera portate, et sic implebitis legem Christi.

Pulcherrimo et penitus aureo epiphonemate utramque praedictam doctrinam concludit⁵¹). Sunt (inquit) quidam scrupulosi, non discernentes inter legem fidei et legem hominum, ferendi sunt, et a scandalis eorum omnino temperandum. Sunt alii, qui etiam in legem Dei peccant, nec hi stulto zelo Dei sunt contemnendi, sed utrique christiana caritate ferendi, illi docendi, hi instaurandi, illi quid scire, hi quid facere debeant, et ita eorum et fidei et operibus formandis serviendum. Nam primi indigent fidei doctrina, secundi bonae vitae institutione. Sic ubique invenit caritas, quod ferat, quod faciat. Caritas autem est lex Christi⁵²). Diligere⁵³) autem est ex animo alteri velle bonum, seu quaerere, quae sunt alterius. Jam si nullus sit, qui erret, qui ruat, id est, qui bono indigeat, quem diliges? cui bonum voles? cui bonum quaeres? Ne potest quidem caritas consistere, nisi sint errantes et peccantes [, qui (ut philosophi dicunt) proprium et adaequatum objectum sunt caritatis, seu materia dilectionis]

Carnalitas vero⁵⁴) seu amor cupiditatis quaerit, ut alii sibi optent bonum, sibi velint, quae cupit, hoc est, sua quaerit, et materia sua est justus, sanctus,

50) Nota. 51) Epiphonemate doctrinam suam claudit. 52) Caritas est lex Christi. 53) Diligere. 54) Carnalitas.

pius, bonus etc. Hi sane pervertunt hanc doctrinam⁵⁵⁾, quia volunt sua onera portari, et solum commodis aliorum frui *) et vehi, ut qui indoctos, inutiles, iracundos, ineptos, difficiles, morosos dedignantur habere socios vitae; sed quaerunt humanos, suaves, benignos, quietos et sanctos homines, hoc est, volunt non in terra, sed in paradiso, non inter peccatores, sed inter angelos, non in mundo, sed in coelo vivere, quibus quoque timendum est, ne et hic recipiant mercedem suam, et in hac vita suum regnum coelorum possederint. Nam cum sponsa nolunt esse lilium inter spinas, nec cum Hierusalem in medio gentium posita, nec cum Christo dominari in medio inimicorum, evacuant enim crucem Christi in se ipsis, et otiosam ac stertentem aliasque **) humeris vectatam caritatem habent.

Proinde⁵⁶⁾, qui fugiunt talium societatem, ut boni fiant, nihil aliud faciunt, quam ut pessimi omnium fiant, quod tamen non credunt, quia propter caritatem fugiunt germanum officium caritatis, propter salutem fugiunt verum compendium salutis. Ecclesia enim tunc semper fuit optima, quando agebat inter pessimos, horum enim onerum tolerantia mire rutilavit ejus caritas, sicut Psal. 68. (v. 14.) dicit: „Posteriora dorsi in pallore auri“, hoc est, tolerantia columbae christianae (quae per dorsi posteriora significatur) tota est rutilantissima in aurea caritate. Alioquin, cur non Moses quoque reliquit durae cervicis populum?

55) Observa come, sed perversum ac impium peccatum quorundam theologistarum et Boemorum. 56) Nota.

*) Edit. VIII. ferri. **) Edit. VIII. aliorumque.

Cur non Helisaeus et prophetae reges Israel idololatras?

[Consequens est, quod Boemorum discidium a Romana ecclesia⁵⁷⁾ nulla possit excusatione defendi, quin sit impium et Christi omnibus legibus contrarium, quia contra caritatem, in qua omnes leges summantur, perstat. Nam hoc, quod unice allegant⁵⁸⁾, sese timore Dei et conscientiae defecisse, ne inter malos sacerdotes et pontifices viverent, hoc eos maxime omnium accusat. Si enim sunt mali pontifices, sacerdotes, aut quicumque, et tu vera caritate ferveres, non diffugeres, sed etiam, si in extremis maris esses, accurreres, fieres, moveres, argueres, prorsus omnia faceres, et hanc apostoli doctrinam secutus non commoda, sed onera ferenda tibi esse scires. Itaque claret totam Boemicae istius caritatis gloriam esse meram speciem et lucem, in quam se angelus Satanæ transfigurat. Numquid et non⁵⁹⁾, qui ferimus onera, et vere importabilia monstra Romanae curiae, ideo fugimus et dicedimus? Absit, absit! Reprehendimus quidem, detestamur, oramus, monemus, sed non scindimus ob hoc unitatem spiritus, non inflamur adversus eam, scientes, quod caritas super omnia eminet, non tantum super rerum corporalium domna, sed etiam super omnia monstra peccatorum. Ficta caritas est, quae nonnisi commoda alterius ferre potest. Vulgus sane nostrum (sicuti videmus) ut est

57) In Boemorum a Romana ecclesia dissidium.

58) Causa defectionis Boemorum in specie tantum est bona, in quam angelus Satanæ se transfigurat. 59) Exemplum patientiae a Germanis sumendum.

infimum in ordine, ita supremum in caritate. Nam patientissime suffert sese a pastoribus usque ad ossa deglubi et excoriari⁶⁰). Rursum, qui summo ordine inflantur, prorsus nec obulo suo carere possunt, ne dum verbum aut factum in sua privilegia commissum portant, et justus es domine et rectum iudicium tuum. Sic erunt novissimi-primi, et primi novissimi.]

Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit.

Pulcherrimam et efficacissimam reddit rationem utriusque doctrinae, quae est haec: Omnes nos aequales esse, omnesque nihil esse, ut quid ergo inflatur unus adversus alterum, ac non potius mutuum juvamus? Si autem aliquid in nobis est, non nostrum, sed Dei donum est. Si autem Dei donum est, jam caritati totum debetur⁶¹), id est, legi Christi. Si caritati debetur, jam non mihi, sed aliis per ipsum serviendum est. Ita mea eruditio non est mea, sed ineruditiorum, quibus eam doceo. Mea castitas non est mea, sed carne peccantium, quibus per eam servire debeo, [eam Deo offerendo pro illis,] eos suscipiendo, excusando, ac sic mea honestate eorum turpitudinem velando coram Deo et hominibus, sicut 1. Cor. 12. (v. 23.) scribit, quod inhonesta membra per honestiora membra teguntur. Sic sapientia mea stultis, sic potentia oppressis, sicut *) divitiae pauperibus, sic iustitia peccatoribus⁶²). Hae enim sunt formae Dei, quas

60) Nota. 61) Quidquid in nobis boni est, Dei est, et totum caritati debetur. 62) Si tibi cara salus, haec mente repono fidei.

*) Edit. V. sic.

eximari oportet, ut formae servi in nobis sint, quia his omnibus coram Deo stare et mediare debemus pro his, qui ea non habent, tanquam aliena veste induti, [non secus ac sacerdos in sacro ornatu sibi alieno pro circumstantibus sacrificat,] sed et coram hominibus adversus detractores aut violentos eadem caritate illis servire debemus. Sic enim Christus pro nobis fecit. Hic est ille caminus domini in Zion⁶³⁾, dulcis illa misericordia patris, qui tam inaestimabili virtute nos copulare voluit. Hac tēssara, hoc symbolo, hac nota discernimur christiani ab omnibus populis, ut essemus Deo in peculium, et genus sacerdotale, et regale sacerdotium.

Dupliciter b. Hieronymus hunc locum edisserit⁶⁴⁾, primum: Qui se aliquid esse existimat, cum sit nihil, id est, cum omnes nihil simus coram Deo, ut dictum est; secundo: Qui se existimat aliquid esse, et tamen nihil est, ipse se seducit, hoc est, si quis sentit se esse aliquid et vere altero praestantior est; et in hoc sibi placet, se tantum existimans, sua tantum considerans, non quomodo aliis per hoc serviat, hic vere se decipit, quia hoc ipso suo superbiae sensu facit, ut nihil sit, quia tunc denum Dei in eo frustra est, et similis ipse ei, qui non habet, sicut avarus etiam habens non habet, quia non in usu habet, quo haberi divitiae natae sunt. Ut ergo hic dives non dives est, sed pauper, ita ille existimans se esse aliquid, nihil est. Hunc sensum sequitur d. Hieronymus, et hoc sensu aliter redditur ratio doctrinarum

63) Caminus domini in Zion.
de hoc loco duplex sententia.

64) B. Hieronymi

praedictarum, quia, nisi portet onera alterius, inflatus suo sensu, jam nihil fit et idem est, ac si non habeat, imo in damnum suum habet. Utrumque mihi placet. Addit autem et notat proprietatem verbi „seducit“⁶⁵⁾, quod graece mentem seducit significat, quia alius est, quam opinatur se esse.

Opus autem suum probet unusquisque, et sic in semet ipso habebit gloriam et non*) altero.

Vanae gloriae haec est natura, ut conferat cum iis, qui impares sibi sunt, ex qua collatione sequitur fastidium inferioris et vesica ista inflata de suis bonis. Nec enim vana gloria⁶⁶⁾ tam gaudet, quia aliquid est aut habet, quam quod alii nihil sunt aut nihil habent. Ita pharisaeus ille⁶⁷⁾ non tam gloriabatur de sua sanctitate, quam quod ceteri homines sibi impares videbantur, praesertim publicanus. Nollet enim ceteros fieri meliores aut aequales sibi. Ideo sua gloria [est gloria] in altero et extra se ipsum, scilicet in viliori et minore**). Haec est malevolentia, semper comes vanae gloriae⁶⁸⁾, gaudere de alienis malis, ac tristari de alienis bonis. Hoc prohibet apostolus, ut hanc gloriam in altero nemo habeat, quae longissime a caritate abest et abesse debet.

„Probet autem opus suum“⁶⁹⁾, id est, omittat opus alienum, non quaerens, quam malus ille sit, sed

65) Seducit. 66) De vana gloria. 67) Pharisaeus exemplum vanae gloriae. 68) Malevolentia vanae gloriae comes. 69) Probet autem opus suum.

*) Edit. VIII. † in. **) Edit. VIII. † erat.

quam bonus ipse sit, studeat ipse bonis operibus probatus inveniri, non autem alterius [operae] occasione securus et stertens fiat, quasi ideo bonus sit coram Deo habendus, quia melior sit isto malo, ut sic de alterius malitia plus praesumat, quam in sua opera, [quam] sine illius malitia. Non fiunt tua opera meliora illius malitia⁷⁰). Ideo sic vive, sic age, ut opus tuum probes, quatenus in te ipso in tuaque conscientia gloriari possis, sicut 2. Cor. 1. (v. 12.) dicit: „Nam gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae, non utique spectaculum operis alieni.“ Opus autem probat⁷¹), si videat, quam diligens sit in caritate ad portandum alienas infirmitates, et certe, qui hoc observaret, facile sibi a temerariis iudiciis et de-tractionibus temperaret, ut qui inveniret se aut diligere aut non diligere proximum.

Unusquisque enim suum onus portabit.

Hoc ad praecedens ita pertinet: Quid in altero gloriaris? Quid de alieno peccato vel infirmitate inflaris? Numquid tu pro eo reddes rationem? aut sicut Ro. 14. (v. 4.) eadem sententia dicit: „Tu qui es, qui iudicas alienum servum? Domino suo stat aut cadit“, et sequitur (v. 12.): „Unusquisque pro se rationem reddet“⁷²), quod hic tropo scripturae onus portare, et supra, iudicium suum portare dixit. Unde et illud: „Probet autem unusquisque opus suum“⁷³), acciperem paulo aliter, ad eandem sen-

70) Opera tua non fiunt meliora alterius malitia.

71) Opus probat. 72) Nemo iudicandus aut damnandus, quisque enim pro se rationem reddet. 73) Probet autem

tentiam, quae Ro. 14. (v. 23.) dicit: „Tu fidem, quam habes, penes te ipsum habe coram Deo“, id est, quod scis licita omnia, opus tuum est, sed in hoc coram Deo et in te ipso gloriare, non utere*) foris hac libertate, ut glorieris de hac fide tua in proximi infirmitate, nihil curans scandalum ejus. Verum⁷⁴⁾ hic sensus generalis de omnibus scandalis non erit, sed tantum de iis, quae in lege hominum fruat [, ut nunc sunt, sicut dixi, confessionalia et aliae facultates aliis pro pecuniis venditae, aliis vero reservatae, ut scandaliscentur].

Communicet autem is, qui catechisatur verbo, ei, qui se catechisat in omnibus bonis.

Aliam doctrinam apostolus moralem et novissimam praescribit, haec est, ut presbyteris verbum Dei docentibus, seminantibus**) spiritualia, praebeant carnalia et vitae necessaria⁷⁵⁾. „Dignus est enim operarius mercede sua“, ait Christus (Luc. 10, 7.), ut latius haec, 1. Timoth. 5. (v. 18.) et 1. Cor. 9. (v. 9.) prosequitur. Mirum autem, quid interpretem delectarit graecas voces integras miscere. Catechiso doceo instruoque significat⁷⁶⁾, inde catechumeni, qui instruuntur religione***) Christi. Stoicam philosophiam Paulus hic contemnit⁷⁷⁾, bona vocans ea, quae cor-

unusquisque opus suum. 74) Nota. 75) Verbum Dei docentibus necessaria vitae communicanda. 76) Catechiso doceo, instruo. 77) Stoica philosophia a Paulo contemnitur.

*) Edit. VIII. vere. **) Edit. VIII. seminantibusque. ***) Edit. VIII. religionem.

pori necessaria sunt, cum illi verborum tortores et violenti coactores nonnisi sapientiam et virtutem (hoc est, superbiam de vanitate) inter bona numerent. Nos scimus, quod cuncta, quae fecit Deus, erant valde bona, et omnis creatura Dei bona est⁷⁸⁾. Usu vero malo mala sunt, non vitio suo, quo usu maxime omnium sapientia et virtus (stoicorum bona) mala sunt, cum nonnisi infient, si caritas desit.

Vide pondus verborum⁷⁹⁾, eruditori in verbo debetur communicatio omnium honorum. Qui vero verbum non tractant neque docent, nihil ad eos haec doctrina. Primum sane et maximum opus in ecclesia est verbi tractatio⁸⁰⁾, quod dominus Petro [ter] imposuit, et contentionissime ab omnibus exegit, quo nunc nihil postremius et abjectius est. Tot sunt⁸¹⁾ officia iuristarum, iudicum, officialium, tot cantus et ceremoniae sacerdotum et religiosorum. At vox clamantis in deserto rara est, adeo, ut fere nihil ecclesiae dissimilius sit, quam ipsamet ecclesia. Nec superfluo addit „verbo“, seu (ut graecus habet) „verbum“. Sunt, fuerunt, erunt multi, qui multa fabulentur de suo capite, aut hominum opiniones et traditiones, sicut hodie cernimus cum dolore. At ipsum verbum, quod ntiqve evangelium Christi significat, ubi quaeso sonat? Aut si sonat, contaminatum glossis hominum dicit: Raucae sunt factae fauces meae, ut etiam sic sonans audiri non possit. Ne ergo et hi sperent ad se pertinere communionem omnium honorum.

78) Omnis creatura Dei bona. 79) Observa pondus verborum. 80) Primum et maximum opus in ecclesia est verbi Dei tractatio. 81) Nota.

Deinde nota, „communicet“⁸²⁾ (inquit). Nunc enim non contenti sunt communionem, etiamsi verbum non doceant, sed omnimodam ditionem ac possessionem omnium rerum vendicant. Et jam instructus ab instructore paene mendicat. Crevit enim ecclesia⁸³⁾, donec et imperia transferre et principatus mundi conferre coepit. Quid enim ad verbum? Fratribus hoc relinquamus. [Atque hoc est, quod Sylvester meus⁸⁴⁾ papam dicit geminum imperatorem totius mundi ac dominum omnium rerum. Nec mirum, quia scilicet Paulus apostolus ignarus grammaticae⁸⁵⁾, quando voluit dicere: Tribuunt omnes omnia sua bona Romano pontifici, et faciant imperatorem, parcissimum vocabulum ei in buccam venit, ut diceret: Communicet autem instructus instructori verbo omnibus bonis. Credo autem, si scisset per communionem ditionem, et per instructionem verbi potestatem dominandi, et per instructum totum mundum intelligenda esse aliquando, sine dubio hanc doctrinam obtinisset.]

[Iterum mordeo? Non mordeo, sed necessitate scripturae elucidandae nostri saeculi mores commonastro⁸⁶⁾, ut videamus, quo pervenerit gloria ecclesiae, et quae sit vera aut ficta ecclesia, et, ut dicam libere, impossibile est scripturas posse elucidari et alias ecclesias reformari, nisi universale illud reale, Romana curia, quam primum reformetur. Haec enim verbum Dei audire non potest, nec sustinere, ut pure

82) Communicet. 83) Quousque crevit ecclesia.

84) Sylvester. 85) Paulus ignarus grammaticae. 86) Lutherus necessitate scripturae elucidandae nostri saeculi mores commonstrat.

tractetur. Verbo autem Dei non tractato, neque ceteris ecclesiis succurri potest.]

„Omnibus bonis“ (inquit). Magna quaestio, quid velit apostolus, [nam hic sylvestrascere videtur⁸⁷),] ut qui in omnibus bonis communionem praescribat, nisi quod hoc (ut dixi) aolis verbi tractatoribus tribuit. Quorum cum sint et fuerint infiniti, et unicuique omnes omnia bona debuerint, multos mundos reperiri oportuit, ut quilibet omnibus bonis potiretur. Sed facessant ista. Omnia bona vocat ea, quibus instructor eget⁸⁸), hoc est, ut temporalia bona, quibus hic vivitur, cum verbo intentus proprio opere acquirere nequeat, omnia ab instructo suo accipiat. Quo simul verbo praestruit⁸⁹), ne in gravamen fidelium instructor ab aliis, quam ab iis, quos instruit, bona accipiat, neque permittere debet instructus, ut hoc ipsum instructori sit necessarium, sed „communiect (inquit) ei in omnibus bonis“, de suis tribuat; quocumque ille opus habuerit.

Quae regula si servanda est⁹⁰), non aliud summo, non aliud mediis pontificibus, non aliud plebanis dabitur, de uno eodemque populo. Deinde mendicatio aliud erit, quam quod hic praescribitur. Verum alia nunc tempora. Tunc enim, cum ecclesiastici pastores non essent*) redditibus et opibus provisi, haec praecepta sunt, et nescio, an melior fuerit**) haec

87) Apostolus videtur sylvestrascere. 88) Omnia bona vocat, quibus instructor eget. 89) Nota. 90) Expende quae hic dicuntur omnia.

*) Edit. VIII. erant. **) Edit. VIII. et certe melior esset.

spiritus doctrine, quam mos, qui nunc regnat. [Nunc enim illud Proverbii 38. (v. 2.) videmus: „Propter peccata terrae multi principes ejus.“ Et haec multitudo vocatur hodie hierarchia et ordo ecclesiae secundum sub et supra⁹¹].]

Nolite errare, Deus non irridetur.

Avaritiam taxat⁹²), quae vasa est semper in excusationibus, quoties dandum aliquid est. Quas apostolus non exprimit, neque sane omnes posset. Multas commemorat d. Hieronymus. Eadem cura in veteri quoque testamento cavit, ne ullo modo Levitarum obliviscerentur, qui aliud non habebant, quam quod de populo accipiebant.

Accedit ad hoc, quod verbi tractator necesse est, ut multos offendant, et invidias pateat⁹³), ut sit summe necessarium hoc praeceptum Pauli tum propter avaros, invidos, sed et propter negligentes. Sunt enim et ejusmodi, qui ideo non tribuunt, quod praesumant hoc ab aliis abunde fieri. Veram frivolas istas evasiones Paulus egregie praecoccupat, et dicit, ne errent, Deum non irrideri, etiamsi hominem fallere et ludere possint.

Quas enim seminaverit homo, haec et metet.

Generalem sententiam particulari causae adoptat⁹⁴), quam et ad Corinthios ponit, velut sibi familiarem.

91) Hierarchia et ordo ecclesiae secundum et supra.

92) Avaritiam taxat. 93) Verbi Dei tractator multorum invidiae obnoxius.

94) Qui seminat avaritiae opus, metet praemium mvaaritiae.

Est enim proverbialis et pulchre allegorica. Seminat avaritiae opus, qui negat communionem bonorum doceri, ideo metet *) et praemium avaritiae; sic in omnibus aliis operibus bonis et malis. Nam hac generali sententia omnia praecepta moralia et ipsam epistolam concludit.

Quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem. Qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam aeternam.

Iterum hic carnem non tantum pro libidine accipi oportet, sed tropo apostolico, ut et textus ipse cogit, pro omni eo, quod non est spiritus, id est, pro toto homine 95). Nam falsus verborum intellectus Tatiano haeretico causam dedit, ut copulam viri et mulieris damnaret ex hoc apostoli loco, quem docte confutat d. Hieronymus. Igitur caro et spiritus duo agri finguntur ab apostolo allegorizante, duo semina, duo opera, quorum unum est caritatis, quod superius in novem fructibus satis descripsit, alterum carnis 96), quod in operibus carnis videmus, messes duae 97), corruptio et aeterna vita. [Erasmus corruptionem intelligit corruptibilem et periturum fructum, qui idem est et nullus, postquam corruptus fuerit.]

„In sua carne“ 98) additum videtur deducta opera

95) Caro non tantum pro libidine accipitur, sed pro omni eo, quod non est spiritus, contra Tatianum haeticum. 96) Duo opera, unum caritatis, alterum carnis. 97) Duae messes. 98) In carne sua.

*) Edit. VIII. seminant — — negant — — metent.

ab apostolo, et non in spiritu suo, ut removeret cogitationem de seminatione masculi in carnem foeminae, ne de hac loqui putaretur; quanquam verum est etiam corruptibilem fructum, quia mortalem hominem, nasci ex semine viri, nec ideo sequitur copulam sexuum esse malam. Sed quid tandem seminatur et mittitur in universa terra, quod non sit corruptibile? Quare allegoricum apostolum intelligi oportet omnino per „seminare“ nonnisi operari accipiendo⁹⁹), ut expresse ex sequentibus patet.

Bonum autem facientes non deficiamus.
Tempore enim suo metemus non deficientes.

Allegoriam suam ipsemet aperit¹⁰⁰). Non ait: In spiritu autem seminantes, sed: „Bonum autem facientes“¹⁾, et tamen addit: „Tempore suo metemus“, alteram partem allegoriae servans. Adeo curandum fuit, ne haeretica occasio praestita videretur calumniandi matrimonii. Igitur „seminare in spiritu“ est bonum operari, seminare in carne, malum operari^{1*)}. Quam doctrinam nunc extendit in longitudinem, et ad perseverantiam hortatur per consolationem futurae retributionis: Non enim, qui inceperit, sed qui perseveraverit, hic salvus erit²⁾. Facile est uno opere incepisse, sed arduum et multis impedimentis contrariis obnoxium perficere et perseverare; quale

99) Seminare pro operari accipitur. 100) Apostolus allegoriam aperit. 1) Bonum facientes. 1*) Seminare in spiritu est bonum operari, in carne est malum. 2) Non qui incipit, sed et qui perseverat in bono, salvus erit.

est (inquit Hieronymus), ut, cum peccatores quotidie in malis operibus augeantur, nos in bono opere lassemur.

Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.

Tendit doctrinam in latitudinem, non minus difficilem longitudine. Operemur bonum erga omnes gentes³⁾, Judaeos, gratos, ingratos, amicos, inimicos, proximos, alienos, omninoque, sicut de caritate dictum, quod nulla persona ducitur. Videte, quanta latitudo benevolentiae christianae⁴⁾. Rotunda enim esse debet, sicut et Christus Matth. 5. (v. 46.): „Si diligitis eos, qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Nonne et publicani haec faciunt?“ Domesticos fidei tamen praefert, quia illi aeterni vinculo colligati sumus, ut, qui de eadem domo⁵⁾, ecclesia, de eadem familia Christi sunt, quorum una fides, unum baptismum, una spes, unus dominus, et omnia eadem. Putat autem d. Hieronymus ipsos magistros etiam intelligi, propter quos hanc doctrinam coeperat, ut eam in eisdem concluderet, quasi domesticos fidei, servos Christi in domo ejus fidem docentes, veluerit intelligi.

Monet idem, quod apostolus dicit: „Dum tempus habemus,“ vitam praesentem esse tempus sementis⁶⁾, sicut et Christus dicit (Jo. 9, 4.): „Operemini, dum

3) Omnibus est benefaciendum. 4) Christiana benevolentia latissime patet. 5) Vita praesens tempus sementis.

6) Edit. VIII. † et.

Dies est, venit nox, quando nemo potest operari,⁶ quae contra purgatorium videntur pugnare. Licet enim dicant doctores in illo nonnisi satisfactionem seu novo reperto vocabulo satispassionem esse, ego tamen non video, quomodo satisfactio vel satispassio non sit operatio bona. Ideo apostolum de operibus hujus vitae loqui intelligo, et verbum ejus nihil de purgatorio loqui, sicut alias dixi.

Videte, qualibus literis scripsi vobis mea manu.

D. Hieronymus „qualibus literis“ intelligit⁶) de grandibus literis (ita enim *μεγαλοις* graece magnitudinem magis^{*}) quam qualitatem sonat), volens, quod epistolam ad hunc usque locum alius se dictante scripserit, velut literis minoribus, et Paulus ab hoc loco usque in finem majoribus compleverit, ut manum suam manifeste internoscentes intelligerent, quantam sollicitudinem pro eis gereret, simul ut superstitionem falsarum literarum, quas sub nomine ejus ferebant falsi doctores, tolleret. Nam et in aliis epistolis solet signare: „Salutatio mea manu Pauli.“ Verum ego Erasmus^{**}) sequor⁷), qui totam epistolam sentit^{***}) ab apostolo propria manu exaratam, in quo commendat suum aestum, quasi dicat: Nunquam soleo propria manu scribere, sed vestrae salutis gratia, videte, quam magnam epistolam propria manu scripsi. Alias quidem majores scripsi, sed manu aliena, ut et

6) D. Hieronymi sententia. 7) Sequitur Erasmus.

*) Edit. VIII. † vel multitudinem. **) Edit. VIII. eos. ***) Edit. VIII. sentiunt.

vos rem tanto serio percipiat, quanto ego perscripsi.
O apostolicum virum, cui tanta est cura animarum!

Quicumque enim volunt placere in carne,
hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis
Christi persecutionem non patiantur.

Breviter replicat, quae scripsit. Dixit enim in
exordio (1, 10.): „Si hominibus placerem, Christi
servus non essem, an quaero hominibus placere?“
Judaeis enim summe displicebat ista libertatis christia-
nae praedicatio, cum per circumcisionem, ut necessa-
riam, justificari praesumerent, quorum furorem ut de-
clinarent atque mitigarent, docebant, quod illis place-
bat, necessitatem circumcisionis. Non ergo ex ju-
daismo fuisse certum est hos pseudoapostolos, sed
ex christianismo, quia crucis, quam professi erant,
persecutionem exhorrebant, magis amantes vitam
suam et pacem, quam Christam. „In carne“ refertur
contra spiritum; et verbum „placere“ absolute accipi-
tur, ut supra, ut sit sensus: Volunt placere in car-
ne⁸⁾, id est, volunt esse placentes carnaliter, non
spiritualiter, quia placentes carnaliter placent homini-
bus, placentes in spiritu seu spiritualiter placent Deo.
Et nota: „Cogunt vos circumcidi.“ Circumcisio per
se nihil nocebat, verum coactio et necessitas⁹⁾, tan-
quam fides non sufficeret ad justitiam, damnabilis
erat. Sic supra (2, 14.): „Quare tu cogis gentes
judaisare?

Quaeras¹⁰⁾, an apostolus detrahat, et temere

8) Volunt placere in carne.

9) Circumcisio non

tam obfuit, quam ejus necessitas.

10) Quaestio.

judicet pseudopostolos, quod crucis Christi persecutionem timuerint, et gloriam suam in carne Galatarum (ut infra dicit) quaesierint. Quis ei dixit esse eos formidulosos et gloriosos? Nam de absentibus, et praesertim negantibus vitia divinare, non est sine peccato, negassent forte, nec potuissent convinci. Verum ¹¹⁾ apostolus in spiritu eruditus scit hominem, qui Christum non recte praedicat aut sapit, non posse sine timore crucis et vana gloria esse. Amet vitam suam plus quam Christum, necesse est, qui Spiritum Christi non habet, tum inflatur scientia, aequae necesse est, ita in adversis ruat, in prosperis elevetur oportet, in neutris se rectum et aequabilem praestare potens. Proinde sine periculo generalem pronuntiare possumus sententiam super quoscunque, si eos viderimus Christum ignorare ¹²⁾, esse eos formidulosos in adversis et gloriosos in prosperis, intempestive dejecti et elevati. Contra vere christianus erectus est in adversis, confidens in Deum, dejectus in prosperis, timens Deum, non confunditur, dum patitur, nec gloriatur, dum honoratur, ubique rectus et aequabilis ¹³⁾.

Neque enim, qui circumcidantur, legem custodiunt, sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur.

Idem superius c. 1. (5, 3.) dixit, esse debitorem faciendae universae legis eum, qui se circumcidit ¹⁴⁾;

11) Solutionem nota. 12) Generalis sententia de quibuscunque pronuntiari potest, qui Christum ignorare sciuntur. 13) Veri christiani militia. 14) Qui se

quia, etsi foris carnem circumcidunt, neque tamen vel hanc circumcissionis vel ullam aliam implent legem, quia non hilaritate spiritus, sed timore minantis legis omnia faciunt. Dictum est autem jam saepius, legem sine affectu gratuito implere idem est, quod non implere, sed simulare opera legis¹⁵⁾. Quod enim voluntate non fit, coram Deo et in veritate non fit, sed apparet coram hominibus fieri. Iterum pronuntiat cum fiducia, esse eos omnes transgressores legis, qui circumciduntur, et legem suis viribus quamcunque faciunt, iterum¹⁶⁾ confutans nostros theologos, qui opera sine gratia Spiritus facta meraliter bona et legem quoad substantiam facti implentia, non esse peccata nec contra legem arbitrantur. Sed stat firma sententia¹⁷⁾ voluntatem et hilaritatem spiritus, qui legem impleat, nonnisi ex fide accipi in Christo, ceteros omnes legis osiores esse, et ideo praevaricationis reos.

„In carne vestra glorientur“¹⁸⁾, id est, ut carnaliter de vobis glorientur, quod magistri vestri fuerint, vos bona docuerint, sapientes sint et religiosi. Impossibile est enim, ut doctor cujusunque professionis non gloriatur, nisi sit in Christo bene institutus, sciens illud cum affectu (Matth. 10, 20.): „Non estis vos, qui loquimini,“ et: „Unus est magister vester, Christus“ (Matth. 23, 8.). Adeo viscosa est li-

circumcidit, debitor est universae legis. 15) Legem

non gratuito affectu implere est eam non implere.

16) In Aristotelicos theologos.

17) Stat sententia, voluntatem et hilaritatem, legem implentes, non aliunde esse, quam ex fide in Christo.

18) In carne vestra glorientur.

bido laudis et gloriae, praesertim in rebus ac donis spiritualibus, ut sunt scientiae et virtutes.

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.

Sensus est: Gloriantur illi¹⁹⁾ in sapientia, virtute, justitia, operibus, doctrina, lege, aut etiam in vobis et quibuscunque hominibus, ego glorior me esse stultum, peccatorem, infirmum, passum, et inventum sine lege, sine operibus, sine justitia, quae est ex lege, denique sine omnibus praeter Christum. Volo et gaudeo me esse coram mundo insipientem, malum et omnium criminum reum, sicut 2. Cor. 12. (v. 9.): „Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.“ Nam crux Christi omnia damnavit, quae mundus probat²⁰⁾, etiam sapientiam et justitiam, sicut 1. Cor. 1. (v. 19.): „Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo,“ et Christus Matth. 5. (v. 11.): „Beati estis, cum maledixerint vobis homines, et ejecerint nomen vestrum tanquam malum²¹⁾; et exprobraverint vobis etc.“

Ecce, hoc est, non modo con crucifigi Christo, et cruci passionibusque ejus communicare, sed etiam in iis gloriari, et cum apostolis ire gaudentes, quod digni habeamur pro nomine ejus contumeliam pati. At qui pro nomine Jesu honores, divitias, voluptates

19) Contra gloriosos milites.
omnia damnat, quae mundus probat.

20) Crux Christi
21) Beati estis,

cum maledixerint vobis homines, et ejecerint nomen vestrum tanquam malum.

affectant et acceptant, deinde ²²⁾ contemptum, paupertatem, passiones fugiunt, numquid gloriantur in cruce Christi? Imo, gloriantur in mundo, praetextentes nihilominus nomen Christi, ludibrium ex eo facientes.

Esse ergo crucifixum mundo est (ut supra c. 1. (2, 20.) dixit) jam non ipsum, sed Christum in ipso vivere ²³⁾, habere carnem cum suis vitiis crucifixam et spiritui subjectam, qui non sapiat ea, quae super terram sunt et hujus mundi, ne justitias quidem aut sapientias, sed gloriatur se iis omnibus carere et non affici in solo Christo fiducia salutis posita. Esse mundum crucifixum ei ²⁴⁾ est non Christum, sed mundum vivere in hominibus, habere carnem cum vitiis florentem et regnantem in peccatis, non sapere cum apostolo, quae sursum sunt, sed gloriari sese abundare in hoc saeculo, obtinere divitias, et ponere spem in homine. Itaque nec Paulus facit et sapit, quae mundo placent, nec mundus facit et sapit, quae Paulo placent, uterque utriusque mortuus, crucifixus, contemptus et abominatus.

In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed nova creatura.

Hoc c. 5. satis est expositum, esse scilicet utrumque licitum, sed neutrum necessarium ad salutem, ideoque nihil ad rem, seu praeputium seu circumcisio, non magis quam divitiae et inopia. „Nova creatura“, id

22) Nota. 23) Esse mundo crucifixum est non ipsum, sed Christum in aliquo vivere. 24) Esse mundum crucifixum ei.

est novus homo²⁵⁾, qui (Eph. 4. (v. 24.)) secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis, juxta Psal. 51. (v. 13.): „Cor mundum crea in me Deus“, et observa, justitia veritatis ad spiritum pertinet, sanctitas veritatis ad carnis mundiciam²⁶⁾, ut justus in spiritu per fidem, et mundus in carne per castitatem vivat. Nam „veritatis“ dicit contra justitiam et sanctitatem speciei et simulationis, quae ex lege sunt, nec faciunt novum hominem, nec secundum Deum, sed secundum hominem vivit et formatur quicunque hujusmodi. Sic Jacobi 1. (v. 18.): „Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis, ut essemus initium aliquod creaturae ejus.“

Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia, et super Israel Dei.

„Secuti fuerint“²⁷⁾ idem verbum, quod supra „ambulamus“. „Secuti fuerint“, id est, hac regula²⁸⁾ incesserint. Qua regula? Nempe, ut nova sint creatura in Christo, justitia et sanctitate veritatis fulgeant (quae est ex fide), non justitia et sanctitate (quae est ex lege) simulatis sese et alios fallant, super quos ira et tribulatio erit, super illos autem pax et misericordia requiescet. Addit: „Super Israel Dei“²⁹⁾, discernens ab Israel secundum carnem, ut ad Corinthios appellat (1. Cor. 10, 18.): „Qui sunt

25) Nova creatura est novus homo. 26) Justitia veritatis ad spiritum, sanctitas veritatis ad carnis mundiciam pertinet. 27) Secuti fuerint. 28) Regula. 29) Super Israel Dei.

Israel carnis," non Dei. Igitur pax super gentes et Judaeos, modo incesserint regula fidei et spiritus.

De cetero nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata domini Jesu in corpore meo porto.

Graece: De cetero nemo mihi labores exhibeat, quod d. Hieronymus dupliciter intelligit³⁰⁾, primum³¹⁾, quod Paulus sollicitus sit, ne rursus ei laborem praebeant in Galatis denuo reformandis, secundo³²⁾; quod contentionem voluit praevenire eorum, qui contradicere voluerint, quasi dicat: Ego dixi, quae recta et vera sunt, si quis autem nolens acquiescere veritati quaerat, quid respondeat, magis contendere quam doceri paratus, sciat sese responsione indignum, sicut ad Corinthios scribit (1. Cor. 11, 16.): „Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei.“ Hic sensus mihi placet, quod contentiosos relinquendos esse³³⁾ docet etiam b. Augustinus, qui et ipse in libris de civitate Dei denuntiat sese nolle denuo respondere vanissimae loquacitati. Ita et apostolus abjicit contentionis studiosos, ne frustra cum illis laboret, quia vere non fructum, sed labores tantum exhibent. Quid si et is sensus non abhorreat³⁴⁾: Nemo mihi rursus legem resuscitet, in quo sunt labores stulti operum, nec tamen nisi peccata, sicut Psal. 9. (10, 7.): „Sub lingua ejus labor et dolor.“ Quos Chri-

30) Duplex Hieronymi sententia. 31) Una. 32) Altera. 33) Contentiosi relinquendi. 34) Alia sententia.

stus vocat ad se diceas: „Venite ad me omnes, qui laboratis.“ (Matth. 11, 28.) Quos labores in Aegypto figuraverunt filii Israel. [Sed cedo.]

„Stigmata“³⁵⁾, quod latine notas impressas significat, licet possit hic pro passionibus Pauli accipi, tamen, quia libenter allegoriis et metaphoris militari- bus utitur, omnino pro insignibus vitae christianae accipit, quae sunt³⁶⁾ carnis crucifixiones et subjec- tiones, tum fructus spiritus. Sicut enim servi domi- norum suorum insignia et arma et colores gerunt, ita Paulus et christianus quisque crucem concupiscentia- rum et vitiorum in corpore suo portat, non sane eo modo, quo nunc insignia Christi, in clypeum collecta, illiniunt parieti, aut tabulis et libellis, sed in corpore, non alieno, sed meo proprio. Quid proderit, si etiam in auro et smaragdo non tantum insignia, sed ipsas etiam clavos, imo ipsa vulnera et sanguinem Christi portaris, et nunquam in corpore tuo imaginem vivam expresseris. Porro stigmata Mosi et pontificum et caesarum³⁷⁾ sunt circumcisio et opera legum huma- narum, quae jam sola visuntur, eaque infinitis modis variata, ut vix tot insignium genera imperator cum omnibus suis nobilibus habeat.

Gratia domini nostri Jesu Christi cum spi- ritu vestro, fratres, amen.

Hic enim mos est epistolae claudendae apud apo- stolos³⁸⁾, ubi homines valedicunt. „Gratia (inquit)

35) Stigmata. 36) Armorum Christi explicatio, ac eorum gestandarum ratio. 37) Stigmata Mosi, ponti- ficum, caesarum. 38) Mos apostolicus claudendae epistolae.

domini nostri," non ira legis, non servitus legis, quae per servum Moſen data eſt, ſed, gratia et veritas, quae per Jeſum Chriſtum facta eſt.

[In fine³⁹) certus ſum eos, quibus meum ſapere mors eſt, etiam hanc ſalvā meā vehementer abominaturos eſſe, quod et liberius omnia, et longe aliter quam ipſi ſapiant, hanc epistolam tractarim, et ubi ego legum pontificiarum onera et ſcandala quaerens ſum, ipſi me rebellem eccleſiae ſibi fingent, ubi decretis practaſſi evangelium, damnata decreta fabulabuntur, ubi ſummi pontificis poteſtatem et dignitatem caritati et neceſſitati fraternae ſubjeci, blaſphemum et his ſepties haereticeum clamabunt. Quos rogo per communem dominum Jeſum Chriſtum, ut, ſi omnino non poſſunt ſibi temperare, quin me ſuperbum, temerarium, arrogantem, irreverentem, ſcandalosum, ſeditioſum, sanguinarium, ſchiſmaticum, et quocunq; libitum luctuſque fuit nomine, honorent, age fiat, et ſi non haec benevolentiae eis ignovere, non agnoſcat me dominus Jeſus in aeternum. Quin ſi doctrinae a me tractatae puritas extra periculum eſſe poſſit, libens et gratus haeretici nominis opprobrium ferrem. Denique⁴⁰) maledictum nomen Martini, maledicta gloria Martini in aeternum, ut ſolius patris noſtri nomen ſanctificetur, qui in coelis, amen.

Timeo enim ſuperbiſſimus contemtor, ne iis nominibus peſſimis inflatus plus de meo lucro gaudeam, quam de eorum malo doleam. Id ſaltem unicum mihi,

39) Excusatio, querimonia, deprecatio Martini ad lectorem.

40) Maledictum nomen, maledicta gloria Martini, ut ſolius patris noſtri nomen ſanctificetur.

imo sibi concedant, ut paululum aposita Martini odiosissima larva apostolum Paulum libere et solum considerent, et hunc tum cum ecclesiae, quae hodie est miserrima, facie conferant, neque enim tam crassicordes eos existimo, ut non senserint unquam, quid legum multitudo hodie fecerit. Nam quot in dies jugulantur et pereunt animae propter unam hanc traditionem⁴¹⁾, quae citra ullum delectum omnibus sacerdotibus interdicit uxoribus? Horror est intendere tam in scandala, quam pericula hujus unius legis. Similes haec sunt et aliae multae peccati, mortis, inferni duntaxat ministrae⁴²⁾, ut interim taceam jacturam sinceram pietatis, quae sub harum tyrannide paulatim exspiravit.]

[Si⁴³⁾ tantis lacrymis res digna censetur, propter unius imperatoris voluntatem tot millium sanguinem fundi, quid esse putas (oculos aperi) propter unius hominis aut unius Romanae ecclesiae voluntatem tot millia perire animarum in aeternum? Denique si vim caritatis expendimus, proclive fuerit intelligere fiduciam illam condendarum legum esse potestatem non in aedificationem, sed in destructionem totius ecclesiae⁴⁴⁾. Respublica quanto paucioribus legibus administraretur, tanto felicior est. At ecclesiastica nostra, unica lege caritatis instituta, ut esset una omnium felicissima, quanto furere omnipotentis Dei, prae una illa extincta nubes, silvas, maria legum susti-

41) Traditio, qua citra delectum sacerdotibus uxores interdiciuntur, perniciose. 42) Multae leges peccati ministrae. 43) Nota. 44) Fiducia condendarum legum non aedificat, sed destruit ecclesiam.

net, ut etiam titulos earum vix sufficiat ediscere. Denique, quasi hoc parum sit, nullo alio remedio peccati etiamnum curant occurrere quam novas leges multiplicando, peccata peccatis accumulando, et, ut propheta ait, densum lutum contra se aggravando.]

[Alius suo sensu abundet, Turcas nocentissimos omnium leges has hominum intelligo⁴⁵), nec debuit hac plaga insustentabilis irae Dei percuti, nisi populus ipse peculiaris Dei, ut cujus ingratitude prae omnibus populis terrae gravissima meruerit etiam poenam prae omnibus populis terrae longe atrocissimam. Neque enim est gens in orbe terrarum, cujus miseria possit in hac plaga nobiscum conferri. O Deus, quam diu continebis in ira tua misericordias tuas?]

[Sed cum Esaia gemitundo et florabundo concludam⁴⁶): „Adduxisti populum tuum domine, ut faceres tibi nomen gloriae. Attende de coelo, et vide de habitaculo sancto tuo et solio gloriae tuae. Ubi est zelus tuus, fortitudo tua? Multitudo viscerum tuorum et miserationum tuarum super me continuerunt se. Tu enim pater noster es, et Abraham nescivit nos, et Israel ignoravit nos. Tu domine pater noster et redemptor noster, a saeculo nomen tuum. Quare errare fecisti nos de viis tuis, domine, indurasti cor nostrum, ne timeremus te? Convertere propter servos tuos, tribus haereditatis tuae, quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum, hostes nostri conculcaverunt sanctificationem tuam, facti sumus quasi in principio, cum non dominareris nostri, neque invocaretur nomen tuum super nos.]

45) Intelligit per Turcas leges. 46) Locus Esaiac.

[Utinam coelos dirumperes et descenderes, a facie tua montes defluerent, sicut exustio ignis tabescerent, aquae arderent igni, ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis, a facie tua gentes turbarentur. Ecce tu iratus es et peccavimus, in ipsis fuimus semper, et salvabimur, et facti sumus ut immundi omnes nos, et iustitiae nostrae universae quasi pannus menstruatae, et cecidimus quasi folium, et iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos. Non est, qui invocet nomen tuum, qui consurgat et teneat te. Abscondisti faciem tuam a nobis, et allisisti nos in manu iniquitatis nostrae. Et nunc domine pater noster es tu, nos vero lutum, et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos. Ne irascaris domine satis, et ne ultra memineris iniquitatis nostrae. Ecce respice, populus tuus omnes nos, civitas sancti tui facta est deserta, Zion facta est deserta, Hierusalem desolata est, domus sanctificationis nostrae et gloriae nostrae, ubi te laudaverunt patres nostri, facta est in exustionem ignis, et omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. Numquid super iis continebis te domine? Tacebis et affliges nos vehementer?" Haec Esaias 63. et 64. Qua oratione ecclesiae hodiernae faciem ita depinxit, ut aptius depingi non possit. Et utinam hujus orationis affectum Deus in cor nostrum infunderet, quo iram ejus quam primum mitigaremus. Finis *).

*) Quae sequuntur, in editt. I. II. V. inveniuntur.

Paulus Commodus Britannus lectori s.

Suscipe, candide lector, in epistolam s. Pauli ad Galatas fratris Martini Augustiniani quidquid est commentarii, instituti potius quam perfecti, cum propter amicorum quorundam plus aequo efflagitantium preces, tum propter importunam et iniquam otiosorum hominum malitiam, quotidie ejus auctorem extra ullam causam vexantium ac nugis subinde nescio quibus a seriis gravibusque studiis alio rapientium, per quos stetit, ut nec commentarium satis ipse cognosceret, nec pro dignitate elaboraret. In quo tamen, si quid fuerit, quod ad christianam pietatem facit promovendam, soli Deo, universae bonitatis auctori, gratias age, atque ad tuam spectante commoditatem pro voluntate utere, sin quippiam offenderit, candide, pro christiana professione submone, qua re Martino neque quidquam fuerit gratius neque te ipsius fratre ac christiano dignius, praemium a Christo centuplum recepturus. Quid enim iniquius, quam pro beneficio maleficium reponere? contra quid aequius, quam studio bene merendi cum eo certare, cui unicus scopus est, quorumcunque vel gratia vel invidia contempta, de te totoque christiano nomine optime mereri? Porro id unum Martinus semper spectavit, ut delirius quorundam rejectis sacras literas pure tractares, atque ad id post Erasmus unus omnium maxime contendit. Jam si forte alicubi, ut homo est, a recto itinere deflexit, tuae est humanitatis, decerrantem ad rectam viam revocare. Quod si pro tuo christianismo et communi omnium utilitate et in Deum amore feceris, Lutherum tuum ad hos commentarios accuratius retractandos et in reliquis quoque d. Pauli epistolas diligentius

scribendum non mediocriter animabis. Atqui id te imprimis velim spectare, orationem veritatis tanto esse meliorem, quanto simpliciorem. Tu in nomine Jesu Christi vale, ac vita potius Christum, a quo nomen habes, quam verbis exprime. Data in academia Wittembergensi, ubi prudentissimi omnium studiosorum Mecoenatis, Friderici principis et electoris etc. munificentia recta studia in tribus linguis, latina, graeca et hebraica, gratis docentur. Iterumque vale. Anno a natali christiano supra sesquimillesimum XIX.

Bei dem Verleger dieses Buches sind nachfolgende Schriften erschienen und durch alle Buchhandlungen zu haben:

C o m m e n t a r
über
den Propheten
E z e c h i e l.

Von

H. A. Ch. Hävernicks.

gr. 8 Format. Preis 2 Thlr. 16 ggr. oder fl. 4. 48 kr.

Die
Dogmatik
der
lutherischen Kirche
von
Melanchthon bis Hollaz.

Dargestellt
und aus den Quellen belegt

von
Heinrich Schmid.
In groß 8 Format. Velinpapier. Preis 1 Thlr. 12 ggr.
oder fl. 2. 42 kr.

Untersuchungen
über den
Pentateuch
aus
dem Gebiete der höheren Kritik.

Von
Friedrich Heinrich Ranke.
Zwei Bände.
In groß 8 Format. Preis 3 Thlr. oder fl. 5. 24 kr.

Ph. Melanchthonis
Loci
Communes theologici.

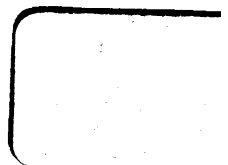
Denuo editi ab
J. A. Detzer.
II Partes.
In 8 Format. Preis 1 Thlr. 8 ggr. oder fl. 2. 24 kr.

1439

61

3 2044 052 932 480

HARV
DIVI
SCH
Andover-
Theologica

3 2044 052 932 480